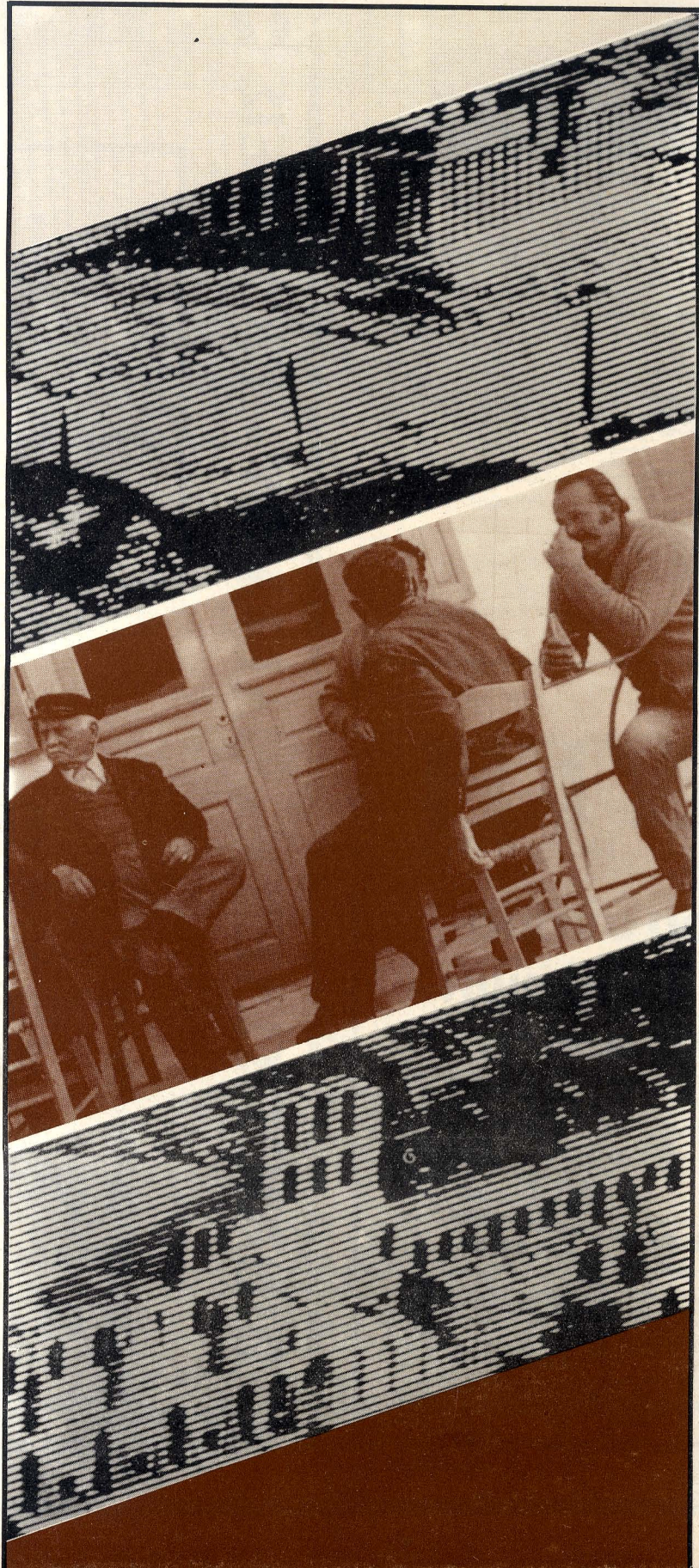

Δεκαπενθήμερος ΠΟΛΙΤΗΣ

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 6 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1985, ΤΕΥΧ. 49, ΔΡΧ. 100

ΣΑΚΗΣ ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΑΣ
Γιά τό ρόλο
τῶν διανοουμένων

ΛΟΥΙ ΑΛΤΟΥΣΕΡ
Μαρξισμός σήμερα:
ένας ἀπολογισμός

Ἡ νέα οικονομική
πολιτική τοῦ ΠΑΣΟΚ:
πορεία στό ἄγνωστο

Ἡ Δεξιά
στό σταυροδρόμι

ΠΑΜΕ;

Δεκαπενθήμερος ΠΟΛΙΤΗΣ

Περιεχόμενα

Παρασκευή 6 Σεπτεμβρίου 1985
τεύχος 49, δρχ. 100
Κέκροπος 2, Αθήνα 105 58
τηλ. 32.39.645, 32.28.791

Θέση, Τί ακριβώς νά σταθεροποιήσουμε κύριε Παπανδρέου; 4
Ο δεκαπενθήμερος, Περιδιαβάζοντας τήν πολιτική επικαιρότητα 5

Γιώργου Καρρά, Νέα Δημοκρατία, Τό τίμημα τής ένότητας 8
Λάκη Δεδουσόπουλου, Είναι δύσκολο νά είσαι άριστερός
στά οικονομικά 10
Στέλιου Παππά, Άδικο και άναποτελεσματικό ή άμοιβή τής
έργασίας νά πληρώσει γιά τίς αύξήσεις 12
Μάκη Καβουριάρη, Νέα έποχή, νέα λιτότητα

Στιγμαία 18

Άποστολή Άνδρέου, Άντί τοῦ 309 20

Γ. Μαργαρίτη, Έλλάδα-Άλβανία ή έμπόλεμος κατάσταση 21
Π. Πιζάνια, Τά οικονομικά τοῦ νοτιοαφρικάνικου ρατσισμού 23
Π. Πιζάνια, Συνέντευξη μέ χιλιανό κομμουνιστή 24
Λέχ Βαλέσα, Μιά δήλωση 24

Β.Κ.-Ρ.Κ., Περί πεζοδρόμων 26

Σάκη Καραγιωργα, Τό μπλόκ τής Δεξιάς και ό συνασπισμός
τής «Συμμαχίας» 28
Λουί Άλτουσέρ, Μαρξισμός: ένας άπολογισμός 31
Αίλλα Άντωνοπούλου, Υγεία - οικονομία 34
Γρηγόρη Μανιαδάκη, AIDS, ή άρρώστια τοῦ αιώνα; 37
Γιώργου Μαργαρίτη, Σμύρνη 1985 38
Βάσω Κιζήλου, Τίμα τόν τουρίστα σου ως σεαυτόν 40

Κατερίνα Μυστακίδη, Οί τούρκικες καταβολές τοῦ Καραγκιόζη 42
Τόλης Καζαντζής, «Καλαμάς και Άχέροντας» τοῦ Χ. Μηλιώνη 44
Άννας Δαμανίδη, «Η «Όρέστεια» στήν Πετρούπολη 46
Γιώργου Μπράμου, Video, νά ή εδκαιρία 47

ΤΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ 48
Έπιστολές 50

Συνδρομή έσωτερικου: Έτήσια (26 τεύχη) 2.000 δρχ. Έξάμηνη 1.000 δρχ.
Συνδρομή έξωτερικου: Εὐρώπη έτήσια 2.800 δρχ., έξάμηνη 1.500 δρχ.
Άλλες χώρες, έτήσια 3.000 δρχ., έξάμηνη 1.700 δρχ.
ΤΡΑΠΕΖΕΣ—ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ ΔΡΧ. 5.000. Η ΕΤΗΣΙΑ ΣΥΝΔΡΟΜΗ

Ίδιοκτησία Σ. Δελέγκας και Σία Ο.Ε. • Έκδότης Άγγελος Έλεφάντης,
Μάρκου Μουσούρου 34, Άθήνα • Τυπογραφείο Χαϊδεμένος, Λεωφ.
Βουλιαγμένης 429, τηλ. 9440997

Μόνο μέ 4.000 δρχ.

τά τεύχη τοῦ

πολιτη

άπό τό 1 έως τό 65
όλο τό περιοδικό άπό τό 1976
έως τό 1984
μαζί μέ τόν

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΟΛΙΤΗ

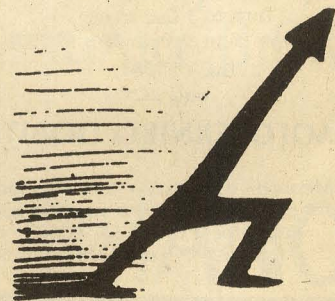
Μπορείτε νά παραγγείλετε τή σειρά
στά βιβλιοπωλεία ή στά γραφεία μας
Κέκροπος 2 - 105 58 Άθήνα
τηλ. 3239645 και 3228791

ΤΙ ΑΚΡΙΒΩΣ ΝΑ ΣΤΑΘΕΡΟΠΟΙΗΣΟΥΜΕ ΚΥΡΙΕ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ;

Είναι πιά κοινό μυστικό ότι επίκεινται μέτρα «σταθεροποιητικά» της οικονομίας, μέτρα περισσότερο ή λιγότερο δειλά, ίσως σκληρά, αντιδημοφιλή. Θα προέλθουν από ένα κόμμα πού όχι μόνο ως κυβέρνηση αλλά και από πολύ παλαιότερα, ως αντιπολίτευση, καλλιέργησε ένα πνεύμα έφησυχασμού, υπέβαλε συντεχνιακά συμφέροντα, υιοθέτησε και διέδωσε μιάν ιδεολογία αίτημάτων, δικαιωμάτων, άπολαβών και παροχών χωρίς αντίκρισμα, καθώς έπιμελώς τά παραπάνω άποσυνδέθηκαν από τήν παραγωγή και τίς σχέσεις πού επικρατοῦν εκεί: ένα κόμμα πού ως κυβέρνηση συνέχισε άκριβώς πάνω στό ίδιο μοτίβο, καλομαθαίνοντας τούς πολίτες αὐτῆς τῆς χώρας στήν εύκολη και πρόσκαιρη λύση, έξαργύρωσε τήν επανεκλογή της έξαθλιώνοντας τήν οικονομία και, σήμερα πιά, πού έφτασε ή ύστατη ώρα και είναι υποχρεωμένη νά δείξει άλλο πρόσωπο, ζητάει έποικοδομητικές προτάσεις από τά άλλα κόμματα, συμμετοχή δηλαδή στίς δύσκολες εϋθύνες της προκειμένου νά μή φορτωθοῦν τά βάρη μόνο στίς δικές της πλάτες.

Είναι χαρακτηριστικό ότι μπροστά στό νέο δίλημμα πού θέτει ή κυβέρνηση (ή τίθεται από τά ίδια τά πράγματα) δύο συμπεριφορές τείνουν νά αποκρυσταλλωθοῦν, οί όποίες τέμνουν κάθετα όλες περίπου τίς πολιτικές παρατάξεις (άκόμα και τό ίδιο τό ΠΑΣΟΚ): ή μία είναι ή πραγματιστική λογική πού υποκύπτει στίς σκληρές έπιταγές τοῦ σήμερα, πού είναι έτοιμη νά άποδεχθῆ οποιαδήποτε κυβερνητική έπιλογή γιά νά σωθῆ ή οικονομία και ή χώρα, συμπεριφορά μάάλιστα πού έχει μιά μαρτυρική χροιά όταν προέρχεται από άτομα πού ανήκουν σέ κόμματα αντιπολιτευόμενα. Από τήν άλλη έχουμε βέβαια τή γνωστή άκαμπτη στάση τῆς μή άποδοχῆς όποιουδήποτε βάρους, μιά πεισματάρική και σχεδόν άφελή διεκδίκηση όλων τῶν κεκτημένων, μιά μάταιη μάχη συντήρησης.

Οι άριστεροί άπορρίπτουν και τίς δύο αὐτές στάσεις και γιατί δέν αντιμετωπίζουν τό πρόβλημα. Έχουμε βέβαια πλήρη συνείδηση ότι θά πρέπει νά αύξηθῆ ή παραγωγικότητα, νά γίνωνν επενδύσεις, νά αναπτύξουμε νέους παραγωγικούς κλάδους και νά γνωρίσουμε καινούργια αντικείμενα: νά αναγνωρίσουμε σέ ό,τι παράγουμε μιάν αύταξία αντί νά τό θεωροῦμε ως παραπροϊόν - άπόβλητο στή διαδικασία κυκλοφορίας τοῦ χρήματος, νά αναπτυχθῆ ή εκπαίδευση, ή κουλτούρα, νά επαναπροδιοριστοῦν οί άνάγκες αὐτοῦ τοῦ λαοῦ, νά γεννηθῆ μιά νέα κοινωνική συλλογικότητα, νά αναζητήσουν οί άνθρωποι τήν ταυτότητά τους μέσα από τήν εργασία τους και όχι σέ πλήρη άποσύνδεση από αὐτήν. Άκριβώς επειδή έχουμε συνείδηση αὐτῶν τῶν έπιτακτικῶν αναγκῶν είναι άδύνατο νά μᾶς συγκινήσουν τά διλήμματα και τά μέτρα μιάς κυβέρνησης πού μόνο δημοσιονομικό χαρακτήρα μποροῦν νά έχουν και σέ τίποτα δέν αντιμετωπίζουν τά διαρθρωτικά προβλήματα ανάπτυξης τῆς κοινωνίας, μιάς κυβέρνησης δηλαδή πού ή μόνη της ικανότητα και ταυτόχρονα τό μόνο της μέλημα κυμαίνεται κάπου ανάμεσα στήν άποφυγή τοῦ Διεθνοῦς Νομισματικοῦ Ταμείου και τήν επίδιωξή της νά επανεκλεγεῖ στίς ερχόμενες εκλογές.

‘Η κρίση στη Νέα Δημοκρατία

Γράψαμε πριν από έναμιση μήνα (τεύχος 47), με άφορμή την αποχώρηση του Μπούτου, ότι ο κ. Μητσοτάκης πέτυχε να μετατρέψει το ζήτημα άρχηγίας, που τέθηκε εκ των πραγμάτων με την ήττα της Νέας Δημοκρατίας στις εκλογές, σε ζήτημα ενότητας, καταφέροντας έτσι να βρισκείται σε πλεονεκτική θέση έναντι των αντιπάλων του. Γράψαμε ακόμα ότι τα περιθώρια δράσης των τελευταίων ως τό συνέδριο —σταθμό για τό ζήτημα της ήγεσίας καθώς ο κ. Μητσοτάκης θά μπορούσε ελέγχοντάς το να εδραιώσει τή θέση του μέσα στό κόμμα— ήταν πολύ στενά. Στο μεταξύ ο κ. Μητσοτάκης απέδειξε ότι ξέρεi να ξεκαθαρίζει τούς αντιπάλους του έναν έναν και όχι όλους μαζί. Γιατί δέν υπάρχει αμφιβολία ότι τά περισσότερα στελέχη του κόμματος αυτού είναι αντίπαλοι του κ. Μητσοτάκη. Μόνο που μεταξύ τους είναι περισσότερο αντίπαλοι.

Δέν γνωρίζω αν θά άξιζε τόν κόπο να ασχοληθούμε με τίς ιδεολογικοπολιτικές διαφωνίες ως προς τό χαρακτήρα του κόμματος (νεοφιλελεύθερη ή λαϊκή Δεξιά) και οι όποιες έδωσαν λαβή για τίς πρώτες φήμες περί διάσπασης, που θα προέκυπτε λόγω του αγεφύρωτου χάσματος των απόψεων. Οι διαφωνίες αυτές άπλώς συσπείρωσαν περί τόν κ. Μητσοτάκη όλους όσους έβαζαν τήν ενότητα του κόμματος πάνω άπ’ όλα κατά τά άλλα δέν νομίζουμε ότι αποτέλεσαν τήν κινητήρια δύναμη που τροφοδότησε τήν κρίση στη Νέα Δημοκρατία.

‘Η πρόσφατη κρίση είναι μάλλον αποτέλεσμα προσωπικού χαρακτήρα αντιδικιών και κυρίως του φόβου που υπήρχε ότι μετά τό «μεθοδευμένο» συνέδριο ο κ. Μητσοτάκης θά καθίστατο δικτάτορας άκλόνητος μέσα στό κόμμα, και ότι έτσι θά τραυματίζονταν ανεπανόρθωτα οι λεπτές ισορροπίες που συνέχουν τά ήγετικά κλιμάκια του κόμματος αυτού.

‘Η Νέα Δημοκρατία, από τήν εποχή του Κ. Καραμανλή, δέν έχει άρχηγό. Έκλέγει άπλώς κατά καιρούς διάφορους οι όποιοι εκτελούν χρέη άρχηγού (με αυτή τήν έννοια θά ήταν πιο δόκιμο να αλλάξει και καταστατικά τόν τίτλο του άρχηγού σε πρόεδρο του κόμματος). ‘Αλλά όποιον τίτλο και να έχει ο άνθρωπος αυτός, είναι φανερό ότι, έφόσον δέν είναι ουσιαστικός άρχηγός, δέν μπορεί παρά να είναι κάποιος ισορροπιστής. ‘Ως τέτοιο τόν εκλέγουν και έτσι τόν θέλουν,

τουλάχιστον τά άνώτερα κλιμάκια του κόμματος. ‘Από τήν άλλη μεριά ή βάση και, πολύ περισσότερο, οι ψηφοφόροι ζητούν άρχηγό. Ξέρουν ότι χωρίς άρχηγό δέν θά δούν γρήγορα έξουσία.

‘Ο φόβος για τό επικείμενο συνέδριο ήταν φαίνεται ισχυρότερος. Δέν είναι τυχαίο που ως αντικείμενο της διαφωνίας προβλήθηκαν οι διαδικασίες του συνεδρίου. Τό συνέδριο δέν τό έβλεπε με καλό μάτι ο κ. Στεφανόπουλος, αλλά ούτε και πολλοί άλλοι «ομαδάρχες» του κόμματος. ‘Από αυτή τήν άποψη ή άρθρογραφία των εφημερίδων περί ενθαρρύνσεων προς τόν κ. Στεφανόπουλο από άλλους ήγετικούς παράγοντες του κόμματος, οι όποιοι στη συνέχεια έκαναν πίσω, δέν θά πρέπει να απέχει και πολύ από τά πράγματα, έφόσον με τόν όρο ενθάρρυνση εννοήσουμε κάποιες νύξεις, κάποια δυσαρέσκεια που επικρατούσε. Φυσικό είναι κατόπιν αυτού ο κ. Στεφανόπουλος να έκανε τούς ύπολογισμούς του αποφασίζοντας να εκμεταλλευτεί τή γενικότερη δυσαρέσκεια που υπήρχε: είτε ο κ. Μητσοτάκης θά αναγκαζόταν να υποχωρήσει στό ζήτημα του συνεδρίου, όποτε ο κ. Στεφανόπουλος θά κέρδιζε «πόντους», ύποθήκη για τό μέλλον, είτε, έφόσον ο κ. Μητσοτάκης δέν υποχωρούσε, γύρω από τόν κ. Στεφανόπουλο, πάντα κατά τούς ύπολογισμούς του, θά συσπειρώνονταν όσοι διαφωνούσαν με τή μεθόδευση του συνεδρίου —και είναι πολλοί αυτοί.

Αυτός είναι ο λόγος που ο κ. Στεφανόπουλος επέμεινε μέχρι τέλους να έντοπίζει τό αντικείμενο της διαφωνίας στό ζήτημα του συνεδρίου —ήταν τό πεδίο που ο ίδιος είχε επιλέξει πιστεύοντας ότι τόν συνέφερε. ‘Ομως τά σφάλματα του κ. Στεφανόπουλου κατά τήν εκδήλωση της διαφωνίας με τόν κ. Μητσοτάκη ήταν πολλά (ο κ. Στεφανόπουλος προχώρησε πολύ, ούτως ώστε ή κίνησή του να μην μπορεί να εκληφθεί παρά είτε ως άρχηγική

κή εμφάνιση είτε ως άνταρσία), διευκολύνοντας τόν τελευταίο να μεταθέσει τό αντικείμενο από τό ζήτημα του συνεδρίου σε ζήτημα άρχηγίας ή διάσπασης. ‘Ο κ. Μητσοτάκης είχε κάθε δικαίωμα να θέσει θέμα ήγεσίας, δικαίωμα που του τό έδωσε ο ίδιος ο κ. Στεφανόπουλος με τήν αδιόλακτη και «άντάρτικη» στάση του, ιδιαίτερα στό θέμα των επιστολών που ακολούθησαν μετά τή συνάντηση των δύο.

‘Ο κ. Στεφανόπουλος παρατράβηξε τό σκοινί, παρέκανε άρχηγική εμφάνιση, έθεσε εκ των πραγμάτων ζήτημα τουλάχιστον άρχηγίας, αν όχι διάσπασης, κι αυτό έστρεψε κάθε δυσφορόντα (για τό συνέδριο και άλλα θέματα) στην άγκαλιά του κ. Μητσοτάκη. Πολλοί βέβαια θά ήθελαν να «κοντύνουν» κάπως τόν κ. Μητσοτάκη, όχι όμως ψηλώνοντας ταυτόχρονα τόν κ. Στεφανόπουλο. ‘Ο κ. Μητσοτάκης κατάφερε —για άλλη μιά φορά— να αντιμετωπίσει μόνο του τόν κ. Στεφανόπουλο κι όχι όλους μαζί τούς αντιπάλους του. Και τό κατάφερε με τήν ικανότητα που έχει να επιλέγει ο ίδιος τό αντικείμενο και τή στιγμή της άναμέτρησης, έστω και αν αυτή προκαλείται από τούς αντιπάλους του.

‘Ολα αυτά γράφονται για να υπογραμμιστεί ότι ή κρίση στη Νέα Δημοκρατία (άκόμα και ή ένδεχόμενη διάσπασή της) προέκυψαν μάλλον ως αποτέλεσμα μιας άλληλουχίας γεγονότων, ενεργειών και άντεγκλήσεων, σαν μιά παρτίδα σκάκι, παρά ως προγραμματισμένη ή έστω προαποφασισμένη κατάληξη. ‘Αλλωστε οι εκκλήσεις των «γερόντων» του κόμματος προς τόν κ. Στεφανόπουλο για ενότητα αυτό άκριβώς δείχνουν (άλλιώς δέν θά υπήρχαν εκκλήσεις, αλλά πόλεμος έξαρχής).

‘Θά μπορούσε βέβαια να άντιλεχθεί ότι ο κ. Στεφανόπουλος επέδιωξε έξαρχής τή διάσπαση με τούς καλύτερους δυνατούς όρους. Κανείς δέν μπορεί να τό άποκλείσει. Μένει όμως να ξεετάσουμε τούς ό-

ΒΗΜΑ 20-80-65 Του Κώστα Μητσοπούλου

ΠΕΡΙΔΙΑΒΑΖΟΝΤΑΣ ΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑ

ρους ή μάλλον τις προοπτικές που ανοίγονται μπροστά του (καί σε όσους τον ακολουθήσουν), οι οποίες δεν είναι ιδιαίτερα ευόϊωνες.

Θά ιδρυθεί λοιπόν κατά πάσα πιθανότητα (παρότι ο αντιπολιτευόμενος τύπος τό αρνείται) νέο κόμμα. Η εξαγγελία του αναβάλλεται προκειμένου να εξασφαλιστούν περισσότερες αποχωρήσεις βουλευτών και στελεχών, πιθανότατα να γίνουν συνεννοήσεις με άλλους πολιτικούς (τόν κ. Μπούτο, κεντρώους, αποχωρήσαντες από τό ΠΑΣΟΚ κ.λπ.), σίγουρα να εξασφαλιστεί ή υποστήριξη κάποιων ή έστω κάποιας έφημερίδας. Άλλά ακριβώς επειδή λίγοι βλέπουν κάποια προοπτική στό έγχείρημα, λίγοι είναι πρόθυμοι να ακολουθήσουν. Μέχρι στιγμής καμιά έφημερίδα δεν υποστηρίζει τόν κ. Στεφανόπουλο. Ο ίδιος μπορεί να θεωρηθεί (τουλάχιστον από πλευράς προέλευσης) ως παλαιοδεξιός, ή δέ μερίδα της νεολαίας του κόμματος που τόν ακολουθεί είναι μάλλον άκροδεξιά. Από τήν άλλη μεριά λέγεται ότι τό νέο κόμμα (άν υπάρξει) θά καθήσει στό έδρανα μεταξύ του ΠΑΣΟΚ και της Ν.Δ., θέλοντας έτσι να δείξει έναν κεντρώο χαρακτήρα. Όμως ειλικρινά είναι δύσκολο να φανταστεί κανείς πόσα κοινά σημεία υπάρχουν από πλευράς πολιτικής ιδεολογίας μεταξύ π.χ. του κ. Στεφανόπουλου και του κ. Μπούτου, ή πολύ περισσότερο του κ. Πεσμαζόγλου, της κ. Τσουδερού, του κ. Πεπελάση κ.λπ. και πώς οι τελευταίοι θά μπορούσαν να συνυπάρξουν στόν ίδιο χώρο με τούς σκληρούς ΟΝΝΕΔίτες. Ίσως τό μόνο τους κοινό σημείο να είναι ότι κανείς τους δεν ταυτίζεται με τίς παλιές άμαρτίες της Δεξιάς. Άλλά αυτό, όσο και άν παίξει ρόλο, δεν άρκει για τήν έπιτυχία ενός κόμματος. Η περίπτωση του ΚΟΔΗΣΟ είναι πρόσφατη.

Κάθε που έρχονται έκλογές ο κόσμος, ο πολύς κόσμος, επιλέγει ανάμεσα στό δύο μεγάλα κόμματα, τό ΠΑΣΟΚ και τή Νέα Δημοκρατία. Και βέβαια στόν έπιλογή του θά παίξει ρόλο τό πρόσωπο του άρχηγού της Νέας Δημοκρατίας, ή πολιτική του, ή πολιτική του ιστορία, οι «άμαρτίες» του ίδιου και της παράταξης του. Άλλά ο κόσμος θά μπει στόν κόπο να τά εξετάσει όλα αυτά μόνο έφόσον πρόκειται για τόν άρχηγό της Νέας Δημοκρατίας, ενός κόμματος δηλαδή που έχει άμεση προοπτική εξουσίας. Άλλωστε είναι τόσο άσφυκτικά κατειλημένος ο χώρος του Κέντρου από τό ΠΑΣΟΚ (ιδιαιτέρα μετά και τήν αναπροσαρμογή της οικονομικής του πολιτικής) και τή Ν.Δ. που ειλικρινά άναρωτιέται κανείς ποιές συγκεκριμένες πολιτικές θέσεις θά διαφοροποιούσαν τό νέο κόμμα από τά άλλα δύο, καθιερώνοντάς τό στό συνέδηση του κόσμου ως κάτι τό διάφορο.

Βέβαια όσοι αποχώρησαν, καθώς και οι άκραφινείς Στεφανοπουλικοί που θά αποχωρήσουν, θά ιδρύσουν πιθανότατα

κάποια πολιτική παράταξη, άν δεν θέλουν να ιδιωτεύσουν. Θά δοθεί έτσι κάποια εικόνα διάλυσης της Νέας Δημοκρατίας, αλλά από τή στιγμή που ή διάσπαση δεν περάσει στό βάση, τότε ή πιθανότερη κατάληξη θά είναι ή διαπραγμάτευση της επανένταξης τους στό ψηφοδέλτια της Νέας Δημοκρατίας λίγο πριν από τίς έρχόμενες έκλογές, τότε που όλοι είναι εύαλωτοι και τά μίση ξεχνιούνται μπροστά στόν κοινό αντίπαλο. Άλλά άν αυτή είναι ή κατάληξη, τότε πρός τί όλη ή φουρτούνα; Δεν είναι λίγοι εκείνοι από τούς 37 λευκούς ψήφους που κάνουν σήμερα παρόμοιους συλλογισμούς.

Η όμιλία Παπανδρέου στή ΔΕΘ

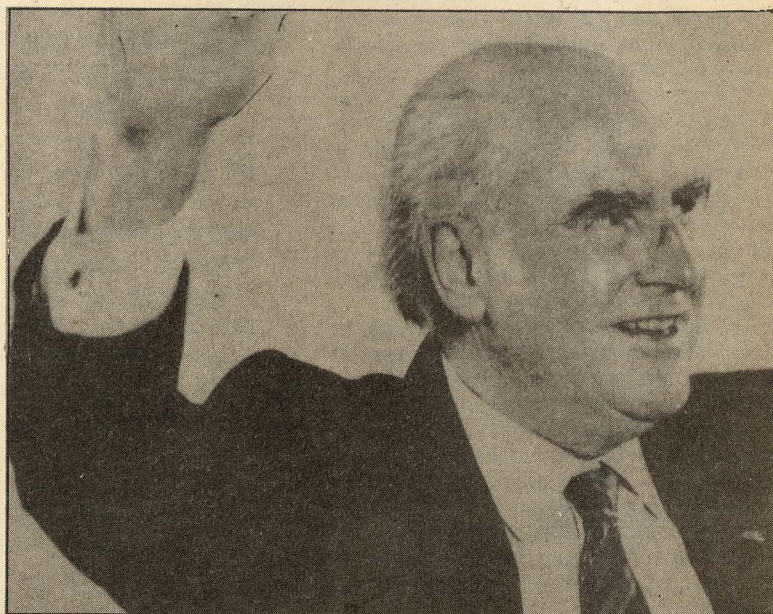
Η κρίση πάντως ήρθε στό χειρότερη στιγμή για τή Νέα Δημοκρατία: τήν έποχή ακριβώς που τό ΠΑΣΟΚ είναι άναγκασμένο να σκληρύνει κάπως τήν οικονομική του πολιτική, να ανατιμήσει βασικά αγαθά και υπηρεσίες, τήν έποχή κοντολογίς που μία (έστω και μικρή) μερίδα ψηφοφόρων θά σιχτηρίσει τήν κυβέρνηση που ψήφισε, θά στραφεί πρός άλλες κατευθύνσεις. Τούτη λοιπόν τήν έποχή ή Νέα Δημοκρατία παρουσιάζει εικόνα διάλυσης καθόλου έλκυστική για υποψήφιους πρός μεταστροφή.

Η όμιλία του πρωθυπουργού στό εγκαίνια της ΔΕΘ δεν είχε βέβαια κανένα συγκεκριμένο καινούργιο στοιχείο, ώστε να δικαιούται κανείς να μιλήσει για ριζική στρόφη στην οικονομική πολιτική. Όστόσο τόσο ο τόνος της όμιλίας όσο

και ή «ζοφερή» εικόνα που έδωσε ο κ. Παπανδρέου, ή συνεχής αναφορά στην άνάγκη της σταθεροποίησης, της ανταγωνιστικότητας, αφήνουν να διαφανεί ή διαφορετική όπτική της οικονομικής πολιτικής της νέας τετραετίας.

Τό γεγονός πάντως ότι ο πρωθυπουργός απέφυγε στην όμιλία του να «δεσμευθεί» για οποιοδήποτε συγκεκριμένο μέτρο, να αναφέρει μία συγκεκριμένη μεταρραϊότητα, σημαίνει τελικά ότι δεν θά πρέπει να περιμένουμε θεαματικές μεταβολές. Τό άνοιγμα πρός τόν επιχειρηματικό κόσμο θά μείνει περισσότερο στόν τόνο της φωνής του κ. Παπανδρέου παρά σε συγκεκριμένα μέτρα που θά εξασφαλίζουν τήν προοπτική μεγαλύτερου κέρδους. Δεν πρόκειται δηλαδή να υπάρξουν δραστικές υποτιμήσεις του νομίσματος, με παράλληλη καθήλωση των μισθών, καθιέρωση του όρομισθίου κ.λπ. που ζητούν σήμερα οι επιχειρηματίες. Όσον άφορά τά έλλείμματα του δημοσίου θά γίνει προσπάθεια να καλυφθούν όχι με ριζική αναδιοργάνωση και έξορθολογισμό των υπηρεσιών, ή ακόμα και με αναδιατάξεις ή και απόλύσεις υπαλλήλων, αλλά με τόν εύκολο τρόπο, με αύξηση δηλαδή των τιμών των υπηρεσιών.

Άλλωστε, οποιαδήποτε ριζικότερη μέτρα θά ήταν εξαρχής ύπονομευμένα και τελικά θά εξουδετερώνονταν από τόν ίδιο τόν κομματικό μηχανισμό και τίς οργανώσεις του, οι οποίες δεν θά δίσταζαν να αντιδράσουν σε μέτρα που αντίκεινται ή βρίσκονται παρά τή φύση του ΠΑΣΟΚ. Τό κόμμα αυτό δεν μπορεί να ξεπεράσει τόν έαυτό του, άν τουλάχιστον θέλει να αυτοσυντηρηθεί. Ίσως λοιπόν υπάρξουν κάποια μεγαλύτερα κίνητρα για τούς επιχειρηματίες και τίς εξαγωγές, ίσως ακόμα και κάποιες «ζαβολιές» στην ΑΤΑ, όχι ο-

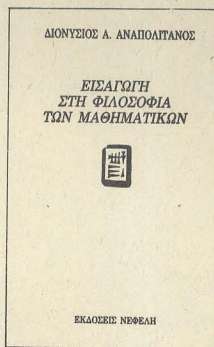
μως και πλήρης κατάργησή της. Οι τιμές των υπηρεσιών του δημοσίου θα αυξηθούν, όπως επίσης και οι τιμές των εισαγομένων, με στόχο τον περιορισμό της κατανάλωσης. Σε καμιά περίπτωση όμως τα παραπάνω δεν αποτελούν τον προάγγελο κάποιας άνοιξης για την ελληνική οικονομία, την άνοδο της παραγωγικότητάς της, την ανάπτυξη νέων βιομηχανικών κλάδων. Είναι απλώς η απαραίτητη λιτότητα που επιβάλλεται κάθε φορά που σφίγγουν τα πράγματα, έτσι για να βγάλουμε τη χρονιά. Τα ύπλοιοιπα θα απαιτούσαν και γνώση τόσο για το αντικείμενο όσο και για την οργάνωση της εργασίας, και κεφάλαια (τέτοια που ίσως μόνο το κράτος μπορεί να διαθέσει) και εκπαίδευση (τεχνική και άλλη) και γενικά κάτι παραπάνω από την πολιτική βούληση (που καταλήγει σε πολιτικό ακτιβισμό) και τις γενικολογίες περί βιοτεχνολογίας και μικροηλεκτρονικής σε μία χώρα που δεν έχει καταφέρει να παράγει ούτε στοιχειώδεις μηχανικές κατασκευές.

Ξαναγυρίζοντας στην οικονομική πολιτική, έκείνο που μπορεί να διακρίνει κανείς, όχι τόσο στην όμιλία του κ. Παπανδρέου όσο σε παλαιότερες δηλώσεις άλλων στελεχών (του κ. Γεννηματά για τα ασφαλιστικά ταμεία, του κ. Τσοχατζόπουλου για τη διαίτησία, ή «νέα αντίληψη» περί προβληματικών) είναι μία διάθεση για άπεμπλοκή του κράτους από την οικονομία, τουλάχιστον από τον ιδιωτικό τομέα. Η κυβέρνηση μοιάζει να επιδιώκει τη λειτουργία όσο το δυνατόν περισσότερων τομέων με ιδιωτικοοικονομικά κριτήρια, με τους όρους της αγοράς. Ο «διαχωρισμός» αυτός κράτους και οικονομίας θα επέτρεπε στην κυβέρνηση να μην εισπράττει αυτή τό πολιτικό κόστος από τις σκληρές συνθήκες που αναμένονται προσεχώς στον οικονομικό τομέα: ταυτόχρονα ο κοινωνικός ρόλος του κράτους θα περιοριζόταν σε πιο «ύγιη» πλαίσια (συντάξεις, ταμεία ανεργίας, περίθαλψη κ.λπ.), σε μία φροντίδα δηλαδή των πολιτών που όμως δεν θα παρενέβαινε άμεσα στη σφαίρα της εργασίας.

Νομίζω ότι αν υπάρχει κάποια πρόθεση, κάποια στρατηγική του ΠΑΣΟΚ για τη νέα τετραετία, αυτή βρίσκεται στην παραπάνω κατεύθυνση. Τό τί θα συμβεί τελικά θα τό δείξει τό προσεχές δίμηνο. Πάντως ένα είναι σίγουρο: ή κυβέρνηση διακατέχεται από τό σύνδρομο του πολιτικού κόστους (ήδη ό κ. Παπανδρέου μίλησε για στόχους της διαιτίας και όχι της τετραετίας, που σημαίνει ότι όταν πλησιάζει ή νέα προεκλογική περίοδος θα σημαίνει «ή ώρα του λαού»). Τίποτα λοιπόν δεν θα υπερβαίνει τά όρια του συνήθους, ίσως κάποιους στενοχωρήσει ή κυβέρνηση, κανένα, όμως δεν θα τον αναστατώσει.

Ο δεκαπενθήμερος

Δ. ΑΝΑΠΟΛΙΤΑΝΟΣ
ΕΙΣΑΓΩΓΗ
ΣΤΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ
ΤΩΝ ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΩΝ

εκδόσεις ΝΕΦΕΛΗ
Μαυρομυχάλη 9, ΑΘΗΝΑ
Τηλ. 3607744, 3604793

Στο 11ο τεύχος
της ΝΕΑΣ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑΣ

Greenpeace: Οι πειρατές της αντι-βίας. Γράφουν: Ηλίας Ευθυμόπουλος, Μιχάλης Μοδινός.

Χάινριχ Μπελ: Αφιέρωμα στον μεγάλο Γερμανό λογοτέχνη. Επιμέλεια Μιχάλης Μοδινός.

Κι ακόμη:

N. Μάργαρης: Οι πεταλούδες της Ρόδου.

T. Αδαμακόπουλος: Η Γκιώνα στην εποχή του βωξίτη.

Π. Παναγιωτίδης: Τεχνητά «ψαρόσπιτα».

Θ. Βαλαβανίδης: Υπαρκτός σοσιαλισμός και περιβάλλον.

M. Νιτσόπουλος: Οικοψυχολογία ή περιβαλλοντική ψυχολογία.

Δ. Γεωργακάκης: Λίπασμα και βιοαέριο απ' τα απόβλητα των χοιροτροφείων.

Π. Παπαϊωάννου: Πυρηνική μεταμέλεια.

H. Ευθυμόπουλος: Η καλή ενέργεια και η κακή ιδιωτική πρωτοβουλία.

Στη συνέντευξη του μήνα ο Λεωνίδας Λουλούδης μας μεταφέρει στον μεγάλο-κοσμο του μικρο-χειροτέχνη Άγγελου Παπαδημητρίου.

Αφοι ΜΠΟΣΤΑΝΟΓΛΟΥ

Κολοκοτρώνη 92
Πειραιάς Τηλ. 4112258

Τά πληρέστερα βιβλιοπωλεία
Τιμές χαμηλές
Χονδρική - Λιανική

ΟΛΕΣ ΟΙ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΕΣ
ΣΕ ΤΙΜΕΣ ΧΟΝΔΡΙΚΗΣ

ΔΙΑΡΚΗΣ ΕΚΘΕΣΗ ΒΙΒΛΙΟΥ

Ο ΑΥΤΟΔΙΑΧΕΙΡΙΖΟΜΕΝΟΣ
ΠΑΙΔΟΤΟΠΟΣ ΧΟΛΑΡΓΟΥ

(ένωση γονιών μη κερδοσκοπική)
πληροφορεί τους φίλους γονείς
ότι έχει δέκα κενές θέσεις για
παιδιά 2 έως 5 ετών, για την χρονιά 1985-86. Πληροφορίες και λεπτομέρειες στην παιδαγωγό, δεσποινίδα ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΠΟΥΔΟΥ, στο τηλέφ. 6724689, τις πρωινές ώρες και το αργότερο μέχρι τέλος Σεπτεμβρίου.

Νέα Δημοκρατία: τό τίμημα τῆς «ἐνότητας»

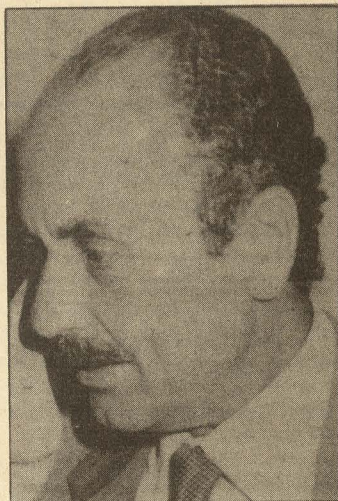
Ἡ αἴσθησις τῆς στασιμότητος μετὰ τὴν τελευταία ἡττα, τῆς ἀδυναμίας νὰ διεκδικηθεῖ ἡ ἐξουσία μετὰ τὴν σημερινή φυσιογνωμία καὶ ἡγεσία, γεννᾷ τὶς διασπαστικὰς τάσεις ἐν τῇ Νέᾳ Δημοκρατίᾳ. Τὸ ἀγχος γιὰ τὴν ἐξουσία καὶ ἡ συνεπαγόμενη ἀνάγκη (καὶ ἡ ἀγωνία τῆς βάσης) γιὰ ἐνότητα καὶ Ἀρχηγό εἶναι ἡ ἀντίρροπη τάσις. Ἡ περαιτέρω ἐξέλιξις δὲν ἐξαρτᾶται μόνο ἀπὸ τὰ ἐσωτερικὰ τῆς Νέας Δημοκρατίας.

Ενότητα σημαίνει πλειοψηφία, επικράτηση τῆς ἀρχῆς τῆς πλειοψηφίας, ιδιαίτερα ὅταν ἡ πλειοψηφία εἶναι τόσο καθαρὴ καὶ τόσο σημαντικὴ, ὅπως τώρα». Αὐτὰ εἶπε ὁ κ. Μητσοτάκης ἀμέσως μετὰ τὴν ἐπανεκλογή του ὡς ἀρχηγὸς τῆς Νέας Δημοκρατίας. Καὶ ἤχουν σωστά. Ὅμως δὲν εἶναι ἀκριβῶς ἔτσι τὰ πράγματα.

Οἱ ἐκλογές τῶν ἀρχηγῶν

Καὶ δὲν εἶναι, γιατί οἱ πλειοψηφίες μῆκαν κάπως ἀργά ἐν τῇ ζωῇ τῆς Δεξιᾶς. Ἀρχικὰ ἡ διαδοχὴ ἐμοιαζε «αὐτόματη», εἶχε σχέση μετὰ τὸ πολιτικὸ βᾶρος τῶν ἡγετῶν, μετὰ τὶς ἐπιλογές τῆς ἀρχουσας τάξης καὶ τοὺς ἰδεολογικοπολιτικούς συσχετισμούς πού ὑπῆρχαν σὲ αὐτήν, μετὰ τὴν ἀναπαραγωγή τοῦ ἴδιου τοῦ καθεστώτος. Μετὰ τὴν ἀποχώρησι τοῦ Καραμανλῆ, ὑπὸ τὴν καταλυτικὴν ἡγεσίαν τοῦ ὁποίου ἐξῆσε ἡ Δεξιὰ τόσα χρόνια, εἶχαν πάψει καὶ τὰ «αὐτονόητα». Τὸ μόνο αὐτονόητο πλέον ἦταν ὅτι ὁ νέος ἡγέτης θὰ ἐκλέγεται ἀπὸ τοὺς βουλευτές· ἀπὸ αὐτοὺς καὶ ὄχι ἀπὸ κάποιο συνέδριο, γιὰ παράδειγμα, ἀφοῦ οἱ ὅποιες, τυχαῖες «ὀργανώσεις βάσης» ἔρχονται καὶ παρέρχονται, ἐνὸς τὸ πολιτικὸ προσωπικὸ μένει — καὶ ἐκφράζει ἀντιπροσωπευτικὰ ὄχι τόσο τὰ ἑκατομμύρια τῶν ψηφοφόρων ἀλλὰ τὸν «πλουραλισμό» τῶν συμφερόντων πού τὸ κόμμα διαχειρίζεται (καὶ τὶς ἰδεολογίες πού τὰ συνοδεύουν).

Στὴν πρώτη ἐκλογή, τὸ 1980, ἡ ἀντιπαράθεσις Ράλλη — Ἀβέρωφ εἶχε μιὰ χροιά ἐντονα ἰδεολογικοπολιτικὴ, ὅπως ἄλλωστε σημεῖωσε ἀργότερα καὶ ὁ κερδισμένος ἐκείνης τῆς ἐκλογῆς. Αὐτὸς λοιπὸν ἐξέφραζε τὸ «πνεῦμα Καραμανλῆ», τὴν Κεντροδεξιὰ, τὸν ἐκσυγχρονισμό, τὴν λήθη, καὶ ἐν πάσῃ περιπτώσει ἔτσι θέλησε νὰ ἐμφανιστεῖ. Ὁ ἀντίπαλός του μὲν προσπαθοῦσε νὰ μάθει τί ἀκριβῶς εἶναι ἡ ΕΟΚ καὶ νὰ ἀπαλύνει κάπως τὴν σχέση του μετὰ τοὺς «μαχητὰς τοῦ Γράμμου». Ἦταν τελικὰ ἡ μόνη φορά πού ἡ ἀντιπαράθεσις ἀφοροῦσε ἄμεσα καὶ ἐπὶ τῆς οὐσίας διαφορῆς. Δὲν εἶναι ἄλλωστε τυχαῖοι: τότε ἡ Ν.Δ. κυβερνοῦσε, οἱ βουλευτές δὲν ἐξέλε-

γαν μόνο ἀρχηγό ἀλλὰ καὶ πρωθυπουργό, κυβερνητικὴ πολιτικὴ.

Ἐπειτα ὅμως ἡ ἐξουσία χάθηκε. Καὶ οἱ νεοδημοκράτες βουλευτές ἐξέλεξαν ἐκεῖνον πού εἶχαν ἀπορρίψει λίγο καιρὸ πρὶν. Ἄλλαζαν ἔτσι καὶ πολιτικὴ ἐπιλογή; Καὶ ναὶ καὶ ὄχι. Γιατί ἐκεῖνος πού δὲν τοὺς ἔκανε γιὰ πρωθυπουργὸς τοὺς ἔκανε γιὰ τὶς νέες «ἀγωνιστικὲς» ἀνάγκες. Καὶ ὁ κ. Ἀβέρωφ σὲ αὐτὲς ἀνταποκρίθηκε ὅσο καλύτερα μποροῦσε — καὶ μετὰ παρέδωσε τὴ σκυτάλη ἔχοντας ἐξαντλήσει τὰ ὅρια τοῦ συσπειρωτικοῦ παλαιοσυντηρητισμοῦ του. Ὁ νέος ἀρχηγός, ὁ κ. Μητσοτάκης, διαλέχθηκε μετὰ κριτήριον ὄχι πλέον τὴν ἀναδιοργάνωσι καὶ τὴν συσπείρωσι ἀλλὰ τὴν ἐφόρμωσι.

Δὲν θέλουμε νὰ ὑποτιμήσουμε τὶς πολιτικὲς πτυχές τῶν ἐσωκομματικῶν ἐκλογῶν τῆς Ν.Δ. τὸ 1981 καὶ πέρσι. Ὁ κ. Ἀβέρωφ, γιὰ παράδειγμα, καίτοι τῆς ἴδιας πολιτικῆς χροιάς μετὰ τὸν κ. Στεφανόπουλο, ἦταν ὁ ἀδιαφιλονίκητος κληρονόμος τῆς παράδοσις, ὁ σκληρός, ἐκεῖνος πού θὰ ἔκανε πολιτικὴ του τὸ καθημερινὸ «ἀντιμαρξιστικὸ» χτύπημα στὸ ΠΑΣΟΚ. Πέρσι πάλι πού σκοπὸς ἦταν ἡ ἐξαγγελία μιᾶς κάποιας πολιτικῆς γιὰ τὴν ἐξουσία, τότε δηλαδὴ πού τὸ 38% ἐμοιαζε νὰ ἐγγυᾶται τὸ πέταγμα πρὸς τὰ μπρός καὶ ἀνεζητεῖτο τὸ ἐφαλτήριο, διαλέχθηκε ὁ κ.

Μητσοτάκης. Κι αὐτὸ ὄχι μόνο ἐπειδὴ ἐπὶ τὴν κατατοσύνῃ τοῦ Παπανδρέου ἔπρεπε νὰ ἀντιπαραταθεῖ ἡ πονηριὰ τοῦ «ψηλοῦ», ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ ἀπέναντι στοῦ ἀχρωμοῦ Στεφανόπουλο ὁ Μητσοτάκης ἔφερε κάπως τὸ μοντέρνο πνεῦμα, τὸ ἐπιθετικὸ, τὸ ἐκσυγχρονιστικὸ, τὸ εὐρωπαϊκὸ. Μὲ δύο λόγια, τὸ νεοφιλελεύθερο. Γιατί ἂν κάτι εἶναι ὁ κ. Μητσοτάκης (καὶ κάτι εἶναι), αὐτὸ εἶναι. Ὅχι φυσικὰ μετὰ τὴν «ἀπολιτικὴν» ἀνεμελιά τοῦ κ. Κόλμερ ἢ πάλι τὴν κυνικὴν εὐθύτητα τοῦ κ. Μάνου, ἀλλὰ ἔχοντας κατὰ νοῦ καὶ τὶς σκληρές, τρέχουσες ἀνάγκες τῆς πολιτικῆς, ὅσο καὶ τὸ ἰδεολογικὸ ποῖον τῶν ψηφοφόρων του.

Μετὰ τὶς 2 Ἰουνίου

Καὶ τελικὰ ὡς φιλελεύθερος πολιτικὸς μίλησε ὁ κ. Μητσοτάκης καὶ ὡς νεοφιλελεύθερος στὰ οικονομικά, διάλεξε ἐκεῖνες ὅμως τὶς πλευρές πού ἤχουν φιλολαϊκὲς (ὄχι ἄγρια φορολογία, «τζάμπα» αὐτοκίνητα κ.λπ.). Καὶ ὅσο πλησιάζαμε πρὸς τὶς ἐκλογὲς ἀπομακρυνόταν ὁ κ. Μητσοτάκης ἀπὸ τὸ ἀρχικὸ ὠμό «Ἰδεολογικὸ Μανιφέστο» του. Τώρα τελευταία ἔχει πιά ἀπομακρυνθεῖ, στὰ λόγια τουλάχιστον, γιὰ τὰ καλά. Μιλώντας ἀμέσως μετὰ τὴν ἐκλογή του, εἶπε: «χρὸς μας εἶναι «ἡ νέα στρατηγικὴ τοῦ κόμματός μας, ἡ χάραξις πῶς συγκεκριμένα τῆς ἰδεολογίας τοῦ ριζοσπαστικοῦ φιλελευθερισμοῦ, μιᾶς ἰδεολογίας πού δὲν βλέπει τὰ πάντα σὲ ἄσπρο καὶ σὲ μαῦρο, πού ρίχνει τὸ βᾶρος τῆς στήν κοινωνικὴν δικαιοσύνην καὶ ἐπὶ τὴν ἀνοδοὶ τοῦ ἐπιπέδου τῶν ἀσθενεστέρων τάξεων». Ἡ ἐπαναφορά τοῦ ξεχα-

σμένου ὅσο καὶ θολοῦ ὄρου, προελεύσεως Καραμανλῆ, ἦταν ἀπάντησις στοῦ κ. Ράλλη πού μὲν πρὶν εἶχε περὶ τοὺς βουλευτές: «Λέει τὸ Καταστατικὸ τοῦ κόμματος, τὸ ὁποῖο δὲν ἄλλαξε, ὅτι ἡ Ν.Δ. ἔχει ὡς ἰδεολογία τὸν Ριζοσπαστικὸν Φιλελευθερισμό. Τί προσπαθεῖτε ὁ καθένας ἀπὸ σᾶς νὰ δώσετε διαφορετικὲς ἐρμηνεῖες καὶ μιλᾶτε γιὰ Νεοφιλελευθερισμὸς καὶ δὲν ξέρω τί ἄλλο, μετὰ ἀποτέλεσμα νὰ ἀποθῆσεται τοὺς φτωχοὺς καὶ τοὺς ἔχοντας ἀνάγκη τῆς συνδρομῆς τοῦ κράτους;». Καὶ εἶχαν

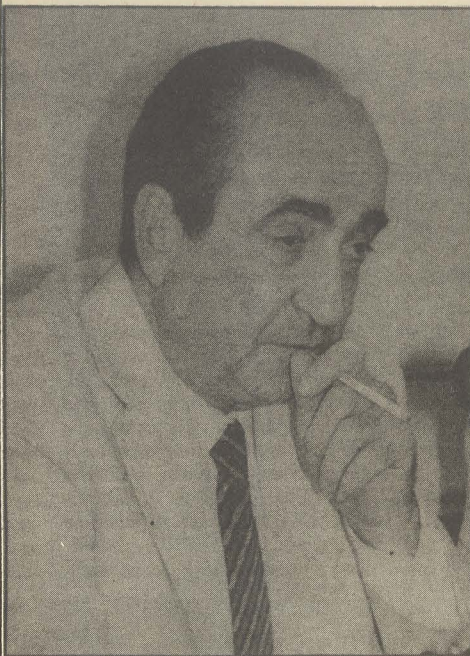
ἀκολουθήσει χειροκροτήματα...

Οι Ίντριγκες λοιπόν, οι συνωμοσίες και οι ἀλληλοϋπονομεύσεις, τις ὅποιες καθημερινά ἀναφέρουν τὰ Νέα, ὑπάρχουν. Τό ἴδιο καί οἱ πολιτικές φιλοδοξίες ἢ ἡ «σπουδαρχία». Δέν εἶναι ὁμως ἀπλῶς αὐτά, ὅπως συνήθως γράφονται. Ὑπάρχουν καί πολιτικές ἀπόψεις. Μόνο πού τὰ ὀριά τους δέν εἶναι διακριτά, ὅπως δέν εἶναι πάντα διακριτά τὰ ὄρια μεταξύ τῶν παραδοσιακῶν δεξιῶν, φιλελεύθερων, ριζοσπαστῶν καί νεοφιλελεύθερων, τῶν τεσσάρων τάσεων κατά τή Βραδυνή (ὅπου οἱ πλέον εὐέλκτικοι εἶναι καί τὰ τέσσερα), τὰ στρατόπεδα ἀλλάζουν, ἀκόμα καί οἱ ἴδιοι οἱ φορεῖς τους. Ὁ νεοφιλελευθερισμός ἀρχικά χαιρετίστηκε ὡς πρόταση ἐξουσίας, τώρα βάλλεται. Ὁ κ. Στεφανόπουλος δέν πάει καιρός πού ἀρθρογραφοῦσε θερμά γιά πολιτικές τύπου Θάτσερ (ὅπως μᾶς ὑπενθύμισε στήν Αὐγή ὁ κ. Σπυρόπουλος), σήμερα προβάλλει συνεχῶς τή «φιλολαϊκή πολιτική» ὥστε ἡ δεξιά παράταξη «νά ξεφύγει ἀπό τή διαβρωτική εἰκόνα τοῦ κόμματος τῶν πλουσιῶν καί τῶν ὀλίγων».

Δέν εἶναι λοιπόν οἱ πολιτικές διαφορές πού καθορίζουν σήμερα τό κλίμα τῆς Ν.Δ. Ἄν αὐτό ἴσχυε στήν ἐκλογή τοῦ '80 καί πολιτικές τελικά ἐπιλογές ἐπέδρασαν τό '81 καί τό '84, ἄν δηλαδή ὄλοι τότε ὄφειλαν καί νά σεβαστοῦν τό ἀποτέλεσμα, σήμερα μόνο ὁ κίνδυνος τῆς διάλυσης μπορεῖ νά συγκρατήσῃ τό κόμμα. Καί τέτοια ἦταν ἡ ψήφος στόν κ. Μητσοτάκη, ὄχι φιλελεύθερη ἢ παλαιοδοξία. Ἡ Ν.Δ. ἄντεξε τήν πρώτη ἡττα, τήν περίοδο τῆς ἀνασυγκρότησης καί τή φάση τῆς τελικῆς ἐφόρμησης. Οἱ κλυδωνισμοί, οἱ διασπαστικές τάσεις ἐμφανίζονται σήμερα πού τό μέλλον διαγράφεται μαῦρο. Ἄν λοιπόν κάτι κινεῖ ἐκείνους πού μέ τόν ἕναν ἢ τόν ἄλλο τρόπο ἀντιδρῶν στόν Μητσοτάκη, δέν εἶναι οἱ πολιτικές διαφορές ἢ οἱ φιλοδοξίες ὅσο ἡ γενικευμένη αἴσθηση ὅτι τό 41% εἶναι τό ὄριό του. Ἡ αἴσθηση αὐτή ὅτι κινδυνεύει ἡ «μεγάλη ἀστική παράταξη» εἶναι πού ἐπιτρέπει τήν «ἀνταρσία», τήν ἐκδήλωση φυγόκεντρων τάσεων πού ἐπιλέγουν ἰδεολογικά ἐνδύματα ὑπαρκτά μέν, γιά τούς περισσότερους ὁμως ἐναλλάξιμα. Καί δέν εἶναι εὐκολη ἄλλωστε ἡ συνέπεια ἀπέναντι σέ ἕνα ΠΑΣΟΚ πού καί κόμμα τῶν κοινωνικῶν παροχῶν θέλει νά εἶναι καί τή λιτότητα «δρομολογεῖ».

Ἡ ἀνάγκη γιά τήν «ἐνότητα»

Ὅμως ἡ ὀργάνωση τῶν ἀπόψεων εἶναι ἐξαιρετικά δύσκολη καί γιά ἕναν ἄλλο καθοριστικό λόγο. Γιατί ὄλα αὐτά συμβαίνουν σήμερα ὑπό τό ὄραμα τῆς ἐξουσίας, δηλαδή ὑπό τήν ἀφόρητη πίεση γιά ἐνότητα. Τόν κ. Στεφανόπουλο τόν εἶδαν μέ καλό μάτι καί τόν ἐνθάρρυναν ἀρχικά καί οἱ «βαρόνοι» τῆς Ν.Δ. καί ὁ τύπος της. Γιά νά «σχετικοποιήσουν» ἔτσι τήν ἐξουσία Μητσοτάκη, μέ τήν ὁποία κανεῖς δέν εἶναι εὐχαριστημένος. Καθῶς ὁμως τό πράγμα πῆγαινε πρὸς τή ρῆξη ὄλοι τόν ἄφησαν, οἱ δεξιές μάλιστα ἐφημερίδες περίπου καί τόν γελοιοποίησαν. Ἡ περίφημη «βάση» τῆς ΝΔ ἔδειξε, μέσω τῶν διαφορῶν αὐτόκλητῶν καί ἑτερόκλητων ἐκπροσώπων της, ὅτι καλές οἱ ἀπόψεις,

προέχει ὁμως τό κυνήγι τῆς ἐξουσίας, ἡ ἐνότητα. Ἡ παλιά φρουρά πάει, τελειώσε, ἡ νέα εἶναι ἄψητη, ἡγέτης εἶναι μόνον ὁ Μητσοτάκης, ἐκτός πιά κι ἄν τό διαλύσομε.

Ἐνῶ λοιπόν ὁ κ. Κόλμερ ξεδιπλώνει στίς μέσα σελίδες τῆς *Μεσημβρινῆς* τό νεοφιλελεύθερο ταλέντο του, ὁ διευθυντής της κ. Πασαλάρης δέν θέλει νά ξέρει τίποτα περί πολιτικῶν ἀπόψεων, ἀποχρώσεων καί στρατηγικῶν. Ἀυτὸν —καί νομίζω ὅτι ἀπηρεῖ σωστά τή διάθεση τοῦ μέσου δεξιῶ— τόν ἐνδιαφέρει πιά ἀπλῶς νά ὑπάρχει Ἀρχηγός. Ὅπως ἔχουν οἱ ἄλλοι. Καί ὀργάνωση, ἐπίσης ὅπως ἔχουν οἱ ἄλλοι. Τόν ἐνδιαφέρουν «αὐτά τὰ παλικάρια πού ἐπαίξαν κορόνα-γράμματα τήν καριέρα τους, τήν ἀσφάλειά τους, τή δουλειά τους, τό μέλλον τῶν παιδιῶν τους γιά νά κολλᾶνε τόν Μητσοτάκη στους τοίχους...». Τόν ἐνδιαφέρει «ἡ ἰσχυρή ὀργάνωση βάσης, μέ τὰ μεσαία καί μικρά στελεχῆ σέ διαρκή κινητοποίηση, μέ τὰ μέλη τῆς Ν.Δ. ὀργανωμένα σέ ζωντανούς πυρήνες, μέ τούς ὁπαδούς νά δουλεύουν μέρα-νύχτα στό γραφεῖο ἢ στό ἐργαστάσιο, στή γειτονιά ἢ στό σωματεῖο. Καί μέ τούς βουλευτές νά ὀργώνουν τίς περιοχές τους ἀντί νά δημοσιεύουν περισπούδαστες ἀναλύσεις στίς κυβερνητικές ἐφημερίδες...». Ὅλοι λοιπόν στά μετερίζια τους, ἄπλοιοι στρατιῶτες τῆς Ἀπαλλαγῆς. Καί —γιά νά συμπληρωθεῖ αὐτή ἡ ἐντυπωσιακή εἰκόνα τοῦ νεόκοπου ὅσο καί φανατικοῦ δεξιῶ λαϊκισμοῦ— πάνω ἀπ' ὄλους ὁ Ἀρχηγός: «Ἄς ξεκινήσει τή μάχη μέ μόνο κηδεμόνα τό 41%, μέ μόνον φροντιῆ τήν ὀργάνωση τῆς βάσης καί μέ μόνο στόχο τό ξεσήκωμα τῆς μάζας. Εἶναι μιά τέχνη πού πρέπει νά μάθει. Καί θά τήν μάθει. Γιατί ἀλλιῶς ἡ παράταξη πάει γιά φούντο». Πόσο «ἡ ἀπό δῶ μεριά» θά εἶχε συντομεῖσει τή ζωή τοῦ ΠΑΣΟΚ «ἄν ἀπό τίς 3 Ἰουνίου ἔδινε στόν

ἀρχηγό τῆς ΟΛΕΣ ΤΙΣ ΕΞΟΥΣΙΕΣ καί ἄν αὐτός ξεκινούσε ἀδυσώπητο ἀγώνα κατά τῆς Ἐξουσίας, μέ καιρία χτυπήματα στό κεφάλι της». Κατά τὰ ἄλλα βέβαια, ἄν αὐθαιρέτησε ὁ ἀρχηγός ἢ Ν.Δ. ἔβρει «νά ἀπολακτίζει κάθε δυνάστη πού τή σβερκώνει...».

Δέν ξέρουμε ἄν ὄντως ὁ κ. Στεφανόπουλος θά προχωρήσει στήν ἴδρυση κόμματος. Ἡ θέση του εἶναι ὁμως γιά αὐτούς τούς λόγους ἐξαιρετικά δυσχερής. Γιατί ἄν τὰ πράγματα ὑποβάλλουν σήμερα τήν ἰδέα ὅτι ὁ καθένας μπορεῖ πιά νά ἀναλαμβάνει τίς εὐθύνες του γιά τή σωτηρία τῆς παράταξης, ταυτόχρονα ἢ βάση τῆς Ν.Δ., τὰ περισσότερα στελεχῆ της καί οἱ βουλευτές της συγκροτοῦνται ἀκριβῶς ἀπό τό ὄραμα τῆς ἐξουσίας, μέ αὐτό ἄλλωστε τρέφονται τόσα χρόνια τώρα. Ὁ δέ τύπος τῆς δεξιᾶς αὐτό καί μόνο τό παιχνίδι παίξει, ἴσως μεταξύ ἄλλων καί γιατί αὐτό πούλαει. Ἀπόδειξη ἡ σπουδή μέ τήν ὁποία παράτησαν ὄλοι τίς κριτικές καί ζητοῦν νά δοθεῖ ὄλη ἡ ἐξουσία στόν ἀρχηγό. Καί τήν ἐξουσία τήν ὑπόσχεται —ἀληθοφανῶς ἀρχικά, ἀπελλιπόμενα σήμερα— μόνο ὁ κ. Μητσοτάκης.

Ἀπό τή μιά λοιπόν ἡ αἴσθηση ὅτι τό πράγμα ἔχει στομάσει, ὅτι ἡ ἐξουσία μέ Μητσοτάκη δέν κερδίζεται πλέον, ὅτι τό παρελθόν εἶναι ἐμπόδιο ἀνυπερβλήτο καί ἡ εἰκόνα πρέπει νά ἀλλάξει, ὅτι στίς σημερινές συνθήκες τό 41% μπορεῖ μόνο στήν ἀπλή ἀναπαραγωγή του νά ἐλπίζει, γεγονός πού ἐπιτρέπει νά ἀναβιώνουν οἱ προσωπικές συγκρούσεις καί ὠθεῖ στήν ἀναταραχή καί τήν αὐτονομία, μέ τίς ψήφους μερδεμένες (λευκές γιά νά μήν παρανεισχυθεῖ ὁ Μητσοτάκης καί ἄλλες ὑπέρ του ὑπό πίεση), καί μέ 37 ψήφους πού δέν εἶναι ὑπέρ κάποιου ἄλλου ἀλλά ἐναντίον του: ἀπό τήν ἄλλη, ἡ αἴσθηση ὅτι στή σημερινή συγκυρία, ὅπου ἄλλος ἀποδεκτός ἡγέτης δέν ὑπάρχει καί τό ΠΑΣΟΚ ἔχει προβλήματα, κάθε ἀλλαγή ἡγεσίας σημαίνει μοιραῖα τήν ὀριστική παράδοση στοὺς ἄσκους τοῦ Αἰόλου, ἡ ἀνάγκη ἐπομένως νά διατηρηθεῖ ἡ ἐνότητα καί ἡ Ν.Δ. ὑπό τόν κ. Μητσοτάκη ἄν θέλει νά τρέφει τήν ψευδαἴσθηση ἔστω ὅτι χτυπάει τήν πόρτα τῆς ἐξουσίας —αὐτή εἶναι ἡ σκληρή ἀντίφαση πού τυραννάει τή Ν.Δ.

Τό ΠΑΣΟΚ ἔριξε λοιπόν τή Ν.Δ. στήν κρίση, αὐτό τελικά τῆς ἐπιτρέπει πρὸς τό παρόν τουλάχιστον καί νά ἐπιβιώσει. Ποιός θά ἀντέξει περισσότερο; Γιατί ἄν ἡ εἰκόνα τῆς Ν.Δ. σήμερα χαροποιεῖ τόν Παπανδρέου, ἄν ὁ Λαλιώτης ἀνοίγει διάπλατα τήν τηλεόραση στά ἑσωτερικά καί τὰ ἐξωτερικά τῆς Ν.Δ., ἄν γενικεύεται ἡ ἰδέα ὅτι τό κόμμα τῆς ἀξιωματικῆς ἀντιπολίτευσης βουλιάζει καί ὄλα τείνουν νά μᾶς δείξουν ὅτι δέν εἶναι πλέον κόμμα ἐξουσίας —ταυτόχρονα καί τέτοιο ἀφήνει πῶς μόνο τό ΠΑΣΟΚ στή σκηνή, τοῦ ὑπονομεῖ τό γνωστό ζωογόνο δίλημά του. Τοῦ στερεῖ τήν πολιτική τοῦ «Εφιάλτη» καί τό ἀφήνει μέ τήν πολιτική τῆς λιτότητας.

Γιώργος Καρρᾶς

Είναι δύσκολο νά είσαι άριστερός στά οικονομικά

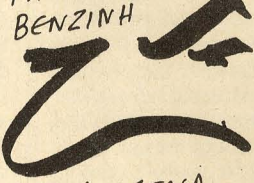
‘Ο τίτλος αυτού του άρθρου «διασκευάζει» ένα ερώτημα του Άλτουσέρ για τή φιλοσοφία. Έκείνος καταμετρούσε τή δυσκολία νά είσαι μαρξιστής. ‘Η δική μου άγωνία είναι πολύ πιά πεζή —και ίσως καθόλου φιλοσοφική. Θά μπορούσε νά πει κάποιος ότι είναι και έτεροκαθορισμένη: Ξεκινάει από τήν άποστροφή του πρωθυπουργικού λόγου στη Θεσσαλονίκη και τά έπακόλουθά του. «‘Οποιος έχει άλλη συνταγή για τήν κρίση», είπε ο κ. πρωθυπουργός, «άς μάς τήν πει. ‘Η δική μας μπορεί νά φαίνεται δεξιόστροφη, νά μή ταιριάζει μέ τά γούστα σας —καταναλωτικά και άλλα—, νά θυμίζει και νά παραπέμπει σέ άλλα πού γίνονται άλλου, πλύν όμως έχει ΤΟ χάρισμα: Είναι μοναδική! Και όποιος τολμάει, ιδού ή Ρόδος, ιδού και τό πήδημα».

Αυτά περίπου είπε ο κ. πρωθυπουργός και ή πρώτη αντίδρασή μου ήταν νά σκεφτώ ότι, διάβoλε, έπιτέλους τόν πιάσαμε άδιάβαστο: ‘Ηταν προφανές ότι ο κ. πρωθυπουργός δέν είχε διαβάσει τό άρθρο του κ. Ζαχαρέα στην *Αύγή* (18.8.85) και τό Σχέδιο Προτάσεων ενός Άριστερου Κόμματος. Μιά πιά φύχραιμη άναπόληση, όμως, τών λεπτομερειών του ένλόγω άρθρου μέ βύθησε σέ βαθιά άπελπισία. ‘Ηταν έξίσου προφανές ότι ούτε ο κ. Ζαχαρέας τό είχε διαβάσει για δεύτερη φορά —τουλάχιστον πριν πάει στό πιεστήριο. ‘Η άγωνία μου συνεπώς μεγάλωνε καθώς άπάντηση δέν έβρισκα. ‘Ολο μου τό οικοδόμημα διαλυόταν: Οί λόγοι του κ. πρωθυπουργού εξαφάνιζαν τίς παραμορφωτικές εικόνες και ή πραγματικότητα πρόβαλλε

σκοτεινή πλύν σαφής: ‘Ο κ. πρωθυπουργός —θαύμα, θαύμα— μιλούσε για τίς περιφρονημένες ντομάτες και τά άποδιοπομπαία άγγούρια. Σηκώθηκα και έκανα βόλτες στό δωμάτιο. ‘Αρχισα νά σκαλίζω τά βιβλία στη βιβλιοθήκη, νά φάχνω άρθρα, νά κοιτάζω σημειώσεις. Φώς από πουθενά. ‘Αντίθετα: Διαβάζοντας τήν εισήγηση του κ. Γ. ‘Αρσένη στό *Μετάβαση στό σοσιαλισμό* (έκδ. ‘Αλέτρι, 1981, σσ. 55-65) έχασα και τήν τελευταία μου έλπίδα. Μέσα στις σελίδες του έβλεπα καθαρά τό σενάριο για τήν «καταστροφή του σοσιαλισμού». Μιά άπορία μόνο είχα: ‘Αραγε ποιός θά ήταν ο ύπουργός Έθνικής Οικονομίας πού θά έκανε τό τηλεφώνημα στό ύπουργείο Οικονομικών στό Παρίσι, στη Rue de Rivoli, για νά άνακοινώσει τή δυσκολία στην πληρωμή του έξωτερικού μας χρέους; (σ. 61). ‘Ασθενές διανοουμενίστικο στοιχείο όντας —ξέρει από αυτά ο πρώην Γ.Γ. Πολιτισμού κ. Δωρή—, άποφάσισα τή φυγή από τήν πραγματικότητα δια του υπερβατικού διαλογισμού. ‘Υπερβατικού μέ τήν έννοια τής υπέρβασης, τής υπέρβασης του σοσιαλισμού τών τόσο επίκαιρων Φουριέ και Σαίν Σιμόν και τής πολιτικής οικονομίας ένγένει. «Χά», σκέφτηκα, «ό Μάρξ έγραφε για μία κριτική τής Πολιτικής Οικονομίας και εκείνος ο Rancière πριν από δέκα χρόνια μέ είχε πείσει ότι τό έννοούσε κιόλας». «‘Ωραία», είπα, «κάτι μπορεί νά βγει άπ’ αυτό. ‘Αλλά τί σημαίνει κριτική τής Πολιτικής Οικονομίας;». Σας

ΠΟΣ ΦΤΗΝΗΝΕΣ
ΜΟΝΟΝ ΕΣΥ

ΜΕΣΑ ΣΕ ΤΟΣΗ
ΑΚΡΙΒΕΙΑ, ΑΝΤΡΕΑ...

ΠΙΟ ΔΥΣΚΟΛΑ ΑΓΟ-
ΡΑΖΕΙ ΚΑΝΕΙΣ
ΒΕΝΖΙΝΗ

ΠΑΡΑ ΕΣΕΝΑ
ΣΗΜΕΡΑ...

ΦΤΗΝΗΝΕΣ,
ΦΤΗΝΗΝΕΣ ΠΟΛΥ...

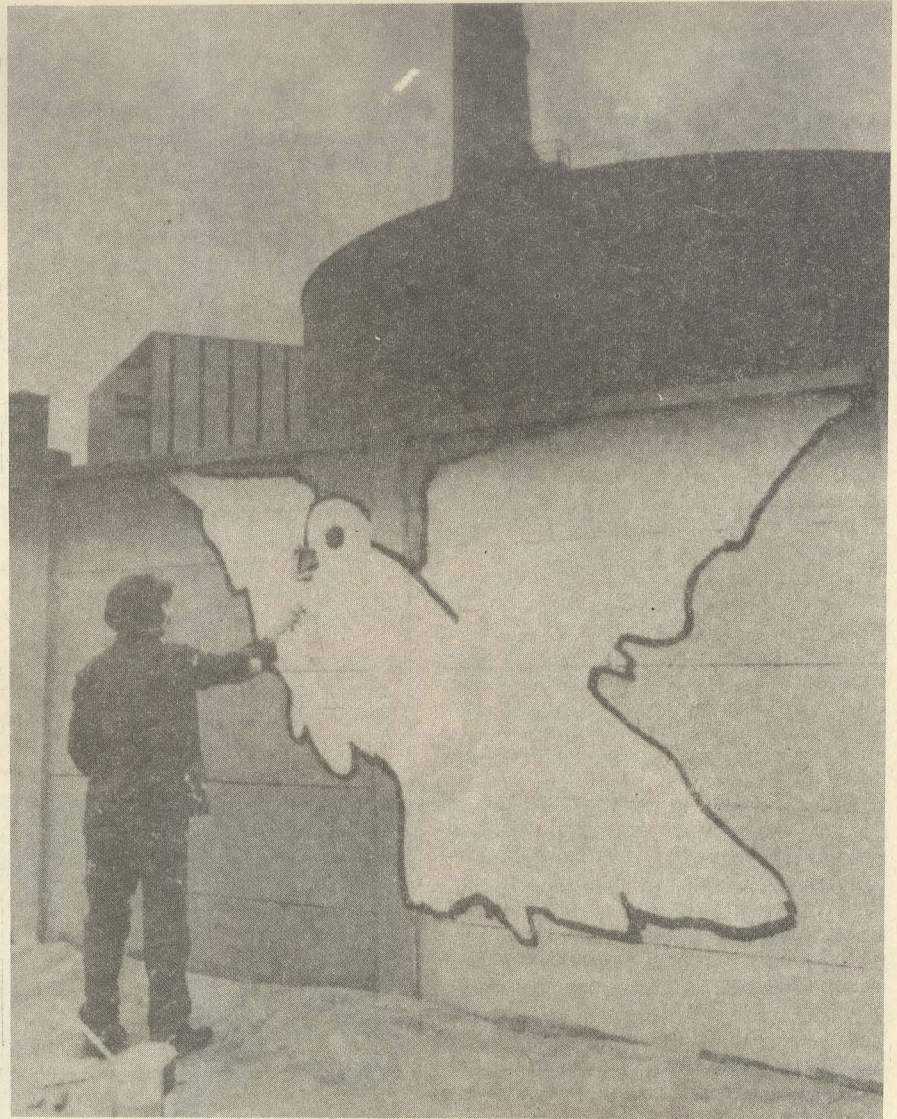
ΚΑΙ ΤΟ ΦΤΗΝΟ ΤΟ
ΚΡΕΑΣ ΤΟ ΤΡΕΝΕ
ΜΟΝΟ ΤΑ ΣΚΥΛΙΑ

ΜΕΣΑ ΣΤΗ ΝΥΧΤΑ
ΜΟΝΑ...
ΑΝΤΡΕΑ!

ΥΡ. → ΚΙ' ΑΝ ΦΤΗΝΗΝΕΣ ΓΙΑ ΝΑ ΧΡΘΕΙΣ ΜΕ ΤΙΣ ΟΡΑΔΕΣ ΜΕΣΑ ΣΤΑ ΛΟΥΜΠΕΝΟΣΠΙΤΑ, ΔΕ
ΕΧΕ ΤΟ ΝΟΥ ΣΟΥ: ΤΑ ΣΑΠΙΑ ΤΑ ΛΕΜΟΝΙΑ ΕΙΝΑΙ ΤΖΑΜΠΑ... ΑΝΤΡΕΑ! 9/85

παρουσιάζω, λοιπόν, μερικές άποσπασματικές και άτελείς σκέψεις και σας παρακαλώ να με βοηθήσετε κι εσείς, μέλη της συντακτικής επιτροπής, τακτικοί και έκτακτοι συνεργάτες και άπλοι άναγνώστες, να με βοηθήσετε να τίς σουλουπώσουμε κάπως και στο πλαίσιο του συμμετοχικού σοσιαλισμού που επαγγέλλεται ή κυβέρνηση να τά προσφέρουμε θυσία στην προσπάθεια για την αύξηση της παραγωγικότητας. Μήπως ή δική μας παραγωγικότητα δέν υπολογίζεται σε τετραγωνικά μουντζουρωμένου χαρτιού;

Πρώτη σκέψη: 'Ο τρόπος μέ τόν όποιο θέτουμε τό πρόβλημα προσδιορίζει και τή λύση του. Τό πρόβλημά μας είναι γνωστό: ή οικονομική κρίση. Πώς πρέπει λοιπόν να θέσουμε τό πρόβλημα της έξόδου από την κρίση και να παραμείνουμε ταυτόχρονα άριστεροί; Για ποιά «κρίση» πρόκειται; Και γιατί είναι «κακή» αυτή ή κρίση; Γιατί, όπως έλεγε ο κ. Τρίσης στην παρέμβασή του στο πιο πάνω έργο —όταν προετοιμαζόταν να γράψει ιστορία— «όλες οι κρίσεις είναι νίκες είτε των έθνικοαπελευθερωτικών κινημάτων είτε του συνδικαλιστικού κινήματος. Κι αν έχουν προκαλέσει κρίση στον καπιταλισμό, καλά κάνανε» (σ. 84).

Δεύτερη σκέψη: Τι σημαίνει να μιλήσουμε για την κρίση ως άριστεροί; Τι είναι αυτό-πού προσδιορίζει τον άριστερό —πέρα από τή διαθεσιμότητα και την άφιλοκέρδεια; Προφανώς, ή διάθεσή του να ανατρέψει τις ύφιστάμενες σχέσεις έκμετάλλευσης και —αυτό τό μάθαμε πια καλά— να μην τις αντικαταστήσει μέ νέες. Τό πρόβλημά μας λοιπόν δέν είναι να διαχειριστούμε, είναι να αλλάξουμε. Οι άριστεροί βέβαια είναι άφιλοκερδείς. Όμως είναι και ταξικά έγωιστές. Συνηθίζουν να μιλάνε μέ όρους τάξεων και ταξικών στρωμάτων, και άγνωσών ολόκληρες όπως τό «έθνος» και ο «λαός». Έχουν επίσης τή μανία να έκλαμβάνουν και την πολιτική μέ όρους ταξικούς. Πιστεύουν στη δυνατότητα της εργατικής τάξης να γίνει τό υποκείμενο μιας συνολικής ανάπλασης της κοινωνίας, μέσα από άγώνες και χιλιάδες προβλήματα, αλλά ξέρουν ότι αυτή ή τάξη θά βρει

μόνη της τό δρόμο. Είναι φειδωλοί λοιπόν στις συμβουλές.

Τρίτη σκέψη: Οι άριστεροί φυλλιάζονται ότι κάθε σύστημα παραγωγής έχει τον δικό του όρθολογισμό, τό δικό του κριτήριο αξίωσης της εργασίας. Και γνωρίζουν πολύ καλά ποιά είναι τό κριτήριο του καπιταλιστικού όρθολογισμού. Υποψιάζονται επίσης ότι τό κριτήριο του σοσιαλιστικού όρθολογισμού δέν μπορεί να είναι «οικονομικό». Αναφέρεται σε άλλες παραμέτρους της κοινωνικής ζωής. Κάπου εκεί βλέπουν την προσέγγιση της εργατικής τάξης μέ τά «νέα κοινωνικά κινήματα». Και κατανοούν ότι στην επικράτηση —πού σημαίνει μια πολύπλοκη διαδικασία πολιτικών, ιδεολογικών και οικονομικών εντάσεων— αυτών των κριτηρίων ύπάρχει ή δυνητική διέξοδος από την καπιταλιστική κρίση. Γιατί ή διέξοδος από την κρίση προϋποθέτει την έξοδο από τον καπιταλισμό.

Σκέψη τελευταία: "Αν άρνηθοίμε την οικοδόμηση ενός «σοσιαλισμού» άλβανικού τύπου και έπειδή ή αξίωση της εργασίας γίνεται πλέον μέσω παγκόσμιων μηχανισμών, προϋπόθεση του σοσιαλιστικού μετασχηματισμού είναι ή επικράτηση αυτών των κριτηρίων σε μια ευρύτερη γεωγραφική, κοινωνική, οικονομική και πολιτική ένότητα. Και σαν τέτοια αρχίζουμε να θεωρούμε την Ευρώπη, των μονοπωλίων και των εργαζομένων, των οικολόγων και των μυστικών ύπηρεσιών, των γυναικών και των ρατσιστών, των νεοφιλελευθέρων και των παλαιοκεϋνσιανών, την Ευρώπη των αντιφάσεων, των εντάσεων και των συγκρούσεων.

Δύσκολη ύπόθεση, θά μου πείτε. Μά μήπως εγώ υποστήριξα ότι είναι εύκολο να είσαι άριστερός (έστω και) στά θεωρητικά οικονομικά;

Λάκης Δεδουσόπουλος

Καί ἄδικο καί ἀναποτελεσματικό

ἂν ἡ ἀμοιβή τῆς ἐργασίας πληρώσει γιά τίς αὐξήσεις τῶν τιμῶν

Γιά τόν περισσότερο κόσμο οἱ αὐξήσεις στίς τιμές τῶν ἀγαθῶν καί τῶν ὑπηρεσιῶν ταυτίζονται μέ τόν πληθωρισμό.

Αὐτό δέν εἶναι σωστό. Ὁρθότερα θά λέγαμε πῶς ὁ πληθωρισμός εἶναι ἓνα οἰκονομικό φαινόμενο πού προκαλεῖ κατά κανόνα ἀύξηση τιμῶν.

Οἱ αὐξήσεις στίς τιμές ἐπανατροφοδοτοῦν τόν πληθωρισμό, ὅμως αὐτό δέν εἶναι πάντα ἀπαραίτητο. Ἐξαρτᾶται ἀπό ἄλλα μονιμότερα ἢ πρόσκαιρα προβλήματα τῆς οἰκονομίας.

Ἔχει μεγάλη ἀξία νά γνωρίζουν λαός καί ἐργαζόμενοι πῶς οἱ ἐννοίες πληθωρισμός καί αὐξηση τιμῶν δέν ἀντιπροσωπεύουν τό ἴδιο πράγμα, ὅσο κι ἂν ἐμπλέκονται μέσα στήν πληθωριστική δίνη στήν ὁποία βρισκόμαστε σήμερα.

Ὁ διαχωρισμός αὐτῶν τῶν δύο ἐνοιῶν εἶναι ἀπαραίτητος, γιατί ἐπιτρέπει νά ἐντοπιστοῦν μιά σειρά προβλημάτων τῆς οἰκονομίας καί οἱ ἀρνητικές τους συνέπειες, ἐπιτρέπει νά ἐρευνηθεῖ ἡ ἐπίδραση πού ἄσκει ἡ αὐξηση τῶν μισθῶν.

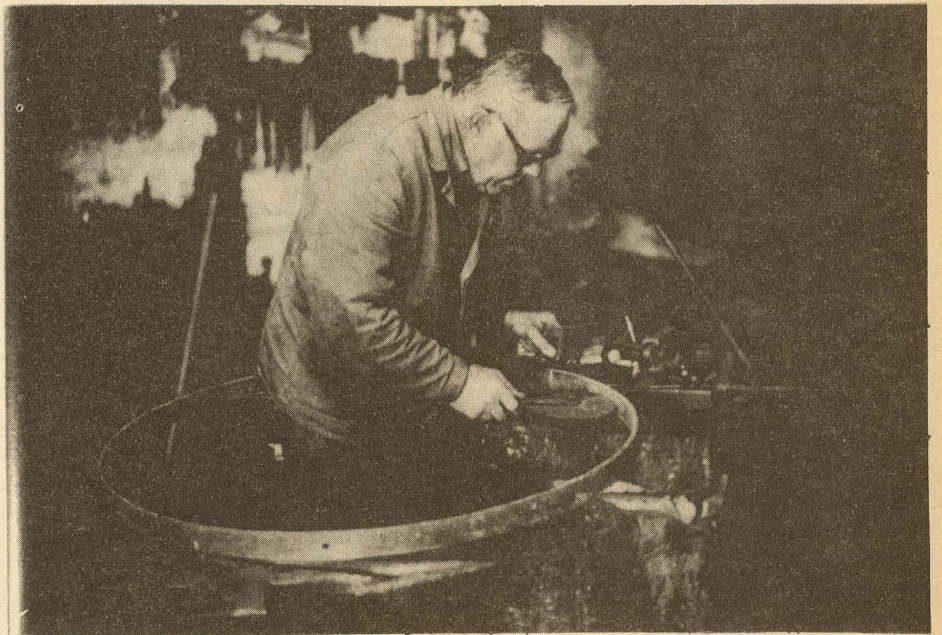
Στά ὅρια αὐτοῦ τοῦ ἀρθρου θά προσεγγίσουμε μερικές αἰτίες πού ἄσκοδν πληθωριστική πίεση καί αἰτίες πού διαιωνίζουν τήν ἀποδιάρθρωση τῆς ἐλληνικῆς οἰκονομίας.

α) Μηχανισμός προσδιορισμοῦ παραγωγικοῦ κόστους καί τιμῶν

Στήν πατρίδα μας φαίνεται πῶς ὁ μηχανισμός αὐτός ἀναπαράγει σοβαρές ἐπιπλοκές.

Δύσκολα μιά παραγωγική μονάδα ἀποτιμᾶ τό πραγματικό κόστος παραγωγῆς.

Οἱ μεγάλες καί οἱ ὀργανωμένες μονάδες κατά κανόνα τό ἀλλοιώνουν συνειδητά, ἐνῶ οἱ ἀνοργάνωτες καί οἱ μικρές τό ἀποτιμῶν τυχαία. Ὅμως ἡ ὀρθή ἀποτίμηση τοῦ κόστους παραγωγῆς ἔχει μεγάλη ἀξία, ἀφοῦ σ' αὐτό στηρίζονται μιά

σειρά πολιτικῶν γιά τίς τιμές, γιά τά ἀποθέματα γιά τά κέρδη, γιά τήν παραγωγή.

Ἡ ἀλλοίωση τοῦ κόστους παραγωγῆς προκαλεῖ ἀλυσιδωτά προβλήματα σ' ὅλα τά προηγούμενα μεγέθη.

Ὁ τρόπος μέ τόν ὁποῖο προσδιορίζεται τό κόστος σήμερα ἀποτελεῖ βασική πηγή πληθωριστικῶν πιέσεων. Ἄρκει κανεῖς νά σκεφτεῖ ὅτι οἱ δαπάνες πού συνεπάγεται ἡ ὑποαπασχόληση (ἐνέργεια, ἀποσβέσεις, ἀμοιβές ἐργαζομένων κ.λπ.), καί ἄλλες δαπάνες πού δέν ἀφοροῦν τό κόστος παραγωγῆς ὅπως οἱ φύρες, προστίθεται σ' αὐτό, ἐνῶ δέν ἀφαιροῦνται ἀπ' αὐτό διάφορα ἐσοδα, ὅπως π.χ. ἐκπτώσεις πού δίνουν οἱ προμηθευτές πρώτων καί βοηθητικῶν ὀλῶν, στό τέλος τῆς χρονιάς, οἱ ὁποῖες δέν πρέπει νά ἐπιβαρύνουν τό κόστος παραγωγῆς.

Οἱ ἐπιχειρήσεις ἐνδιαφέρονται στήν καλύτερη περίπτωση γιά τή λογιστική συμ-

φωνία τῶν λογαριασμῶν καί δέν δείχνουν ἐνδιαφέρον γιά τίς εὐρύτερες οἰκονομικές ἐπιπτώσεις πού ἔχει ἡ ἀλλοίωση τοῦ κόστους παραγωγῆς.

Αὐτή ἡ πρακτική καλλιιεργεῖ τήν προσδοκία κέρδους στούς ἐπιχειρηματίες. Ὅμως συνδυασμένη μέ τό χαμηλό ἐπίπεδο τεχνολογίας καί ὀργάνωσης τῆς ἐλληνικῆς παραγωγικῆς μηχανῆς ἐπηρεάζει ἀρνητικά τήν ἀνταγωνιστικότητα τῶν προϊόντων. Ἐπιπλέον ἡ προσδοκία κέρδους προκαλεῖ πιέσεις πληθωριστικές.

Τό κόστος παραγωγῆς εἶναι ἡ βάση πάνω στήν ὁποία προστίθενται ἀλυσιδωτά ποσοστά μικτοῦ κέρδους, γιά νά καθοριστοῦν οἱ χονδρικές καί οἱ λιανικές τιμές.

Ἡ διαδικασία αὐτή οὐσιαστικά εἶναι ἀνεξέλεγκτη καί ἐκτεθειμένη στόν ἐρασιτεχνισμό τῶν βιομηχάνων, τῶν μεσαζόντων καί τῶν ἐμπόρων.

Οι επιχειρηματίες διαμορφώνουν τις τιμές στην αγορά χωρίς να υπολογίζουν την αναγκαία συνολική ταχύτητα περιστροφής των κεφαλαίων τους. Κάτι τέτοιο θα εξαρτούσε το επίπεδο των τιμών, από την απόδοση που πρέπει να έχουν τα επενδυμένα κεφάλαια.

Όμως αντί αυτού, το οποίο άλλωστε κανείς δεν τους υποχρεώνει να το τηρούν, επιδιώκουν το μεγαλύτερο δυνατό κέρδος στη μονάδα του προϊόντος.

Αυτή η πρακτική είτε δημιουργεί υπερκέρδη είτε αφήνει κεφάλαια αναξιοποίητα που κινδυνεύουν από απαξίωση.

Όλα αυτά βέβαια και την ανταγωνιστικότητα υπονομεύουν και ώθούν σε υπερβάλλουσα ζήτηση ή οποία γονιμοποιεί τον πληθωρισμό. Σε μερικές περιπτώσεις επιχειρείται ο προσδιορισμός ανώτατων ορίων μικτού κέρδους, όμως και αυτό είναι άτελης διαδικασία έλεγχου των τιμών διότι πάρα πολλές φορές είτε υπερκοστολογούνται τα προϊόντα είτε μεταβάλλουν εικονικά τους κωδικούς των νέων προϊόντων και εξασφαλίζουν νέες ψηλότερες τιμές.

Μέσα στο άλυσιδωτό παιχνίδι του προσδιορισμού της τιμής των προϊόντων με διαδοχικά μικτά κέρδη βρίσκονται οι βιομήχανοι, οι έμποροι, οι χονδρέμποροι αγροτικών προϊόντων και οι κάθε λογής μεσάζοντες ντόπιων ή εισαγόμενων αγαθών και υπηρεσιών.

β) Η χρηματοδότηση του ιδιωτικού τομέα

Η χρηματοδότηση είναι ένας ακόμη τομέας μέσα από τον οποίο αναθερμαίνονται πληθωριστικές πιέσεις.

Αυτό οφείλεται όχι μόνο στα σοβαρά προβλήματα του τραπεζικού συστήματος, αλλά και στις επιχειρήσεις που δεν εξασφαλίζουν την αυτοχρηματοδότηση της δραστηριότητάς τους, αλλά καταφεύγουν σε υψηλούς δανεισμούς.

Δέν είναι λίγες οι περιπτώσεις όπου παραβιάζοντας κάθε κανόνα νομιμότητας και οικονομικότητας, χρησιμοποιούν επενδυτικά και εξαγωγικά δάνεια σε τρέχουσες διαχειριστικές ανάγκες. Όμως δέν σταματάει εδώ το πράγμα. Πολλές φορές χρησιμοποιούν ακάλυπτες επιταγές σε μεγάλα κονδύλια ή καταφεύγουν στη μαύρη αγορά χρήματος (τοκογλυφία), όπου τα έπιτόκια φτάνουν το διπλάσιο και παραπάνω από τα έπιτόκια της τράπεζας.

γ) Παραοικονομία

Τό φαινόμενο αυτό είναι ιδιαίτερα αναπτυγμένο στην χώρα μας. Αποτελείται από τις πιο μικρές και φαινομενικά άσημαντες δραστηριότητες (π.χ. η διπλή μίσθωση στο ταξί), μέχρι τις πιο σοβαρές δραστηριότητες που υπονομεύουν την οικονομία μας, όπως η μαύρη αγορά χρήματος, χρηματισμοί κ.λπ.

Κανείς δέν μπορεί να υπολογίσει με ακρίβεια τό πραγματικό ύψος αυτών των δραστηριοτήτων. Ωστόσο θά μπορούσε να ισχυριστεί, χωρίς να κινδυνεύει να πέσει έξω, ότι τό ύψος της παραοικονομίας

υπερβαίνει τό συνολικό ακαθάριστο προϊόν.

Οι συνέπειες που άσκει ή παραοικονομία στό σύνολο της οικονομίας είναι συντριπτικές. Πιέζει προς τά πάνω τον πληθωρισμό, υπονομεύει την άπασχόληση, διογκώνει τή φοροδιαφυγή και περιορίζει τις δυνατότητες της δημοσιονομικής πολιτικής.

δ) Λαθραία εξαγωγή συναλλάγματος

Τό φαινόμενο αυτό προστίθεται στις αιτίες που έπιτείνουν την οικονομική κρίση.

Οι έλεγχοι που πραγματοποιούνται στό σημεία έξόδου της χώρας δέν είναι δυνατό να σταματήσουν αυτή την κολοσσιαία αίμορραγία και τούτο διότι ή μεγάλη αίμορραγία περνάει μέσα από τους λαβύρινθους του έξωτερικού έμποριού, του τραπεζικού συστήματος, των πολυεθνικών εταιρειών και τους πιθανότατους χρηματισμούς ύπηρεσιακών παραγόντων.

Δύσκολα μπορεί κανείς να έντοπίσει τά κυκλώματα αυτά. Άλλωστε τις πιο πολλές φορές εξασφαλίζουν την τυλική και την ουσιαστική νομιμότητα από τό σύστημα, πρέπει όμως να τονιστεί πώς οι πρακτικές αυτές αποτελούν μεταφορά αξιών που παράγονται στην χώρα μας χωρίς καμία άνταπόδοση. Έτσι μειώνουν ακόμη περισσότερο την ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας.

ε) Έλλείμματα του δημόσιου τομέα

Τά έλλείμματα των δημοσίων επιχειρήσεων δέν αποτελούν πάντα και αναγκαστικά άρνητικό φαινόμενο.

Η ιστορική άδυναμία της ελληνικής αστικής τάξης έχει οδηγήσει τό δημόσιο τομέα σε επέκταση.

Δέν είναι όμως εύκολη ύπόθεση ή αυτοχρηματοδότηση του μεγάλου όγκου των επενδύσεων που πραγματοποιεί ό δημόσιος τομέας.

Έτσι ένα μέρος οφείλεται στην ανάγκη χρηματοδοτήσεων για τις επενδύσεις, ένα όμως μεγάλο μέρος οφείλεται στην έπιδότηση που παρέχει ό δημόσιος τομέας προς τον ιδιωτικό και στις σπατάλες που συνεπάγεται ό γραφειοκρατικός του μηχανισμός και ή κυβερνητική έξάρτησή του.

Έπειδή ό δημόσιος τομέας αποτελεί ύπόβαθρο της ελληνικής οικονομίας επηρεάζει αναμφίβολα τό κόστος των προϊόντων και την ανταγωνιστικότητα της οικονομίας.

Η κυβέρνηση μέχρι σήμερα προτίμησε να συγκρατήσει τις τιμές των προσφερόμενων ύπηρεσιών του δημόσιου τομέα της οικονομίας (ΔΕΗ για τό 1985 μόνο 12% στό οικιακό τιμολόγιο και 16% στό επαγγελματικό, ή τιμή του τηλεφώνου είναι πάνω από δύο χρόνια σχεδόν στάσιμη, τό εισιτήριο των λεωφορείων έπίσης).

Η τεχνητή όμως συγκράτηση των τιμών αυτών αποτελεί μία έπιπλέον άτοκη χρηματοδότηση προς τον ιδιωτικό τομέα. Άλλά αυτό μεγεθύνει τά έλλείμματα του δημόσιου τομέα, αυξάνει τον έξωτερικό δανεισμό του και μετατρέπει τό δημόσιο δανεισμό σε κεφάλαια κινήσεως

του ιδιωτικού τομέα. Οι τιμές όμως των προϊόντων δέν συγκρατούνται διότι οι ιδιωτικές επιχειρήσεις λειτουργούν με τό μηχανισμό κόστους-τιμής που αναφέραμε προηγουμένως και έπιπλέον, όσες έχουν τή δυνατότητα να καταλογίζουν στό κόστος παραγωγής τά έξοδα που άφορούν δημόσιες δαπάνες υπολογίζουν και πάνω σ' αυτό μικτό κέρδος, κερδίζουν δηλαδή από μία κοινωνική ύπηρεσία που τους προσφέρεται με ειδικά τιμολόγια (π.χ. οι ένεργειόβορες βιομηχανίες υπολογίζουν στό κόστος του προϊόντος τήν ένέργεια και έπάνω σ' αυτή προσθέτουν τό ποσοστό του μικτού κέρδους που επιδιώκουν).

Ο δημόσιος τομέας έχει κρατήσει ικανοποιητικούς ρυθμούς ανάπτυξης στό τελευταία χρόνια. Αυτό βοηθάει τήν όρθή αξιοποίηση των μακροχρόνιων δανεισμών και θά ήταν χρήσιμο να διαφυλαχθεί ή δυνατότητα μακροχρόνιων δανείων που θά βοηθούσαν τήν ανάπτυξη μας.

Όταν όμως οι έπιδοτήσεις στον ιδιωτικό τομέα διά μέσου της τιμολογιακής πολιτικής και σπατάλες κυβερνητικού και γραφειοκρατικού μηχανισμού μετατρέπουν μέσα στό κύκλωμα της αγοράς τους δανεισμούς του δημοσίου σε πολυτελείς καταναλωτικές δαπάνες, υπονομεύεται ή πιστοληπτική ικανότητα της χώρας και ή αναπτυξιακή προσπάθεια. Έτσι οδηγούμαστε σε αίμορραγία, σε διεθνή οικονομική άφερεγγυότητα και σε πολιτικές ύποθηκείσεις.

στ) Μισθοί

Η κυβέρνηση εισήγαγε στό πολιτικό και συνδικαλιστικό μας λεξιλόγιο τον όρο εισοδηματική πολιτική.

Αυτό δημιουργεί πλάνη στό λαό και τους εργαζόμενους διότι κάτι τέτοιο θά σήμαινε μία συνολικότερη ρύθμιση του εισοδήματος όλων των κοινωνικών τάξεων και ομάδων (βιομηχάνων, επαγγελματιών, μεσαζόντων, αγροτών, εμπόρων, έφοπλιστών, εργατοπαλλήλων και συνταξιούχων κ.λπ.).

Δέν πρόκειται γι' αυτό. Πρόκειται για τον έλεγχο και μάλιστα αυστηρότατο στην άμοιβή της εργασίας.

Η κυβέρνηση ισχυρίζεται πώς αν δέν περιφρουρηθεί ή «εισοδηματική πολιτική» που κάθε χρόνο μας προσφέρει, θά έχουμε άρνητικές έπιδράσεις στον πληθωρισμό και στην ανταγωνιστικότητα της οικονομίας.

Σύμφωνα λοιπόν με τήν κυβερνητική

λογική, ή άμοιβή τής εργασίας προκαλεί πληθωρισμό και μειώνει τήν ανταγωνιστικότητα τών προϊόντων μας, άρα οι εργαζόμενοι πρέπει να είναι επιφυλακτικοί στις απαιτήσεις τους.

Η άμοιβή τής εργασίας δέν δυσχεραίνει τήν ανταγωνιστικότητα τής ελληνικής οικονομίας, ούτε άποτελεί αίτια πληθωρισμού. Έχουμε τή δυνατότητα να είμαστε κατηγορηματικοί σ' αυτή τήν τοποθέτηση, όχι μόνο από ιδεολογικούς και θεωρητικούς λόγους.

Οι μισθοί και τή ημερομίσθια βρίσκονται άρκετά πίο κάτω από άλλες χώρες, ιδιαίτερα τις ευρωπαϊκές με τις όποιες συναλλασόμαστε. Δέν είναι λίγες οι περιπτώσεις όπου ελληνικές παραγωγικές μονάδες χρησιμοποιούνται σαν φασονιέρηδες (εισάγουν πρώτη ύλη και επανεξάγουν έτοιμο προϊόν) μόνο και μόνο επειδή τά μεροκάματα είναι χαμηλά και τό γενικότερο κόστος λειτουργίας χαμηλότερο. Κανείς λοιπόν δέν μπορεί να υποστηρίξει σοβαρά ότι τό επίπεδο άμοιβής τής εργασίας δυσχεραίνει τήν ανταγωνιστικότητα τής οικονομίας.

Άλλά και οι αδήσεις στην άμοιβή τής εργασίας δέν άποτελούν πρωτογενή αίτια πληθωρισμού.

Η εργασία, είτε παράγει αγαθά είτε παρέχει υπηρεσίες, άποτιμάται με πολύ μικρότερη τιμή από τήν τιμή πού έχουν αυτά τά αγαθά και οι υπηρεσίες στην άγορά.

Αυτό είναι βέβαια φυσικό. Όμως στή χώρα μας τό προϊόν τής εργασίας, πέρα από τούς μισθούς και τή ημερομίσθια τών εργαζομένων, μετατρέπεται μέσα από τούς μηχανισμούς του ελληνικού καπιταλισμού σε κέρδη, σε παραοικονομία αλλά και σε κοινωνικές και δημόσιες δαπάνες, άφου είναι γνωστό ότι οι μισθοί είναι οι βαρύτερα φορολογούμενοι πολίτες.

Υπάρχει και εργασία πού συχνά δέν παράγει κάποιο αγαθό ή κάποια υπηρεσία πού να εξασφαλίζει μιά κοινωνική ανταποδοτικότητα.

Αυτό, όσο κι αν συμβαίνει, δέν μπορεί να καταλογιστεί στην εθύνη τών εργαζομένων, άφου αυτοί βρίσκονται μακριά από τά κέντρα σχεδιασμού και άποφάσεως και πέρα άπ' αυτό, τό συνολικό μέγεθος του προϊόντος τής εργασίας είναι δυνατό να καλύπτει και τό κόστος αυτών τών περιπτώσεων, με τόν όρο βέβαια ότι περιορίζονται όλες οι άλλες κοινωνικές σπατάλες.

Άκόμα κι όταν ή άμοιβή τής εργασίας μετατρέπεται σε κατανάλωση, διαμορφώνει ένα σταθερό και άργα μεταβαλλόμενο καταναλωτικό πρότυπο, πρότυπο πού είναι εύκολα να ελεγχθεί.

Άντίθετα, δραστηριότητες πού περικλείουν μέσα τους μεγάλες προσδοκίες για εισοδήματα τροφοδοτούν τόν πληθωρισμό στο βαθμό πού πραγματοποιούνται, άνακυκλώνουν τόν πληθωρισμό μέσα από τήν κατανάλωση και αν δέν πραγματοποιηθούν, ύπονομεύουν τήν εύρωστία τής οικονομίας (τεχνολογία σε ύποαπασχόληση, άλόγιστες άποθεματοποιήσεις κ.λπ.).

Τό πόσο λάθος κάνουν όσοι άναζητάνε διέξοδο μέσα από τή μείωση στην άμοιβή τής εργασίας μπορεί να γίνει κατανοητό και από τά εξής στοιχεία πού παρουσιάζονται στην ελληνική περίπτωση.

Μόνο τό 48% του ενεργού πληθυσμού είναι μισθωτοί.* Τό ποσοστό αυτό είναι πολύ χαμηλότερο από τό σύνολο τών ευρωπαϊκών χωρών όπου κυμαίνεται από τό 67,1% τής Πορτογαλίας και τό 69,8% τής Ισπανίας μέχρι τό 91,1% τής Μεγάλης Βρετανίας και τό 92,1% τής Σουηδίας.

Άν μάλιστα συνδυάσουμε αυτό τό ποσοστό με τό ότι μόνο τό 58,5% του πληθυσμού με ηλικία 15-65 χρόνων είναι ενεργός πληθυσμός, αυτό σημαίνει πώς οι μισθωτοί άντιπροσωπεύουν μόνο τό 28% του πληθυσμού πού κατά τεκμήριο έχει κάποιο εισόδημα. Και από αυτό τό ποσοστό ένα μεγάλο μέρος έχει εισόδημα πολύ κάτω από τό επίπεδο στοιχειώδους διαβίωσης, όποτε όποιαδήποτε επέμβαση στο εισόδημά τους είτε θά είναι καταστροφική για τή συντήρησή τους, αλλά και για τό συνολικό επίπεδο κατανάλωσης, είτε θά τους δαηγήσει σε δευτερεύοντα εισοδήματα μέσα στο εύρύτατο κύκλωμα τής παραοικονομίας.

Παραμένει λοιπόν άνεξέλεγκτο για τις επιδράσεις πού άσκει στην ελληνική οικονομία πάνω από τό 70-75% τών εισοδημάτων άλλων κοινωνικών τάξεων και κατηγοριών, όλα τά τελευταία χρόνια.

Άσφαλώς εκεί πρέπει να άναζητήσουμε τις δυνάμεις και στρεβλώνουν τό καταναλωτικό μας πρότυπο, πού τροφοδοτούν τόν πληθωρισμό και ύπονομεύουν κάθε δυνατότητα άνάρρωσης στην οικονομία μας.

Η άπαιτηση λοιπόν τών εργαζομένων για πραγματικές αδήσεις δέν μειώνει τήν ανταγωνιστικότητα τής οικονομίας, αλλά άναζητá μιά δικαιότερη κατανομή του συνολικού προϊόντος πού παράγεται στή χώρα, άναζητá μιά καλύτερη συγκρότηση τής ελληνικής οικονομίας πού θά ξεπερνάει όλα τά φαινόμενα τά όποια τήν άποδιάρθρουν.

Οι αδήσεις πού προκαλούνται στα αγαθά με πρόσχημα τις αδήσεις τών μισθών άποτελούν ένδειξη πώς οι μηχανισμοί του κέρδους, τής άποδιάρθρωσης και τής παραοικονομίας επιμένουν να κρατούν για τό έαυτό τους τό δικαίωμα τής κερδοσκοπίας, τό δικαίωμα να καρπώνονται όποιαδήποτε βελτίωση τής παραγωγικότητας.

Άποτελούν και άπόδειξη πώς ή κυβέρνηση, παρά τόν άυστηρό έλεγχο πού έπέβαλε στο εισόδημα τών εργαζομένων και στις τιμές του δημόσιου τομέα, δέν όδηγήσε ούτε στή μείωση του πληθωρισμού ούτε στή βελτίωση τής περιβόητης ανταγωνιστικότητας. Άποτελούν άπόδειξη πώς δέν άντιμετώπισε τά προβλήματα πού άποδιάρθρουν τήν οικονομία μας.

Έδώ άκριβώς βρίσκονται οι συγκρούσεις πού έπρεπε να γίνουν και πού δέν γίνονται. Έδώ άκριβώς ή θεωρία τών μή προνομιούχων, ή έκλογική σκοπιμότητα και ή χειραγώγηση του μαζικού κινήματος ής σύρουν μέσα στή νομοτέλεια του ελληνικού καπιταλισμού.

Η λύση στο οικονομικό πρόβλημα τής χώρας δέν είναι ύπόθεση μίας τεχνοκρατικής πρότασης, είναι ύπόθεση μίας πολιτικής πού θά όδηγήσει στις άναγκαίες τριβές και συγκρούσεις, για να αλλάξει χωρίς άναβολές ή δομή τής οικονομίας, για να άναδειχθούν νέες δυνάμεις πού θά τή διαχειριστούν, πού θά τήν όδηγήσουν έξω από τή δίνη τής κρίσης.

Οι εργαζόμενοι πρέπει να άπορρίψουν τή μέχρι σήμερα κυβερνητική πολιτική και να υπερασπίσουν τό εισόδημά τους πρώτα και κύρια από τή διάβρωση πού προκαλεί ο τιμάρημος. Να διεκδικήσουν ένα διαφορετικό ρόλο για τό δημόσιο τομέα ώστε να μην άποτελεί πηγή άτοκων χρηματοδοτήσεων προς τόν ιδιωτικό ούτε να είναι φέουδο κάθε κυβερνητικού μηχανισμού, αλλά μονάδες πού θά διοικούνται και θά ελέγχονται μέσα από άντιπροσωπευτικούς εργατικούς και κοινωνικούς θεσμούς.

Οι τιμές τών αγαθών του ιδιωτικού τομέα δέν μπορεί να εξαρτώνται από τήν αυθαίρετη επιθυμία για κέρδος από τήν τιμή μονάδας, αλλά από τήν άπόδοση πού είναι άνάγκη να έχουν όσα κεφάλαια άπασχολούνται σε κάθε επιχείρηση. (Τό γινόμενο του μικτού κέρδους επί τήν κυκλοφοριακή ταχύτητα). Άν αυτός ο δείκτης δίνει τιμές πού δέν είναι ανταγωνιστικές, αυτό σημαίνει πώς ή επένδυση δέν είναι άποδοτική και πρέπει ή να βελτιωθεί ή να αλλάξει ή να καταργηθεί.

Πάνω στο κόστος πού προέρχεται από τις υπηρεσίες του δημόσιου τομέα δέν πρέπει να επιτρέπεται ύπολογισμός μικτού κέρδους (π.χ. οι ενεργειοβόρες επιχειρήσεις δέν μπορεί να κερδίζουν από τήν τιμή του ρεύματος πού άγοράζουν και τήν μετακύλιουν στο προϊόν).

Η όρθή εκτίμηση τών προκοστολογίων να γίνεται με βάση τήν πραγματική δυνατότητα παραγωγής και όχι με βάση τήν παραγόμενη ποσότητα, για να άποφεύγονται επιβαρύνσεις του κόστους τής μονάδας με τό κόστος ύποαπασχόλησης.

Ο έλεγχος τών μηχανισμών κόστους, τιμών και τών επενδυτικών προγραμμάτων να γίνεται από κλαδικά έποπτικά όργανα έμπειρογνομώνων και από όργανα εργατικού έλέγχου μέσα στην κάθε ιδιωτική επιχείρηση.

Άυστηρός έλεγχος επίσης να γίνεται από τά κλαδικά έποπτικά όργανα και τά εργατικά συμβούλια στα ποσά και τούς σκοπούς κάθε χρηματοδότησης.

Να καταγραφεί με ειδικούς μηχανισμούς κάθε συναλλαγή και να καθιερωθεί φοροαπαλλαγή για καταναλωτικές δαπάνες στους μισθωτούς και τούς συνταξιούχους.

Στό βαθμό πού οι εργαζόμενοι άποκαθιστούν τό ρόλο τους ως κινήματος, ως αυτόνομης δύναμης κοινωνικής προόδου και άλλαγής, έχουν τή δυνατότητα με μιά πολιτική πού να διαπνέεται από τό χαρακτηριστικά τών παραπάνω προτάσεων να άνοϊξουν κάποιους έλπιδοφόρους δρόμους για όλους.

Μέσα από τή μάχη για τήν πάταξη κάθε αίτιας πού τροφοδοτεί τόν πληθωρισμό, μέσα από τήν επιθυμία να λειτουργήσει ή οικονομία χωρίς τά άποδιάρθρωτικά προβλήματα πού τήν παραμορφώνουν, προσεγγίζεται ο δρόμος για μιά νέα ολοκληρωση σοσιαλιστικής άυτοδιαχείρισης.

Στέλιος Παππής

* Τά στοιχεία πού άναφέρονται στον ενεργό πληθυσμό είναι από τό άρθρο του Κώστα Τσουκαλά «Η δομή τής άπασχόλησης και τό μικρομεσαίο θαύμα».

ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΟΜΙΛΙΑ
ΤΟΥ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΟΥ
ΣΤΗΝ ΕΚΘΕΣΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Νέα περίοδος, νέα λιτότητα

στό όνομα
του «Κράτους-Προνοίας»
πού αντικαθιστά
τήν
«'Αλλαγή»

Καταλαβαίνουμε απόλυτα τά προβλήματα πού αντιμετώπιζει ή οικονομία μας σήμερα, όπως ακριβώς τά περιέγραψε ό Άνδρέας Παπανδρέου στίς 31 Αυγούστου, εγκαινιάζοντας τή Διεθνή Έκθεση Θεσσαλονίκης, καί τήν 1η Σεπτεμβρίου μιλώντας στους δημοσιογράφους. Προβλήματα δύσκολα, γιά τά όποια τό ΠΑΣΟΚ, ύστερα από τέσσερα χρόνια παραμονής του στήν κυβέρνηση, έχει όπωσδήποτε σημαντικές εϋθύνες. Γιατί όσο κι αν ήταν βαθιές οί διαρθρωτικές αδυναμίες τής ελληνικής οικονομίας πού κληρονόμησε τό ΠΑΣΟΚ, όσο κι αν ήταν δυσμενές τό διεθνές οικονομικό περιβάλλον, ή σημερινή κατάσταση είναι σέ μεγάλο βαθμό τό αποτέλεσμα τής ένγενής πολιτικής πού ακολούθησε τό ΠΑΣΟΚ· πολιτικής ή όποια στό οικονομικό πεδίο όδήγησε σέ μεγαλύτερο άνοιγμα του ίσοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, σέ επικίνδυνα ύψηλό έξωτερικό δανεισμό, σέ συνεχιζόμενες πληθωριστικές πιέσεις καί σέ μεγάλη άνοδο τής άνεργίας.

Σ' αυτά τά αποτελέσματα ή δεξιά έφτασε εκπροσωπώντας τόν κόσμο του κεφαλαίου, υπερασπιζόμενη τό κέρδος, αναπαράγοντας τόν έκμεταλλευτικό χαρακτήρα τής κοινωνίας μας καί τήν έξάρτηση τής χώρας από ξένα κέντρα. Στά ίδια αποτελέσματα μας όδήγησε καί

τό ΠΑΣΟΚ υπερασπιζόμενο τή λαϊκή κυριαρχία, τήν εθνική ανεξαρτησία καί τήν κοινωνική δικαιοσύνη. Έκπροσωπώντας τόν κόσμο τής εργασίας καί παλεύοντας (όπως τουλάχιστον κατά καιρούς διακηρύσσει) γιά τή σοσιαλιστική αλλαγή.

Κι αν ακόμη δεχτούμε ότι ή πολιτική του ΠΑΣΟΚ ήταν διαφορετική από εκείνη πού έφάρμοξε ή δεξιά όταν ήταν στήν κυβέρνηση, τό γεγονός ότι όδήγησαν στό ίδιο αποτέλεσμα δείχνει ότι καί οί δύο κινήθηκαν στό ίδιο πεδίο.

Λοιπόν, ή ή δεξιά αντιπροσώπευε όλα αυτά τά χρόνια τόν κόσμο τής εργασίας ή τό ΠΑΣΟΚ έγινε στήν ουσία του ό διαχειριστής των συμφερόντων του κεφαλαίου. Καί μάλλον τό δεύτερο συνέβη.

*

Οί διαφωνίες μας λοιπόν δέν άφορούν τίς διαπιστώσεις των προβλημάτων αλλά τους τρόπους μέ τους όποιους αντιμετώπιστηκαν καί τίς κατευθύνσεις πού δίνονται γιά νά βγει ή οικονομία μας από τό άδιέξοδο.

Η πολιτική αύξησης τής αγοραστικής δύναμης των κατώτερων εισοδηματικών στρωμάτων του πληθυσμού πού ακολούθηθηκε τους πρώτους μήνες από τό ΠΑΣΟΚ, θά έπρεπε νά έχει συνοδευτεί από

μία προσπάθεια κατάκτησης τής έσωτερικής αγοράς. Όταν σήμερα ό Άνδρέας Παπανδρέου λέει ότι δέν μπορούμε νά καταναλώνουμε περισσότερο από όσα παράγουμε, μπαίνει τό ερώτημα γιατί δέν παράγουμε αυτά πού καταναλώνουμε. Αυτό θά μπορούσε νά γίνει από μία πολιτική έπιλεκτικής αύξησης τής προσφοράς στά προϊόντα πού αποτελούν είδη πρώτης κατανάλωσης καί τά όποια τά εισάγουμε.

Καί πού θά βρεθούν τά λεφτά γιά νά γίνουν οί επενδύσεις, θά ρωτήσει ό άπολογητής τής οικονομικής πολιτικής του ΠΑΣΟΚ. Λές καί τό κύριο πρόβλημα είναι ή έλλειψη κεφαλαίων. Τό βασικό πρόβλημα είναι τό κόστος τής παραγωγής. Καί εκεί θά έπρεπε νά συγκεντρωθεί ή προσοχή τής κυβέρνησης.

Έ λοιπόν, τό κόστος θά μπορούσε νά μειωθεί μέ τήν κάλυψη των δαπανών κοινωνικής ασφάλισης — έστω ένμέρει, αλλά γιά τό σύνολο των εργαζομένων— από τό κράτος. Σκεφτείτε ποιές θά ήταν οί τιμές των προϊόντων μας στήν έσωτερική αγορά καί ή ανταγωνιστικότητα τους στήν ξένη αγορά, αν στό κόστος παραγωγής δέν έμπαιναν οί δαπάνες κοινωνικής ασφάλισης των εργαζομένων. Αν δηλαδή οί τιμές μπορούσαν νά μειωθούν κατά τό ποσοστό πού αντιστοιχεί στίς ει-

σφορές των εργοδοτών και των εργαζομένων.

Καί πού θά βρεί τό κράτος όλα αυτά τά λεφτά, θά ρωτήσει ξανά ο άπολογητής της οικονομικής πολιτικής του ΠΑΣΟΚ, όταν όλοι ξέρουμε ότι ή μόνη κατηγορία στην Έλλάδα πού φορολογείται αναλογικά μέ τά εισοδήματά της είναι οι εργαζόμενοι; Καί ότι αντίθετα ή περιουσία και τά επιχειρηματικά κέρδη φορολογούνται ελάχιστα. "Όταν τό 1983 τό μέσο δηλωθέν οικογενειακό εισόδημα γιά τούς μισθωτούς ήταν 615.000 δραχμές και γιά τούς εμπόρους και βιομηχάνους πού τηρούν βιβλία Γ' και Δ' κατηγορίας ήταν 895.000 δραχμές, γιά δέ τούς εμπόρους και τούς βιομηχάνους πού δέν υπόκεινται σ' αυτήν τήν υποχρέωση ήταν 337.000 δραχμές, καταλαβαίνουμε τήν έκταση της φοροδιαφυγής πού χαρακτηρίζει τήν οικονομία μας. Είναι άλλωστε γνωστό ότι στην Έλλάδα άνθουν οι δραστηριότητες πού επιτρέπουν τήν απόκρυψη σημαντικών εισοδημάτων. Προς τήν πρότασή μας συνηγορούν επίσης τά τεράστια ελλείμματα των ασφαλιστικών οργανισμών από καθυστερημένες ή ούδέποτε καταβαλλόμενες εισφορές της εργοδοσίας.

Αντί λοιπόν νά προσπαθοῦμε μάταια νά μειώσουμε τήν κατανάλωσή μας στό επίπεδο της εγχώριας παραγωγής, ας προσπαθήσουμε νά αύξησουμε τήν παραγωγή μας στό επίπεδο των καταναλωτι-

κων μας αναγκών. Τά καταναλωτικά πρότυπα δέν αλλάζουν από τή μιά μέρα στην άλλη, ακόμη κι αν επιβληθεί δελτίο και οι άνεργοί μας, όπως και νά τό κάνουμε, καταναλώνουν χωρίς νά παράγουν. Τί πρέπει νά γίνει λοιπόν; Νά μειώσουν τήν κατανάλωσή τους στό επίπεδο της παραγωγής τους ή νά βρούμε τρόπους πού θά τούς δραστηριοποιήσουν παραγωγικά;

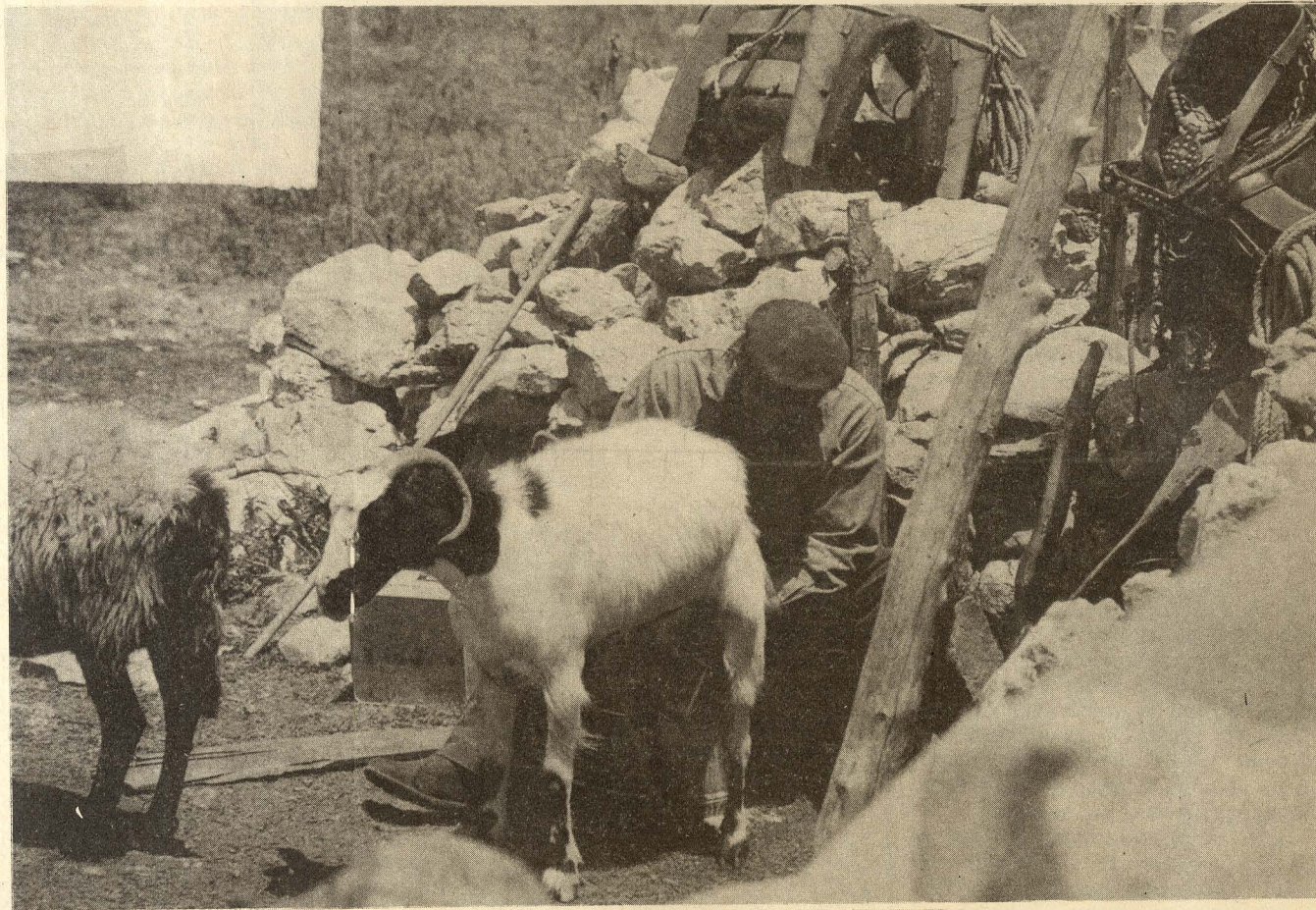
Η αύξηση της παραγωγής δέν μπορεί νά άφεθεί μόνο στην ιδιωτική πρωτοβουλία. Δέν ζητάμε καμία σταυροφορία εναντίον της, ή δέ πρόταση γιά τή μείωση του κόστους παραγωγής μέσω της μεταφοράς των εισφορών των εργοδοτών και των εργαζομένων στό κράτος θά τή βοηθήσει σημαντικά. Θά πρέπει όμως νά ξέρουμε τά όριά της και τή λειτουργία της στή σημερινή συγκυρία. Η ιδιωτική πρωτοβουλία κατευθύνεται πάντα εκεί πού υπάρχει μεγάλο κέρδος και μικρός επιχειρηματικός κίνδυνος. Γι' αυτό και αναπτύχθηκε ιδιαίτερα στον κλάδο της εμπορικής ναυτιλίας, όταν οι ναῦλοι ήταν ύψηλοι και οι έφοπλιστές μπορούσαν νά ναυλώσουν πλοία παρωχημένης ηλικίας. Στην οικοδομή, κάθε φορά πού τό κράτος τή χρησιμοποιούσε γιά τήν αναθέρμανση της οικονομίας. Στόν τουρισμό πού αφήνει σημαντικά κέρδη χωρίς μεγάλες επενδύσεις και χωρίς μεγάλο έλεγχο. Αντίθετα, ή βιομηχανία σήμερα δέν προσφέρει κάτι τέτοιο. Γι' αυτό και ο δείκτης

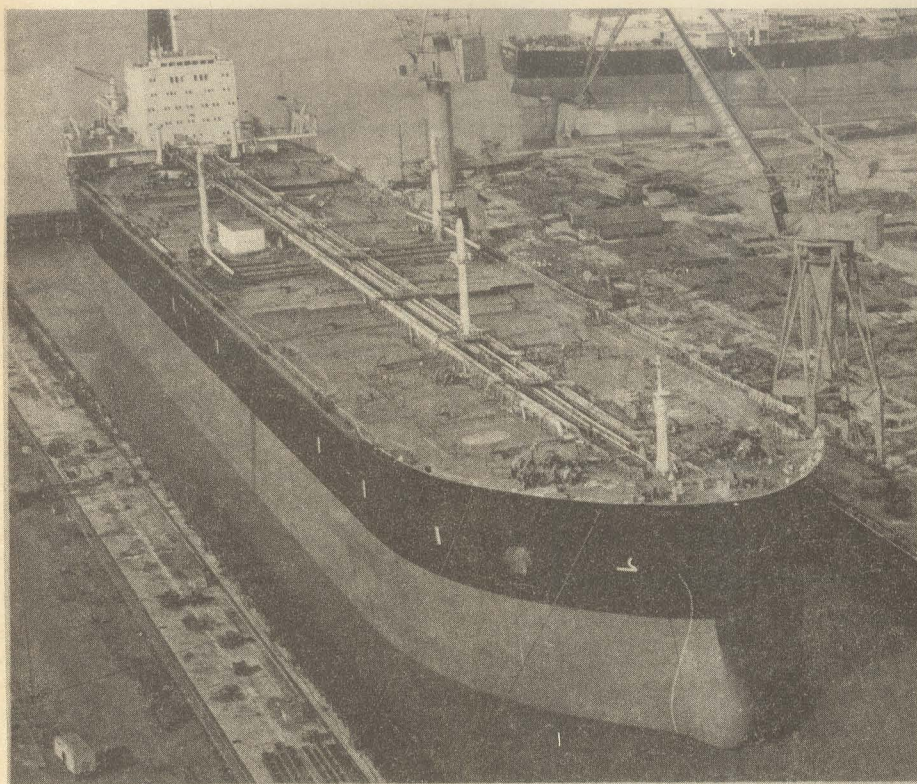
της βιομηχανικής παραγωγής από τό 1980 και μετά πέφτει συνεχώς και μόνο τό 1984 παρουσιάζει μιά μικρή βελτίωση. Γι' αυτό και οι ακαθάριστες επενδύσεις παγίου κεφαλαίου ιδιωτικής προέλευσης από τό 1979 και μετά παρουσιάζουν συνεχή πτώση.

Τό ΠΑΣΟΚ, ενώ συνεχίζει νά αναφέρεται στόν δημόσιο και τόν κοινωνικοποιημένο τομέα της οικονομίας, προσανατολίζεται όλο και περισσότερο προς μιά πολιτική προσεταιρισμού του επιχειρηματικού κόσμου και ένεργοποίησης της ιδιωτικής πρωτοβουλίας.

Η δεξιά, όταν υπερασπιζόταν από κυβερνητικές θέσεις τά συμφέροντα του κεφαλαίου, τί έκανε; Έπεδίωκε νά δημιουργήσει ένα ευνοϊκό οικονομικό περιβάλλον πού θά εξασφάλιζε κατάλληλες συνθήκες γιά τήν ανάπτυξη της ιδιωτικής πρωτοβουλίας. Δέν ύστερουσε σε κίνητρα. Μέ τό σύστημα δημοσιοοικονομικών και πιστωτικών κινήτρων πού ύσχυαν, ενθάρρυνε και ενίσχυε τίς ιδιωτικές παραγωγικές επενδύσεις και εξαγωγές. Απ' ό,τι θά καταλάβατε, μετατρέψαμε στόν παρατατικό και σε τρίτο πρόσωπο τόν ένεστώτα και τό πρώτο πρόσωπο του λόγου του πρωθυπουργού στή Δ.Ε.Θ.

Η στροφή του αυτή άποτελεί όμολογία της άποτυχίας του και ύποταγή του στις απαιτήσεις του Δ.Ν.Τ.; Κι αν δέν είναι έτσι, γιατί ο Άνδρέας Παπανδρέου αναφέ-

ρεται στο ένδεχόμενο της έπιβολής στο μέλλον οικονομικών μέτρων από το έξωτερικό;

*

Ξέρε βέβαια πώς οι εργαζόμενοι, τά συνδικάτα και τά κόμματα θά αντιδράσουν στην πολιτική του και παίρνει τά μέτρα του. Ζητάει την άμέριστη ύποστήριξη του έργου της κυβέρνησης από τά πλατιά στρώματα των εργαζομένων. Καλεί τά συνδικάτα νά σταθμίσουν τά όρια άντοχής της ελληνικής οικονομίας. Χαρακτηρίζει δημαγωγική όποια κριτική δέν συνοδεύεται από διαζευκτικές προτάσεις.

Τρομοκρατεί μέ την άπειλή της πιθανής επέμβασης του Δ.Ν.Τ.

Οί εργαζόμενοι καλούνται νά πληρώσουν τά μέτρα γιά τή σταθεροποίηση της οικονομίας μέ αυτοπεριορισμό των «άκαιρων απαιτήσεων» και συναίνεση. Μέ έπιλογή του όρθου όρίζοντα (τό 2000 μέ την τεχνολογία του 21ου αιώνα) και μέ στάθμιση της σημασίας των ενδιάμεσων στόχων. Και γιά νά φύγουμε λίγο από τό χώρο της οικονομικής πολιτικής ή γιά νά μπουμε πιο πολύ σ' αυτόν, άς θυμηθούμε τό στίχο του Διονύση Σαββόπουλο πού λέει ότι «ό χρόνος ό άληθινός είναι ό γίός μου ό μεγάλος κι ό μικρός».

Γιά τόν κάθε εργαζόμενο ό όρθός όρίζοντας είναι καθημερινός και άμεσος. Τό βιοτικό επίπεδο, οί συνθήκες ζωής και

εργασίας του, ή εκπαίδευση των παιδιών του και ή επαγγελματική τους άποκατάσταση. Μέ ή χωρίς τεχνολογικά άλματα.

Τίποτα δέν έχουμε έναντίον της τεχνολογίας του 21ου αιώνα. Όμως τό 1984 τό 60% των άνέργων ήταν νέοι, και θά πρεπε νά κοιτάζουμε (κατά προτεραιότητα) πώς μέ την τεχνολογία του 1985 θά άντιμετωπίσουμε την άνεργία του 1986. Ό κι αυτό είναι «άκαιρο αίτημα»;

Γιά τόν Άνδρέα Παπανδρέου τό μόνο κάριο αίτημα είναι ό έκσυγχρονισμός. Τόν όρίζει ως ένα χώρο κοινό, πού ξεπερνάει την πάλη των τάξεων, τίς κομματικές τοποθετήσεις και τά ταξικά συμφέροντα. Σ' αυτό τό χώρο τό ΠΑΣΟΚ «νομιμοποιείται νά προσδοκά τή συμπάρσταση και την ένεργό βοήθεια όλων των παραγωγικών τάξεων».

Πρόκειται γιά την νέα ιδέα γύρω από την όποία τό ΠΑΣΟΚ οικοδομεί την πολιτική και οικονομική συναίνεση της δεύτερης τετραετίας, μιά και «ή ανάγκη του έκσυγχρονισμού δέν πρέπει νά άποτελεί άντικείμενο ιδεολογικών ή πολιτικών άντιπαράθεσεων».

Πάνω σέ μία ιδέα σύγχρονη πού μιάς έχει κατακτήσει μέσα από την τηλεόραση, τό βίντεο, τή μικροηλεκτρονική και την πληροφορική στήνεται ένας μύθος. Ό Έλλάδα του 2000 μέ την τεχνολογία του 21ου αιώνα και την κουλτούρα της Δυναστείας, του Ίππότη της Ασφάλτου, του Πολέμου των άστρων. Όλοι, λοιπόν, πρέπει ν' άνασκυμωθούμε «γιά νά κτίσουμε την Νέα Έλλάδα, τή σύγχρονη Έλλάδα του 2000».

Οί κινητήριες ιδέες της πρώτης τετραετίας έχουν περάσει στά ψιλά γράμματα. Ό «Άλλαγή», ό σοσιαλισμός, οί μη προνομιούχοι Έλληνες αναφέρονται άραιά και πού γιά ιστορικούς λόγους σάν μιά ταυτότητα πού πάσαμε από καιρό νά την σέρνουμε επάνω μας γιατί έχει φθαρεί από τή χρήση.

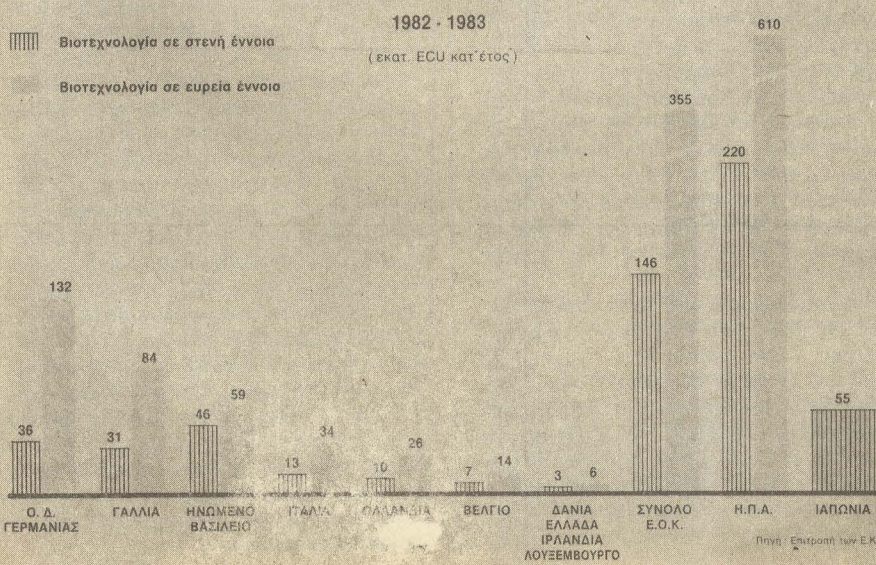
Ποιός θά τό πιστευε ότι στην Έλλάδα του 1985 από μία κυβέρνηση πού αναφέρεται ή πού αναφερόταν στή σοσιαλιστική άλλαγή ό έκσυγχρονισμός θά προβολόταν ως τό μέσο γιά τό ξεπέρασμα των ταξικών άντιθέσεων. Ουδέτερη, λοιπόν, ή τεχνολογία, έξω από τό πεδίο της ταξικής πάλης ό έκσυγχρονισμός. Και ή εκμετάλλευση; Οί μηχανισμοί της παραγωγής της υπεραξίας; Άκαδημαϊκές άναζητήσεις του 19ου αιώνα πού ένοχλούν την ιδιωτική πρωτοβουλία και δέν μπαινουν στους κανόνες καλής διαχείρισης της οικονομίας του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου. Σήμερα, άλλωστε, οί εργαζόμενοι συμμετέχουν, όρίζουν τό μέλλον τους και τό μέλλον των παιδιών τους.

Όσοι διαφωνείτε άνήκετε στο παρελθόν, στή συντήρηση και ενισχύεται την αντίδραση. Στο κάτω κάτω, κάνετε και καμιά διαζευτική πρόταση. Ποιά τεχνολογία θά μιάς οδηγήσει στή μεγαλύτερη έξάρτηση, ή άμερικανική ή ή γιαπωνέζικη;

Όστερα άπ' όλα αυτά γιατί νά παραξενεύομαστε όταν ή Νέα Δημοκρατία κατηγορεί τό ΠΑΣΟΚ γιά μονόπλευρη λιτότητα σέ βάρος του λαού;

Μάκης Καβουριάης

ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΤΟΥ ΥΨΟΥΣ ΤΩΝ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΔΑΠΑΝΩΝ ΓΙΑ Ε+Α ΣΤΟΝ ΤΟΜΕΑ ΤΗΣ ΒΙΟΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ

Στιγμαία

Ο tempora, o mores!

Νέα — άγνά— ήθη ενέσκηψαν στην ελληνική επαρχία: Στο πανηγύρι του δεκαπενταύγουστου, στο χωριό Γαυρολίμνη Ναυπακτίας, τό παραδοσιακό συγκρότημα «έντεχνης» δημοτικίζουσας μουσικής, εκτός από γύφτους (χωρίς άρκούδες αλλά μέ μικροφωνικές εγκαταστάσεις, ενισχυτές κι ήχεία, ώς ειθισται), φέτος περιλάμβανε και... Ταύλανδές «καλλιτέχνιδες». Ο φίλος του περιοδικού, πού μās ενημέρωσε σχετικά, πρόσθεσε: «Άφου συνέβη σέ μās, θά τό πάθουν κι άλλοι...».

Άς διατηρήσουμε όμως τήν ψυχραιμία μας. Κατά βάθος, πρόκειται γιά ένα φαινόμενο απόλυτα άναμενόμενο: Οί άσιατικής προέλευσης άλλοδαπές, πού εκτός άπ' τό Τμήμα Ήθών τελευταία άπασχολούν και τή Στατιστική μας Ύπηρεσία, άποτελούν πλέον άναπόσπαστο τμήμα του νεοελληνικού μας βίου επιδιδόμενες σέ πλείστες όσες δραστηριότητες. Έξάλλου, μήν ξεχνάμε ότι ο λαός μας εκφράζει τή χαρά και τόν πόνο του μέ τό δημοτικό τραγούδι. Κι οί Ταύλανδές μαζί. Άπ' τά άρχαία χρόνια, ούδέποτε ήμασταν ρατσιστές έμεις οί Έλληνες. Καί στό κάτω κάτω, φέτος ή πρωτεύουσά μας έγινε πολιτιστική πρωτεύουσα τής Εύρώπης, του χρόνου, πού ξέρεις, μπορεί νά γίνει πολιτιστική πρωτεύουσα όλης τής οικουμένης...

Νά μās έχει ο Θεός γερούς

Ταξιτζής δήλωσε σέ συνεργάτιδα του περιοδικού μας ότι τά εθνικά μας «καμάκια» εκδηλώνουν φέτος σαφή άπροθυμία νά εκτελέσουν τό έργο τους κι ώς εκ τούτου οί «πελάτες» τους έχουν άγριέψει... Αίτια, τό «έιτζ», ή μάλλον ή σχετική έκπομπή τής τηλεόρασης καθώς κι ή άρθρογραφία των έφημερίδων πού ενέσπειραν τόν πανικό μεταξύ των άνηκόντων στή συμπαθή τάξη των «καμακιών».

Έπειδή δέν έχουμε κανένα λόγο ν' άμφισβητήσουμε τήν έγκυρότητα τής πληροφορίας, θεωρούμε ότι τό θέμα χρήζει άμεσης αντιμετώπισης από τους άρμοδίους. Προτείνουμε, λοιπόν, τή σύσταση τριμερούς επιτροπής πού θά άπαρτίζεται από τους εκπροσώπους των «καμακιών», του ΕΟΤ και του ύπουργείου Έθνικής Οικονομίας, ώστε νά ληφθεί κάποια μέριμνα πριν τό κακό προχωρήσει μέ επιπτώσεις τόσο στην άνταγωνιστικότητα μας όσο και στην άμαύρωση τής εικόνας τής ελληνικής φιλοξενίας στό έξωτερικό.

Ίδιως σήμερα, όπου εθνική και σοσιαλιστική ιδεολογία συμβαδίζουν, τά «καμάκια» όφείλουν νά ύπακούσουν στην εθνική έπιταγή και νά έπιστρέψουν άμέσως

στις εργασίες τους. Τώρα, όσο γιά τις ένδεχόμενες και πολυδάπανες ιατρικές εξετάσεις, δύο λύσεις ύπάρχουν: Ή νά τους έπιτραπεί, επιτέλους, ή άσφάλιση στό ΙΚΑ (άκόμα κι οί Ταύλανδές καλλιτέχνιδες είναι άσφαλισμένες) ή νά λάβουν κάποιο δάνειο, δοθέντος ότι, άν τό καλοψάξει κανείς τό πράγμα, σίγουρα έμπίπτουν στις διατάξεις περί μικρομεσαίων και σαφώς προβληματικών...

Έδω ό εμπρηστής, εκεί ό εμπρηστής...

Μέ τις μεγάλες φωτιές τής Θάσου και τής Καβάλας, ό πρωθυπουργός μας διαπίστωνε από έλικοπτερου ότι τό πράγμα είναι προίον οργανωμένου εμπρησμού μέ σκοπό τήν άποσταθεροποίηση. Ποιοί όμως θά είχαν συμφέρον από τήν πολιτική άποσταθεροποίηση; Δύο πλευρές: άφενός ή Νέα Δημοκρατία, άφετέρου κάποια ξένη δύναμη μέ τήν όποία βρισκόμαστε σέ τουριστική ή και γενικότερη άντιπαλότητα.

Άίγες μέρες μετά, ή κατηγορηματική πρωθυπουργική δήλωση άρχισε νά άποδίδει καρπούς. Κάτι τά τριάντα έκατομμύρια, κάτι ή ευπείθεια στό λόγο του άρχηγού, όπως και νά χει, σέ δύο μέρες ό πρώην ύπουργός τής Ν.Δ. κ. Παπαδόγγονα κατηγορήθηκε και άνακρίθηκε γιά εμπρησμό. Τό θέμα ξεφούσκωσε μέ τήν ίδια ευκολία μέ τήν όποία φούντωσε.

Μιά εβδομάδα άργότερα είχαμε ειδήσεις κι από τό δεύτερο μέτωπο, αυτό τής ξένης δύναμης. Τρεις Τούρκοι άριστεροί, πολιτικοί πρόσφυγες στό Λαύριο, πιάστηκαν γιά τους εμπρησμούς στην Άνατολική Μακεδονία, «λίγο πριν περάσουν τά σύνορα και διαφύγουν». Πράκτορες τής τουρκικής ΚΥΠ τους παρουσίασαν οί λαλιστατες έφημερίδες, μόνο πού τήν άλλη μέρα τό θέμα βυθίστηκε στό σκοτάδι. Άν δέν είναι ή επέμβαση τής ελληνικής ΚΥΠ πού επέβαλε τόν πέλοπο του μυστηρίου, τότε φαίνεται πώς τό σκοτάδι όφείλεται σέ ψυχραιμότερες σκέψεις πού επικράτησαν μετά τή μέθη τής σύλληψης: οί άνθρωποι είχαν σκοπό νά φύγουν από τό Λαύριο και νά ζητήσουν πολιτικό άσυλο σέ άλλη χώρα. Καθώς όμως θά περνούσαν τά σύνορα και θά ταξίδευαν χωρίς διαβατήρια, είχαν βέβαια ανάγκη τους άναπτήρες και τά προσανάμματα γιά νά άνάψουν καμιά φωτιά, μιά και θά έπρεπε νά διανυκτερεύσουν στό ύπαιθρο.

Δέν γνωρίζουμε άν τό άστυνομικό δαιμόνιο των ελληνικών ύπηρεσιών διέγινωσσε και μιά τέτοια πιθανότητα. Γνωρίζουμε πάντως ότι τό δαιμόνιο του κ. Παπανδρέου έδρασε άποτελεσματικά: στό έξής κάθε πού φουντώνουν φωτιές, τό μίσος των όπαδών του ΠΑΣΟΚ κατά των άντιπάλων του κόμματος αλλά και των έχθρών του εθνους θά φουντώνει. Καί όλοι θά συσπειρώνονται γύρω από τήν ύπεύθυνη κυβερ-

νησή τους, πού θά παραμένει έτσι ή μόνη άνεύθυνη.

...νάτος ό εμπρηστής

Σέ έναν λαό πολιτικοποιημένο λοιπόν, όπως έμεις, οί εμπρηστές γιά πολιτικούς και εθνικούς γενικότερα λόγους χαιρετίζονται μέ ενδιαφέρον από τήν κοινή γνώμη. Σέ αντίθεση, ή Ίταλία π.χ. διαπίστωσε — λιγότερο πολιτικοποιημένοι κατά κύριο λόγο στους ιδιοκτήτες των εκτάσεων πού, θέλοντας νά αλλάξουν καλλιέργεια, έβαζαν φωτιά γιά νά εισπράξουν τήν επιδότηση τής αναδάσωσης, όφείλονται άκόμα στους έποχικούς εργάτες πού προσλαμβάνονται τό καλοκαίρι από τήν ύπηρεσία δασών γιά τήν κατάσβεση και τήν αναδάσωση ή σέ κτηνοτρόφους πού άναζητού βοσκοτόπια (Έλευθεροτυπία).

Έδω, όμως, εκτός από τήν πολιτικοποίηση είχαμε και τά τριάντα έκατομμύρια ανά κεφάλι εμπρηστή πού άνακοίνωσε τό ΚΥΣΥΜ. Πρώτο θύμα ήταν ένας άδίστακτος όσο και πανούργος δεκατριάχρονος πού πίσω από τήν παιδική μάσκα κρύβει τά τραβηγμένα χαρακτηριστικά του εγκληματία. Τόσο πού ή τηλεόραση άναγκάστηκε, γιά νά άποδείξει τήν εγγήγορη τής κρατικής μηχανής, νά παραβεί τό νόμο πού όρίζει νά μή δίνονται στή δημοσιότητα τά στοιχεία άνηλικών πού κατηγορούνται (έν προκειμένω: εμπρησμός δάσους ιδιαίτερα μεγάλης έκτασης από ιδιότητα, και εμπρησμός από πρόθεση και κατ' εξακολούθηση, από τόν όποιο κινδύνευσαν άνθρωπινες ζωές) και μετέδωσε τό πλήρες όνομά του, ενώ φωτογραφίες του διανεμήθηκαν στις έφημερίδες. Ο έπικίνδυνος δράστης κατέφυγε στην άποτρόπαια πράξη του επειδή είχε ένα πρόβλημα μέ τόν κ. Άσπρούλη: «Συνεχώς μέ άπειλούσε και μέ έδερνε επειδή τά πρόβατά μου έμπαιναν καμιά στά χωράφια του. Τήν Κυριακή ήμουν νευριασμένος γιατί τήν Παρασκευή μέ είχε ξαναδείρει». Έτσι επιχείρησε ό δαιμόνιος παράνομος νά δικαιολογήσει τήν πράξη του. Μόνο σέ δύο έλιές έβαλα φωτιές, είπε. Καί τις ύπόλοιπες στην Τροϊζήνια από τό διάστημα 11 μέχρι 18 Αύγουστου πού τις έβαλε; Έγώ, είπε ό νεαρός στό Τμήμα, άφου και οί πιά άποφασισμένοι κακούργοι κάποτε σπάνε. Μέ έδειρε ό ίδιος ό διοικητής, γι' αυτό όμολόγησε, είπε χωρίς νά ντρέπεται άργότερα ό σεσημασμένος εμπρηστής. Ταυτόχρονα εμφανίστηκε μέ τους γονείς του άλλος άνήλικος, ένδεκάχρονος αυτός (προφανώς συνεργός του), και όμολόγησε, γιά νά θολώσει τά νερά, τή φωτιά στόν Πόρο από καμινέτο πού του έγειρε, φωτιά τήν όποία διεκδικούσε, μετά από διακριτική άνάκριση, και ό δεκατριάχρονος. Ή ύπόλοιπη σπείρα άνηλικών τσομπάνων δέν έχει άκόμα εξαρθρωθεί.

Στιγμιαία

Πώς δέν διασπάστηκε ή Νέα Δημοκρατία

«Πρέπει να καταλάβει επιτέλους η κυβέρνηση ότι η λιτότητα δεν μπορεί να είναι μονόπλευρη και να ζητιούνται μόνο από το λαό θυσίες». Ούτε από απόφαση του ΚΚΕ είναι το απόσπασμα ούτε από άλλη εκ των «δημοκρατικών δυνάμεων», όπως λέγονται. Είναι ο κ. Μητσοτάκης που απαντά στο λόγο του πρωθυπουργού στην Έκθεση Θεσσαλονίκης.

Όχι μόνο από το λαό λοιπόν αλλά και από άλλους. Όλοι περίμεναν ότι θα πρόσθετε: από την μπουρζουαζία και τα ντόπια στηρίγματά της. Ο κ. Μητσοτάκης όμως δεν έπεσε και σε δεύτερη άριστη παρέκκλιση: «Τους περιορισμούς και τις θυσίες πρέπει να τις αρχίσει η κυβέρνηση από τον εαυτό της και την κομματική σπατάλη της νομενκλατούρας». Και έτσι δέν έγινε διάσπαση σε Ν.Δ. και Ν.Δ. (Μ-Α).

Τό φροῦτο πρέπει και νά τρώγεται

Αποκαλύφθηκε πρό ημερών «κουπίνα» μεταξύ βαμβακοπαραγωγών και εμπόρων βαμβακιού στην περιοχή Λαμίας. Οι έμποροι εμφανίζονταν (πλαστογραφώντας τιμολόγια) να έχουν αγοράσει από τους παραγωγούς πολύ μεγαλύτερη ποσότητα μπαμπακιού απ' όση πραγματικά παρέλαβαν, τσεπώνοντας έτσι τις επιδοτήσεις της ΕΟΚ για τις επιπλέον αυτές ποσότητες. Τό πράγμα αποκαλύφθηκε όταν οι παραγωγοί ηγαίνοντας να εισπράξουν την ειδική ενίσχυση του υπουργείου Γεωργίας έφευγαν με άδεια χέρια καθώς η στρεμματική απόδοση των κτημάτων τους εμφανιζόταν τόσο μεγάλη, ώστε να μη δικαιούνται κρατική ενίσχυση.

Δέν γνωρίζουμε βέβαια αν και οι παραγωγοί ήταν έξαρχης στο κόλπο (και απλώς πρόσφατα ανακάλυψαν ότι δέν τους συμφέρει). Όμως η έδηση, σε συνδυασμό με άλλες ειδήσεις που φτάνουν καθημερινά στην Ελλάδα, από τις αγορές φρούτων της Εύρωπης είναι άνησυχητική: τά ελληνικά φρούτα δέν απορροφώνται πιά από τις ευρωπαϊκές αγορές. Τά σταφύλια μας δέν παραλαμβάνονται καν στην αγορά του Μονάχου (έκτοπίστηκαν έξ όλοκλήρου από τά Ιταλικά) και διοχετεύονται προς Ρότερνταμ (κι από κει στη θάλασσα), τό ίδιο και τά ελληνικά ροδάκινα — κάποτε περιζήτητα από όλους τους Ευρωπαίους —, οι ντομάτες, ή κορινθιακή σταφίδα κ.λπ.

Και όσον αφορά μέν τό υψηλό κόστος, τά πράγματα είναι εύλογα: μικρός και κατακερματισμένος κλήρος, μεγάλο ποσοστό αγροτικών μηχανημάτων ανά στρέμ-

μα, εκτάσεις όχι επίπεδες, δυσκολίες στην άρδευση κ.λπ. Όμως ή αδυναμία να προωθηθούν τά ελληνικά φρούτα δέν οφείλεται μόνο στην τιμή, αλλά κυρίως στην ποιότητά τους. Οι Έλληνες παράγουν όχι για να καταναλωθεί τό προϊόν αλλά κατευθείαν για τις χωματερές, την επιδότηση, όχι για την αγορά, αλλά για τά λογιστήρια.

Ριχτήκαμε όλοι μέ τά μούτρα στό κυνήγι της ανταλλακτικής αξίας, μά κάπου ξεχάσαμε την αξία χρήσης. Στην Εύρωπη όμως οι χρήστες δέν αδιαφορούν. Για όσο διάστημα τουλάχιστον είναι σε θέση να διαλέγουν.

Μιλώντας λοιπόν αυστηρά για τή γεωργία ή, έστω, για τά ντόπια (κι όχι τά εισαγόμενα) προϊόντα, οι πρωθυπουργικές παροτρύνσεις ότι δέν πρέπει να καταναλώνουμε περισσότερα απ' όσα παράγουμε, είναι μάλλον φάλτσες: τό πρόβλημα είναι να καταναλώνονται αυτά που παράγουμε.

Προπάντων μέ πρόγραμμα

Μιά μέρα μετά την κοινοποίηση της έκθεσης των εμπειρογνομόνων για τό νέφος, ό κ. Κουλουμπής ανέλαβε καθήκοντα πυροσβέστη: ανέφερε ότι ή ρύπανση από τον μόλυβδο και τό θείο έχει μειωθεί σημαντικά και έξήγγειλε νέο πενταετές πρόγραμμα αντιρύπανσης τό όποιο έγκειται στη χρησιμοποίηση από τά ταξί (και προσεχώς τά λεωφορεία) αερίου πόλεως.

Ός γνωστόν τό πετρέλαιο (πού τό καινε σήμερα τά ταξί) θεωρείται (αν εξαίρεσει κανείς τον καπνό) πιά ακίνδυνο από τά καυσαέρια της βενζίνης, αρκεί βέβαια οι μηχανές ντίεζλ να είναι καινούργιες. Είναι όμως γνωστό ότι οι ταξιτζήδες μας αγόρασαν, μόλις έπετράπη ή πετρελαιοκίνηση, μεταχειρισμένες μηχανές απ' όλη την Εύρωπη, οι όποιες είναι και οι κυρίως υπεύθυνες για την υπερβολική έκπομπή καυσαερίων. Αν τώρα τό ίδιο συμβεί και μέ τις μηχανές που θά καταναλώνουν γκάζι, τότε κινδυνεύουμε όλοι από τό άκαντο άεριο που είναι και άμεσα δηλητηριώδες (όσοι έχουν ταξιδέψει στη Γιουγκοσλαβία γνωρίζουν τί έννοούμε), χάρια που οι φιάλες είναι επικίνδυνες σε περίπτωση σύγκρουσης. Παρόμοιο πρόβλημα παρουσιάζεται και μέ τή βενζίνη χωρίς μόλυβδο (πού χρησιμοποιείται για αντικροτικό), καθώς τά ελληνικά διυλιστήρια δέν είναι σε θέση να παράγουν τή βενζίνη υψηλού αριθμού όκτανίων που θά απαιτούνταν. Αποτέλεσμα: κακή καύση, ώστε να γλιτώσουμε μέν από τον μόλυβδο, να τή βρισκουμε όμως από τους κυκλικούς υδρογονάνθρακες.

Τό συνάλλαγμα που θά ξοδευτεί για τά ταξί θά μπορούσε να χρησιμοποιηθεί (καθώς μάλιστα μελετάται οι τροποποιήσεις στά ταξί να βαρύνουν τό κράτος) πιά γόνιμα τόσο για την απαραίτητη άποσυμφόρηση του κυκλοφοριακού, όσο και σε άλλους τομείς, μιά και οι κρατικές βιομηχα-

νίες είναι εκείνες που δίνουν τό καλό παράδειγμα της ρύπανσης (βλ. λιπάσματα, Κερασίμι καθώς και την αϊθάλη που έχει καλύψει τελευταία την Πτολεμαίδα και την Κοζάνη από τό έργοστάσιο της ΔΕΗ). Κι όμως, μιά και μιλάμε για βιομηχανίες είναι γνωστό ότι τά 2/3 των άδειών (για νέα έργοστάσια ή για επέκταση) που δόθηκαν άφορούν τό νομό Άττικής και μάλιστα όχι κάποιες επιλεγμένες άπομακρυσμένες περιοχές (τί πιά εύκολο, αν μάλιστα υπήρχε και καλή πρόσβαση), αλλά ό,τι ήθελε προκύψει.

Όσον αφορά την κεντρική θέρμανση (τήν τρίτη πηγή που άνεφερε ό κ. Κουλουμπής), ως γνωστόν τό κάθε σπίτι των Άθηνών θερμαίνεται δι' ιδίων μέσων, ενώ στις περισσότερες ευρωπαϊκές πόλεις υπάρχει πρό πολλού πραγματικά κεντρική θέρμανση (τήλεθέρμανση) που έξυπηρετεί πολλά τετράγωνα, όλόκληρες περιοχές. Τά πλεονεκτήματά της έγκεινται στις λιγότερες άπώλειες και κυρίως στις λίγες και ψηλές καπνοδόχους που διοχετεύουν μακριά τον καπνό, καθώς και στη δυνατότητα έπιλογής του θερμοκρατικού μέσου.

Βέβαια όλα αυτά απαιτούν χρήμα, έγκαταστάσεις, χρόνια. Άλλά είπαμε, να όνειρευτομε λιγάκι. Δέν είμαστε άλλωστε έμεις αλλά ό κ. Κουλουμπής που μίλησε για πενταετές πρόγραμμα.

Βαριά και άνθυγιεινά

Τήν ένταξη τους στον κλάδο των βαρέων και άνθυγιεινών επαγγελμάτων διεκδικούν χιλιάδες εργαζόμενοι της ΔΕΗ, μέ συνέπεια να αναπτύσσονται σφοδρές συγκρούσεις μεταξύ της φιλοπασοκικής συνδικαλιστικής ήγεσίας του χώρου και της πασοκικής διοίκησης της έπιχείρησης.

«Η διοίκηση της έπιχείρησης ένσωματώθηκε στο σύστημα» καταγγέλλουν οι άπειλούντες μέ άπεργίες συνδικαλιστές. «Δέν είναι δυνατόν ή κοινωνία να διατρέφει νέους και υγιείς συνταξιούχους» άπαντά ή διοίκηση, επικαλούμενη επιπλέον τό κόστος του αίτηματος.

Μέ τον δικό τους τρόπο έχουν και οι δύο δίκιο. Η πασοκική διοίκηση λογαριάζει κυρίως τά πιθανά έλλείμματα, την άποδοτικότητα, τή διαχείριση κι όλα τά σχετικά. Οι πασοκικοί συνδικαλιστές μαθημένοι χρόνια τώρα να εισπράττουν την κομματική ύποστήριξη και εύνοια σε κάθε έιδους αίτημα, συνεχίζουν στην πεπατημένη. Αλλά ξέρουν οι άνθρωποι, αυτά τους δίδαζε τό κόμμα τους να θεωρούν ως συνδικαλισμό, αυτά κάνουν. Κατά τά άλλα, και παρότι ή σύγκρουση θεωρείται άμφίροπη, ή έκβαση της αναμένεται κατά τά συνήθη. Πίεσεις, μικροσυμβιβασμοί, κάποιες ανακατατάξεις, ύποσχέσεις, άναβλητικότητα, όλόκληρο δηλαδή τό όπλοστάσιο της κυβερνητικής πολιτικής.

Μιάς πολιτικής βαριάς και άνθυγιεινής.

ΑΝΤΙ του 309:

Μύθος καί πραγματικότητα

T

ό νομοσχέδιο για τη «Δομή και λειτουργία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης» συζητήθηκε στη Βουλή με τη διαδικασία του επείγοντος, παρ' όλης τις αντιδράσεις εκπαιδευτικών, μαθητών και γονέων. Οι αντιρρήσεις που διατυπώθηκαν κατά κύριο λόγο αφορούσαν ζητήματα εργασιακά των εκπαιδευτικών, ορισμένα λειτουργικά θέματα και κάποια πάγια μεταρρυθμιστικά αίτηματα που εκκρεμούν από το 1976 ή ακόμη και από το 1964.

Μέσα σ' αυτόν τον αφυδατωμένο διάλογο οι ανανεωτικές κινήσεις αποτέλεσαν την εξαίρεση, απεγκλωβισμένες, σ' ένα μεγάλο βαθμό, από τη μεταρρυθμιστική αιτηματολογία και από την «τεχνοκρατική» αντιμετώπιση του υπάρχοντος συστήματος.

Από τη δημοσίευση του προσχεδίου ή κυβέρνηση επιδίωξε να εμφανίσει ως δεδομένη τη συναίνεση των εκπαιδευτικών φορέων, κυρίως, και επειδή αυτή δεν επιτεύχθηκε κατέφυγε στην αυταρχική διαδικασία της συζήτησης του νομοσχεδίου στο καλοκαιρινό τμήμα της Βουλής και μάλιστα με τό χαρακτήρα του επείγοντος.

Τό παλαιό είναι νέο

Σήμερα είναι άποσαφηνισμένες οι ποικιλώνυμες διατυπώσεις που χαρακτήριζαν τις κατά καιρούς διακηρύξεις που σήμαιναν τά πάντα ή δεν σήμαιναν τίποτα ή σήμαιναν για τον καθένα ό,τι ήθελε και ό,τι προσδοκούσε. Η τετράχρονη άσκηση της εκπαιδευτικής πολιτικής στο όνομα του «αντί-309» αποκάλυψε την επερχόμενη με τό νομοθέτημα «αλλαγή», που δεν ξεπερνά αλλά ούτε καν άμφισβητεί τό πλαίσιο της μεταρρύθμισης του 1976 και τις βασικές της επιλογές. Τό πρόβλημα του έκσυγχρονισμού της ελληνικής εκπαίδευσης που καθυστέρησε και ή εκπαιδευτική «μεταρρύθμιση» του 1976, επιβεβλημένη με την κοινή συναίνεση όλων των πολιτικών δυνάμεων, ήταν καθοριστικό για την εκπαιδευτική πολιτική του ΠΑΣΟΚ. Στόχος του είναι τό ξεπέρας του δυσλειτουργιών που παρουσιάζονται στό εκπαιδευτικό σύστημα και ταυτόχρονα ή εξασφάλιση της νομιμοποίησης του εκπαιδευτικού συστήματος ως προς τόν ιδεολογικό και καταναμητικό του ρό-

λο. Επιδιώκεται δηλαδή ένας προγραμματισμός της εκπαίδευσης με βάση τις ανάγκες της «οικονομίας και της κοινωνίας», που θά ισχυροποιεί την εκπαίδευση ως «άξια» στην αγορά εργασίας και ταυτόχρονα θά την άπομακρύνει από την παιδεία.

Για να λειτουργήσει όμως τό εκπαιδευτικό σύστημα στην κατεύθυνση αυτή επιδιώκει να επιτύχει την εκπαιδευτική «ισοπολιτεία», να θεμελιώσει την «άξιοκρατία» και την «άντικειμενικότητα», συγκαλύπτοντας τις κοινωνικές σχέσεις ή βάζοντάς τες σε δεύτερη μοίρα. Πρέπει λοιπόν οι γόνιμοι των κατώτερων κοινωνικών τάξεων να πειστούν ότι αυτοί ευθύνονται για τις άποτυχίες τους. Έτσι θά προβάλλει την άποψη πώς οι ανισότητες που υπάρχουν γεννιούνται μέσα στό εκπαιδευτικό σύστημα, γι' αυτό και θεσμοθετεί τις βοηθητικές ή ειδικές τάξεις, τά φροντιστηριακά μαθήματα, τά μεταλυκειακά κέντρα, που, υποτίθεται, θά συμβάλλουν στό ξεπέραςμα των ανισοτήτων. Παράλληλα και με την αύξηση των εισακτέων στά Α.Ε.Ι. και Τ.Ε.Ι. προσπαθεί να άποδείξει ότι δεν ύφιστάται πρόβλημα ανισοτήτων ή να τό υποτιμήσει.

Τήν ίδια κατεύθυνση ύπηρετεί και ή εισαγωγή του Σχολικού Έπαγγελματικού Προσανατολισμού που στοχεύει:

- να επιτύχει τή νομιμοποίηση της διαδικασίας της κοινωνικής επιλογής μέσω του σχολείου παρουσιάζοντάς την ως κοινωνικά δίκαιη αλλά και άταξική,
- να εξασφαλίσει τή συναίνεση των εκπαιδευόμενων στην επιλογή αυτή,
- να επιτύχει τήν ιδεολογική κάλυψη των χειρωνακτικών-τεχνικών επαγγελμαμάτων.

Η ενίσχυση της κρατικής εξουσίας

Οι ρυθμίσεις που προηγήθηκαν του νομοσχεδίου αλλά και όσες εισάγει άποσκοπούν στην ενίσχυση της κρατικής εξουσίας.

Η ενίσχυση αυτή γίνεται φανερή με τή διατήρηση του αναλυτικού προγράμματος, του ενός και μοναδικού σχολικού έγχειριδίου, τήν εισαγωγή των «άντικειμενικών διδακτικών στόχων» στά αναλυτικά προγράμματα. Άκόμη τό θεσμοθετημένο

δικαίωμα της κρατικής εξουσίας να προσδιορίζει αυτή τό είδος και τόν τρόπο κτήσης της γνώσης ενισχύεται με τήν έκδοση του «ένός και μοναδικού» βιβλίου για τόν εκπαιδευτικό και τήν εισαγωγή ποικίλων σεμιναρίων με στόχο να διαμορφωθεί μία κρατική διδακτική πολιτική και μία ένιαία και όμοιόμορφη μεθοδολογία άξιολόγησης των μαθητών, πράγμα που θά συμβάλει στό να άναγορευτεί ως «άντικειμενική» και «ουδέτερη».

Μέ ένα πλήθος διατάξεων ενισχύεται ό όλοκληρωτικός έτεροκαθορισμός της σχολικής ζωής, πράγμα που σημαίνει ένταση του αυταρχισμού ό όποιος δεν άφήνει περιθώρια άποκλίσεων για πειραματισμούς και δημιουργία και άυτόνομη έκφραση.

Η πολιτική αυτή άποσκοπεί άκόμη στό να κατάστήσει τόν εκπαιδευτικό τυπικό δημόσιο ύπάλληλο, αντίληψη που άμφισβητήθηκε σε μεγάλο βαθμό κατά τή μεταπολιτευτική περίοδο. Η ενίσχυση της κρατικής εξουσίας (και της στρατιάς των «ειδικών» που τή συνοδεύουν) αλλά και ή νομιμοποίηση των επιλογών της επιδιώκεται με τή θεσμοθέτηση ορισμένων άποκεντρωμένων όργανων με τή μειωμένη συμμετοχή διαφόρων φορέων. Μόνη δυνατότητα που διαθέτουν είναι να «εισηγούνται» προς τό ύπουργείο Παιδείας και καθήκον τους ή ύλοποίηση της πολιτικής που αυτό χαράζει.

Η ιστορία άπλως συνεχίζεται

Η «μεταρρύθμιση» του 1976 είχε τή συναίνεση όλων των πολιτικών δυνάμεων, αλλά και οι σημερινές λύσεις του ΠΑΣΟΚ δεν ύστεροσ' αυτό. Άσχετα άν για λόγους καθαρά αντιπολιτευτικής σκοπιμότητας ή Ν.Δ. και τό ΚΚΕ καταδικάζουν, οι αντιρρήσεις τους δεν άμφισβητούν τό «μεταρρυθμιστικό πλαίσιο» του ΠΑΣΟΚ. Ο κ. Ράλλης δήλωνε πώς πολλά από αυτά θά μπορούσε να τά είχε κάνει και ή Νέα Δημοκρατία, ό δέ Άπόστολος Κακλαμάνης δήλωνε ότι ή μεταρρύθμιση της Ν.Δ. ήταν σε σωστές βάσεις. Τό ΚΚΕ βλέπει να ύιοθετείται ή άρχή του «άνθρώπινου κεφαλαίου» και ή κρατικίστικη αντίληψη του. Οι διαφωνίες του περιορίζονται στην τροποποίηση της άναλογίας εκπροσώπων στά διάφορα όργανα, τήν «ύλικοτεχνική ύποδομή», τό έννιαχρονο σχολείο και τά πολυκλαδικά λύκεια.

* * *

Η κατάσταση που διαμορφώνεται άποτελεί πρόκληση. Η κριτική και μόνο αυτή δεν άρκει. Η άναζήτηση λύσεων στό πλαίσιο του «έφικτου» και του «ρεαλιστικού» θά όδηγήσει άναπότρεπτα σε συντηρητικούς συμβιβασμούς. Ο άγνος «παιδαγωγισμός» και λαϊκισμός συσκοτίζει τά προβλήματα και άναπαράγει τή «μεταρρύθμιση» ως ιδεολογία.

Είναι λοιπόν άνάγκη να διερευνηθούν περισσότερο και συστηματικότερα τά παλαιά και τά νέα προβλήματα που άναδεικνύονται, μέσα από τόν ιδεολογικό άγώνα στό επίπεδο των όργανώσεων, αλλά και κυρίως, καθημερινά στό σχολείο.

Άποστόλης Άνδρέου

ΕΛΛΑΔΑ—ΑΛΒΑΝΙΑ

Ἡ «ἐμπόλεμος κατάστασις»

Αὐτή ἡ παλιά ἱστορία τῆς «ἐμ- πολέμου καταστάσεως» ἀνά- μεσα στήν Ἑλλάδα καί τήν Ἀλβανία θά μπορούσε νά ἀ- νήκει στά παραλειπόμενα τῶν διπλωματικῶν ἀναμνήσεων περίπου σάν κάτι τό ἐξωφρενι- κό καί ἀστεῖο. Δυστυχῶς δέν ἀνήκει ἐκεῖ. Μισόν αἰῶνα τώ- ρα ταλαιπώρει τίς σχέσεις δύο βαλκανικῶν κρατῶν καί δη- λητηριάζει κάθε προσπάθεια φιλικῆς τους προσέγγισης καί συνεργασίας. Τό παράδοξο καί παράλογο ἔχει πλέον βρυ- κολακιάσει καί ἀποδεικνύε- ται πολύπλοκη ὑπόθεση ἡ ἀ- ναίρεσή του.

Τά γεγονότα φαίνονται παρ' ὅλα αὐτά ἄρκετά ἀπλά. Τό 1939 ἡ Ἰταλία ἀποβίβασε στρατεύματα καί κατέλαβε τήν Ἀλβανία. Δημιούργησε ἕ- να καθεστῶς συνεργασίας πα- ρόμοιο μέ ἐκεῖνα τῶν Τσολά- κογλου, Λογοθετόπουλου καί Ράλλη στή χώρα μας τήν πε- ρίοδο τῆς φασιστικῆς κατο- χῆς. Ἐάν ληφθοῦν ὑπόψη οἱ ἐ- νέργειες τῶν κατοχικῶν μας αὐτῶν κυβερνήσεων, τότε λο- γικά μπορεί νά βγεῖ τό συμπέ- ρασμα ὅτι ἡ Ἑλλάδα πολέμη- σε στό πλευρό τοῦ Ἄξονα. Κανείς λογικός δέν ἔχει ὑπο- στηρίξει κάτι τέτοιο, πολλοί ὅμως πού δηλώνουν λογικοί ἔ- χουν ὑποστηρίξει ὅτι ἡ Ἀλβα- νία πολέμησε μέ τόν Ἄξονα ἐπειδή καταλήφθηκε ἀπό αὐ- τόν. Ἄρα ἦταν κράτος ἐχθρι- κό πρὸς τήν Ἑλλάδα ἀπό τίς 28 Ὀκτωβρίου τοῦ 1940. Στήν πράξη, τά λίγα στρατεύματα (ὄχι περισσότερα ἀπό 4-5 τάγ- ματα) πού ἡ κυβέρνηση συνερ- γασίας θέλησε νά στείλει μαζί μέ τούς εἰσβολείς Ἰταλούς, διαλύθηκαν τίς πρώτες μέρες τῶν συγκρούσεων καί τμήμα- τὰ τους ἔφυγαν στά βουνά γιά νά ἀποτελέσουν τούς πυρῆνες τῶν ἔνοπλων ἀντιστασιακῶν ὁμάδων τῆς Ἀλβανίας. Ἡ ἄρνηση τῶν Ἀλβανῶν στρα- τιωτῶν νά συμπολεμήσουν μέ τούς Ἰταλούς ἐναντίον τῆς Ἑλλάδας εἶχε ἰδιαίτερη σημα- σία τήν ἐποχὴ ἐκείνη, ὅταν ὁ νικητὴς ἑλληνικὸς στρατός εἶ- χε δώσει δείγματα ἐχθρικής συμπεριφορᾶς πρὸς τούς ἀλ- βανικοὺς πληθυσμούς. Στήν Κορυτσά πολλὰ μέλη καί στελ- λέχη τῆς ἀλβανικῆς ἀντίστα- σης ἐκτελέστηκαν ἀπὸ τίς ἑλ- ληνικές ἀρχές λίγο μετὰ τήν κατάληψη τῆς πόλης. Ἀνάμε- σά τους ἦταν καί ἄρκετοὶ κομμουνιστές.

Ὅταν στά 1947 ὀλοκληρώ- θηκαν οἱ συμφωνίες καί οἱ συνθήκες τῆς ἑλληνο-ιταλικῆς συμφιλίωσης, ἡ Ἀλβανία ξε- χάστηκε καί ἔμεινε ἔξω ἀπὸ αὐτές. Φυσικά τό νέο ἀλβανι-

κό καθεστῶς βοηθοῦσε τούς ἀντάρτες τοῦ Δημοκρατικοῦ Στρατοῦ τῆς Ἑλλάδας καί αὐ- τό σιωπηλά θεωρήθηκε τότε ἐ- παρκές «casus belli». Μετὰ τό 1949 ὅμως καί αὐτή ἡ αἰτία ἔ- παυσε ὑφιστάμενη χωρὶς νά λήξει ἡ «ἐμπόλεμος κατάστα- σις».

Ὁ παραλογισμὸς κορυφώ- θηκε τό 1971 ὅταν τὰ δύο κρά- τη προχώρησαν στή σύναψη διπλωματικῶν σχέσεων. Οἱ σχέσεις αὐτές γρήγορα διευ- ρύνθηκαν σέ γενικότερες οἰ- κονομικές καί κάποτε τέθηκε ἀπὸ τὰ πράγματα τό πρόβλη- μα τῆς «ἐμπολέμου». Ἐγιναν ὀρισμένες δηλώσεις γιά ἄρση τῆς κατάστασης αὐτῆς καί ἀ- μέσως βρεθήκαμε μπροστά στόν γενικό ξεσηκωμό τῶν αὐτόκλητων θεματοφυλάκων τῆς ἔθνοπροσῶνης καί τῶν φορέων ὄλων τῶν κατακτητι- κῶν ὁρμῶν τοῦ γένους, εἴτε στήν Ἑλλάδα εἴτε στήν Ἀλ- βανία.

Ἡ χώρα ἔχει γνωρίσει καί γνωρίζει συνέχεια ἄρκετές γε- λοίες καταστάσεις ὥστε νά ἔ- χει ἐθιστεῖ πλέον σ' αὐτές. Ἀλλά ὅταν οἱ κύκλοι αὐτοῖ τῶν ἐπίδοξων κατακτητῶν καί σταυροφόρων σέρνουν τόν πρωθυπουργό σέ δηλώ- σεις τύπου Ἰωαννίνων (Φε- βρουάριος τοῦ 1984) ἢ, τε- λείως πρόσφατα, τόν ὀδηγοῦν στό νά δηλώνει ὅτι θά λη- φθοῦν ὑπόψη οἱ θέσεις τους στίς διαπραγματεύσεις, τότε τό πράγμα παύει νά εἶναι ἀ-

στεῖο. Τότε ἀποδεικνύεται ὅτι ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τῆς χῶ- ρας εἶναι, ὅπως καί τόσα ἄλ- λα, ἔρμαιο κάποιων ὁμάδων πίεσης πού παρά τήν ἀθλιότη- τὰ τους καταφέρνουν, πολλὰ χρόνια μετὰ τήν ἑναρξὴ τῶν προσπαθειῶν τῆς ἑλληνικῆς διπλωματίας γιά ἐξομάλυνση τῶν διακρατικῶν σχέσεων στή Βαλκανική, νά ἐπιβάλ- λουν τόν δικό τους ρυθμὸ καί τόν δικό τους παραλογισμὸ στίς ἐξελιξεις.

Οἱ ἡγέτες τῶν ὀργανώσεων αὐτῶν προβάλλουν, ἀνάμεσα στίς ἐκδηλώσεις ὑπέρ τῶν «πεσόντων στόν Γράμμο» ἢ τῶν «σφαγιασθέντων ὑπὸ τῶν ἑαμοσλαβοκομμουνιστῶν κ.λπ.», τὴ δική τους ἐκπλη- κτικὴ διπλωματικὴ πρόταση. Νά παραμείνει ἀνοιχτό τό θέ- μα τῆς «ἐμπολέμου καταστά- σεως» ὥστε νά ἐκκρεμοῦν πάντα οἱ «ἐθνικές διεκδική- σεις» τους πάνω στή νότια Ἀλβανία ἢ, ἔστω, νά ανταλ- λαγῆ ἡ ἄρση τοῦ ἐμπολέμου μέ παροχὴ δικαιωμάτων στήν ἑλληνικὴ μειονότητα πέρα ἀ- πὸ ὅσα προβλέπει τό Σύνταγ- μα γιά τούς Ἀλβανούς πολί- τες. Οὐσιαστικά πρόκειται γιά τό ἐξῆς ἕνα: γιά τὴν ἐλεύθερη καί χωρὶς περιορισμῶν λει- τουργία τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ μηχανισμοῦ καί κατὰ συνέ- πεια καί τῶν συναφῶν του «βορειοηπειρωτικῶν ὀργανώ- σεων» στίς μειονοτικές περιο- χές.

Ἡ πρώτη πρόταση ἀφορᾶ μόνο κάποιους ἐπίδοξους Με- γαλέξανδρους, ἡ δευτέρη ὁ-

μως, πού υἱοθετεῖται μερικῶς καί ἀπὸ ἐπίσημους κύκλους, εἶναι καταστροφικὴ γιά τὴ δι- πλωματικὴ ἰσορροπία τῶν Βαλκανίων καί τὴν ἀσφάλεια τῆς ἴδιας μας τῆς χώρας. Πράγματι, ἐάν δημιουργηθεῖ διπλωματικὸ προηγούμενο πού θά ἐξασφαλίζει περισσό- τερα δικαιώματα στά μέλη μᾶς μειονότητας ἀπὸ ἐκεῖνα πού διαθέτουν οἱ ὑπόλοιποι πολῖτες τῆς χώρας τότε, γιά παράδειγμα, ἡ Τουρκία μπο- ρεῖ νά ζητήσῃ νόμιμα ὀτιδή- ποτε γιά τὴ δική της μειονότη- τα τῆς Θράκης. Ἡ Ἑλλάδα θά ἔχει ἀνοιξοῦ τούς ἀσκούς τοῦ Αἰόλου πού θά πνίξουν πρῶτα ἀπ' ὅλα τὴν ἴδια.

Ἐπειδὴ ὅλα αὐτά εἶναι ἄρ- κετὰ διαυγῆ, ἐπιστρατεύονται καί ἄλλα ἀνασταλτικὰ ἐπιχει- ρήματα ὅπως εἶναι οἱ ἀποζη- μιώσεις πού πιθανόν θά δώσει ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις στοὺς Ἀλβανούς πολῖτες γιά τίς πε- ριουσίες πού ἄφησαν ἢ ἔχα- σαν στή χώρα μας. Βλέπετε στήν κατοχὴ καί στόν ἐμφύ- λιο ἄρκετοὶ θύλακες ἀλβανι- κῶν μειονοτικῶν ἐξοντώθη- καν ἢ διώχθηκαν ἀπὸ τὴν Ἑλ- λάδα. Μποροῦμε, γιά παρά-δειγμα, νά θυμηθοῦμε τούς Τσάμηδες τῆς Πρέβεζας καί τῆς Θεσπρωτίας. Ἐπιτέλους ὅμως οἱ νομικές ὑπηρεσίες τῶν ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑ- πουργείων μας μποροῦν νά ἐ- πιλύσουν τέτοια, τουλάχισ- τον, ζητήματα, ἀφοῦ μάλι- στα τό ἀλβανικὸ δημόσιο δέν ἔχει διεκδικήσει τίς περιου- σίες αὐτές.

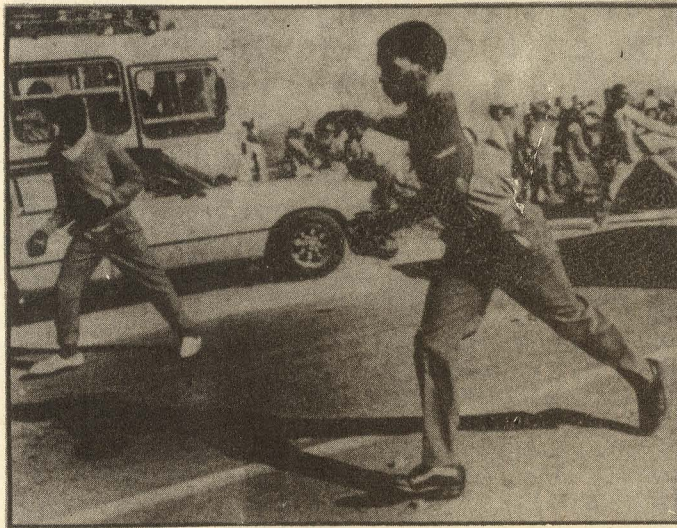
Εἶναι ἀπόλυτα θεμιτὸ νά ἔ- χουν οἱ ἄνθρωποι ἐλευθερίες θρησκευτικῆς συνείδησης καί πρακτικῆς. Ἐχουν δικαίωμα νά πιστεύουν ὅτι τὰ προβλή- ματά τους θά λυθοῦν μέσα ἀ- πὸ τίς τελετουργίες καί τὴν παρέμβαση τοῦ θείου. Ἀπὸ τό σημεῖο αὐτὸ ὅμως ὡς τὴν ἐπι- βολὴ σέ γειτονικὸ καί φιλικὸ κράτος μηχανισμῶν καί ὀργα- νώσεων πού ἀνοιχτὰ ἐπιβου- λεύονται τουλάχιστον τὴν ἐ- δαφικὴ του ἀκεραιότητα, τὰ πράγματα διαφέρουν πολὺ. Τότε λειτουργοῦν ἄλλοι νό- μοι. Τότε ἡ ἰσχυρὴ Ἑλλάδα ζητᾶ ἀπὸ τὴ μικρὴ Ἀλβανία τὴν ὑποταγὴ τῆς μέ τὸ ἴδιο δι- καίωμα πού ἡ μεγάλη Τουρ- κία ἐπιβάλλει στήν Κύπρον τὴ δική της θέληση. Καί τό πρό- βλημα παύει νά ἀφορᾶ τίς συ- νειδήσεις καθὼς γυρίζουμε σέ ἕνα κόσμον πού τό δικίό τό ἔ- χει ὁ πῖο ἰσχυρὸς. Δέν νομί- ζουμε ὅτι αὐτὸ συμφέρει τὴ χώρα μας.

Γιώργος Μαργαρίτης

Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΠΛΕΥΡΑ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΗ ΝΟΤΙΟΑΦΡΙΚΑΝΙΚΗ ΕΝΩΣΗ

Η ύποτιμηση του έθνικου νομίσματος της Νοτιοαφρικανικής Ένωσης κατά 40% τον τελευταίο χρόνο, και ιδιαίτερα το κατακύλισμά του τις τελευταίες δέκα ημέρες του Αυγούστου, είναι μία άπλη οικονομική ένδειξη της συνολικότερης κοινωνικής κρίσης στην οποία επιτέλους μπήκε το ρατσιστικό καθεστώς της Πραιτώρια. Το σημαντικό στην ύποτιμηση είναι οι αιτίες που την προκάλεσαν και ιδιαίτερα οι επιπτώσεις της. Γιατί αυτές οι τελευταίες συμβάλλουν αποφασιστικά στην κοινωνική και πολιτική αποδιάρθρωση του ρατσιστικού καθεστώτος και συνεπώς διευκολύνουν την πάλη του μαύρου πληθυσμού τόσο έναντι του καθεστώτος των φυλετικών και πολιτικών διακρίσεων όσο και έναντι της στυγνής οικονομικής έκμετάλλευσης στην οποία υπόκεινται εκατομμύρια του μαύρου πληθυσμού.

Η πολύ καλά οργανωμένη και μαχητική παρουσία του μαύρου πληθυσμού στις διεκδικήσεις του, η διεύρυνση της επιρροής των οργανώσεων του στους μιγάδες και σε κάποιους λίγους λευκούς είναι η γενική αιτία της οικονομικής κρίσης. Το σημαντικότερο, όμως, είναι ότι τον τελευταίο χρόνο — εξαιτίας της κοινωνικής και πολιτικής αδυναμίας της κυβέρνησης Μπόθα να κάνει την οποιαδήποτε αξιόπιστη πολιτική μεταρρύθμιση στην πολιτική των φυλετικών διακρίσεων — ανατράπηκε ελαφρώς ο συσχετισμός μεταξύ άφενός των μαχητικών πολιτικών οργανώσεων του μαύρου πληθυσμού οι οποίες επιδιώκουν βίαιη ανατροπή του ρατσιστικού καθεστώτος και αφετέρου των μετριοπαθών που θά προτιμούσαν τις διαπραγματεύσεις. Αυτή η μερική ανατροπή του συσχετισμού

ώθησε σε πιο μαχητικές μορφές την πάλη έναντι του άπαρτχάιντ.

Παρότι όλες οι οργανώσεις, μαχητικές και μετριοπαθείς, έχουν στόχο ρητά διατυπωμένο την κοινή και ισότιμη διαβίωση μαύρων, λευκών και μιγάδων, κάποιοι κεφαλαιοῦχοι, λευκοί φυσικά, άρχισαν να φυγαδεύουν τα κεφάλαιά τους, επιχειρήσεις κλείνουν με τό επιχειρήματα ότι οι κοινωνικές συνθήκες εργασίας είναι δυσμενείς. Παράλληλα πολλές τράπεζες του έξωτερικού, κυρίως αγγλικές και γερμανικές, εκδηλώνουν έντονη δυσπιστία για οποιαδήποτε παροχή δανείου ή και για άπευθείας επένδυση. Ορισμένες από αυτές παραχώρησαν την πλειοψηφία των μετοχών των θυγατρικών που διατηρούσαν στη Νοτιοαφρικανική Ένωση σε αυτές τις ίδιες τις θυγατρικές, αφήνοντάς τες κάτω από τις παρούσες συνθήκες κρίσης τελείως ακάλυπτες, τόσο από την άποψη της γενικότερης πίστης στη διεθνή χρηματαγορά όσο και με στενότητα στην προμήθεια κεφαλαίων. Άλλες τράπεζες, κυρίως αμερικανικές, δηλώνουν δημόσια

ότι δεν έχουν την πρόθεση να ανανεώσουν τις εμπορικές πιστώσεις σε Νοτιοαφρικανούς πελάτες, πράγμα που σημαίνει ότι οι τελευταίοι οφείλουν να εξοφλήσουν άμεσα τα χρέη τους στις ενλόγω τράπεζες, κάτι που με τη σειρά του θά είχε πολύ σοβαρές άρνητικές επιπτώσεις στα συναλλαγματικά αποθέματα της χώρας.

Η σχετική απομόνωση των νοτιοαφρικανικών τραπεζών και ιδιωτών κεφαλαίουχων από τη διεθνή χρηματαγορά και η φυγάδευση κεφαλαίων οδήγησαν στη γρήγορη ύποτιμηση του έθνικου νομίσματος. Η κυβέρνηση Μπόθα άντεδρασε κλείνοντας από τις 27 Αυγούστου τό χρηματιστήριο των αξιών και σταματώντας την άγορά των συναλλαγμάτων.

Η κατάσταση αυτή έχει οδηγήσει σε ένα σημαντικό παθητικό κεφαλαίων που αποκλείει την οποιαδήποτε άμεση οικονομική ανάπτυξη, γεγονός που με τη σειρά του ενισχύει τις κοινωνικές συγκρούσεις. Κάτι έξίσου σημαντικό είναι η αδυναμία της Νοτιοαφρικανικής Ένωσης να πληρώσει τό έξωτερικό της χρέ-

ος. Η σχετική απομόνωση από τη διεθνή χρηματαγορά δεν επιτρέπει την κανονική κυκλοφορία δανείων προς την Πραιτώρια και αντίστροφως την εξόφληση άλλων δανείων που οφείλει διεθνώς. Η αξία του νομίσματος πέφτει παρσύροντας και την πίστη του καθεστώτος στη διεθνή άγορά. Η μερική στασιμότητα της παραγωγής που προκαλεί ο μαύρος πληθυσμός με τους άγωνες του βοηθάει αποτελεσματικά στην αύξηση της δανειοληπτικής αφερεγγυότητας της κυβέρνησης.

Τό έξωτερικό χρέος της ρατσιστικής κυβέρνησης ανέρχεται σε δεκαεπτά δισεκατομμύρια δολάρια, από τά οποία περίπου τά δέκα πρέπει να τά εξοφλήσει μέσα σε ένα χρόνο. Γι' αυτά τά άμεσα χρέη η κυβέρνηση Μπόθα ζητάει από τους δανειστές της επαναδιαπραγμάτευση του χρόνου και ρυθμού εξόφλησης. Από την πλευρά τους οι τράπεζες-δανειστές ζητάνε αδήξιμένες έγγυησεις, δηλαδή μεγαλύτερη ασφάλεια στον δανεισμό προς την κυβέρνηση της Πραιτώρια. Ωστόσο οι τράπεζες έχουν ένα αδύνατο σημείο στις διαπραγματεύσεις τους με την κυβέρνηση Μπόθα. Γνωρίζουν ότι η αδυναμία της Πραιτώρια να βρει άλλες λύσεις μπορεί να την οδηγήσει σε μονομερείς αποφάσεις σχετικά με τό χρόνο και τό ρυθμό εξόφλησης των χρεών της. Τό προηγούμενο όρισμένων λατινοαμερικανικών κυβερνήσεων κάνει τους τραπεζίτες ακόμη πιο πολύ πραγματιστές απ' ό,τι συνήθως. Έτσι στους χρηματιστικούς κύκλους της Άγγλιας και των ΗΠΑ κυκλοφορούν φήμες για πιθανές συμφωνίες. Η ρατσιστική κυβέρνηση φαίνεται να κέρδισε στον πρώτο γύρο: θά πετύχει ή να διατηρήσει τη ροή των τρεχουσών πιστώσεων ή να πα-

ρατίνει τις ημερομηνίες εξέδωσης για όρισμένα σημαντικά χρέη της που δεν θα ανανεωθούν ή ακόμη και τα δύο συγχρόνως.

Με αυτή τη χρηματιστική συμφωνία που φαίνεται να έχει κλείσει, το ρατσιστικό καθεστώς διευρύνει προσωρινά αλλά σημαντικά τις οικονομικές του δυνατότητες, πράγμα που δυσκολεύει τον αγώνα του μαύρου πληθυσμού. Ποιός όμως εξασφάλισε τις εγγυήσεις στις τράπεζες για λογαριασμό της κυβέρνησης Μπόθα; Έδω βρίσκεται και το παιγνίδι του ψηφίσματος στον ΟΗΕ για την απομόνωση της Νοτιοαφρικανικής Ένωσης. Οι ΗΠΑ και η Αγγλία, σε αντίθεση με τη Γαλλία και άλλες χώρες, ψήφισαν εναντίον της απομόνωσης για ποικίλους φυσικά λόγους, αλλά και για να μπορέσουν να εξασφαλίσουν ως εγγυητές τη διεθνή δανειστική δυνατότητα της Πραιτώρια. Η επίσκεψη του κυβερνήτη της κεντρικής τράπεζας της Νοτιοαφρικανικής Ένωσης στο Λονδίνο και την Ουάσιγκτον αυτό το στόχο είχε. Και μάλλον τον πέτυχε. Βέβαια με τις κοινωνικές συγκρούσεις που επικρατούν στη Νοτιοαφρικανική Ένωση οι τράπεζες εκτός από τις εγγυήσεις των κυβερνήσεων των ΗΠΑ και της Αγγλίας θα απαιτούν και κάποιο ενέχυρο για να εξασφαλίσουν τα δάνειά τους. Σε αυτή την περίπτωση η κυβέρνηση Μπόθα

δεν αποκλείεται να κάνει κάτι που έχει γίνει και παλαιότερα: να πουλήσει το μεταλλικό της απόθεμα σε χρυσό στους δανειστές της ώστε να προμηθευτεί χρήμα σε συνάλλαγμα και αργότερα να το ξανααγοράσει ακριβότερα.

Αυτή η συναλλαγή, που ξεπερνάει και τη φαντασία του πιο χοντρού τζογαδόρου, για να είναι πετυχημένη για την Πραιτώρια πρέπει να στηρίζεται στη σταθερή ανάπτυξη της παραγωγής γενικώς και κυρίως των ορυχείων χρυσού και διαμαντιών. Γιατί τα κολοσιαία κέρδη που θα βγάλουν οι τράπεζες από την αγοραπωλησία του χρυσού (που θα στηρίξει οικονομικά το καθεστώς της Πραιτώρια) θα παραχθούν από την εργασία των μαύρων εργατών γενικώς και των εργατών των ορυχείων ιδιαιτέρως. Γιατί τα διαμάντια και ο χρυσός είναι τα ακριβότερα και οικονομικά τα πλέον αποδοτικά προϊόντα στην οικονομία της Νοτιοαφρικανικής Ένωσης. Γι' αυτό το λόγο η εξαγωγή και η εξέλιξη των απεργιών των εργατών ορυχείων που γίνονται αυτές τις μέρες με αίτημα πέννη αύξηση των μισθών κατά 20%, έχει μεγάλη σημασία τόσο για το κίνημα του μαύρου πληθυσμού όσο και για τους λευκούς αντιπάλους του.

Πέτρος Πιζάνιας

ΧΙΛΗ: ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΜΕ ΤΟΝ ΖΑΪΜ ΙΝΣΟΥΝΖΑ ΗΓΕΤΗ ΤΟΥ ΚΚ

Πρός το τέλος του Αυγούστου ένδεκα πολιτικές οργανώσεις της Χιλής, τμήμα της αντιπολίτευσης στη χούντα του Πινοσέτ, υπέγραψαν ένα κείμενο-συμφωνία με το οποίο απαιτούσαν την ομαλή δημοκρατική μετεξέλιξη από τη δικτατορία στη δημοκρατία. Οι ένδεκα οργανώσεις, με τη μεσολάβηση του προοδευτικού καρδινάλιου Φρέσνο, επέδωσαν το κείμενο στη δικτατορική κυβέρνηση αφήνοντας να εννοηθεί σαφώς ότι δέχονται να διαπραγματευτούν από κοινού τη μορφή και τις διαδικασίες της δημοκρατικής μετεξέλιξης της χώρας. Ο στρατηγός Πινοσέτ απέρριψε πλήρως αυτή την πρόταση διαψεύδοντας, προς το παρόν, τις ελπίδες της συντηρητικής αντιπολίτευσης για διαπραγματεύσεις.

Το κείμενο-συμφωνία υπέγραψαν κόμματα από τη Χριστιανική Δημοκρατία ως τους συντηρητικούς σοσιαλιστές. Το Κομμουνιστικό Κόμμα, άλλες μικρότερες αριστερές οργανώσεις και οι αριστεροί των σοσιαλιστών αρνήθηκαν να συνυπογράψουν.

Στη συνέντευξη που ακολουθεί, ο Ζαΐμ Ίνσουνζα, ηγέτης του ΚΚΧ, εξηγεί τη στάση του κόμματός του, για το κείμενο των ένδεκα, για την αντίσταση κατά της χούντας, για τον ρόλο της εκκλησίας και των ΗΠΑ.

Μ.Ν.: Βρίσκεται ότι το κείμενο των ένδεκα είναι γεγονός σημαντικό;

Ζ. Ίνσουνζα: Ναι, χωρίς αμφιβολία. Αλλά επίσης εμπειρεύει επικίνδυνες επιδιώξεις. Αφήνεται να εννοηθεί ότι η δημοκρατία είναι έφικτη με τον αποκλεισμό ενός τμήματος των πολιτών. Η αληθινή δημοκρατία δεν επιτρέπει τους οποιουσδήποτε αποκλεισμούς. Αυτό το κείμενο είναι σημαντικό. Εικονογραφεί τις

δημοκρατικές απαιτήσεις της πολιτικής κοινωνίας, αλλά όμως όχι και της κοινωνίας στο σύνολό της. Η αριστερά είναι πολύ υπολογίσιμη στη Χιλή. Και πρέπει (οι συντάκτες του κειμένου) να κάνουν γνωστό αν είναι υπέρ του τέλους της δικτατορίας του Πινοσέτ ή αν πρόκειται να γίνει με αυτόν κάποια διαπραγμάτευση. Ως προς την πρώτη άποψη το κείμενο είναι θετικό γιατί αναγκάζει όλο τον κόσμο να τοποθετηθεί. Πρόκειται και εμείς να το μελετήσουμε σοβαρά και φυσικά να δώσουμε τη γνώμη μας. Εμείς οι κομμουνιστές είμαστε διατεθειμένοι να συζητήσουμε με όλους όσοι θέλουν το τέλος του καθεστώτος, ακόμη και με αυτούς που κάποτε τό υποστήριξαν και μετά τό εγκατέλειψαν.

Μ.Ν.: Η συντηρητική αντιπολίτευση σάς προσάπτει ότι προσβλέπετε στην ένοπλη βία.

Ζ. Ίνσουνζα: Νομίζω ότι είναι πρόσχημα. Ακόμη και η αριστερή τάση της Χριστιανικής Δημοκρατίας λέει ότι πρόκειται για πρόσχημα. Αν θελήσει κάποιος να μιλήσει για βία πρέπει να αναφερθεί στη βία της δεξιάς, της κυβέρνησης, στις χιλιάδες Χιλιανών βασιμισμένων και δολοφονημένων εδώ και δώδεκα χρόνια. Ένας φρικαλέος τρόμος. Ο λαός της Χιλής δεν είναι υπεύθυνος για αυτή τη βία. Αλλά έχει τό δικαίωμα να άμυνεται. Βία είναι ακόμη τό εκατομμύρια των ανέργων, ή πείνα, ή απέλπισία, ή καθαίρεση των θεσμών, τό ναρκωτικά, ή πορνεία. Ας γίνουμε σαφείς: δέν προσβλέπουμε ούτε υποστηρίζουμε τόν ένοπλο άγώνα. Υποστηρίζουμε όμως ότι ο λαός για να άμυνθεί έχει δικαίωμα να χρησιμοποιήσει όλες τις μορφές άγώνα. Δηλαδή τις άπεργίες, τις διαδηλώσεις, τό οδοφράγματα. Ναι, εγκρίνου-

με τὰ ὀδοφράγματα ὅπως καὶ τὴν ἀπεργία πείνας...

M.N.: Ἐγκρίνετε ἐπίσης τὰ σαμποτάζ καὶ τὶς ἄλλες ἀπόπειρες τοῦ Πατριπτικοῦ Μετώπου Μανουέλ Ροντρίγκεζ;

Z. Ἰνσούνζα: Τὸ Μέτωπο εἶναι μία εἰδική περίπτωση καὶ οἱ μορφές ἀγώνα πού ἐφαρμόζει εἶναι ἰδιαίτερες. Τὸ δεχόμαστε καὶ τὸ ὑποστηρίζουμε. Εἶναι μία ἐπιπλέον δράση πού προστίθεται στὶς ὑπόλοιπες. Αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι εἴμαστε ἑκατὸ τοῖς ἑκατὸ σύμφωνοι μὲ ὅ,τι κάνουν. Ὁ κίνδυνος τῆς πρόκλησης ὑπάρχει, αὐτὸ δηλαδή πού ὀνομάζουμε κίτρινη τρομοκρατία: ὑπάρχουν παραδείγματα. Ἀλλὰ γιὰ τὸ καθεστῶς τὰ πάντα εἶναι τρομοκρατία, τὰ χαρακώματα, οἱ ἀπεργίες, ὅλα.

M.N.: Πιστεύετε ὅτι ἡ ἐνοπλία μπορεῖ νὰ ἀνατρέψει τὸ δικτατορικό καθεστῶς;

Z. Ἰνσούνζα: Δὲν τὸ νομίζω. Ἡ στρατιωτικὴ βία ἀπὸ μόνη της εἶναι ἀνίκανη νὰ ἀνατρέψει τὴ δικτατορία. Ἀλλὰ πιστεύω ὅτι πολλαπλές συγκλίνοσες δράσεις καὶ ὁ συνδυασμὸς ὅλων τῶν μορφῶν ἀγῶνα μποροῦν νὰ δώσουν αὐτὸ τὸ ἀποτέλεσμα. Ἀπὸ τὶς ἀπεργίες πείνας μέχρι τὶς μεγάλες λαϊκές διαδηλώσεις στοὺς δρόμους. Σὲ αὐτὸ πιστεύω. Εἶναι ὁ καλύτερος δρόμος. Ἀπὸ τὸν Ὀκτώβρη τοῦ 1973 τὸ Κομμουνιστικὸ Κόμμα δήλωσε ὅτι εἶναι ὑπὲρ τῆς σύστασης ἑνὸς μεγάλου ἀντιφασιστικοῦ μετώπου πού νὰ συμπεριλαμβάνει ὅλες τὶς δημοκρατικὲς δυνάμεις. Στὰ βασικά δὲν ἀλλάξαμε ἀπὸ τότε οὔτε ἕνα γιώτα. Καὶ ὁ χρόνος μᾶς δικαιώνει.

M.N.: Νομίζετε ὅτι ἡ στάση τῶν ΗΠΑ εἶναι σὲ ἐξέλιξη;

Z. Ἰνσούνζα: Νομίζω ὅτι θὰ συνεχίσουν νὰ ὑποστηρίζουν τὸν Πινοσέτ γιὰ πολὺ καιρὸ ἀκόμη. Οἱ ΗΠΑ θὰ μπορούσαν νὰ ἀλλάξουν στάση μόνο ἂν καταλάβαιναν ὅτι ὑπάρχει πραγματικὰ κάποια δυνατότητα δημοκρατικῆς μετεξέλιξης στὴ Χιλή. Πρὸς τὸ παρὸν ἀρκοῦνται νὰ ὑποδεικνύουν στοὺς ἀρχηγούς τῆς ἀντιπολίτευσης, αὐτοὺς πού ἀνέχονται, ὅτι πρέπει νὰ ἐνωθοῦν μετὰ τὸν ἑαυτοὺς, νὰ βροῦν μιά λύση πολιτικὴ καὶ εἰρηνικὴ καὶ νὰ παραμείνουν ἀντικομμουνιστές.

M.N.: Ἡ ἐκκλησία τῆς Χιλῆς εἶχε ἕνα ρόλο καθοριστικὸ στὴν προετοιμασία τοῦ κειμένου γιὰ τὴ δημοκρατικὴ μετεξέλιξη;

Z. Ἰνσούνζα: Ἀσφαλῶς. Εἶναι μιά στάση πολὺ θετικὴ, πού δείχνει κουράγιο καὶ γιὰ τὴν ὁποία εἴμαστε πολὺ εὐχαριστημένοι. Ὅταν ὁ καρδινάλιος Φρέσκο καλεῖ σὲ ἐθνικὴ συμφιλίωση ἀγγίζει τὴ καρδιά ὅλων τῶν Χιλιανῶν πού θέλουν τὴν εἰρήνη καὶ τὴ δημοκρατία. Πάντως στὶς 4 Σεπτεμβρίου εἶναι ἡ ἐπέτειος τῆς ἐκλογῆς τοῦ Σαλβαντόρ Ἀλιέντε στὴ προεδρία τῆς χώρας. Ἀλλὰ εἶναι ἐπίσης καὶ ἡ ἐπέτειος τῆς νίκης τοῦ χριστιανοδημοκράτη Φρέι τὸ 1964.

Τὴ συνέντευξη πῆρε ὁ Marcel Niedergang καὶ δημοσιεύτηκε στὴν ἐφημερίδα Le Monde, στίς 30.8.85. Μετάφραση Π.Π.

ΠΟΛΩΝΙΑ:

ΟΙ ΔΗΛΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΒΑΛΕΣΑ

Μὲ εὐκαιρία τὴν πέμπτη ἐπέτειο τῶν συμφωνιῶν τοῦ Γκντάνσκ, ὅποτε δημιουργήθηκε ἡ Ἀλληλεγγύη, ὁ Λέχ Βαλέσα ἔκανε δηλώσεις πρὸς τὸν δυτικὸ τύπο στὶς ὁποῖες κατηγορήσε τὸ δικτατορικό καθεστῶς τοῦ στρατηγῶ Γιανουζέλσκι ὅτι ἀρνεῖται κάθε διάλογο μὲ τὴν κοινωνία καὶ «...ὀδηγεῖ τὴν Πολωνία στὴν καταστροφὴ... Ἡ ἐξουσία», συνέχισε ὁ ἡγέτης τῆς Ἀλληλεγγύης, «παραμένει βουβὴ στὶς προτάσεις μας γιὰ διάλογο ἔτσι ὥστε νὰ συνεχίσει τὴν πορεία πού ἔχει ἐπιλέξει, πορεία πού δὲν ὀδηγεῖ πούθενά... Πηγαίνουν πρὸς τὴ δικὴ τους κατεύθυνση ἀκόμη καὶ μὲ τὸ τίμημα μιᾶς προοδευτικῆς καταστροφῆς τῆς χώρας. Στὴν κατεύθυνση τῆς κλοπῆς τῶν πηγῶν τοῦ πλούτου της, τῆς σπατάλης τῶν πρώτων ὑλῶν της... τῶν μὴ παραγωγικῶν ἐπενδύσεων, τῆς καταστροφῆς τοῦ περιβάλλοντος καὶ τῆς διευρύνσεως τοῦ τεχνολογικοῦ χάσματος μὲ τὶς ὑπόλοιπες χώρες...». Σήμερα στὴν Πολωνία, προσθέτει ὁ Λέχ Βαλέσα, «...ἡ πολιτιστικὴ ἀνάπτυξη ἀπειλεῖται καὶ δὲν ὑπάρχει ἐλπίδα γιὰ μιά ζωὴ κανονικὴ.

Ὁ μοναδικὸς σκοπὸς τοῦ καθεστῶτος εἶναι νὰ καταστρέψει αὐτοὺς πού θέλουν νὰ σκέφτονται μὲ τρόπο ἀνεξάρτητο καὶ νὰ ὀνειρεύονται ἐλευθερία καὶ δημοκρατία...».

Στὶς δηλώσεις του ὁ Λέχ Βαλέσα ἐπιβεβαίωσε ὅτι ἡ παρούσα περίοδος δὲν εὐνοεῖ τὴ σύγκρουση μὲ τὸ καθεστῶς «...παρόλο πού δὲν ἀπορρίπτουμε τὴν προσφυγὴ σὲ ἀπεργίες καὶ διαδηλώσεις, ἐφόσον ἐκτιμήσουμε σὲ κάποια στιγμή ὅτι αὐτὲς οἱ μορφές ἀγῶνα θὰ εἶναι οἱ καλύτερες...». Ἡ προτεραιότητα τῆς στιγμῆς εἶναι «...νὰ ἐργαστοῦμε γιὰ ἕνα θετικὸ πρόγραμμα προορισμένο νὰ χρησιμεύσει σάν ἐργαλεῖο στὴ βάση τῶν ἐπιχειρήσεων καὶ τῶν θεσμῶν, συνεχίζοντας φυσικὰ νὰ ὑπερασπιζοῦμε τὰ βασικά μας δικαιώματα ὅπως ὁ πλουραλισμὸς στό συνδικαλισμὸ καὶ ἀκόμη νὰ ἀπαιτοῦμε τὴν ἀπελευθέρωση τῶν πολιτικῶν κρατουμένων...».

Φυσικὰ ἀκόμη καὶ οἱ μετριοπαθεῖς αὐτὲς προτάσεις τῆς Ἀλληλεγγύης ἀπερριφθῆσαν χωρὶς συζήτηση ἀπὸ τὴν κυβέρνησι Γιανουζέλσκι.

A.B.

ΤΟΥΡΚΙΑ: ΤΑ ΦΡΟΝΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΥΠΑΛΛΗΛΩΝ

«Η χούντα της Τουρκίας, μέσω της διορισμένης με έμμεσο τρόπο κυβέρνησης Όζάλ, προσπαθεί με αστυνομικά μέτρα να εξασφαλίσει την ακεραιότητα του κράτους. Το βασικό δηλαδή στηρίγματος και μέσου άσκησης της εξουσίας της. Τα αστυνομικά μέτρα σκοπεύουν να διατηρήσουν τους κρατικούς μηχανισμούς καθαρούς από κάθε «ξένο σώμα». Αλλά τα μέτρα, γνώρισμα όλων των δικτατορικών καθεστώτων, έχουν τουτό το πρωτότυπο: εφαρμόζονται από μία τυπικά κοινοβουλευτική κυβέρνηση και επιπλέον είναι θεσμοθετημένα.

«Αλλά ποιά είναι τα χαρακτηριστικά των εχθρών του

καθεστώτος; «Ας τά συμπεράνουμε έμμεσα από τό βασικό ερωτηματολόγιο πού απευθύνεται στό προσωπικό των δημόσιων υπηρεσιών: «Έχεις συμμετάσχει στό παρελθόν σε διαδηλώσεις φοιτητικές; Ήσουν μέλος ανατρεπτικής οργάνωσης; Υπάρχουν μεταξύ των συγγενών και των φίλων σου πρόσωπα ύποπτα, κομμουνιστές; (sic) Ποιός είναι ό χαρακτήρας σου; (ξανά sic) Ποιά είναι τά πολιτικά σου φρονήματα, οι ιδέες, οι απόψεις σου γιά τό καθεστώς; Ταξίδεψες σε χώρες του παραλετάσματος; Είσαι άνθρωπος της ανάγκης; Έχεις οικονομικές ανάγκες;».

Οι ερωτήσεις δημοσιεύθηκαν στην εφημερίδα Μιλιέτ και βέβαια θυμίζουν έντονα τά

καθ' ήμās.

Τυπικό ερωτηματολόγιο. Ο ερωτώμενος θά απαντήσει σταθερά όχι στις «πολιτικές» ερωτήσεις. Θά πνίγεται από αγωνία αν κάποιος μακρινός συγγενής ή φίλος ήταν κάποτε προοδευτικός, πόσο μάλλον αν ήταν κομμουνιστής ή φοιτητής (!). Θά προσπαθήσει να τους ξεχάσει, θά εύχηθεί να μην ύπήρχαν στη ζωή του και συγχρόνως θά ενοχοποιηθεί βαθύτατα γιατί μπορεί και να τους αγαπούσε. Και όλα τούτα θά παραταθούν πολλούς μήνες. Οι παράλληλες και ουσιαστικές έρευνες των υπηρεσιών ασφαλείας ή των ειδικών υπαλλήλων (χαφίεδων με άλλα λόγια) του ύπουργείου Έσωτερικών παίρνουν πολλούς μήνες πριν να ά-

ποφανθούν τελικά γιά τήν τύχη του ερωτώμενου.

Οι ερωτήσεις και οι έρευνες δέν άφορούν μόνο τους πρωτοδιοριζόμενους αλλά και αυτούς πού παίρνουν προαγωγή. Και δέν περιορίζονται στους άνώτερους υπάλληλους ή σ' αυτούς πού διεκδικούν ειδικές θέσεις αλλά εκτείνονται μέχρι τό άγόρι του άσανσέρ και τίς καθαρίστριες, περνώντας από δασκάλους, καθηγητές και πανεπιστημιακούς. Γενική κάθαρση.

Η αντιπολίτευση του διορισμένου κοινοβουλίου θά παίξει και αυτή τό άνώδυνο παιγνίδακι της. Άπειλεί τήν κυβέρνηση ότι θά διαμαρτυρηθεί πώς τά μέτρα αυτά «...είναι άσυμβίβαστα με τους δημοκρατικούς κανόνες και αντίθετα με τό Σύνταγμα...». Ο καθένας τή δουλειά του κάνει και ή αντιπολίτευση τό λαγούτο της.

Ο ρυθμός της αντιπολίτευσης, άρειμάνιος, δέν συμπίπτει καθόλου με τό ρυθμό της αγωνίας των ύποψηφίων και των υπαλλήλων. Τό άρνητικό πόρισμα δέν στηρίζεται στις άπαντήσεις πού έδωσαν οι ίδιοι αλλά στην πιθανή άναντιστοιχία μεταξύ των άπαντήσεων τους και των πληροφοριών του χαφίε της γειτονιάς ή της προηγούμενης δουλειάς ή του σχολείου γιά τό πρόσωπό τους. Τό γνωρίζουν. Άλλά με άγχος άναρωτιούνται αν άπάντησαν σωστά. Και τί ήταν αυτές οι ερωτήσεις γιά τίς άνάγκες και τόν χαρακτήρα; Τά λυσάρια γιά τίς ερωτήσεις θά κυκλοφορούν προφορικά και άς γνωρίζουν όλοι καλά, αλλά ό καθένας γιά τόν έαυτό του μόνο, ότι τό άγχος δέν είναι μόνο γιά τή δουλειά πού μπορεί να χαθεί αλλά γιατί κανείς δέν γνωρίζει τί μπορεί να του βγει.

Τυποποιημένη τρομοκρατία, γενικευμένο καθεστώς φόβου. Άνθρωποι πού φοβούνται τόν διπλανό τους δέν άνοίγουν τό στόμα τους παρά γιά να άνασάνουν. Δέν σκέφτονται παρά γιά να αγωνιούν. Από τό άγκίστρι της άνάγκης στό τσιγκέλι του φόβου. Μιά μάζα ζωντανών έξαρτημάτων της κρατικής μηχανής. Αύτός είναι ό στόχος της χούντας και του Όζάλ: μία βίαιη κάθαρση του κράτους χωρίς να χυθεί σταγόνα αίμα αλλά πού θά άφήσει βαθιά, άνεξίτηλα αν είναι δυνατόν, τραύματα.

Πέτρος Πιζάνιας

Ἀγαπημένη μου Ἀγγή

Εἶμαι ὁ Στάθης καί εἶμαι ἕξι χρόνων, πάω πρώτη δημοτικῶ, μένω στό Παγκράτι σέ ἕνα μικρό δρομάκι πού λέγεται Στέντορος. Ἐπειδή δέν ἔχω πουθενά νά παίξω μήπως μπορεῖς νά γράψεις κάτι γιά νά γίνει πεζόδρομος;

Εὐχαριστῶ πολύ
Στάθης

Ο ΔΡΟΜΟΣ (ΚΙ Ο ΠΕΖΟΔΡΟΜΟΣ)

Ἐτοιμάζεται λοιπόν ἡ «δεύτερη γενιά» 146 νέων πεζόδρομων στόν δήμο Ἀθηναίων, καταπῶς μᾶς πληροφορεῖ τό Βῆμα τῆς 1.9.1985.

Μᾶς πληροφορεῖ μάλιστα ἀναλυτικά: ποιοί ἀκριβῶς θά εἶναι οἱ πεζόδρομοι, πῶς ἔγινε ἡ ἐπιλογή τους ἐναρμονισμένη μέ τό Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο πού καταρτίστηκε ἀπό τό πρῶν ΥΧΟΠ —καί νῦν λίαν εἰδηχο ΥΠΕΧΩΔΕ—, μέ κριτήρια ἀναβάθμισης τῶν πλέον προβληματικῶν περιοχῶν.

Στόν πρῶτο βαθμό κρισιμότητας θεωρεῖται ὅτι βρίσκονται οἱ συνοικίες Παγκράτι, Νέος Κόσμος, Γούβα. Τό Διαμέρισμα 2 δηλαδή.

Ἀγαλλίαση γιά τά παιδιά μας, ἀνακούφιση γιά μᾶς. Ἐπιτέλους μέ τέτοιους ἀριθμούς, —46 πεζόδρομοι γιά τό Διαμέρισμα 2 τοῦ δήμου Ἀθηναίων!— θά μπορέσει νά δημιουργηθεῖ συνεχές δίκτυο, ὥστε ἀνενόχλητα ἀπό τά αὐτοκίνητα τά μέν παιδιά νά παίξουν καί νά μετακινουῦνται μέ τά πόδια ἢ μέ ποδήλατα, ἐμεῖς δέ οἱ μεγάλοι, κάπου κοντά τους, στίς πλατείες ἢ τίς ἀγορές, σχετικά ἀπερίσπαστοι, νά καλύπτουμε παράλληλα τμήμα ἀπό τίς καθημερινές δραστηριότητες καί ἀσχολίες μας.

Μιά πού τό σπίτι μας λοιπόν ἔτυχε νά εἶναι στό Παγκράτι, σκύψαμε μέ μεγάλη ἀ-

φοσίωση ἐντός τῶν ὁρίων τοῦ Διαμερίσματος νά πλέκουμε ὄνειρα γιά τίς προοπτικές πού ἄν σουμε «νά βλέπουμε τοὺς φίλους ὅπως πρῖν» ἤρθε νά ἀντικαταστήσει στήν ἀρχή ἡ ἐκπληξη σμός.

Μά πῶς τά κατάφεραν!

Στό χάρτη πού καταφέραμε νά ἐντοπίσουμε νά θαυμάσει τήν ἐφευρετικότητα τῶν ἀρμοδιῶν νοι, οἱ ὑποψίες πεζόδρομων, γραμμικές κουτ
Τό ἄθροισμα πουθενά δέν δημιουργεῖ σύνολο ριπτώσει μέ τό φόβο του— τά παιδάκια μας θά πιτηροῦμε στοὺς παιδότοπους τῆς ... γειτονιάς

Πράγματι, ἡ ἐπιλογή πού ἔγινε δέν συνδυάσ γιά νά τεκμηριωθεῖ ὁ κανόνας— τίς ὑπάρχουσ πει, σέ παγκάκι σκιερὸ στημένοι, νά ἀνυπομον κιῶν, πιέζοντάς τα νά τελειώσουν τό παιχνίδι. τῶν, συχνά πολύ στενῶν, δρόμων πού προο

Ο ΣΧΕΔΙΟ ΚΟΙΝΗΣ [Υ.Χ.Ο.Π.]
 ηραίνου, αρχαιολογικά και ελεύθεροι χώροι
 διύτιο ροής πεζών
 ροών διύτιο ροής πεζών
 να ποιοι παρέρρητοι θα κατασκευαστούν!!!

ΕΙΧΕ ΤΗ ΔΙΚΗ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΑ...

2, κι άρχισαμε, κοιτάζοντας τό χάρτη, γίνονται μπροστά μας και πώς θα άρχί- «. Όμως τή χαρά τής πρώτης στιγμής και στή συνέχεια ... ό άκρατος θαυμα-

τη «δεύτερη γενιά», μπορεί ό καθένας ν. Λίθοι και κέραμοι άτάκτως έρριμμέ- σουλιές διάσπαρτες εικη και ως ξευχε- ο. Πάλι μέ αυτοκίνητο —ή έν πάση πε- ή πρέπει να τά συνοδεύουμε και να τά έ- ς. ει παρά σπάνια —τόσο όσο χρειάζεται πτες πλατείες, τίς αγορές. Πάλι θα πρέ- νοούμε πάνω άπ' τό κεφάλι τών πιτσιρι- ... Κι ούτε λόγος βέβαια για διευρύνσεις ρίζονται για πεζόδρομοι μέ τήν άμεια

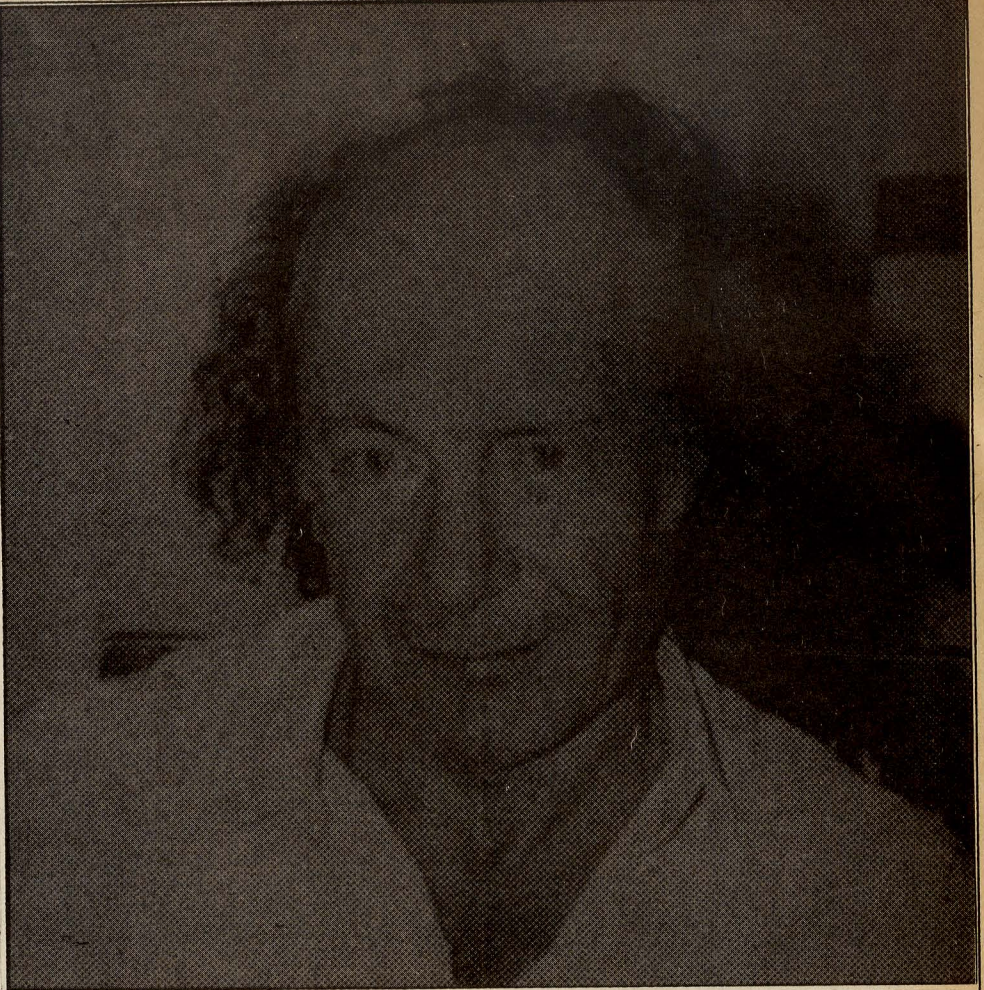
χρησιμοποίηση —ή έστω μακροπρόθεσμη δεσμευοντάς τα— μερικών άχτιστων ιδιωτικων άκινήτων. Έτσι για να άνασάνει λίγο ό τόπος.
 Λέμε, δέν είναι δυνατόν! Άν δέν μάς άπατάει έντελώς ή μήνη, εκείνος ό πρόσφα- τα δημοσιευμένος νόμος για τό Ρυθμιστικό Σχέδιο τής Άθήνας περιείχε όρισμένες νύξεις για δίκτυα πεζόδρομων, κάτι τή Δαμάρεως προέβλεπε για κύριο άξονα ροής πεζών, σε κάποια τέλος πάντων πλέγματα και συνεχείς ροές αναφερόταν. Άνατρέ- ξαμε όπως ήταν φυσικό στό χάρτη πού συνοδευε τό νόμο και προσπαθήσαμε να συν- τιαρίζουμε τίς πρόσφατες πληροφορίες μέ τίς νομοθετημένες προτάσεις.
 Τό αποτέλεσμα, καταπώς φαίνεται στό σκίτσο, μιλάει από μόνο του.
 Άσφαλώς κάποιο λάθος θα έχει γίνει! Πού όμως είναι σίγουρο πώς θα βρεθεί. Κα- θόσον, όπως μάς πληροφορεί τό Βήμα, ό πίνακας τών επιλεγμένων πεζοδρόμων «θα άποσταλεί στόν δήμο Άθηναίων για να τούς έγκρίνει τό Δημοτικό Συμβούλιο, και δέν άποκλείεται να γίνουν εκεί όρισμένες προσθαφαιρέσεις υποψηφίων δρόμων...».
 Φουκαρά Στάθη!!
 Τι να πεις;

αν

B.K.—P.K.

Δέν πάει πολύς καιρός πού κουβεντιάσαμε μέ τόν Σάκη Καράγιωργα, ἔδω στό περιοδικό, γιά τό Πανεπιστήμιο γιά τήν Ἀριστερά, τό μέλλον της, τίς προοπτικές της. Τώρα μιλάμε γι' αὐτόν σέ χρόνο παρελθόντα. Ὅμως κρατᾶμε, καί θά κρατᾶμε, τό πιά τίμιο, τή μορφή του. Γιατί ἦταν ἀπό τοὺς δικούς μας ὁ Καράγιωργας, δηλαδή ἀριστερός μέ τή συνεπέστερη, ἀπολυτότερη καί σκληρότερη ἀποδοχή τοῦ ὄρου, ἐκείνη τήν ἀποδοχή πού δέν τοῦ ἐπέτρεψε νά θρονιαστεῖ σέ κανένα ἀπό τά πολιτικά ἐπιτελεῖα πού φτιάχτηκαν καί φτιάχνονται ἀπό τίς σάρκες τῆς Ἀριστερᾶς. Εἰπώθηκε ὅτι ἡ Ἑλλάδα σήμερα εἶναι φτωχότερη. Ἴσως. Σίγουρα ὁμως ἡ Ἀριστερά χωρίς τόν Σάκη Καράγιωργα εἶναι φτωχή γιατί ἡ πλάστιγγα ἔγειρε ἀπότομα κατά τή μεριά τοῦ φαναρισμοῦ καί δέν ὑπάρχουν πολλοί νά γίνουν ἀντίβαρο στήν εὐτέλεια πού βασιλεύει. Ὁ δάσκαλος τῆς Παντείου μέ τήν ἀπλή —ἀπλοϊκή— ἔλεγαν πολλοί—, σκληρή κι αὐθεντική του γλώσσα ἔδειχνε πώς τά πράγματα εἶναι πολύ διαφορετικά ἀπό τίς τρέχουσες πολιτικές ἢ διανοούμενες ρητορείες, ὅτι οἱ λέξεις δέν εἶναι ὅλες φθαρμένες.

Ἄς κρατήσουμε τήν ἀνάμνηση αὐτῆς τῆς ἀκεραιότητος· τήν ἔχουμε ἀνάγκη. Θά εἶναι ὅ,τι πολύτιμο ἀπομένει ἀνάμεσα στόν πραγματικό Καράγιωργα πού ζήσαμε καί τή λησμονιά πού ἐνεδρεῖ.

Τό μπλόκ τῆς Δεξιᾶς καί ὁ συνασπισμός τῆς «Συμμαχίας»

τοῦ Σάκη Καράγιωργα

Σ' αὐτή τήν ὁμιλία θά προσπαθῶ νά διατυπώσω μερικές σκέψεις, γιά νά δείξω ὅτι ὁ συνασπισμός τῶν ἀριστερῶν καί προοδευτικῶν δυνάμεων τοῦ τόπου εἶναι ἡ μόνη ἀποτελεσματική στρατηγική ἀγῶνα ἐναντία στό μπλόκ ἐξουσίας τῆς Δεξιᾶς.

Θά ἀρχίσω μέ μιά βασική διαπίστωση: Ἄν ρίξει κανεῖς μιά ματιά στή σύγχρονη πολιτική ἱστορία τοῦ τόπου θά διαπιστώσει ὅτι, ἐκτός ἀπό ἐλάχιστα διαλείμματα, ἡ πολιτική ἐξουσία βρίσκεται σχεδόν μόνιμα στά χέρια τῆς Δεξιᾶς πού ἐμφανίζεται κάθε φορά στήν πολιτική σκηνή μέ διαφορετικό ὄνομα: Λαϊκό Κόμμα παλιό-

τερα, κατόπιν Συναγερμός, ὕστερα ΕΡΕ, Νέα Δημοκρατία σήμερα. Θά διαπιστώσει, ἐπίσης, ὅτι ἡ Δεξιά εἶναι ὁ πολιτικός φορέας καί ἐκφραστής τῶν συμφερόντων τοῦ μεγάλου κεφαλαίου: Μέσω τοῦ πολιτικοῦ αὐτοῦ φορέα τῆς Δεξιᾶς τό μεγάλο κεφάλαιο κατορθώνει νά παίρνει καί νά διατηρεῖ στά χέρια του τήν ἐξουσία, νά ἐλέγχει τήν οικονομική, πολιτική καί ἰδεολογική δομή καί νά ἀναπαράγει ἔτσι τίς σχέσεις ἐκμετάλλευσης. Κατορθώνει ἀκόμη νά διαωνίζει τήν οικονομική καί πολιτική ἐξάρτηση τῆς χώρας ἀπό τό ξένο μονοπωλιακό κεφάλαιο, μέ τό ὅποιο μοιράζεται τά πλεονάσματα ἀπό τήν

Δημοσιεύουμε παρακάτω ένα κείμενο του Σάκη Καράγιωργα από όμιλία του σε συνάντηση έπιστημόνων της Συμμαχίας, λίγο πριν από τις εκλογές του 1977. Τό κείμενο είχε δημοσιευθεί τότε στην *Αύγή* (6 Νοεμβρίου 1977). Αποτελεί μιά προσπάθεια να θεμελιωθεί θεωρητικά ο ρόλος που καλούνταν να παίξει η Συμμαχία, έστω και ως προείκασμα της απαραίτητης εύρειας άριστερης συσπείρωσης. Τό κείμενο θά πρέπει βέβαια να εκτιμηθεί στό πλαίσιο των συνθηκών του 1977. Θά μπορούσε όμως κανείς να βρεί σ' αυτό ήδη ένα μεγάλο μέρος της πολιτικής συλλογιστικής του Σάκη Καράγιωργα, ή όποια καθόρισε ακόμα και πρόσφατα τή στάση του στό γνωστό ζήτημα του φορέα.

Ανεξάρτητα πάντως από τή συγκυρία και τις έκαστοτε απαιτήσεις της πολιτικής, οί γραμμές που ακολουθούν περιέχουν, νομίζουμε, όλες εκείνες τις χαρακτηριστικές σταθερές, όλες τις άπλές θά 'λεγε κανείς στή σκληρότητα και τή θεμελιακότητά τους σκέψεις, όλα τά αναγκαία γνωρίσματα μιάς συνεπούς και θεμελιωμένης άριστερης στάσης, που διέκρινε πάντοτε τόν Σάκη Καράγιωργα.

έκμετάλλευση της έργατικής δύναμης και των πλουτοπαραγωγικών πηγών του τόπου. Θά διαπιστώσει, τέλος, ότι ή μερίδα του πληθυσμού, που έχει και ζει από τό μεγάλο κεφάλαιο, είναι μιά άσήμαντη μειοψηφία του λαού.

Υστερα από αυτές τις διαπιστώσεις, ανακύπτει ένα κρίσιμο έρώτημα: Πώς γίνεται, ή μερίδα του μεγάλου κεφαλαίου, παρόλο ότι αποτελεί μιά μικρή μειοψηφία του λαού, να παίρνει και να κρατάει συνεχώς τήν έξουσία στά χέρια της σε μιά χώρα όπου λειτουργεί ο μηχανισμός της καθολικής ψηφοφορίας; Τό έρώτημα δέν είναι άπλό όσο φαίνεται και για ν' απαντήσουμε είμαστε ύποχρεωμένοι να προσφύγουμε σε θεωρητικές και έμπειρικές αναζητήσεις μεγάλων θεωρητικών. Νομίζω ότι ή πιο σωστή έρμηνεία του φαινομένου δίνεται από τις θεωρητικές αναλύσεις του Άντόνιο Γκράμσι, που αναφέρονται στό μπλόκ ή τό συνασπισμό έξουσίας. Από τις μελέτες του μεγάλου θεωρητικού του μαρξισμού προκύπτει ότι σε πολλούς κοινωνικούς σχηματισμούς ή μερίδα του μεγάλου κεφαλαίου μπορεί και κρατάει τήν έξουσία στά χέρια της γιατί στηρίζεται όχι μόνο στή μεγαλοαστική τάξη, που έχει αυτό τό κεφάλαιο, αλλά και σε άλλες κοινωνικές μερίδες ή στρώματα (λ.χ. μικροαστούς), παρόλο ότι οί τελευταίες έχουν ταξικά συμφέροντα που δέν συμπίπτουν ή είναι αντίθετα μέ εκείνα του μεγάλου κεφαλαίου. Διαμορφώνεται έτσι ένα μπλόκ ή συνασπισμός έξουσίας. Σ' αυτό τό μπλόκ ή μερίδα του μεγάλου κεφαλαίου κατέχει τήν ήγεμονική θέση. Οί άλλες κοινωνικές μερίδες ή στρώματα είναι άπλάς τά πολιτικά της στηρίγματα. Είναι, όπως λένε, οί

τάξεις-στηρίγματα. Άλλά μέ ποιό τρόπο συμπλέκεται αυτός ο συνασπισμός, όταν μάλιστα άνάμεσα στό μεγάλο κεφάλαιο και τις μερίδες που τό στηρίζουν υπάρχει ταξική αντίθεση; Οί αναλύσεις του Γκράμσι δείχνουν ότι ή ιδεολογία και οί ιδεολογικοί μηχανισμοί παίζουν έδώ κυρίαρχο ρόλο. Λόγου χάρη, σε πολλούς κοινωνικούς σχηματισμούς παρατηρεί κανείς ότι ή μικροαστική τάξη, παρόλο ότι έχει αντίθετα ταξικά συμφέροντα μέ τό μεγάλο κεφάλαιο, στηρίζει τά μονοπωλιακά μπλόκ έξουσίας επειδή επί αιώνες έχει έμποτιστεί μέ τή λογική της άστικής ιδεολογίας.

Άν έρθουμε τώρα στην Ελλάδα, θά διαπιστώσουμε ότι ή μερίδα του μεγάλου κεφαλαίου έχει μεθοδεύσει τρόπους μέ τους όποιους παγιώνει μεγάλες μάζες λαού, κυρίως από τή μικροαστική τάξη και τήν άγροτιά, που τις χρησιμοποιεί για πολιτικά της στηρίγματα παρόλο ότι οικονομικά τις εκμεταλλεύεται. Τήν άγροτιά τήν εκμεταλλεύεται διπλά τό μεγάλο κεφάλαιο: Καί στή φάση της προμήθειας των λιπασμάτων, των φυτοφαρμάκων, των σπόρων και των μηχανημάτων και στή φάση της πώλησης των άγροτικών προϊόντων. Τά μεγάλα μονοπώλια άπειλούν να εξαφανίσουν τους μικροβιοτέχνες και μικρεμπόρους που αποτελούν τόν κορμό της μικροαστικής τάξης ή τους ύποτάσσουν στό δικό τους συμφέρον. Παρ' όλη αυτή τήν εκμετάλλευση, μάζες μικροαστών και άγροτών είναι πολιτικά παγιδευμένες και στηρίζουν τήν ήγεμονία του μεγάλου κεφαλαίου σ' ένα μπλόκ έξουσίας που εκφράζεται μέ τόν πολιτικό σχηματισμό της Δεξιάς.

Μέ ποιούς τρόπους όμως ή ήγεμονική μερίδα του μεγάλου κεφαλαίου κατορθώνει να παγιώσει αυτά τά κοινωνικά στρώματα σαν πολιτικά της στηρίγματα, παρόλο ότι τά εκμεταλλεύεται; Ο κυριότερος τρόπος είναι ή άστική ιδεολογία και οί ιδεολογικοί μηχανισμοί. Συγκεκριμένα, ή άστική ιδεολογία, μέ κυρίαρχα στοιχεία τόν υπερεθνικισμό, τή προγονολατρία, τή διαστρεβλωμένη μετάδοση της χριστιανικής διδασκαλίας, του αρχαίου πνεύματος και της έλληνικής παράδοσης έγγαράσσονται αιώνες τώρα στους γόνους των μικροαστών και της άγροτιάς μέ τους ιδεολογικούς μηχανισμούς του σχολείου, της εκκλησίας, των μέσων μαζικής ενημέρωσης κ.ά., μηχανισμούς που ή κυρίαρχη τάξη τους έξουσιάζει. Έτσι μεγάλα τμήματα του λαού έχουν άλλοτριωθεί ιδεολογικά από τή σείρα άστική ιδεολογία. Άλλά ή ήγεμονική μερίδα του μεγάλου κεφαλαίου χρησιμοποιεί και έναν άλλο τρόπο έξίσου σημαντικό για να παγιώσει μάζες μικροαστών και άγροτών σαν πολιτικά της στηρίγματα: Κάθε φορά έφευρίσκει κάποιον έλλοχεύοντα κίνδυνο ο οποίος άπειλεί δθθεν τά συμφέροντα και τό σύστημα αξιών της μικροαστικής τάξης και της άγροτιάς. Ο δθθεν κομμουνιστικός κίνδυνος επέτρεψε στή Δεξιά να νέμεται για δεκαετίες τήν έξουσία. Τό ίδιο επιδιώκει τώρα μέ τήν έφεύρεση του κινδύνου των «τάνκς». Άκόμη, δέν είναι μικρός ο ρόλος που παίζουν τά έκλογικά πραξικοπήματα, οί εκλογικές νοθείες και τό ρουσφέτι για να κρατάει τό μεγάλο κεφάλαιο τήν έξουσία στά χέρια του. Επίσης ή άρνητική στάση για συνεκτικές συνεργασίες όρισμένων προοδευτικών κομμάτων που όφείλεται κυρίως στον προσωποπαγή τους χαρακτήρα, τή φεουδαρχική τους δομή και τήν άρνησή τους για συνεργασία μέ τις δυνάμεις της Άριστερας, χαρίζει στό μπλόκ έξουσίας της Δεξιάς όχι άσήμαντο ποσοστό λαού που φοβάται τήν πολιτική άστάθεια. Καί όποτε ή μερίδα του μεγάλου κεφαλαίου κινδυνεύει να χάσει τήν έξουσία καταφεύγει σε στρατιωτικά πραξικοπήματα και δικτατορίες.

Μ' αυτούς, λοιπόν, τους τρόπους ή μερίδα του μεγάλου κεφαλαίου κατορθώνει να κρατάει τήν έξουσία και να διασφαλίζει τήν οικονομική πολιτική και ιδεολογική της κυριαρχία.

Μπροστά, λοιπόν, στό μπλόκ έξουσίας που έχει συγκροτήσει τό μεγάλο κεφάλαιο για να διαωινίζει τήν κυριαρχία του, ποιά πρέπει να είναι ή στρατηγική και τακτική του άριστερου κινήματος και των άλλων προοδευτικών δυνάμεων του τόπου; Η άπάντηση, που ταυτόχρονα είναι και πρόταση που βγαίνει διαλεκτικά από τήν προηγούμενη άνάλυση, είναι ή έξης:

Τό συνασπισμό έξουσίας που εκφράζεται μέ τόν πολιτικό σχηματισμό της Δεξιάς μπορούμε να τόν πολεμήσουμε αποτελεσματικά μέ ένα νέο αντίπαλο συνασπισμό όλων των άριστερών και προοδευτικών δυνάμεων. Μέ μιά καινούργια μορφή πολιτικού φορέα στόν όποιο θά συμμετέχουν όλα τά άριστερά και προοδευτικά σχήματα. Μέ ένα λαϊκό κίνημα.

Τήν αναγκαιότητα συγκρότησης ενός

τέτοιου συνασπισμού των άριστερών και προοδευτικών δυνάμεων ως άποτελεσματική στρατηγική για την πάλη ενάντια στο μπλόκ εξουσίας της Δεξιάς εκτίμησαν μέχρι τώρα σωστά μόνο τα κόμματα και οι πολιτικές κινήσεις που συγκρότησαν τη Συμμαχία. Γι' αυτό η σύσταση της Συμμαχίας άποτελεί ιστορικής σημασίας γεγονός για την πολιτική πραγματικότητα του τόπου. Μέ τη συγκρότηση της Συμμαχίας γεννιέται μία καινούργια μορφή πολιτικού φορέα στον τόπο, ένας συνασπισμός δυνάμεων που χαράζει καινούργια στρατηγική και τακτική πάλης ενάντια στο μπλόκ εξουσίας της Δεξιάς.

Στόχος του συνασπισμού είναι να συσπειρώσει όλες τις άριστερές και προοδευτικές δυνάμεις και κυρίως να άποδεσμεύσει όσα καταπιεζόμενα στρώματα της μικροαστικής τάξης και της άγροτιάς έχει εμπλέξει ο ιδεολογικός μηχανισμός του κράτους για να στηρίξουν στην εξουσία τη μερίδα του μεγάλου κεφαλαίου. Γι' αυτό το σκοπό χρειάζεται άγώνας σ' όλα τα επίπεδα: Στο οικονομικό, στο πολιτικό και προπάντων στο ιδεολογικό. Τονίζω ιδιαίτερα το ιδεολογικό επίπεδο γιατί, όπως είπαμε, ιδεολογικούς μηχανισμούς χρησιμοποιεί η ήγεμονική μερίδα του μεγάλου κεφαλαίου για να παγιδεύει μάζες λαού και να τις χρησιμοποιεί σαν πολιτικά της στηρίγματα. Γι' αυτό ακριβώς η Συμμαχία, ο νέος αυτός συνασπισμός δυνάμεων, αντιπαράθετει στη στείρα άστική ιδεολογία καινούργιους ιδεολογικούς προσανατολισμούς. Αντιπαράθετει τό όραμα μιάς σοσιαλιστικής κοινωνίας με πλουραλιστική-δημοκρατική πολιτική δομή. Μιάς κοινωνίας που όλοι θα συμμετέχουν ισότιμα στις μεγάλες εθνικές επιλογές για την ανάπτυξη, τη διανομή, την ποιότητα της ζωής. Σ' αυτή την ιδεολογική πάλη τό μεγάλο βάρος πέφτει στους διανοούμενους, στους επιστήμονες. Έχουν χρέος να γίνουν οι φορείς της ενότητας των άριστερών και προοδευτικών δυνάμεων. Νά ριχτούν στον ιδεολογικό άγώνα παντού: στους τόπους δουλειάς, στους μαζικούς χώρους, στη συνοικία της πόλης και στο χωριό. Προπάντων στο χωριό. Νά γίνουν κήρυκες της πλατιάς ενότητας. Μιάς ενότητας που μόνο αυτή μπορεί να γκρεμίσει τό μπλόκ εξουσίας της Δεξιάς, να ματαιώσει τά σχέδιά της, ν' άνοιξει τό δρόμο για τό σοσιαλιστικό μετασχηματισμό της ελληνικής κοινωνίας. Ο διανοούμενος, ο επιστήμονας, πρέπει να πλησιάσει τόν καταπιεζόμενο άγρότη, τό μικροβιοτέχνη και μικρέμπορο που έχει παγιδευτεί στο πολιτικό δίχτυ της Δεξιάς. Πρέπει να τόν πλησιάσει και να τού εξηγήσει με άπλά λόγια ότι εμείς παλεύουμε για μία κοινωνία όπου όχι μόνο θα πάψει η έκμετάλλευση ανθρώπου από άνθρωπο, αλλά όπου ο καθένας θα συμμετέχει ισότιμα και άποτελεσματικά και στις αποφάσεις που τόν άφορούν άμεσα και στις μεγάλες εθνικές επιλογές.

Ο συνασπισμός των Άριστερών και Προοδευτικών Δυνάμεων έπρεπε να είναι πλατύτερος. Δυστυχώς τά άλλα κόμμα-

τα της αντιπολίτευσης άρνήθηκαν να προχωρήσουν σε μία τέτοια πλατιά ενότητα. Ποιοί όμως είναι οι λόγοι αυτής της άρνησης; Η ΕΔΗΚ λέει ότι θέλει την ενότητα. Άλλά μία ενότητα στα παρωχημένα ιδεολογικά και πολιτικά πλαίσια της παλιάς Ένωσης Κέντρου. Έτσι άποκλείει από την ενότητα τις δυνάμεις της Άριστεράς. Αυτός ο άποκλεισμός έχει την εξήγησή του. Στην ουσία εκείνο που θέλει η ΕΔΗΚ είναι να εξωραΐσει τό μπλόκ εξουσίας που κυβερνάει σήμερα τόν τόπο, να τό εύπρεπίσει. Όχι να τό άνατρέψει.

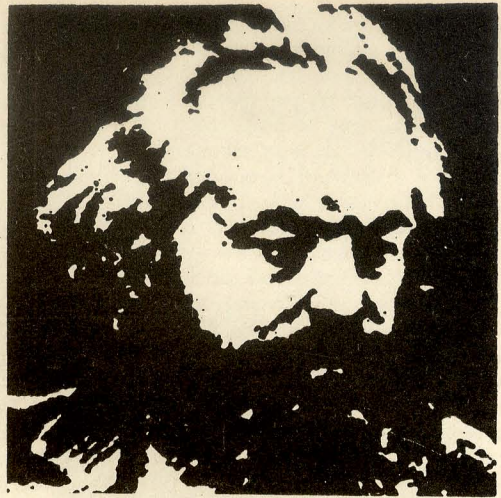
Άπό τη μεριά του ο Άνδρέας Παπανδρέου διακηρύσσει ότι αυτός και τό κόμμα του είναι ο μοναδικός φορέας της Άλλαγής. Η ήγεμονική θέση που κατέχει στο ΠΑΣΟΚ τού επιτρέπει να επιβάλλει στό κόμμα του μία τέτοια αντίληψη. Αυτή η αντίληψη τού μοναδικού φορέα Άλλαγής δέν είναι καινούργια. Άποτελεί τόν άξονα της ιδεολογίας των ποπουλιστικών κινήματων όπως ο περονισμός και ο κανταφισμός. Άλλά ο κ. Παπανδρέου κάνει μία έσφαλμένη εκτίμηση. Η Ελλάδα δέν είναι κατάλληλη για να εύδοκιμήσουν ποπουλιστικά κινήματα και να σταθούν μονοκομματικά καθεστώτα, όσοδήποτε καλές κι αν είναι οι προθέσεις τους. Η ελληνική κοινωνία είναι πολυταξική και έχει καταπιεζόμενες μερίδες και στρώματα με ιδιαίτερα συμφέροντα που βρίσκουν πολιτική έκφραση σε αντίστοιχους κομματικούς σχηματισμούς. Πρέπει να καταλάβει ο κ. Παπανδρέου ότι χωρίς την ισότιμη συνεργασία αυτών των πολιτικών δυνάμεων σ' ένα συνασπισμό που δέν θα ήγεμονεύεται από κανένα χαρακτηριστικό ήγέτη, Άλλαγή δέν γίνεται. Χωρίς, λόγω χάρη, τό κομμουνιστικό κίνημα που εκφράζει την εργασία και τμήμα της άγροτιάς δέν μπορεί να μιλάει κανείς για Άλλαγή.

Τέλος, είναι ανεξήγητο γιατί τό άλλο ΚΚΕ άρνείται τόν πλατύ συνασπισμό για την πάλη ενάντια στο μπλόκ εξουσίας της Δεξιάς. Είναι σαν να άρνιέται βασικές αρχές του ιστορικού ύλισμού. Σαν να άρνιέται, λόγω χάρη, την ιστορική συμμαχία τού μπολσεβίκικου κόμματος με τούς σοσιαλεπαναστάτες, τή συμμαχία της εργατιάς με την άγροτιά και τούς μικροαστούς που συγκρότησε ο Λένιν για να γκρεμίσει τις τσαρικές φεουδαρχικές δομές και να φέρει τή δημοκρατία που άνοιξε τό δρόμο για τή μεγάλη Οκτωβριανή Έπανάσταση. Είναι σαν να άρνιέται την ιστορική σημασία τού ΕΑΜ που ήταν ο μοναδικός στην ιστορία τού τόπου φορέας συσπείρωσης των άριστερών και προοδευτικών δυνάμεων που άγωνίστηκε ενάντια στο φασισμό και τόν ιμπεριαλισμό.

Άλλά εκείνο που έχει σημασία δέν είναι οι έσφαλμένες εκτιμήσεις που κάνουν τώρα αυτά τά κόμματα. Σημασία έχει ότι ο λαός έχει συνειδητοποιήσει τό νόημα και την ανάγκη για ενότητα, πράγμα που θα τούς κάνει να εκτιμήσουν σωστά την κατάσταση και να αναθεωρήσουν τις θέσεις τους. Και τότε θα δικαιωθεί η Συμμαχία. Ο άνοιξει πιά πλατύς ο δρόμος για την ενότητα.

ΜΑΡΞΙΣΜΟΣ: ΕΝΑΣ ΚΡΙΤΙΚΟΣ ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ

του Λουί Άλτουσέρ

Πρόκειται για συμπερασματικό άρθρο του λήμματος «Μαρξισμός» της Ιταλικής ευρωπαϊκής εγκυκλοπαιδείας GARZANTI (1978). Η παρούσα ελληνική μετάφραση δημοσιεύεται με την άδεια του συγγραφέα. Για λόγους ανεξάρτητους από τη θέλησή του δεν μπόρεσε να ξαναδεί το κείμενο ενόψει αυτής της μετάφρασης και να προβεί στις αναγκαίες τροποποιήσεις που αντιστοιχούν στην εξέλιξη της σκέψης του από το 1978 μέχρι σήμερα. Ορισμένα στοιχεία αυτής της εξέλιξης αναπτύχθηκαν σε πρόσφατες δημοσιεύσεις μαθητών και φίλων του. Βλέπε, κυρίως, Dominique Lecourt, *La philosophie sans feinte*, Albin-Michel, Paris 1982. (Σημ. τ. μετ.).

Εκείνο που διακρίνει τον Μάρξ από την ιδεαλιστική πολιτική φιλοσοφία είναι ότι ποτέ δεν έθρεψε ψευδαισθήσεις ως προς την «παντοδυναμία των ιδεών», των δικών του ιδεών συμπεριλαμβανομένων. Από την εποχή του *Κομμουνιστικού Μανιφέστου* ακόμη ή θέση του είναι καθαρή (και δεν θα αλλάξει ποτέ): ο δρόμος προς τον κομμουνισμό – «πραγματική κίνηση» θα ανοίξει μέσα από τη γενική πορεία της ταξικής πάλης των προλεταρίων ενάντια στους κεφαλαιοκράτες. Η επίδραση των ιδεών δεν είναι παρά η εξαρτημένη έκφραση του ταξικού συσχετισμού δυνάμεων. Τό εκπληκτικό στον Μάρξ είναι ότι έλαβε υπόψη του αυτήν την υλιστική θέση στη διατύπωση ακόμη και των δικών του ιδεών. Τό διακρίνει κανείς και στο *Μανιφέστο* και στον «Πρόλογο» στην *Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας* (1859), όπου η έκθεση των αντιλήψεών του παίρνει τη μορφή μίας τοπογραφίας (ο «Πρόλογος» ξεπερνά και, υπό μία έννοια, ακυρώνει την «Εισαγωγή» που είχε γραφεί δύο χρόνια πριν για το ίδιο έργο). Ο Μάρξ δηλαδή εκθέτει τις ιδέες του δύο φορές και με δύο διαφορετικές μορφές. Τις παρουσιάζει κυρίως ως αρχές μίας συνολικής ανάλυσης (στο *Μανιφέστο* ως αρχές μίας σφαιρικής συγκυρίας, στον δέ «Πρόλογο του 1859» ως αρχές που διέπουν τη δομή ενός κοινωνικού σχηματισμού). Οι ιδέες του αυτές είναι παντού παρούσες, γιατί μέσω αυτών επιχειρείται η εξήγηση μίας συνολικής πραγματικότητας και παρουσιάζονται στη θεωρητική τους μορφή. Παράλληλα όμως ο Μάρξ παρουσιάζει τις ιδέες του μιά δεύτερη φορά τοποθετώντας τις σε μιά καθορισμένη περιοχή, οριοθετημένη από την ίδια την πραγματικότητα του όλου: σύμφωνα με τόν «Πρόλογο του 1859», τοποθετώντας τις μεταξύ «των ιδεολογικών μορφών με τις οποίες οι άνθρωποι συνειδητοποιούν τις (ταξικές) συγκρούσεις και τις φέρνουν έως τις άκρες συνέπειές τους». «Ετσι τοποθετώντας τις ιδέες του σε έναν καθορισμένο τόπο των κοινωνικών και ταξικών σχέσεων (την υπερδομή) ο Μάρξ δεν θα θεωρησει πλέον τις ιδέες του ως αρχές εξήγησης της δεδομένης πραγματικότητας παρά μόνο σε σχέση με τη δυνατότητα δράσης που είναι δυνατό να έχουν στην ιδεολογική πάλη. Και μ' αυτόν τον τρόπο αλ-

λάζουν μορφή περνώντας από τη μορφή-θεωρία στη «μορφή-ιδεολογία».

Ο υλισμός του Μάρξ δεν μετρείται τόσο στο υλιστικό περιεχόμενο της θεωρίας του όσο στην όξεια και πρακτική συνείδηση των συνθηκών, των μορφών και των όριων μέσα στις οποίες αυτές οι ιδέες μπορούν να γίνουν ενεργές. Από εδώ προκύπτει και η διπλή έγγραφη τους στο πλαίσιο της τοπογραφίας για την οποία έγινε λόγος, από εδώ επίσης η βασική θέση ότι ακόμη κι αν οι ιδέες είναι αληθινές και τυπικά αποδεδειγμένες δεν μπορεί ποτέ να ενεργοποιηθούν ιστορικά από μόνες τους, κι ότι ενεργοποιούνται μόνο αν μετασχηματιστούν σε μαζικές ιδεολογικές μορφές εμπλεκόμενες στην πάλη των τάξεων.

Και μολαταύτα, από μιά εξαιρετική ειρωνεία της ιστορίας, ο Μάρξ δεν υποψιάστηκε ποτέ ότι κι αυτή ακόμη η σκέψη του θα μπορούσε να διαστρεβλωθεί, να υπαχθεί στη μοίρα της «παντοδυναμίας των ιδεών» και να υποδουλωθεί σ' αυτήν πολιτικά. Δεν πρόκειται να δικάσουμε τον Μάρξ και να τον κρίνουμε με βάση κάποια στοιχεία ξένα προς τη δική του ιστορία: είμαστε υποχρεωμένοι να στοχαστούμε για την πραγματική ιστορία του Μάρξ. Μπορούμε σε κάθε περίπτωση να υποστηρίξουμε ότι στα έργα του Μάρξ είναι σπάνιες οι αναφορές σε ό,τι αυτός ονόμαζε υπερδομή, δηλαδή τό δίκαιο, τό κράτος και οι ιδεολογικές μορφές. Και μέχρι τον Γκράμσι, του οποίου η συμβολή είναι περιορισμένη, ή μαρξιστική παράδοση δεν πρόσθεσε τίποτε στο έργο που μ'ς άφησε ο Μάρξ. Παρόλο που πρόκειται για ένα εκπληκτικό παράδοξο, αποτελεί πλέον δεδομένο ότι, από θεωρητική σκοπιά, ο μαρξισμός παρέμεινε ουσιαστικά στο σημείο που τόν άφησε ο Μάρξ. Η σκέψη του βέβαια υποκίνησε σχόλια, επεξηγήσεις λαμπρές μερικές φορές, πίο συχνά επίπεδες και υπεραπλουστευμένες, ενέπνευσε εφαρμογές, υποκίνησε άγριες διαμάχες έρμηνείας που γεννήθηκαν από την επαναστατική πολιτική δράση. Αλλά, ουσιαστικά, ο μαρξισμός άπλως επαναλαμβανόταν και μέσα στην επανάληψη παραμορφώθηκε ή αποστεώθηκε.

Τό φαινόμενο είναι μοναδικό αν σκεφτούμε ότι ή μαρξιστική θεωρία όρίζεται όχι ως ουτοπική αλλά, αντίθετα, ως έπι-

στημονική ενώ ξέρουμε ότι δεν υπάρχει επιστήμη στον κόσμο που να επιζεί δίχως να προοδεύει, και να προοδεύει δίχως να επανεξετάζει κριτικά τις πρώτες μορφές έκφρασής της, την «άρχη» της. 'Αλλά στο μαρξισμό δεν συνέβη τίποτε απ' αυτά. Μόνο η Ρόζα Λούξεμπουργκ είχε τό θάρρος να αποπειραθεί μία κριτική των σχημάτων αναπαραγωγής που αναπτύσσονται στο «Δεύτερο Βιβλίο» του *Κεφαλαίου*. 'Αλλά επρόκειτο για μία παρανόηση. 'Ετσι, και η μαρξιστική θεωρία δεν επανεξετάστηκε ποτέ κι ούτε αναπτύχθηκε μέχρι τα τελευταία χρόνια. Τώρα μόνο φαίνεται ότι, επιτέλους, μορφοποιείται μία κριτική έρευνα παρόλο, βέβαια, που κι αυτή διακατέχεται από πολλές και αναπόφευκτες συγχύσεις, που όμως θά αποδώσουν καρπούς. Τό παράδοξο αυτό δεν μπορεί να αποδοθεί μονάχα στα αποτελέσματα της πάλης των τάξεων και στην κυριαρχία της άστικής ιδεολογίας που, όσον άφορά τη θεωρητική έπεξεργασία, έθεσαν τό μαρξισμό σέ άμυντική στάση. Στο παράδοξο αυτό συνέβαλαν επίσης τά κενά της σκέψης του Μάρξ που όμως ούτε κατά διάνοια θέλουμε να τά κρίνουμε επικαλούμενοι την έλλειψη μιάς θεωρίας ολοκληρωμένης, μιάς θεωρίας χωρίς αντιφάσεις και έλλειψεις.

ὁ δρόμος πρὸς τὸν κομμουνισμό, πιστεὺε ὁ Μάρξ, θά ἀνοίξει μέσα ἀπὸ τὴ γενικὴ πορεία τῶν προλεταρίων ἐνάντια στοὺς κεφαλαιοκράτες, μέσα ἀπὸ τίς ἐξελίξεις ταξικῆς πάλης

Πράγματι, ὁ ὕλισμός της διπλῆς τοποθέτησης τῶν ιδεῶν στό ἐσωτερικό μιᾶ τοπογραφίας και ἡ ὑπαγωγή τους στό πλαίσιο τῆς πάλης τῶν τάξεων δέν ἐπαρκεῖ γιά νά καταμετρήσουμε τή δραστηκότητα τους. Πρέπει οἱ ιδέες νά μπορούν νά ἐκφραστούν ὡς μαζικές «ιδεολογικές μορφές», πράγμα που δέν ἐπιτυγχάνεται μέ ἀπλή προπαγάνδα ἀλλά, ἀντίθετα, μέ σὺν τῶν ὀργανώσεων τῆς ταξικῆς πάλης. Τό «προλεταριοὶ ὄλων τῶν χωρῶν ἐνωθεῖτε» στήν πράξη σημαίνει: «ὀργανωθεῖτε!». Βέβαια στόν Μάρξ ἡ ὀργάνωση δέν ἔθεσε ιδιαίτερα θεωρητικά προβλήματα. Στό πλαίσιο τῆς συγκροτημένης ἀπό ἐλεύθερους και ἴσους στρατευμένους ὀργάνωσης, προείκασμα τῆς λεγόμενης «ἐλεύθερης κοινότητας τοῦ κομμουνισμού, ὄλα τά σχετικά προβλήματα ἐμοιαζαν α priori λυμένα μέσα στή διαφάνεια που δημιουργεῖ ἡ εἰκάζόμενη κοινότητα βούλησης και συνειδήσης. 'Η ἰδέα, τῆς ὁποίας ἔμελλε νά ἀποκτήσει τήν ιστορική ἐμπειρία, πῶς γιά νά ἐπιβιώσει και νά ἐξασφαλίσει ἐνότητα σκέψης και δράσης πρέπει τό ἐργατικό κίνημα νά

ἀποκτήσει ἕνα μηχανισμό και ὅτι μέ τή διαίρεση μεταξύ μηχανισμοῦ και ἀγωνιστῶν ὑπάρχει κίνδυνος νά ἀναπαραχθεῖ ὁ ἀστικός διαχωρισμός τῆς ἐξουσίας και νά ἀνακύψουν προβλήματα τόσο ἐπικίνδυνα που μπορεί νά καταλήξουν σέ τραγωδία, ἡ ἰδέα αὐτή δέν μπορούσε νά ἀγγίξει τόν Μάρξ.

'Ὡστόσο, ἀπό θεωρητική ἀποψη, τό γεγονός αὐτό δέν ἀντιμετωπίστηκε ποτέ ἀπό τούς διαδόχους τοῦ Μάρξ, οὔτε και ἀπό τή Ρόζα Λούξεμπουργκ που εἶχε διαίσηθανθεῖ τόν κίνδυνο. Οὕτως ἡ ἄλλως ὅμως ὁ Μάρξ, καθώς κατεχόταν ἀπό μιᾶ ἰδέα «διαφάνειας» γιά τήν ὀργάνωση, ποτέ δέν ἐγκατέλειψε τήν ἀντίληψή του γιά τή διαφάνεια τῆς ιδεολογίας ὡς «συνειδήσης» ἡ συνόλου ιδεῶν, πράγμα που δέν τού ἐπέτρεψε νά φτάσει ὡς τήν κατανόηση τῆς ὀλικότητας της, δηλαδή στήν ἀντίληψη γιά τήν πραγμάτωση τῆς ιδεολογίας μέσα σέ πρακτικές διεπόμενες ἀπό κανόνες που λειτουργοῦν ὡς «μορφές τῆς κυριαρχίας ιδεολογίας», κάτω ἀπό τήν ἐξάρτηση τοῦ κράτους. Πολλοὶ ὡστόσο ἀπό τούς διαδόχους του, μὴν κάνοντας τίποτε ἄλλο ἀπό τό νά ἐπαναλαμβάνουν, νά σχολιάζουν ἡ νά ἐρμηνεύουν τόν Μάρξ, σῦρθηκαν στό σκοτάδι: σκοτάδι γιά τό κράτος, γιά τήν ιδεολογία, τό κόμμα, τήν πολιτική και, τελικά, κατέληξαν σέ πλήρη διαστρέβλωση τῆς σκέψης τοῦ Μάρξ.

'Επί χρόνια διακηρυσσόταν ὅτι ὁ μαρξισμός «δέν εἶναι ἕνα δόγμα ἀλλά ὁδηγός γιά τή δράση»: ἀπόδειξε ὅτι ὁ πειρασμός τοῦ δόγματος ὁδηγοῦσε σταθερά στήν ἄρνηση τοῦ μαρξισμού. 'Ακόμη και ὁ Λένιν δέν δίστασε νά πεί ὅτι «οἱ ιδέες τοῦ Μάρξ εἶναι παντοδύναμες γιατί εἶναι ἀληθινές» και πῶς ὀλόκληρος ὁ μαρξισμός εἶναι πλασμένος σέ «ἀτσάλινο καλούπι». Βεβαίως εἶναι ἀναγκαῖο νά λάβουμε ὑπόψη μας τό πλαίσιο στό ὁποῖο ἔδρασε ὁ Λένιν και νά κατανοήσουμε ὅτι προσπαθοῦσε νά «λυγίσει τό ραβδί ἀπό τήν ἄλλη μεριά», ἀνάλογο μέ τήν περίσταση. 'Ὡστόσο τό πλαίσιο ἐξατμίζεται μέσα στήν ἰστορία και τά λόγια παραμένουν. 'Ετσι ἀπό τό μαρξισμό φτιάχτηκε μιᾶ ἐξελικτική φιλοσοφία τῆς ἰστορίας (Κάουτσκι, Πλεχάνοφ) και ἀπό τό *Κεφάλαιο* ἕνα ἐγχειρίδιο Πολιτικῆς Οἰκονομίας. Καί γιά νά ἐπισφραγιστεῖ ἡ ἐνότητα τῆς ἐπιχειρήσης, ἀναζητήθηκε σέ ὀρισμένα ἀτυχή κείμενα τό «Ενγκελς (ὅπως ὁ *Λουδοβίκος Φόνερμπαχ* και τό τέλος τῆς *γερμανικῆς κλασικῆς φιλοσοφίας* ἡ ἡ *Διαλεκτικῆ τῆς Φύσης*) ὅ,τι ἦταν ἀναγκαῖο γιά νά κατασκευαστεῖ «ἡ» «μαρξιστική φιλοσοφία», δηλαδή ὁ διαλεκτικός ὕλισμός που ὁ Λένιν, ἴσως ἀνυπόμονος γιά ἀπόλυτες ἐγγυήσεις, ἀνακήρυξε ὡς «τόν μόνο ἀταλάντευτα συνεπῆ ὕλισμό». Στό ἔσχατο ὄριο αὐτῆς τῆς τάσης ὁ κομμουνισμός μετατράπηκε σέ μιᾶ φιλοσοφία (τόν διαλεκτικό ὕλισμό) τῆς ὁποίας ὁ ἰστορικός ὕλισμός ἐκλαμβανόταν ὡς «συστατικό τμήμα» και ὁ ἐπιστημονικός σοσιαλισμός ὡς ἡ ἐφαρμογή του. 'Ο Στάλιν, πάλι, στό δόγμα τοῦ Μάρξ παγίωσε γιά χρόνια τῆς φέρμουλες αὐτοῦ τοῦ «χγεκελιανισμού τοῦ φτωχοῦ», αὐτῆς τῆς μονολιθικῆς ἀπόλυτης γνώσης, ἀπό τήν ὁποία κάθε τοπογραφία ἔχει ἐξαφανιστεῖ, ἄν και ὄχι τυχαία, ἀπό τή στιγμή που «κάθε ἀπόφαση ἀνῆκε δικαιωματικά στό στελέχη», ἀπό τή στιγμή που ὁ ὀρισμός τοῦ

'Αληθινοῦ παρέμεινε ἀποκλειστικότητα τῆς 'Ηγεσίας, ἀπό τή στιγμή που ἡ ἄστική ιδεολογία τῆς παντοδυναμίας τῶν ιδεῶν θριάμβευε μέσα στήν τερατώδη ἐνότητα κράτους-κόμματος-κρατικῆς ιδεολογίας. Στίς μάζες δέν ἔμεινε τίποτε ἄλλο παρά νά ὑποταγοῦν στό ἴδιο τό ὄνομα τῆς ἀπελευθέρωσής τους.

Γιά νά ἐξηγήσουμε αὐτό τό ἀπίστευτο φαινόμενο παραμόρφωσης δέν ἀρκεῖ νά ἐπικαλεστοῦμε τήν ἄστική ιδεολογία και τήν ἐπιρροή της στό ἐργατικό κίνημα: εἶναι ἀναγκαῖο νά ἐξηγήσουμε γιατί οἱ μορφές της ἀναπαράχθηκαν στό ἐσωτερικό τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος. Γι' αὐτό δέν μπορούμε νά κάνουμε ἀφαίρεση μιάς θεωρίας τῆς ιδεολογίας ὄχι μόνο στίς σχέσεις της μέ τό κράτος, στήν ὀλική της ὑπαρξη στό ἐσωτερικό τοῦ μηχανισμοῦ, ἀλλά ἀκόμη και στίς σχέσεις της μέ τό κόμμα. Οἱ μαρξιστές ἡγέτες ἔλαβαν πάντοτε ὑπόψη τους τήν ἐπίδραση τῆς (κυριαρχῆς) ἄστικῆς ιδεολογίας στίς τάσεις τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος. Τήν κατανοοῦσαν ὅμως μέ μηχανιστικό τρόπο και ἀπέδιδαν τελικά σ' αὐτήν, μονάχα σ' αὐτήν, τήν αἰτία τῶν δυσκολιῶν και τῶν «παρεκκλίσεων» τοῦ κινήματος. 'Η ἐμπλοκή και ἡ τύφλωσή τους σχεδόν στήν πρακτική και στό ἄμεσα προβλήματα τῆς πάλης τῶν τάξεων τούς ἐμπόδιζε νά ἀντιληφθοῦν πῶς σέ κάθε ὀργάνωση πάλης δημιουργεῖται ἐκκρίση μιάς ἐιδικῆς ιδεολογίας, που προορίζεται γιά τήν ὑπεράσπιση και τή διασφάλιση τῆς ἐνότητάς της. 'Αν κατανόησαν ὅτι ἡ μαρξιστική θεωρία ὀφείλει νά βρεῖ τίς μαζικές «ιδεολογικές μορφές» ὡστε νά καταστῆ πολιτικά ἐνεργός, παραμέλησαν, ὡστόσο, ὅτι μπορεί νά ὑπάρξει ἀντίφαση και διαφορά μεταξύ τῆς μαρξιστικῆς ιδεολογίας και τῆς ιδεολογίας που ἐπιβάλλεται ἀπό τήν ὑπαρξη, τήν ἐνότητα και τήν ὑπεράσπιση τῆς ὀργάνωσης. Στεροῦμενοι μιάς θεωρίας γιά τό κόμμα και τῶν ἀποτελεσμάτων που παράγει ἡ δομή του ὡς μηχανισμός, δέν κατανόησαν ὅτι ἡ μαρξιστική ιδεολογία θά μπορούσε ἀναγκαστικά νά παραμορφωθεῖ ἀπό τήν κομματική ιδεολογία, τήν ιδεολογία που τό κόμμα ἀναγκαστικά δημιουργεῖ: αὐτή ἡ ἔσχατη ἀπαίτηση, ἀκριβῶς, στό λόγια τοῦ Λένιν γιά τήν παντοδυναμία τῶν ιδεῶν και «τό ἀτσάλινο καλούπι τοῦ μαρξισμού». Γιά τήν οἰκοδόμηση ἐνός κόμματος ἐνοποιημένου στήν πρακτική του ὡς ὀργάνωσης, σίγουρου γιά τήν ἀποστολή του και γιά τό μέλλον του σέ μιᾶ δραματική ἐποχή, εἶναι ἀπαραίτητο νά διακηρυχθεῖ ὅτι ὑπάρχει ἐγγύηση γιά τήν ἀλήθεια τῆς ιδεολογίας του και τῆς δίχως ρωγμές ἐνότητα θεωρίας και πράξης. Καί ἐπειδή τό κόμμα ἀποτελεῖ ἕναν «μηχανισμό», ἦταν δύσκολο ἡ καθοδήγησή του νά ἀποφύγει τόν πειρασμό νά μὴν ἀποδώσει ἰδὸν ἐαυτοῦ τῆς τήν ιδεολογική ἐγγύηση γιά ἕνα εἶδος ἀπόλυτης Γνώσης: σέ τέτοιο σημείο που ἡ καθοδήγησή νά μὴν ἀντιλαμβάνεται πλέον τήν ιδεολογική λειτουργία αὐτῆς τῆς γνώσης, νά τῆ συγχέει μέ τήν ἐξουσία της, συνεπῶς νά παραγνωρίζει τούς κινδύνους που συνεπάγεται, νά μὴν ἀντιλαμβάνεται πλέον ὅτι αὐτή ἡ παραγνωρισμένη λειτουργία τῆς ιδεολογίας μπορούσε νά ὀδηγήσει στήν ἀναπαραγωγή, στό ἐσωτερικό τοῦ ἴδιου τοῦ κόμματος, τῆς

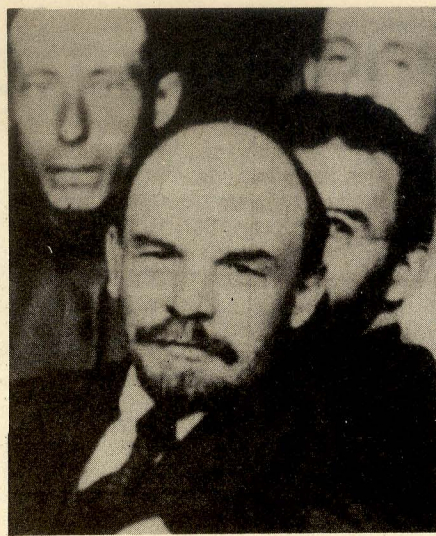
δομής του άστικού κράτους μέσα από τη διάκριση μεταξύ ήγεςίας και βάσης.

Όστόσο για να κατανοήσουμε ότι η διαπιστωμένη επιρροή της άστικής ιδεολογίας στο έργατικό κίνημα δεν άφορούσε μονάχα «ιδέες» ή «τάσεις» αλλά άντανაკλώνταν άκόμη και στην ύλικότητα των οργανωτικών δομών, τείνοντας να αναπαράγει τη δομή του άστικού κράτους, θά ήταν άναγκαία μιά ύλιστική θεωρία της ιδεολογίας, του κράτους, του κόμματος, του πολιτικού στοιχείου. Τίς πραγματικότητες αυτές ο μαρξισμός τίς συναντούσε συνεχώς στην πρακτική των οργανώσεών του και ύποχρεωνόταν στά τυφλά και ψηλαφητά να επιλύσει τά πολιτικά προβλήματα πού του έβεταν. Έδω βρίσκεται η παθιασμένη μεγαλοπρέπεια του έργου και της δράσης του Λένιν πού διαισθάνεται την οξύτητα αυτών των προβλημάτων και συνεχίζει να επανεξετάζει και να διορθώνει τη σκέψη του, άφοσιωμένος στο γιγάντιο άγώνα για τη θεμελίωση ενός νέου κόμματος, ενός νέου κράτους, και για να συναγείρει τίς μάζες, στην ιδεολογική άνανέωση μιάς πολιτιστικής επανάστασης. Ή εξαιρετική εμπειρία της πρακτικής του διορθώνει μέν τη μυθική ιδέα της επανάστασης (πού τη θεωρεί ως μιά άντιφατική και μακρόχρονη διαδικασία και όχι μιά πλήρη και άμεση άλλαγή) δίχως ώστόσο να φτάσει σε μιά θεωρία του κράτους, της ιδεολογίας και του κόμματος. Έδω βρίσκεται επίσης η γεμάτη πάθος μεγαλοπρέπεια του Γκράμσι: να αισθανθεί τη σπουδαιότητα αυτών των προβλημάτων και τό πολιτικό τους βάρος, δίχως ώστόσο να ξεπεράσει τά όρια μιάς ιστορικής έρευνας συνδεδεμένης άκόμη με τη φιλοσοφία της ιστορίας. Και έδω βρίσκεται επίσης η μεγαλοπρέπεια του Μάο ό όποιος έθεσε πρακτικά σε επανεξέταση τη μεταφυσική ιδέα της διαλεκτικής, άποτολμώντας να ύποτάξει τη διαλεκτική στη διαλεκτική (ή θεωρία του για την άντίφαση) και κατ' αυτόν τον τρόπο άντελήφθη τη φύση των ιδεολογικών σχέσεων, άντιμετωπίζοντας συνάμα τό πρόβλημα του διαχωρισμού και του βάρους του κομματικού μηχανισμού στο φιλόδοξο σχέδιο μιάς πολιτιστικής επανάστασης, προορισμένης να άλλάξει τίς σχέσεις μεταξύ κόμματος και μαζών. Όστόσο κι έδω άκόμη η πρακτική δεν κατόρθωσε να παραγάγει θεωρία.

Αυτή η διαπίστωση δεν πρέπει να μετατραπεί σε καταδικαστική κρίση. Πράγματι, να άποδοθεί ή εϋθύνη για τό παρελθόν στην άπουσία μιάς θεωρίας για την ιδεολογία, τό κράτος, τό κόμμα και την πολιτική θά σήμαινε ότι θά επιστρέφαμε «άνεπαισθήτως» σε θέσεις άνάλογες με εκείνες της «παντοδυναμίας των ιδεών». Θά σήμαινε ότι μιά «όλοκληρωμένη» μαρξιστική θεωρία θά μπορούσε να έλέγξει την ιστορία, πράγμα πού, εκτός από τον ιδεαλισμό του έλέγχου πάνω στην ιστορία, προϋποθέτει και μιάν άλλη μορφή ιδεαλισμού: ότι δηλαδή μιά θεωρία άντιπροσωπευτική του προλεταριάτου στην ταξική πάλη του δεν γεννιέται άπ' αυτήν την ίδια την πάλη, δεν είναι ύποτακτη στην ιστορία αυτής της πάλης, δεν είναι έξαρτημένη από την κρατική έξουσία και

την κυρίαρχη ιδεολογία, δεν έξαρτάται από τη δομή των οργανώσεων και από τίς ιδεολογικές συνθήκες πού έδρασαν πάνω στη συγκρότησή τους και τίς συγκρούσεις τους. Ή μαρξιστική θεωρία ύπάγεται στην ταξική πάλη τόσο ως προς τίς άνακαλύψεις της όσο και ως προς τίς έλλείψεις και τίς άντιφάσεις της, κατά τον ίδιο τρόπο πού συνδέεται με τίς παραμορφώσεις και τίς τραγωδίες της ιστορίας. Ό μαρξισμός δεν θά άπαλλαγεί από τίς τραγωδίες της ιστορίας του άναθεματίζοντας και οικτίροντας. Κάτι τέτοιο συνιστά ήθικολογία, θεωρητική και πολιτική παραίτηση. Άντίθετα είναι πολύ σημαντικό ό μαρξισμός να άναγνωρίσει τίς τραγωδίες της ιστορίας του, να τίς έπωμιστεί, να θέσει στην ήμερήσια διάταξη τη μελέτη του, να άνάλυσει την καταγωγή τους και να δημιουργήσει τά άναγκαία θεωρητικά έργαλεία για την κατανόησή τους. Ή προσπάθεια αυτή, με κανέναν τρόπο, δεν μιάς παραπέμπει σε μιά άπλή διανοητική περιέργεια πού θά στόχευε την καθαρή θέαση ενός, κατά τά άλλα, άμετάκλητου παρελθόντος. Τό επίδικο άντικείμενο σ' αυτόν τον ριζοσπαστικό στοχασμό είναι ό μαρξισμός σήμερα: να άποκτήσει επιτέλους αυτογνωσία και να άλλάξει.

Τά θεωρητικά προβλήματα δεν είναι προνόμιο των διανοουμένων. Παρουσιάζονται και επιβάλλονται άνεξάρτητα από την άπόφασή τους. Να είμαστε ύλιστές, σήμερα, σημαίνει πριν άπ' όλα ότι έχουμε καταλήξει στην παραδοχή πώς, εάν μπορούμε να χαράξουμε έναν πρώτο και εϋθραυστο άπολογισμό της σκέψης του Μάρξ, των έλλειψεων, των άντιφάσεων και των ψευδαισθήσεων του, αυτό γίνεται γιατί ή κατάσταση μιάς τό επιβάλλει και τό επιτρέπει. Ή γιγαντιαία άνάπτυξη της πάλης των εργατικών και λαϊκών τάξεων στον κόσμο και τίς χώρες μας, οι δίχως προηγούμενο δυνατότητές της σε άπάντηση της ιμπεριαλιστικής επίθεσης, μέσα τίς άντιφάσεις, τίς συγχύσεις, τίς δυσκολίες και τά δράματα προκαλούν ξεκάθαρα την έκρηξη της γενικής ιδεολογικής, θεωρητικής και πολιτικής κρίσης του μαρξισμού. Δίχως να πάμε μακριά, μπορούμε να πούμε πώς για μιάς αυτή ή κρίση μπλοκαρίστηκε και παγιώθηκε τίς μορφές του δογματισμού του σταλινικού κράτους πού επεϋύλασε την καταδικη και την πολιτική άπομόνωση όποιοδήποτε προσπάθησε να την άντιμετωπίσει. Τό καινούργιο και σημαντικό γεγονός συνίσταται στο ότι οι μορφές αυτού του μπλοκαρίσματος βρίσκονται στην όδό της άποδιοργάνωσης και τά στοιχεία της κρίσης, άκόμη και μέσα στη διάλυσή τους, είναι πιά όρατά τίς λαϊκές μάζες. Οι άπαιτήσεις πού αυτή ή κρίση έκανε να άνθήσουν μιάς δείχνουν αυτό πού άπουσιάζει στον Μάρξ και του όποιου έχουμε πιά ζωτική άνάγκη: να δούμε καθαρά μέσα στον ιμπεριαλισμό, στο κράτος, στην ιδεολογία, στο κόμμα και στην πολιτική. Ή άνάγνωση του Μάρξ και του Λένιν έπαρκει για να κατανοήσουμε τό γεγονός ότι ό μαρξισμός, άκόμη και σε στιγμές ζωτικότητας, παρέμεινε πάντα σε κριτική θέση (ύπό τη διπλή σημασία του όρου: σε πάλη ενάντια τίς αυταπάτες πού δημιουργεί ή κυρίαρχη

ιδεολογία και συνεχώς άπειλούμενος μέσα τίς δικές του άνακαλύψεις) κι αυτό γιατί είναι μπλεγμένος και συμπιεσμένος από τό κίνημα των μαζών και άνοιχτός τίς άπαιτήσεις της άπρόβλεπτης ιστορίας των άγώνων του. Τώρα περισσότερο από ποτέ, άκόμη και τίς χειρότερες άντιφάσεις, οι μάζες βρίσκονται σε κίνηση. Για πρώτη φορά ίσως στην ιστορία του

ή (παραγνωρισμένη) ιδεολογική λειτουργία της γνώσης και της έξουσίας την όποία επιφυλάσσει για τον έαυτό της ή κομματική ήγεςία, οδηγεί στο έσωτερικό του κόμματος, στην άναπαραγωγή, της δομής του άστικού κράτους, μέσα άπό τη διάκριση ήγεςίας-βάσης.

ό μαρξισμός βρίσκεται τίς παραμονές βαθιών μετασχηματισμών των όποιων διαφαίνονται ήδη τά πρώτα σημεία. Ή μαρξιστική θεωρία μπορεί και όφείλει σήμερα να υιοθετήσει, για να μην τά ξεχάσει, τά πρώτα λόγια του Μάρξ: όφείλουμε «να ρυθμίσουμε τούς λογαριασμούς μας με την προηγούμενη φιλοσοφική μας συνείδηση». Και πάνω άπ' όλα μ' αυτήν του Μάρξ. Και όφείλουμε να γνωρίζουμε πώς αυτό προφανώς δεν άποτελεί άποκλειστικό καθήκον των φιλοσόφων, των διανοουμένων και των ήγετών, ούτε καν μόνο των κομμάτων. «Κάθε άνθρωπος, πράγματι, «είναι φιλόσοφος» (Γκράμσι). Άποτελεί καθήκον τελικά των λαϊκών μαζών, μέσα στη δοκιμασία της πάλης του.

Μετάφραση από την Εϋρωπαϊκή Έγκυκλοπαίδεια GARZANTI:

Λάκης Κανελλόπουλος - Τάκης Ουλής

Οικονομία και υγεία

Ένα Σύστημα Υγείας που δέν προσανατολπίζεται προς την πρόληψη της ασθένειας αλλά στοχεύει κυρίως τη θεραπεία των νοσηρών φαινομένων αναπαράγει τις υπάρχουσες κοινωνικές δομές

Έδω και αρκετά χρόνια, από τὰ μέσα περιόδου τῆς δεκαετίας τοῦ '60, ἐμφανίζονται διάφορες ἐργασίες ἀφιερωμένες στήν υγεία: ὄχι μόνο γιατροὶ καὶ ἐπιδημιολόγοι ἀλλὰ καὶ στατιστικοὶ, κοινωνιολόγοι, νομικοὶ, οικονομολόγοι, ἐκπρόσωποι ὄλων σχεδόν τῶν κλάδων καταπιάνονται μὲ διαφορετικὸ πρίσμα ὁ καθένας, μὲ τὰ προβλήματα τῆς δημόσιας υγείας συμβάλλοντας ἔτσι στὸν ἐμπλουτισμὸ τῶν γνώσεων μας στὸ πολύπλοκο αὐτὸ πεδίο.

Οἱ οικονομολόγοι μῆκαν στὸ παιχνίδι ὄχι μόνο ὅταν οἱ ἀναπτυγμένες χώρες διαπίστωσαν μὲ μεγάλη ἀνησυχία ὅτι οἱ δαπάνες πού προκαλεῖ ὁ τομέας τῆς περίθαλψης αὐξάνουν μ' ἕνα ρυθμὸ δύο φορές πιο γρήγορο ἀπ' αὐτὸν τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος ἀλλὰ, κυρίως, ὅταν συνειδητοποίησαν ὅτι ἡ «υγεία» ἐπηρεάζει μὲ ἀποφασιστικὸ τρόπο τὴν οικονομικὴ καὶ κοινωνικὴ ἐξέλιξη, ὅτι ἀποτελεῖ, ἀναμφισβήτητα, σημαντικὸ παράγοντα πού συμβάλλει στήν αὐξηση τῆς παραγωγικότητας τῆς ἐργασίας. Ἐτσι, ἐνῶ τὸ σύστημα τῆς υγείας, ὅπως καὶ τῆς ἐκπαίδευσης, μοιάζει, ἐκ πρώτης ὄψεως, νὰ βρίσκεται ἔξω ἀπὸ τὸν ὄριον τῶν κυρίαρχων οικονομικῶν δραστηριοτήτων, στήν οὐσία ὑπόκειται στίς ἐπιδιώξεις τοῦ οικονομικοῦ συστήματος καί, κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο, ἡ υγεία προσλαμβάνει οικονομικὴ καὶ πολιτικὴ σημασία.

Ἡ προσέγγιση τοῦ θέματος γίνεται ἐδῶ ἀπὸ τὴ σκοπιὰ ἐκείνη τῆς κοινωνικῆς ἐπιστήμης πού δέν ἀντιμετωπίζει τὰ οικονομικὰ φαινόμενα ὡς σχέσεις ἀνάμεσα σὲ ἀγαθὰ, ὡς σχέσεις συντελεστῶν παραγωγῆς, ὡς σχέσεις τιμῶν, ἀλλὰ ὡς ἀνθρώπινες σχέσεις, ὡς προβλήματα ἀνάμεσα σὲ κοινωνικὲς τάξεις, ὅπως αὐτὲς καθορίζονται ἀπὸ τὴ θέση τους στήν παραγωγή καὶ ἀπὸ τὴ σχέση τους μὲ τὰ μέσα παραγωγῆς.

Ἐργασιακὴ δύναμη καὶ παράγοντες αὐξησης τοῦ βαθμοῦ ἐκμετάλλευσης

Ξεκινώντας λοιπὸν ἔχουμε ὡς ἀφετηρία μιὰ θεμελιώδη ἔννοια τῆς πολιτικῆς οικονομίας, τὴν ἔννοια τῆς *ἐργασιακῆς δύναμης*. Στὸν καπιταλιστικὸν τρόπο παραγωγῆς ἡ ἐργασιακὴ δύναμη παρουσιάζεται μὲ τὴ μορφή ἑνὸς ἐμπορεύματος πού πωλεῖται κι ἀγοράζεται στήν ἀγορὰ ἐργασίας. Ἡ ἀγορὰ ἐργασίας περιλαμβάνει καὶ μιὰ ἐφεδρεία ἐργασιακῆς δύναμης πού αὐτοκλειώνεται ἀνάλογα μὲ τὴν ἀνάγκη τοῦ κεφαλαίου ἀλλὰ ποτέ δέν ἀπορροφᾶται ὀλοκληρωτικά. Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς παραγωγῆς ἡ ἐργασιακὴ δύναμη ὑπόκειται σὲ ἐκμετάλλευση: ἕνα μέρος τῆς ἐργασίας τῶν ἐργατῶν δέν χρησιμοποιεῖται γιὰ τὴν ἀναπαραγωγή τῆς ἐργασιακῆς δύναμης ἀλλὰ τὸ ἰδιοποιεῖται ὁ κάτοχος τῶν μέσων παραγωγῆς.

Στίς σύγχρονες οικονομίες μπορεῖ νὰ γίνει ὄλο καὶ πιο ἀποδοτικὴ τόσο μὲ τὴν ἐντατικοποίηση τῶν ρυθμῶν ἐργασίας ὅσο καὶ μὲ τὴν τεχνικὴ πρόοδο καὶ τὴ συνεχὴ βελτίωση τοῦ μηχανικοῦ ἐξοπλισμοῦ τῶν βιομηχανικῶν μονάδων. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο οἱ μισθοὶ ἀντιπροσωπεύουν ἕνα ὄλο καὶ μικρότερο μέρος στὸ σύνολο τῶν ἀξιών πού ἡ ἐργατικὴ δύναμη δημιουργεῖ. Ἡ ἐντατικοποίηση τῆς ἐργασίας γίνεται μὲ τὴν ἐπιτάχυνση τῶν ρυθμῶν καὶ τὸν «ἐξορθολογισμό» τῶν κινήσεων, πού κάνει τὸν ἐργάτη νὰ παράγει, μέσα σὲ μιὰ ὥρα δουλειᾶς, περισσότερα ἐμπορεύματα.

Πράγματι, μέσα σὲ ὄλοένα καὶ περισσότερες βιομηχανικὲς μονάδες υιοθετοῦνται συστήματα ἐντατικοποίησης τῶν ρυθμῶν καὶ «ορθολογισμοῦ» τῆς ἐργασίας. Πρακτικὴ πού περιορίζει, ἢ μάλλον ἀποκλείει, ὅποιαδήποτε περιττὴ κίνηση καὶ ἀπώλεια χρόνου. Ὁ ἐμπνευστὴς αὐτῆς τῆς διαδικασίας, ἡ ὁποία ὀνομάστηκε «ἐπιστημονικὴ ὀργάνωση τῆς ἐργασίας», ἦταν ὁ μηχανικὸς Ταϊηλορ. Στίς ἀρχές τοῦ αἰῶνα (τὸ 1912) κυκλοφόρησε τὸ βιβλίο του μὲ τίτλο *Ἀρχές τοῦ ἐπιστημονικοῦ μανάτζμεντ* ὅπου μελετᾶ τὴν κατάτμηση τῆς ἐργασίας ὥστε νὰ ἀποκλεισθεῖ ἀκόμη καὶ γιὰ ἕνα λεπτὸ ὅποιαδήποτε ἄχρηστη κίνηση. Ἐτσι κομμάτισε τὴν ἐργασία στὸ ἐπακρο, ἀλλὰ ἡ ὑπερβολικὴ αὐτὴ κατάτμηση κατέληξε ἀντιπαραγωγικὴ. Ἦρθε, λοιπὸν, ὁ Φόρντ πού ἐπέβαλε ὄχι τὴ «μέγιστη» ἀλλὰ τὴν «ἄριστη» ἀποειδίκευση τῆς ἐργασίας,

πρακτικὴ πού κυριάρχησε μεταπολεμικὰ ὄχι μόνο στὴ Δύση ἀλλὰ καὶ στίς πελώριες ἀλυσίδες συναρμολόγησης τῆς ρωσικῆς βιομηχανίας.

Ἡ μεγαλύτερη αὐξηση ὅμως τῆς παραγωγικότητας τῆς ἐργασίας καὶ ἡ καλύτερη ἐκμετάλλευση τῆς ἐργατικῆς δύναμης ἐπιτυγχάνεται, κυρίως, μὲ τὴν ἐφαρμογὴ τῆς τεχνικῆς προόδου καὶ μὲ τὴν χρησιμοποίηση περισσότερων καὶ πιο τελειοποιημένων μηχανῶν. Ἡ μηχανή, ἡ τεχνικὴ πρόοδος, ἡ ἐπιστήμη, πού ἐκφράζουν τὸ θρίαμβο τοῦ ἀνθρώπου πάνω στίς φυσικὲς δυνάμεις, ἐπέφεραν μὲ τὴ διαχείριση τῶν καπιταλιστῶν τὴν πλήρη ὑποδούλωση τοῦ ἐργαζομένου, ἀφήνοντας ἀνεκπλήρωτη τὴν προσδοκία τοῦ ἥρωα τοῦ Ζολά πού, παραμερίζοντας τὴν ἀγανάκτησή του γιὰ τὴ μοίρα πού τοῦ ἐπεφύλαξε ἡ μηχανή, σκέφτηκε ταυτόχρονα μὲ αἰσιοδοξία: «Αὐτὴ ἐδῶ μᾶς κόβει τὸ ψομί γιὰ τὰ καλά: ἀργότερα ὅμως, ἴσως νὰ χρησιμεύσει γιὰ τὴν ἐπιτυχία ὄλων τῶν ἀνθρώπων». Ἐντὶ ὅμως νὰ φέρει ἐλάττωση τῆς καθημερινῆς ἐργασίας, τὴν ἐντατικοποίησε γιὰ τὴν ἀξιοποίηση τοῦ κεφαλαίου, καὶ ἀπὸ πηγὴ χειραφέτησης τοῦ ἀνθρώπου γίνεται μέσο αὐξησης τοῦ βαθμοῦ ἐκμετάλλευσης τῶν ἐργαζομένων.

Ἡ παραγωγικότητα σήμερα ἀποτελεῖ ὑψιστὴ ἐπιταγὴ σὲ Ἀνατολή καὶ Δύση. Ἐὰν προσέξει, ἐξάλλου, κανεὶς τὶς ὀμιλίες πού ἀπευθύνουν στοὺς βιομηχανικοὺς ἐργάτες ὄλων τῶν χωρῶν ἀρχηγοὶ κρατῶν, πρωθυπουργοὶ, ὑπουργοὶ, ἢ λέξη παραγωγικότητα κυριαρχεῖ κυριολεκτικὰ. Οἱ οικονομολόγοι, διευθυντὲς ἐπιχειρήσεων καὶ κυβερνητικοὶ παράγοντες ἐδῶ καὶ δεκαετίες δέν κρύβουν (ὅπως ἀναφέρει ὁ Βαλαβανίδης σὲ μελέτη του *στά Σύγχρονα Θέματα*) τὸν ἐνθουσιασμό τους γιὰ τὶς νέες τεχνολογίες πού θὰ μειώσουν τὸ ἐργατικὸ δυναμικὸ, θὰ ἀξήσουν ὅμως τὴν παραγωγικότητα τῶν ἐπιχειρήσεων.

Κράτος προνοίας καὶ θεσμοὶ τῆς κοινωνικῆς ἀναπαραγωγῆς

Στὸ μεταξύ ἐνῶ συμβαίνουν οἱ ἐξελίξεις αὐτὲς στὸν ὄριον τῆς παραγωγῆς, ἀναπτύσσεται σ' ὅλη τὴ Δύση, στὰ χρόνια κυρίως τῆς μεταπολεμικῆς ἀνοικοδόμησης, ἕνα ὁμοιογενὲς μοντέλο κράτους καὶ κοινωνίας πού ἐπεκράτησε νὰ καλεῖται κοινωνικὸ κράτος, ἢ κράτος προνοίας. Τὸ κράτος αὐτὸ παρεμβαίνει στήν οικονομικὴ ζωὴ ὄχι βέβαια γιὰ νὰ περιορίσει τὴν δράση τοῦ ἰδιωτικοῦ κεφαλαίου ἀλλὰ γιὰ νὰ διαφυλάξει καὶ νὰ σταθεροποιήσει τὴ μελλοντικὴ ἐξουσία τοῦ κεφαλαίου.

Στὸ πλαίσιο αὐτὸ ἀναπτύχθηκαν ἰδιαίτερα ὀρισμένοι κοινωνικοὶ θεσμοὶ μὴ καπιταλιστικοί, ὅπως ἡ κοινωνικὴ ἀσφάλεια, ἡ δημόσια υγεία, ἡ δημόσια ἐκπαίδευση, ἡ κοινωνικὴ πρόνοια κ.ἄ., πού καλοῦνται συνήθως μηχανισμοὶ τῆς κοινωνικῆς ἀναπαραγωγῆς.

Ἡ ἀνάγκη νὰ ἀναπτυχθοῦν αὐτοὶ οἱ θεσμοὶ προήλθε ἀπὸ τὴν μιὰ μεριά γιὰ νὰ ικανοποιηθεῖ τὸ μεγάλο κεφάλαιο πού προσπαθοῦσε νὰ κοινωνικοποιήσει τὸ κόστος παραγωγῆς καὶ νὰ μειώσει τὸ κόστος ἀναπαραγωγῆς τῆς ἐργατικῆς δύναμης, κι ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά γιὰ νὰ ικανοποιηθοῦν οἱ διεκδικήσεις καὶ πιέσεις τῶν

* Ἡ δημοσίευση αὐτὴ συντάχθηκε στὴ βάση τῆς εἰσηγήσεώς μου στὸ Ἐργατικὸ Κέντρο Θεσσαλονίκης ὅπου εἶχε διοργανωθεῖ ἀπὸ 4-7 Ἀπριλίου '85 τετραήμερη συνδιάσκεψη μὲ θέμα: *Ἐργαζόμενοι καὶ υγεία. Τόσο ἡ εἰσηγήση ὅσο καὶ ἡ παρούσα δημοσίευση ἐνσωματώνουν στοιχεῖα πού χρησιμοποίησα σὲ προγενέστερη εἰσηγήσή μου μὲ θέμα «Ὁ σχεδιασμὸς τῆς υγείας μέσα ἀπὸ τὸν γενικότερο σχεδιασμὸ τῆς οικονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ἀνάπτυξης», πού διοργάνωσε τὸ ΠΙΚΠΑ Θεσσαλονίκης σὲ συνεργασία μὲ τὴ ΝΕΛΕ τὸν Ἰανουάριον '85.*

εργαζόμενων τάξεων για κοινωνική ασφάλεια, δωρεάν επαγγελματική εκπαίδευση, ιατρική περίθαλψη, επίπεδα κατανάλωσης όλο και υψηλότερα. Σέ τελικά όμως ανάλυση και σέ αναφορά μέ τά όσα είπαμε προηγουμένως, σχετικά μέ τόν άγώνα του κεφαλαίου για άνοδο της παραγωγικότητας της εργασίας, οι «κοινωνικές» λειτουργίες των σύγχρονων θεσμών του κράτους προνοίας συνίστανται κατά κύριο λόγο στην κατάρτιση-διαχείριση-άναπαραγωγή της εργασιακής δύναμης.

Σχεδιασμός της υγείας

Τό σύγχρονο παρεμβατικό κράτος στην προσπάθεια του για συνολική ρύθμιση και έλεγχο τόσο της οικονομίας όσο και του εργατικού δυναμικού αναπτύσσει την ικανότητά του, έκπνεει δηλαδή τά γνωστά σέ όλους προγράμματα οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης. Η υγεία δέν άργησε νά εισαχθεί μέσα σ' αυτά τά προγράμματα, όταν διαπιστώθηκε κυρίως ή άδιαμφισβήτητη επίδρασή της στην οικονομική ανάπτυξη και θεωρήθηκε καθοριστικός της παράγοντας.

Σέ σχετικές γαλλικές μελέτες διαβάζουμε: «Η βελτίωση της υγείας αυξάνει όχι μόνο τόν αριθμό αλλά και την ποιότητα των ανθρώπων. Άποτελεί κατ' αυτόν τόν τρόπο μία επένδυση σέ ανθρώπινο κεφάλαιο πού τά αποτελέσματά της στην ανάπτυξη πρέπει νά ληφθούν υπόψη μέσα στά προγράμματα. Μ' αυτό τό στόχο πρέπει νά αναλύσουμε τους κυριότερους τρόπους δράσης αυτού του κεφαλαίου και νά επιχειρήσουμε νά τά μετρήσουμε. Μερικά αποτελέσματα είναι άμεσα και μπορούν νά μετρηθούν, όπως π.χ. κατά πόσο ή βελτίωση της υγείας του ενήλικου εργάτη αυξάνει την έντατικότητα της εργασίας του». Έτσι λοιπόν ή υγεία μπήκε στά προγράμματα σαν ένα «ειδικό» οικονομικό πρόβλημα.

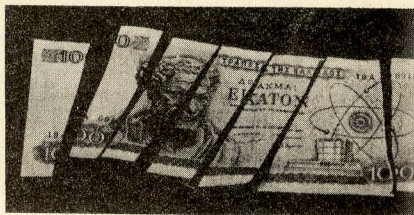
Άλλά άς δούμε μέ κάποιες λεπτομέρειες τή σχετική προβληματική. Η Παγκόσμια Όργάνωση Υγείας όρίζει την υγεία ως «κατάσταση πλήρους φυσικής, διανοητικής και κοινωνικής ευθυμίας», όρισμό πού τόν υιοθέτησαν οι κοινωνιολόγοι, για τή μελέτη της κατάστασης υγείας του πληθυσμού. Άπό την άλλη πλευρά οι οικονομολόγοι, συνηθισμένοι νά επιχειρηματολογούν μέ όρους της αγοράς, θεωρούν την υγεία άλλοτε ως καταναλωτικό κι άλλοτε ως επενδυτικό αγαθό.

Μέ αυτό τό πρίσμα, ή δαπάνη για υγεία των ατόμων αποτελεί μία επένδυση προορισμένη ν' αυξήσει τό «άνθρώπινο κεφάλαιο», έκφραση πού όταν δέν χρησιμοποιείται μέ επιπολαιότητα, άντανακλά, τό λιγότερο, την πίστη σέ μία ιδεολογία άνελεύθερη.

Τελικά, ή υγεία, όταν εισάγεται σ' ένα σχέδιο οικονομικής ανάπτυξης, αποτελεί ένα αντικείμενο του όποιου τό περιεχόμενο διαφέρει ανάλογα μέ την αντίληψη περί υγείας των υπευθύνων του σχεδιασμού: Δηλαδή, ή αντιμετώπιζεται σύμφωνα μέ τόν όρισμό της Παγκόσμιας Όργάνωσης Υγείας, πράγμα πού σημαίνει ότι ή βελτίωση του επιπέδου υγείας του λαού αποτελεί στόχο της κυβερνητικής ανάπτυξης πολιτικής, τό ίδιο όπως ή άνύψωση του επιπέδου των γνώσεων και του πολι-

τισμού, ή αντιμετώπιζεται σύμφωνα μέ τις στενές αντίληψεις των οικονομολόγων, ότι δηλαδή αποτελεί μία επένδυση. Στην περίπτωση αυτή, ή βελτίωση του επιπέδου υγείας του λαού πού αποτελεί αντικείμενο του σχεδίου, δέν είναι στην πραγματικότητα παρά μέσο για νά επιτευχθεί ή αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας.

Θά ήθελα εδώ, πολύ συνοπτικά, νά υπενθυμίσω μερικές από τις πρό του 1981 άριστολογίες της έξουσίας για την υγεία.

Οι τάσεις σχεδιασμού του τομέα της υγείας

Μία πρώτη προσπάθεια σχεδιασμού αυτού του τομέα έγινε από τό δικτατορικό καθεστώς στή διάρκεια μίας περιόδου κατά την όποία όλόκληρη ή πολιτική της έθνικής ανάπτυξης προσδιοριζόταν από την έπιταγή νά διατηρηθεί τό στρατιωτικό καθεστώς στην έξουσία μέ κάθε μέσο (καταπίση, πολιτική άφθονων υλικών παραγωγίσεων προς τή μικροαστική τάξη κ.λπ.). Τότε συντάχθηκε τό Σχέδιο Έθνικής Πολιτικής Υγείας (Άπρίλιος 1969) τό όποιο ήταν σύμφωνα μέ τό πνεύμα και τις γενικές κατευθυντήριες γραμμές του πενταετούς σχεδίου ανάπτυξης 1968-1972.

Σύμφωνα μέ τις επεξηγήσεις πού συνόδευαν τό πενταετές σχέδιο «...οι λόγοι ανάλυσης της ευθύνης προστασίας της υγείας από τό κράτος είναι πολλοί και σύνθετοι». Ο σημαντικότερος, σύμφωνα μέ τους συντάκτες του σχεδίου ήταν ότι: «Τό κράτος μεριμνά διά την βελτίωση των όρων διαβίωσης του πληθυσμού, διά της έν γενει κοινωνικής πολιτικής της πολιτικής υγείας, διότι ούτως έξασφαλίζει την κοινωνική γαλήνη και την έθνική ένότητα. Ως έκ τούτου καθίσταται ένιαϊον και ίσχυρόν. Η κοινωνική πολιτική, κατοχυρώνουσα την κοινωνική γαλήνη, σφρηγλατεί την ένότητα».

Παίρνοντας υπόψη ότι καμιά από τις προτάσεις πού περιλαμβάνονται στό σχέδιο του 1969 δέν εφαρμόστηκε στην πράξη και ότι οι προθέσεις των ιθυνόντων της κοινωνικής πολιτικής της δικτατορικής κυβέρνησης περιορίστηκαν στή θεαματική άναγγελία τους, όφειλουμε νά δώσουμε ιδιαίτερη προσοχή στον προαναφερόμενο ως σημαντικό λόγο: Δικαιολογεί τό ένδιαφέρον της προστασίας της υγείας του πληθυσμού σαν μέσο για την έξασφάλιση της «πολιτικής σταθερότητας».

Αυτός ό λόγος όμως δικαιολογεί και την όριστική άπραξία της έξουσίας στον τομέα αυτό: οι στόχοι της ένσωμάτωσης των εργαζόμενων τάξεων στή διαδικασία της καπιταλιστικής παραγωγής και της μη άνάδειξής τους σέ παράγοντες άποσταθεροποίησης του καθεστώτος (στόχοι εγγύησης και πολιτικής σταθερότητας)

υλοποιήθηκαν, όπως είναι γνωστό, μέ την πολιτική καταστολή και καταπίση.

Η δεύτερη άπόπειρα σχεδιασμού του τομέα υγείας στην Ελλάδα είναι εκείνη πού έντάσσεται στό πενταετές σχέδιο άνάπτυξης 1976-80. Σ' αυτό τό πρόγραμμα, σέ αντίθεση μέ τά προηγούμενα πού αναφέρονται άόριστα στά «προβλήματα του τομέα της υγείας», άφιερωνόταν ιδιαίτερο μέρος στή «βελτίωση της κατοικίας, υγείας, κοινωνικής ασφάλειας και πρόνοιας». Όλες αυτές οι άπόπειρες σχεδιασμού παρέμειναν άπλό εύχολόγιο μέ τελικό αποτέλεσμα τή διαίωνη των όργανωτικών και πιο στοιχειωδών άδυναμιών του συστήματος υγείας.

Μετά όμως από την παρένθεση αυτή άς επιμείνουμε στις σημερινές προσπάθειες όργάνωσης του τομέα της υγείας όπως μορφοποιήθηκαν μέ τό νόμο 1397 (1983) για τό Έθνικό Σύστημα Υγείας.

Δέν πρόκειται νά επιχειρήσω καμιά διεξοδική ή λεπτομερειακή κριτική παρά μόνο νά έπισημάνω ένα κεντρικό του σημείο πού είναι άποκαλυπτικό των τάσεών του.

Τό Έθνικό Σύστημα Υγείας

Τό νέο «πενταετές» πρόγραμμα οικονομικής και κοινωνικής άνάπτυξης, βασισμένο στην άντίληψη ενός «άνθρωποκεντρικού προτύπου άνάπτυξης», τονίζει την προτεραιότητα της προστασίας της υγείας του λαού ως «θεμελιακή έπιταγή για την Πολιτεία».

Στό κεφάλαιο πού τιτλοφορείται «ριζική βελτίωση της υγείας» γίνεται καταρχήν σύντομη περιγραφή της μέχρι τώρα κατάστασης μέ έπίσημανση όλων των «κακώς κειμένων» και μέ όρους δανεισμένους από τά αίτήματα των κοινωνικών και επαγγελματικών τάξεων. Μ' άλλα λόγια, μέσα από τις γραμμές του κειμένου πού αναφέρεται στα προβλήματα και τις άνεπάρκειες, διακρίνεται ένας τρόπος προσέγγισης του προβλήματος σαν κι αυτόν πού πρότειναν οι συνδικαλιστικοί φορείς και ή κοινωνική διεκδίκηση (έπίσημανση των κοινωνικών άνισοτήτων του συστήματος περίθαλψης, της υπερεκμετάλλευσης από τή δράση του ιδιωτικού κεφαλαίου, της έμφασης στή θεραπευτική ιατρική, των άπάνθρωπων συνθηκών νοσηλείας).

Θά μπορούσε λοιπόν νά καταλήξει κανείς πώς πρόκειται για έναν προγραμματισμό πού άποβλέπει στό νά «άποσβέσει» τους κοινωνικούς κραδασμούς και νά άποροφήσει τά αίτήματα των τάξεων, για νά τά άναμασήσει στή συνέχεια και για νά τά παραδώσει έπεξεργασμένα πλέον στό κοινωνικό σώμα, ένα σώμα ούδέτερο, άπαθές και έπιδεκτικό χειραγώγησης».

Σ' αυτό τό πλαίσιο προτείνεται ή κοινωνικοποίηση της υγείας μέ τή δημιουργία του Έθνικού Συστήματος Υγείας πού έγινε νόμος του Κράτους στις 7 Οκτωβρίου 1983.

Η θεμελιακή άλλαγή, όρίζει τό σχέδιο, ξεκινάει από την ύπαγωγή όλων των σχετικών μέ την υγεία φορέων στον Έθνικό Φορέα Υγείας και τό βασικό χαρακτηριστικό της νέας δομής είναι ό όργανωτικός και δομικός διαχωρισμός των φορέων και ύπηρεσιών υγείας, σέ κεντρικό,

περιφερειακό και τοπικό επίπεδο. Στους συγκεκριμένους οργανισμούς και διοικητικούς φορείς που θα υλοποιήσουν τις αρχές λειτουργίας του συστήματος προβλέπεται ή συμμετοχή εκλεγμένων εκπροσώπων και ενδιαφερομένων.

Αυτό βέβαια που έχει επανειλημμένα τονιστεί είναι ότι ο νόμος αυτός αποτελεί αντανάκλαση των απόψεων που παρήγαγε το προοδευτικό κίνημα των νοσοκομειακών γιατρών. Πράγματι, οι γιατροί κατά τη διάρκεια των τελευταίων χρόνων, διαπιστώνοντας την άθλια κατάσταση και τα ανυπέβλητα προβλήματα σε όλους σχεδόν τους τομείς της υγείας, και ιδιαίτερα στη νοσοκομειακή περίθαλψη, συνειδητοποίησαν τη δυνατότητα ενός μετασχηματισμού του συστήματος υγείας και διατύπωσαν μία σειρά διεκδικήσεων.

Η έντονα νοσοκομειοκεντρική κατεύθυνση που αποτελεί το χαρακτηριστικό του νόμου-πλαίσιο για την υγεία θα μπορούσε λοιπόν να ερμηνευθεί, εκτός από την πίεση της υπάρχουσας κατάστασης και ως απόρροια μιάς πίεσης που προήλθε από τους χώρους του νοσοκομείου.

Δέν πρόκειται να επιμεινώ στις σε όλους γνωστές και αναμφισβήτητα ωφέλιμες για το κοινωνικό σύνολο θεσμικές αλλαγές, όπως είναι ο θεσμός του νοσοκομειακού γιατρού πλήρους και αποκλειστικής απασχόλησης, ο φραγμός στην εκμεταλλευτική ιδιωτική δραστηριότητα κ.ά. Περιορίζομαι σ' ένα σημείο που κατά τη γνώμη μου αποτελεί καθοριστικό στοιχείο όταν επιχειρεί κανείς να ερμηνεύσει τους στόχους και τις επιλογές της κρατικής πολιτικής στον τομέα της υγείας. Πρόκειται για το μεγάλο χώρο που παραχωρεί ο νόμος-πλαίσιο στη θεραπευτική ιατρική, που είναι κατά κύριο λόγο ή νοσοκομειακή, αφήνοντας στην προληπτική ιατρική περιορισμένο πεδίο δράσης. Βέβαια, τα Κέντρα Υγείας φαίνεται να καλύπτουν ένα μεγάλο φάσμα δραστηριοτήτων εφόσον αποτελούνται από τρία τμήματα: το τμήμα της περίθαλψης, το τμήμα προληπτικής και το τμήμα κοινωνικής φροντίδας. Οι διατάξεις όμως που αναφέρονται στις συγκεκριμένες δραστηριότητες είναι τόσο γενικόλογες και ασαφώς διατυπωμένες ώστε θα μπορούσε κανείς να συμπεράνει ότι μπορούν να γίνουν πολλά, είναι όμως εξίσου πιθανό να μη γίνει και τίποτα.

Η εξαγωγή συμπερασμάτων, όσον αφορά τους τομείς της προληπτικής ιατρικής και ως προς τις προοπτικές που ανοίγονται στο χώρο αυτό, είναι εξαιρετικά δυσχερές. Η φράση «μεσοπρόθεσμα πρέπει να δοθεί έμφαση στη δημιουργία των προϋποθέσεων για τη γενίκευση της προληπτικής ιατρικής», είναι ένδεικτική αυτής της αοριστίας. Αντίθετα, η βαρύτητα που αποδίδεται στη νοσοκομειακή περίθαλψη είναι αρκετά σαφής και συγκεκριμένη ως προς τις επιλογές της κυβερνητικής πολιτικής. Βέβαια η κατάσταση στο χώρο αυτό είναι κυριολεκτικά άθλια και προσφέρεται τόσο για θεαματικές όσο και για αποτελεσματικές αλλαγές.

Η βαρύτητα που αποδίδεται στην οργάνωση του νοσοκομείου, η τοποθέτηση σε δεύτερη μοίρα της πρωτογενούς περίθαλψης και, κυρίως, της πρόληψης συνδέεται με το πρότυπο της δυτικής ιατρικής που χαρακτηρίζεται ακριβώς απ' αυ-

τό, από την έμφαση, δηλαδή, στη θεραπευτική περίθαλψη και την προώθηση της σύγχρονης τεχνολογίας και κατασκευής μεγάλων νοσοκομειακών μονάδων. Το πρότυπο αυτό αποτελεί παράγωγο του οικονομικού συστήματος και διαπνέεται από τη λογική της κατανάλωσης, την ανάγκη δηλαδή για όσο το δυνατόν μεγαλύτερη τόνωση της ζήτησης εμπορευσιμων αγαθών.

Ας μὴ ξεχνάμε πώς το σύστημα της περίθαλψης αποτελεί ένα σημαντικό αγοραστή μερικών βιομηχανικών κλάδων και πολλές φορές κυριαρχείται από τη βιομηχανία, κυριαρχία που δέν μπορεί παρά να τό οδηγήσει σε αποκλίσεις από τον θεωρητικό του στόχο, την υγεία.

Η «έκβιομηχάνιση» της ιατρικής (όπως έγινε εξάλλου και με τη γεωργία) ανταποκρίνεται πάνω απ' όλα στις ανάγκες της βιομηχανικής δραστηριότητας. Η έντονη επέκταση της χημείας στη θεραπευτική και ό όλο και σαφέστερος τεχνικός χαρακτήρας της ιατρικής δραστηριότητας αποτελούν την απόδειξη.

Τό πιό πρόχειρο παράδειγμα που θά είχε να αναφέρει κανείς για να στηρίξει αυτό τό συλλογισμό είναι ή τεράστια ανάπτυξη, στό πλαίσιο αυτού του προτύπου ιατρικής, της φαρμακοβιομηχανίας. Η βιομηχανία αυτή, μέ τους γιγαντιαίους πολυεθνικούς της όμιλους, ακολουθεί μία στρατηγική δημιουργίας υπερκερδών μέ τη συνεχή επινόηση νέων προϊόντων, πολλά από τά όποια όχι μόνο δέν προσφέρουν τίποτα στην υπόθεση της υγείας αλλά αποτελούν την πηγή διαφόρων «ιατρογενών», όπως αποκαλούνται, ασθενειών.

Μέ τις υπερανπτυγμένες δραστηριότητες της διαφήμισης (ή όποια ονομάζεται κατ' εὐφημισμόν «πληροφόρηση του γιατρού») επιτυγχάνεται μία καταχρηστική κατανάλωση δημιουργώντας τό φαινόμενο της γνωστής σύγχρονης μαστίγας της «πολυφαρμακίας».

Τό ότι λοιπόν ή θεραπευτική ιατρική, που αποτελεί έναν σημαντικό χώρο διάθεσης βιομηχανικών προϊόντων αιχμής, ανταποκρίνεται περισσότερο στις ανάγκες της οικονομίας παρά στις ανάγκες των ατόμων, επαληθεύεται έμμεσα από την υποτονικότητα που παρουσιάζουν οι δραστηριότητες της πρόληψης. Στην καλύτερη περίπτωση, μέσα σ' ένα τέτοιο σύστημα, οι δραστηριότητες αυτές περιορίζονται στην ιατρική παρέμβασης λίγο πριν από την εκδήλωση της ασθένειας, και σε καμία περίπτωση δέν κατευθύνονται προς την κατάργηση των αιτιών κινδύνου, όταν οι αίτιες αυτές συνδέονται μέ τη λειτουργία του οικονομικοκοινωνικού συστήματος.

Η λεπτομερειακή ρύθμιση των χειριστικών προβλημάτων των νοσοκομείων που επιχειρεί τό Έθνικό Σύστημα Υγείας (προβλήματα που όντως είναι δεξυτάτα κι έπειγει ή επίλυσή τους) δέν άρκει για την ενσάρκωση μιάς προοπτικής μετασχηματισμού των κοινωνικών δομών και επαναπροσδιορισμού της θέσης του ανθρώπου τόσο στό πλαίσιο των υπάρχουσών δομών όσο και στό πλαίσιο των μελλοντικών.

Γιά να παραχθεί ένα αξιοσημείωτο και αναβαθμισμένο υγειονομικό έργο απαιτείται ή στήριξη, ιδεολογικά και πρακτικά, όλων των προϋποθέσεων για τη λειτουργία Κέντρων Υγείας, μέ την έννοια,

βέβαια, των αυτόνομων σταθμών πρωτοβάθμιας περίθαλψης κι όχι ενδιάμεσων κρίκων (όπως προβλέπεται να εξελιχθούν, ανάμεσα στην υποβαθμισμένη περιφέρεια και τό κέντρο, θέμα, εξάλλου, που σχετίζεται μέ τη γενικότερη αναβάθμιση της ζωής στην έπαρχία). Έπίσης τό ζήτημα της υγειονομικής αναβάθμισης στηρίζεται και στη δημιουργία αξιόλογων τομέων κοινωνικής ιατρικής στις ιατρικές σχολές (ιατρική της εργασίας, για παράδειγμα, επιδημιολογία), στην ανάπτυξη της υγειονομικής διαφώτισης του πληθυσμού και άλλων μορφών πρόληψης αλλά κυρίως στην επεξεργασία μιάς άλλης στρατηγικής για την υγειονομική περίθαλψη που θά στηρίζεται στον επαναπροσδιορισμό των υγειονομικών αναγκών μας. Βέβαια όλα αυτά δέν θά οδηγήσουν πουθενά άν δέν άλλαζε αυτή ή ίδια ή αντίληψη περί υγείας και αρρώστιας των ιθυνόντων της υγειονομικής πολιτικής. Διότι μέ τό να θεωρείται ή υγεία ως άπουσία αρρώστιας συνεπάγεται ότι ή ανάγκη για υγεία δέν είναι άλλο από μία ανάγκη για περίθαλψη, για θεραπεία. Κι από την άλλη, μέ τό να προσεγγίζεται ή εκδηλωνόμενη ασθένεια έντελώς τεχνικά μένον έξω από τό πεδίο έρευνας οι κοινωνικοοικονομικοί παράγοντες, προσδιοριστικοί της νοσηρότητας για πολλές ένδημικές ασθένειες.

Ένα Σύστημα Υγείας, λοιπόν, παράλληλα μέ τη διαχείριση κρατικών θεσμών θά πρέπει να τονίζει την αναγκαιότητα της επιδημιολογίας στην ύπηρεσία της μελέτης των συνθηκών ζωής και εργασίας.

Μόνο μ' αυτό τον τρόπο θά μπορούσε να στραφεί αποτελεσματικά ή ιατρική προς τον έντοπισμό και την εξάλειψη των παθογόνων συνθηκών, προς την πρωτογενή πρόληψη, ώστε να δημιουργηθούν οι προϋποθέσεις για συλλογική δράση μέ στόχο τό μετασχηματισμό των συνθηκών αυτών.

Πολύ φοβάμαι, όμως, πώς μία κρατικιστική λογική σαν και τη σύγχρονη νεοελληνική που ξαντλεί τά όρια της στην «παρέμβαση» αντί να αποτελεί (γιατί όχι;) πηγή έμπνευσης για τό καινούργιο, για τον μετασχηματισμό, είναι πολύ διαστακτική άν όχι έντελώς άπορριπτική ως προς αυτούς τους στόχους.

Πάντως, οι θεσμικοί μηχανισμοί της δημόσιας υγείας, είτε πρόκειται για την κοινωνική ασφάλιση είτε για τά ιατρεία, τά νοσοκομεία, τά άσυλα, φέρουν (όπως είχε πει κι ό Πουλαντζάς) την «άστική» σφραγίδα.

Μέ τό να συνεχίζει λοιπόν ό υγειονομικός μηχανισμός να βασίζεται σε μία εκβιομηχανισμένη και δαπανηρή θεραπευτική ιατρική και να μην εισάγονται εκείνοι οι μετασχηματισμοί που θά μπορούσαν να δράσουν πάνω στις αίτιες των ασθενειών, οδηγούμαστε στό συμπέρασμα ότι τό σύστημα της υγείας διαπνέεται από τις αντίληψεις εκείνες για την υγεία που τό συνδέουν στενά μέ την «οικονομία», μέ την έννοια της αύξησης της παραγωγικότητας της εργασίας, μέ την έννοια της άποδοτικότητας του «άνθρώπινου κεφαλαίου», κι όχι τόσο μέ την έννοια για φυσική, διανοητική και κοινωνική ευημερία του ανθρώπου.

Αίλια Άντωνοπούλου

Είναι τό AIDS ή αρρώστια του αιώνα;

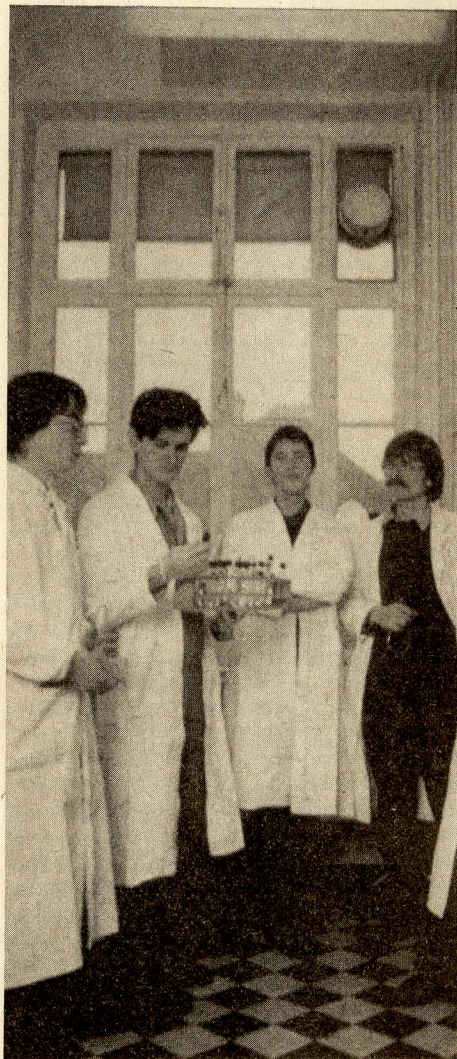
Με την έντυπωσιακή αύξηση του αριθμού των θυμάτων του, στα όποια περιλαμβάνονται πιά και διασημότητες, το AIDS —σύνδρομο επίκτητης ανοσολογικής ανεπάρκειας— μετά από μία πρώτη φάση στην οποία λαθροβίωσε ως παράξενη, αν όχι καταραμένη, αρρώστια όρισμένων παράξενων ατόμων —όμοφυλόφιλων, τοξικομανών— εμφανίζεται τώρα ως ώριμη, μεγάλη άπειλή όχι άπλως για κάποιους απόκληρους της ζωής αλλά για τη ζωή όλων άνεξαιρέτως. Τόσο μεγάλη μάλιστα πού τις διαστάσεις της δέν μπορεί νά τις προβλέψει κανείς. Μπορεί ένδεχομένως νά τις φαντάζεται μέ δέος... «Πρόκειται για κάτι χειρότερο από ότιδήποτε έχει άντιμετωπίσει μέχρι τώρα ή άνθρωπότητα» δήλωσε κάποιος Άμερικανός γιατρός, ξεπερνώντας και τούς πιο εύφρανταστους δημοσιογραφικούς καλάμους.

Πόση αλήθεια ύπάρχει σ' αυτή την εικόνα έπαπειλούμενου άφανισμού;

Τό AIDS σίγουρα άποτελεί ένα πολύ σοβαρό πρόβλημα για τή δημόσια ύγεια αυτή τή στιγμή. Μέχρι τώρα δέν έχει βρεθεί καμιά θεραπεία για όσους πάσχουν απ' αυτό και παρουσιάζει πολύ ύψηλή θνησιμότητα (οί μισοί απ' όσους πάσχουν πεθαίνουν). Από τήν άλλη όμως τά καρδιαγγειακά νοσήματα και οί νεοπλασίες εξακολουθούν νά άποτελούν τις δύο πρώτες αίτιες θανάτου σέ παγκόσμια κλίμακα— είναι δηλαδή, για τήν ώρα, πολύ πιο άπειλητικά όχι μόνο από τό AIDS αλλά και από τό σύνολο των λοιμωδών νοσημάτων. Αυτές τις άπειλές κανείς δέν τις θυμάται πιά.

Επίσης, τώρα πιά είναι γνωστά αρκετά πράγματα για τή φύση, τήν αιτιολογία και τόν τρόπο μετάδοσης της αρρώστιας αυτής. Πρόκειται για μεγάλη έξασθένηση του άμυντικού συστήματος του οργανισμού, ή όποία όφείλεται στή δράση ενός ιού πού μεταδίδεται κυρίως από έπαφές μέ μολυσμένο αίμα. Αυτό μπορεί νά γίνει μέ μολυσμένες βελόνες και χειρουργικά εργαλεία, μετάγγιση και σεξουαλική έπαφή —κυρίως πρωκτική συνουσία. Πραγματικά, οί πληθυσμιακές ομάδες πού έχουν θιγεί κατά κύριο λόγο από AIDS είναι άντρες όμοφυλόφιλοι, άτομα πού κάνουν ένδοφλέβια χρήση ναρκωτικών και άτομα πού χρειάζεται νά κάνουν συχνές μεταγγίσεις αίματος. Ό τρόπος μετάδοσης του AIDS είναι πανομοιότυπος μέ εκείνον της ήπατίτιδας Β.

Μέ όλα αυτά όμως δεδομένα, ή μεταφυσική του AIDS, μεταφυσική πανικού, άνθει. Η πού γνωστή της έκφραση είναι ό συσχετισμός του μέ τή σεξουαλική ζωή σέ υπερβατικό σχεδόν επίπεδο· από πολλούς κηρύσσεται ή χυδαία διαλεκτική: βιασμός της φύσης (μέ τή σεξουαλική άσυδοσία) —θεία τιμωρία— μεταμέλεια και έγκράτεια ως μόνη λύση. Όχι δηλαδή ότι είναι λογικό νά αφήσει άνεπηρεάστη τή σεξουαλική ζωή μία τόσο σοβαρή αρρώστια πού σχετίζεται και μέ τις σεξουαλικές συνήθειες. Όπως και νά τό κάνουμε όμως, τό AIDS δέν είναι άφροδισιο νόσημα. Σ' αυτή τή βαθιά πλάνη δέν βρίσκονται μόνο αυτού του είδους οί θια-

σώτες της έγκράτειας, αλλά και όσοι, πέφτοντας στό άλλο άκρο, θεωρούν τήν δλη ύπόθεση έφεύρημα της αντίδρασης για νά θιγούν οί σεξουαλικές έλευθερίες και οί όμοφυλόφιλοι (οί ίδιοι οί όμοφυλόφιλοι πάντως δέν φαίνεται νά συμμερίζονται τέτοιες άπόψεις)· γιατί και οί δύο αυτές όπτικές τείνουν νά μεταθέσουν τό πρόβλημα από τήν ίδια τήν αρρώστια στα περί σεξουαλικής έλευθερίας, άνοχής, φύσης κ.λπ.

Εξάλλου, οί διωγμοί, τόσο μεμονωμένων ατόμων όσο και κοινωνικών ομάδων, των όποιων οί δυτικές κοινωνίες γίνονται θέατρο τελευταία —και δέν είναι λίγοι: κοινωνικός άποκλεισμός, άπομόνωση, μέχρι και φυσική έξόντωση— δέν φαίνεται νά έχουν ως άφορμή τό AIDS και στόχο κάποιες μειονότητες —φέρ' ειπείν τούς όμοφυλόφιλους. Μάλλον τό αντίθε-

το συμβαίνει. Ό στόχος, τά «μιάσματα», είναι οί άρρωστοί από AIDS πού, απ' ό,τι διαβάζουμε, μέχρι κι οί γιατροί μερικές φορές άρνοούνται νά τούς περιθάλλουν, μέχρι κι ή οικογένειά τους μερικές φορές τούς έγκαταλείπει, μέχρι κι οί νεκροθάφτες άρνοούνται νά τούς θάψουν. Αυτή ή παράλογη άγριότητα είναι άλλωστε τό χειροπιαστό άντίκρισμα όσων άκούγονται για «νέα πανούκλα».

Προκύπτει τό έρώτημα: Πώς, μέσα σέ μία νύχτα σχεδόν, τόσο σημαντικές πλευρές της ζωής των δυτικών κοινωνιών κοντεύουν νά αλλάξουν και πώς μία αρρώστια ουσιαστικά γνωστή πιά προκαλεί αυτό τό μαζικό παραλήρημα περί νέας Άποκάλυψης; Φαίνεται επίσης όμως ότι, έστω κι αν ή ίδια ή αρρώστια ξεσπασε σάν καταγίδα σέ καθαρό ούρανό, έφτασε σέ μία κοινωνία «έτοιμη» νά τήν υποδεχτεί όπως τήν υποδέχτηκε —μία κοινωνία χωρίς ήθικό και γεμάτη άνασφάλεια. Γιατί, αν μέσα στην κοινωνία της άφθονίας οί καρδιοπάθειες μπορούσαν νά χαρακτηριστούν αρρώστια των έπιχειρηματιών και ό καρκίνος συνέπεια της καλοπέρας και της μακροζωίας, αυτά συνέβαιναν μέ τήν ένδόμηχη πεποίθηση ότι τό έπιστημονικό κράτος προνοίας θά μπορούσε νά «χωρέσει», αν όχι, μακροπρόθεσμα, νά θεραπεύσει αυτά τά σύμφοτα μέ τήν πρόοδο κακά. Υπήρχε ακόμα και τό άντισταθμιστικό δράμα της έλευθερίας —κομμάτι της όποίας ύπήρξε και ή σεξουαλική επανάσταση— σέ μία κοινωνία πού άντεχε νά κατανοεί και νά άνέχεται. Η κατάσταση όμως έδώ και αρκετά χρόνια έχει αλλάξει. Η κρίση —αν όχι άποτυχία— της κοινωνίας αυτής, όχι μόνο οικονομική, έχει ήδη βάσει τή σφραγίδα της και στους νέους μαζικούς μύθους πού κυκλοφορούν— τόν άγριο, σχεδόν άπελισμένο άτομισμό του «δ σόζων εαυτόν σωθήτω» και τις βάρβαρες μεταφυσικές. Ήδη έδώ και καιρό στην Άμερική, γενέτειρα όχι του AIDS αλλά της ψύχωσης του AIDS, έγινε μόδα ή κουλτούρα της καταστροφής και της κινδυνολογίας και ύμνείται ή έλευση και ό καθαριστικός ρόλος κάποιας Άποκάλυψης —από τόν κινηματογράφο μέχρι τή διεθνή πολιτική. Αυτό πού έλειπε ήταν ή ύλοποίηση των φαντασιώσεων αυτών μέ κάποιο μεταφυσικό τρόπο.

Τό AIDS βάζει τήν κοινωνία μπροστά στό δίλημμα νά συμβιώσει μέ μία νέα αρρώστια ή νά τήν αναγάγει σέ έξοντωτικό μπαμπούλα. Τά πράγματα μέχρι τώρα δείχνουν ότι έπελέγη ή δεύτερη λύση —ή λύση της βγαλμένης από τό πνεύμα της σεξουαλικής επανάστασης «νέα πανούκλας». Κι ενώ ή ιατρική προσπαθεί νά καταλάβει τό AIDS για νά τό πολεμήσει, ή ίδια ή κοινωνία προσπαθεί νά τό διώξει μέ πογκρόμ, μετάνοιες και ξόρκια. Γιατί, όπως είπε κάποιος Γάλλος γιατρός, τό δύσκολο είναι «νά μάθουμε νά ζούμε μέ τό AIDS» —και κατ' έπέκταση μέ τούς φόβους και τις φαντασιώσεις πού έκλύει σέ μία εποχή πού αντί νά διαλύει τά φαντάσματα και τις μάγισσες, τά έκτρέφει.

Γρηγόρης Μανιαδάκης

ΣΜΥΡΝΗ ΣΤΑ 1985 ΜΙΑ ΠΟΛΗ

Δέν έχουν περάσει πολλά χρόνια από την εποχή όπου οι πόλεις με τὰ δύο πρόσωπα ήταν κάτι τὸ οἰκείο γιὰ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ τόπου μας. Μέσα σὲ ἐλάχιστο χρόνο ὅμως αὐτές σαράθηκαν καὶ χάθηκαν μέσα στὶς βίαιες δίνες τῶν ἐθνικῶν καὶ πολιτικῶν ἀντιθέσεων, μέσα στοὺς πολέμους καὶ τὶς μετακινήσεις ὀλόκληρων πληθυσμῶν. Ἔτσι, σήμερα, μιά πόλη πού κλεινὴ μέσα τῆς δύο κόσμων, πού παρουσιάζεται με δύο πρόσωπα, μᾶς ξαφνιάζει ἀρχικά, μᾶς ἐντυπωσιάζει καὶ μᾶς ξυπνᾷ τὴν περιέργεια καὶ τὴν αἴσθηση τοῦ ξένου. Αἰσθανόμαστε τὴ μεταφορά στὸ γεωγραφικὸ χῶρο καὶ στὸ χρόνο. Καὶ νιώθουμε ἀκόμα πὶο παράξενα ὅταν ἡ πόλη αὐτὴ μᾶς εἶναι γειτονική, γνωστή, οἰκεία. Ὅταν κουβαλάει μέσα τῆς πλούσιες δικές μας μνήμες.

Ἡ Σμύρνη δέν εἶναι μιά ἐυρωπαϊκὴ πόλη, παρὰ τὶς λαμπρές πλούσιες συνοικίες τῆς παραλίας. Δέν εἶναι ὅμως οὔτε μιά πόλη τῆς Ἀνατολῆς, παρὰ τὴ συμπεριφορά τῶν κατοίκων τῆς, τὰ ρούχα τῶν γυναικῶν τῆς ἢ τὶς εἰκόνες τῶν μαχαλάδων τῆς. Εἶναι ταυτόχρονα καὶ τὰ δύο μαζί ἢ, καλύτερα, εἶναι ἡ ἀντίθεση τῶν δύο αὐτῶν κόσμων πού τὴ δημιουργεῖ καὶ τὴν ἐκφράζει. Γιατί στὴ Σμύρνη ὁ κόσμος καὶ ὁ τρόπος τῆς Δύσης δέν ἔχουν δαμάσει τοὺς ἀντίστοιχους τῆς Ἀνατολῆς, ὁ καπιταλισμὸς τῆς παραλίας δέν ἔχει θίξει τὸ μεγάλο παζάρι. Αὐτὸ δέν σημαίνει ὅτι δέν ὑπάρχει. Σήμερα, ὁ ἐπισκέπτης, ἀκριβῶς ὅπως ὁ Σατωβριάνδος δύο αἰῶνες προτύτερα, θά συναντήσει καὶ μιά Σμύρνη «δυνατὴ», γεμάτη ζωὴ, ὅπου τὰ φορέματα τῶν γυναικῶν, τὰ διαμερίσματα καὶ τὰ γραφεῖα τῶν σύγχρονων πολυκατοικιῶν δέν ἔχουν τίποτα νὰ ζηλέψουν ἀπὸ τὰ ἐυρωπαϊκὰ τους πρότυπα.

Αὐτὴ ἡ συνύπαρξη δύο κόσμων, αὐτὴ ἡ συνάντηση δύο πολιτισμῶν, δύο ἀντιλήψεων γιὰ τὴ ζωὴ στηρίζει πλῆθος ἀντιθέσεων καὶ δημιουργεῖ ἀναρίθμητους τύπους ἀνθρώπων. Καὶ ἡ ὁμορφιά τῆς σημερινῆς Σμύρνης βρίσκεται ἀκριβῶς ἐδῶ. Μοιάζει με μωσαϊκὸ ἀνθρώπων μορφῶν, ὑποθέσεων καὶ καταστάσεων. Οἱ κομψεύμενοι νέοι τῆς παραλίας ἐπιδεικνύ-

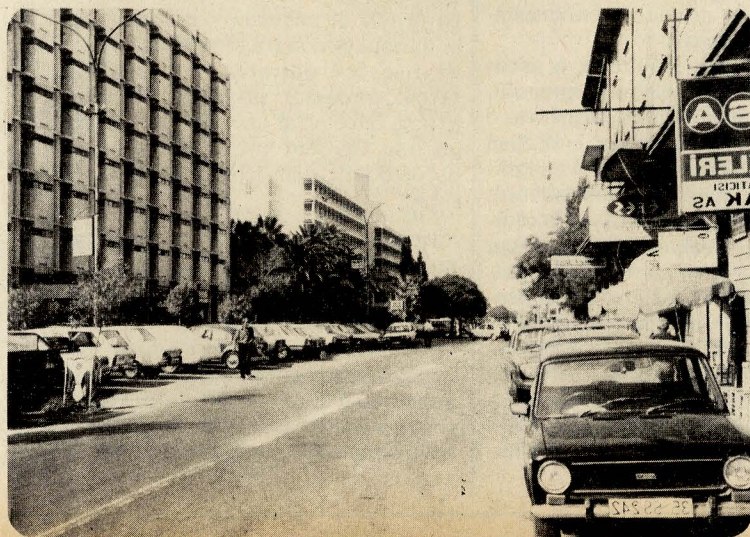
ονται στὶς πιτσαρίες, στὰ φάστ φούντ καὶ στὶς μπιραρίες ἀκόμα ἐνῶ δίπλα τους ἕνας ἀπίθανος ἀριθμὸς μικροπωλητῶν κάθε ἡλικίας πασχίζει νὰ πουλήσει τὰ παγωμένα του φραγκόσουλκα, ἀμύγδαλα ἢ θαλασσινὰ γιὰ νὰ συμπληρώσει ἕνα εἰσόδημα πού πάντα θά εἶναι ἀνεπαρκές. Ἡ φωνὴ τοῦ μουεζίνη, ἐνισχυμένη ἀπὸ τὰ μεγάφωνα πιά, στὴ δύση τοῦ ἡλίου, δέν ἀκούγεται με τὸν ἴδιο τρόπο σὲ ὅλες τὶς συνοικίες. Στὶς «ἐυρωπαϊκές» δέν ἀκούγεται καθόλου ἐνῶ στὸ παζάρι καὶ στοὺς μαχαλάδες τοῦ ἐσωτερικοῦ προκαλεῖ ἀκόμα ριγὴ θρησκευτικῆς πίστεως καθὼς πλῆθος εὐλαβῶν μουσουλμάνων σπεύδουν νὰ γονατίσουν καὶ νὰ προσευχηθοῦν στὸν Ἄλλάχ. Ἡ ἐρωτικὴ πρόσκληση ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπικοινωνία ἀκόμα γίνονται με τὴν ἐκφραση τοῦ προσώπου καὶ τὴ λάμψη τοῦ βλέμματος ἀπὸ τοὺς πολλοὺς ἀν καὶ ἀνάμεσα τοὺς μποροῦν νὰ παρερμηνέυσουν πρακτικῶς ἀνάλογες με τὸ δικὸ μας θρασύτερο «καμάκ»...

Ἡ «ἐυρωπαϊκὴ» Σμύρνη τῆς παραλίας καὶ τῶν προαστίων ἔχει σάν σύμβολό τῆς τοὺς εὐθὺγραμμιστοὺς δρόμους, τὶς μεγάλες πλατεῖες καὶ τὰ γιγαντιαία οἰκοδομικὰ συγκροτήματα τῶν γραφείων, τῶν τραπεζῶν καὶ τῶν ἐμπορικῶν κέντρων. Σὲ ὅλα αὐτὰ τὰ λαμπρὰ οἰκοδομήματα, ἡ Σμύρνη τῆς Ἀνατολῆς ἀντιπαρθέτει τὸν ἀτελείωτο λαβύρινθο τῶν στενῶν δρόμων τοῦ παζαριῶ. Ὁ δικὸς τῆς δυναμισμὸς μετριέται με τὰ ἀναρίθμητα μαγαζιά καὶ ἐργαστήρια, αὐστηρὰ ταξινομημένα κατὰ εἰδικότητα, εἶδος καὶ σινάφι. Τὸ πλῆθος πού συνωστίζεται στοὺς στενοὺς τοῦ δρόμου εἶναι πού περισσότερο ἀπὸ ἐκείνο τῶν σύγχρονων «ἐμπορικῶν κέντρων» τῆς παραλίας. Ἡ πόλη ζεῖ καὶ ἀναπνέει ἐδῶ. Ὅλες οἱ δραστηριότητες, ὅλες οἱ ὑπηρεσίες λειτουργοῦν με τρόπο διαφορετικὸ ἀπὸ ἐκεῖνον τῆς παραλίας. Τὸ σινάφι τῶν γιατρῶν, ὀδοντιάτρων, ὀπτικῶν γεμίζει ἀσφυκτικὰ με τὶς πινακίδες του τὰ δύο τρίτα στενὰ ὅπου βρίσκεται ἐγκατεστημένο. Παρακάτω τὸ ἴδιο συμβαίνει με τοὺς δικηγόρους καὶ με κάθε εἶδος ἐπάγγελμα, μέχρι τὰ ταπεινότερα τῶν κατασκευαστῶν τακουινῶν ἢ κομ-

πολογῶν. Ἀπὸ τὰ μυριάδες καταστήματα καὶ ἐργαστήρια ξεπηδᾷ μιά τέτοια δραστηριότητα, ἕνας τόσο φανατικὸς μόχθος ὥστε τὰ λαμπρὰ «ἐμπορικὰ κέντρα» νὰ φαίνονται ἀνευ σημασίας βιτρίνες μῆς ἄλλης Σμύρνης.

Ἡ ξέφρενη δραστηριότητα τῆς μέρας φαίνεται ἀνάγλυφα, καθὼς ὁ ἥλιος δύνει, στὴν κούραση καὶ στὶς κινήσεις τῶν ἀνθρώπων. Ἐκείνη τὴν ὥρα, οἱ δρόμοι πού ὀδηγοῦν ἀπὸ τὸ κέντρο στοὺς ἀπόμακρους μαχαλάδες γεμίζουν κουρασμένα πλῆθη με λερωμένες ἀλλὰ πάντα πολυχρωμες ἐνδυμασίες. Τότε ἀντικρίζει ὁ ἐκπληκτικὸς ἐπισκέπτης στὰ παγκάκια, στοὺς φράχτες, καταμεσῆς τοῦ δρόμου, σὲ ἀπόκρυφες γωνίες ἀλλὰ καὶ στὰ πύλωτα περιβόλια, νὰ ἐπαναλαμβάνεται ὁμαδικὰ ἢ πὶο χαρακτηριστικὴ κίνηση τῶν παιδιῶν πού ὀλημερίς ἔκαναν κάθε εἶδος δουλειὰ στὸ παζάρι. Με ἀγωνία, ἀνυπόμονα, ἀνοίγουν τὸ κεμερί τους, ἀναποδογυρίζουν τὶς τσέπες τους, ψάχνουν στὰ ξύλινα κουτιά ἢ στὶς νάυλον σακοῦλες γιὰ νὰ βροῦν τὸν ὅποιο πλοῦτο τοὺς ἔφερε ἡ μέρα. Περίπου εὐλαβικά βάζουν σὲ τάξη τὰ χαρτονομίσματα, παρατάσσουν στὴν πέτρα, στὸ ξύλο ἢ στὸ μαντίλι τους τὰ νομίσματα, μετροῦν καὶ ξαναμετροῦν, συγκρίνουν βαθιὰ μέσα στὸ νοῦ τους τὸν κάματο καὶ τὴν ἀνταμοιβή του. Μετὰ, ἀνέκφραστα, τυλιγουν προσεκτικὰ τὸ νέο τους βιός, τὸ τοποθετοῦν με προσοχὴ στὸ βάθος τῆς τσέπης τους ἢ σὲ ἕνα ὁμορφα τυλιγμένο βρώμικο μαντίλι, μαζεύουν τὰ σύνεργα τῆς δουλειᾶς καὶ συνεχίζουν τὸ δρόμο τους γιὰ τὸ σπίτι.

Τὰ παιδιά στὴ Σμύρνη τῆς Ἀνατολῆς δουλεύουν καὶ δουλεύουν σκληρὰ. Στὰ στενὰ σοκάκια τοῦ παζαριῶ τὸ μόνο μεταφορικὸ μέσο πού μπορεῖ εὐκολὰ καὶ γρήγορα νὰ διασχίσει τὸ πλῆθος εἶναι ὁ ἄνθρωπος. Καὶ σίγουρα χιλιάδες τόνοι ἐμπορεύματα περνοῦν κάθε μέρα ἀπὸ τὶς πλάτες τῶν παιδιῶν ἢ γεμίζουν τὰ καρῶτα τους πού τὰ σπράχνουν ἢ τὰ τραβοῦν μέσα ἀπὸ τὸ πολυβουο πλῆθος, σφυρίζοντας μάλιστα θορυβικὰ καὶ δυνατὰ ὥστε νὰ ἀνοίγει ἐγκαιρὰ μπροστὰ τους ἕνα κάποιο πέρασμα.

ΜΕ ΔΥΟ ΠΡΟΣΩΠΑ

Στή Σμύρνη τής Ανατολής τά λεφτά είναι πάντα λίγα. Ὁ ὁλοήμερος μόχθος στό παζάρι συχνά δέν φτάνει νά γεμίσει τά ταμεία μιάς οἰκογένειας. Τό καθημερινό ἐργατικό μεροκάματο τοῦ υπάλληλου καί τοῦ ἐργάτη τίς περισσότερες φορές δέν ξεπερνᾶ τό ἀντίστοιχο τῶν 40 δολαρίων τό μήνα. Γιά νά συμπληρωθεῖ τό εἰσόδημα ἐφευρίσκειται κάθε εἶδους δουλειά τοῦ ποδαριοῦ. Στό παζάρι ὅταν πέφτει ὁ ἥλιος καί πρὶν ἀκόμα τά μαγαζιά κλείσουν καί σκορπίσει ὁ κόσμος, εἰσβάλλουν ἑκατοντάδες μικρά τροχοφόρα μέ κάθε εἶδους ἐμπόρευμα ἀραδιασμένο πάνω τους. Οἱ ζῶνες, οἱ χτένες, τά μπαχαρικά ἢ τά ἀρώματα πού διαλαλοῦν ὄλοι αὐτοί οἱ μικρομαγαζάτορες, σέ πείσμα πολλές φορές τοῦ μουεζίνη πού ὑπευθυμίζει ἀπό τό μινಾರೆ ὅτι ἡ δύση είναι ὦρα προσευχῆς καί προσήλωσης, δημιουργοῦν ἕνα δευτερο παζάρι, λιγότερο πλούσιο ἀλλά ἐξίσου πολύβουο μέ ἐκεῖνο τῆς ἡμέρας.

Ἡ μεγάλη σύγκρουση ὁμως γίνεται λίγο ἀργότερα στήν παραλία. Καθώς ἡ νύχτα πέφτει, ὁ κόσμος τῆς Ανατολής καί τῆς φτώχειας χωρίζεται ἀπό τήν ὑπόλοιπη Σμύρνη. Φροντίζουν γιά τό χωρισμό αὐτό πολυάριθμοι περίπολοι τῆς ἀστυνομίας μέ αὐστηρότητα ἐτοιμη πάντα νά ἐξελιχθεῖ σέ κτηνωδία. Τά ὁποιαδήποτε μέτρα ὁμως δέν πτοοῦν τοὺς πλανόδιους ἐμπόρους καί τοὺς ζητιάνους. Κρύβονται στά στενά πού ὀδηγοῦν στήν πλούσια παραλιακή λεωφόρο, ἔτοιμοι κάθε στιγμή νά εἰσβάλουν στό φωτισμένο χῶρο ἀνάμεσα σέ δύο περάσματα τῆς ἀστυνομικῆς περιπόλου. Μιά προσπάθεια γεμάτη πείσμα καί κίνδυνο πού συχνά, ἀντί γιά κάποιο φτωχό κέρδος, φέρνει τήν ἀπώλεια καί τοῦ μικροῦ ἀρχικοῦ κεφαλαίου. Στά τραπέζια ἐξάλλου τῶν παραλιακῶν ἐστιατορίων βρίσκονται συχνά μερικοί πρόθυμοι νά διασκεδάσουν εἰς βάρος τῶν ἡδη ταλαίπωρων.

Γιατί ἡ Τουρκία κρύβει μέσα τῆς μεγάλης σκληρότητα. Δέν είναι μόνο ἡ κρατική βία, ἡ ἐπιδεικτική καί πανταχοῦ πα-

ρούσα «Στρατιά τοῦ Αἰγαίου», οἱ βαριά ὀπλισμένες στρατιωτικές καί ἀστυνομικές περίπολοι. Οἱ συλλήψεις καί οἱ ἐυλοδαρμοί στή μέση τοῦ δρόμου. Είναι ὁ τρόπος ζωῆς γενικότερα, εἶναι τά παιγνίδια τῶν παιδιῶν, ἡ σφεντόνα καί ὁ πετροπόλεμος, πού συχνά τελειώνουν μέ τό ἀνοιγμά ἐνός κεφαλιοῦ ἢ τό αἶμα κάποιας πληγῆς. Ἡ σκληρότητα βρίσκεται στό φανατισμό πού ξεπηδᾶ ἀπό μιά θρησκευτική πίστη χωρίς ἀνοχές: τήν ἀντικρίζει κανεῖς στά μάτια τῶν πιστῶν πού γονατίζουν γιά νά προσευχηθοῦν πάνω στίς ψάθες τους στή μέση τοῦ δρόμου. Είναι στήν ἀμηχανία τῶν νεαρῶν ζευγαριῶν πού ἀκόμα καί στό «εὐρωπαϊκό» τμήμα τῆς πόλης διαστάζουν νά κάνουν κάποια κίνηση τρυφερότητας πού ἐμεῖς θά τή χαρακτηρίζαμε δειλή.

Κάτω ἀπό τόν μανδύα τῆς εὐταξίας, κάτω ἀπό τό διπλό πρόσωπο τῆς πόλης, στή Σμύρνη, ὅπως καί στήν ὑπόλοιπη Τουρκία, συγκρούονται φανατικά, σιωπηλά τίς περισσότερες φορές ἀλλά πάντα μέ πείσμα, δυνάμεις ριζικά ἀντίθετες, λυσσαλέα ἐχθρικές. Ὁ καπιταλισμός καί οἱ νόμοι του δέν βρίσκουν ἀπέναντί τους μόνο τίς ἰδέες τοῦ σοσιαλισμοῦ καί τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης ἀλλά καί τό φανατισμό τοῦ Ἰσλάμ. Ὁ ἐκσυγχρονισμός συγκρούεται μέ μιά παράδοση αἰῶνων, μέ κώδικες ζωῆς καί συμπεριφορᾶς ἐλάχιστα συμβιβάσιμους μέ τοὺς ἀντίστοιχους τῆς Δύσης. Οἱ ἀντιθέσεις θάβονται συχνά χάρη στήν ὀμῆ βία ἐνός κρατικοῦ μηχανισμοῦ πού πολύ προσεκτικά προσπαθεῖ νά ὑλοποιήσει τίς κεμαλικές ἐπιλογές γιά πρόσδεση καί ἔνωση μέ τόν εὐρωπαϊκό, τόν δυτικό κόσμο. Τό παζάρι τό φυλακίζουν στά ὄρια του μεγάλες λεωφόροι μέ δυτικό χαρακτήρα. Παρ' ὅλα τά κάγκελα πού τίς περιβάλλουν, ἀρκεῖ μιά μόνο στιγμή ἔλλιπουδ ἀστυνόμησης γιά νά κατέβουν οἱ μικροπωλητές στό ὁδόστρωμά τους, γιά νά ἐπεκτείνει ἔστω καί προσωρινά τό παζάρι —καί μαζί ἡ Σμύρνη τῆς Ανατολής— τά ὄρια του.

Δύσκολο νά προβλέψει κανεῖς τό μέλλον μιάς ἀναμέτρησης τελειῶς ξένης πρὸς τά δικά μας μέτρα.

Οἱ Ἕλληνες σπάνια φτάνουν ὡς τή σημερινή Σμύρνη γιά νά γνωρίσουν τόν τόπο, πολύ λιγότερο τοὺς ἀνθρώπους τῆς. Μερικοί «παλιοί» φτάνουν ὡς ἐδῶ γιά νά θυμηθοῦν τή δική τους ἱστορία, τά μέρη πού ἔζησαν πρὶν ἀπό τό '22. Οἱ πολλοί ὁμως δέν ἔρχονται οὔτε γι' αὐτό. Στούς μαχαλάδες τῆς πάνω πόλης, στίς φτωχογειτονιές, μπορεῖ νά συναντηθεῖ κανεῖς λιγοστοὺς Γάλλους, Γερμανοὺς ἢ Ἀγγλους. Πολύ σπάνια Ἕλληνες. Στά σοκάκια τά παιδιά καταλαβαίνουν τήν προέλευση κάποιου «φρανσέ» ἢ κάποιου «ἴγκλις», ποτέ ὁμως ἐκεῖνο τοῦ «γκρήκ» ἢ τοῦ «γιουνάν» κατά περίπτωση. Καί ὁμως, οἱ Ἕλληνες τουρίστες στή Σμύρνη εἶναι πολύ περισσότεροι ἀπό τοὺς ἄλλους.

Ἕλληνικά, ἡ ἔστω μιά μορφή τους, θά σοῦ μιλήσουν οἱ κράχτες τῶν μαγαζιῶν μέ τά δερμάτινα εἶδη ἢ τῶν χρυσοχοσιῶν. Ἄν ἐξαιρέσουμε τοὺς ξενοδόχους καί τοὺς ἐστιατορῆς, εἶναι οἱ μόνες κατηγορίες ἀνθρώπων πού συναντρεφονται οἱ Ἕλληνες σ' αὐτὴν τὴν πόλη. Ἐρχονται ἐδῶ γιά νά ψωνίσουν ὅσα πιστεύουν ὅτι ἡ καθυστερημένη Ἀνατολή εἶναι πρόθυμη νά τοὺς χαρίσει. Δυσανασχετοῦν μέ τίς τιμές πού ὀλοένα ἀνεβαίνουν, μέ τά ξενοδοχεῖα, τά ἐστιατόρια καί τά βρώμικα λεωφορεία. Οἱ πῖο δυσαρεστημένοι αἰσθάνονται «περισσότερο Ἕλληνες» γιά ὅλα αὐτά καί ἐκδηλώνουν μέ μύριους τρόπους τὴν ἀπέχθειά τους γι' αὐτὴν τὴν ἀγορά πού τοὺς «ἀπάτησε», γι' αὐτὴ τὴ χώρα πού δέν ἀνταποκρίνεται στίς προδιαγραφές τους.

Σέ κάθε ἐποχὴ οἱ Ἕλληνες σταματοῦσαν στά ἐμπορεῖα καί τίς σκάλες τῆς Ἀνατολῆς. Πάντα ἀγόραζαν ἀπὸ ἐκεῖ. Ἄλλοτε ὁμως ἤξεραν περισσότερο νά βλέπουν, νά παίρνουν μαζί τους στό γυρισμό συνθήκες, τέχνες, μαγειρική καί εὐαισθησία. Νά παίρνουν πολιτισμό. Ἴσως ἐπειδὴ τότε εἶχαν καί οἱ ἴδιοι κάτι περισσότερο ἀπὸ δολάρια νά δώσουν. Φοβᾶμαι ὅτι σήμερα ἀποκομίζουν ἀπὸ τὴν ὅποια Σμύρνη μονάχα δερμάτινα, χρυσά καί ἀλαζονεία...

Γιώργος Μαργαρίτης

Τίμα τόν τουρίστα σου ὡς σεαυτόν

«Ἡ διστακτικότητα τῆς Πολιτείας νά ἐκπληρώσει τήν κύρια ἀποστολή της, πού εἶναι ἡ υπεράσπιση τῶν πολιτῶν ἀπό τήν ἀθαιρεσία τῶν λίγων, ὁδηγεῖ στήν ἀποθράσυνση τῶν τελευταίων. Ἀπώτερα ἀποτελέσματα αὐτῆς τῆς καταστάσεως εἶναι ὅτι ὁδηγοῦμαστε στό βουβό καί σιβυλικό νόμο τῆς ζυγκλας.

Καί στή ζυγκλα, δέν ὑπάρχει τουρισμός»!!!

Τάδε ἔφη ἡ μάλλον ἔγραψε ὁ κύριος Δ. Μαγκλιβέρας στήν πρώτη φθινοπωρινή Καθημερινή (1.9.85), ὡς ἀπαισιόδοξο φινάλε ἑνός ἄρθρου του μέ τίτλο «Ἡ παθολογία τοῦ τουρισμοῦ».

Θέμα ἐπίκαιρο, καθότι τέλος τῶν διακοπῶν, ὅποτε τό «καλημέρα σας» συνοδεύεται ὑποχρεωτικά ἀπό τό «πού πήγατε» καί τό «πῶς περάσατε», καί ἐρεθιστικό, καθότι «ἡ παθολογία» ὁποιοδήποτε φαινομένου ἐμᾶς τούς Ἕλληνας μᾶς «φτιάχνει».

Στό ἄρθρο λοιπόν αὐτό ἐντοπίζονται καί ξαναέρχονται στή δημοσιότητα «μερικά ἀπό τά χειροπιαστά συμπτώματα τῆς παθολογίας τοῦ γλυκόπικρου ἐλληνικοῦ τουρισμοῦ». Ἡ, μέ ἄλλα λόγια, «οἱ πέντε ἀθεράπευτες ἀσθένειες», οἱ ὁποῖες ὀσονούπω, καί ἂν δέν ληφθοῦν τά κατάλληλα μέτρα, θά μᾶς μετατρέψουν σέ τουριστική χώρα ἄνευ τουριστῶν. Καί ζήτω πού καίκαμε!

Οἱ ἀσθένειες λοιπόν πού ἐντοπίζει ὁ ἄρθρογράφος εἶναι:

1. Ὁ ἐκ τῶν μηχανακίων, φορτηγῶν καί βυτιοφόρων προκαλούμενος θόρυβος.

2. Τά ἐκ τῆς ἀπαραδέκτου λειτουργίας τῶν μεταφορικών μέσων προκαλούμενα δεινά (καθυστερήσεις, ἀγενές προσωπικό, μουσικές προτιμήσεις τῶν ὁδηγῶν τῶν λεωφορείων πού κυμαίνονται ἀπό ἐλαφρολαϊκό μέχρι ἄμανέ καί διάφορα ἄλλα).

3. Τά ἐκ τῆς ἀσυνειδησίας τῶν ἐστιατορίων προβλήματα ποιότητας καί ποσότητας φαγητῶν.

4. Τά ἐκ τῆς ἀμφισβητήσιμης καθαριότητας τῶν ἐστιατορίων προβλήματα ὑγιεινῆς.

5. Ἡ ἐκ τῆς ἀδιαφορίας τῶν ἀρμοδίων ἀρχῶν ἐγκατάλειψη τῶν τουριστῶν στό ἔλεος τῶν ἀσυνειδητῶν ἐπιχειρηματιῶν.

Ὀλίγη ἀλήθεια, ὀλίγη ὑπερβολή, κείμενο θά ἔλεγε κανεῖς ἑνός ἀγανακτισμένου πολίτη ὁ ὁποῖος δέν κατάφερε στό διάστημα τῆς ἀδειᾶς του νά ἀπαλλαγῆ ἀπό τό ἄγχος τῆς καθημερινότητας. Καί νά βρεῖ, ὡς διά μαγείας, τόν ἐπίγειο παράδεισο, γιά τόν ὁποῖο ιδιαίτερα προσεκτικά τόν προετοιμάζουν τά τουριστικά γραφεῖα κι ὅλο τό σχετικό κύκλωμα. Οὐτε ὁ πρῶτος εἶναι οὔτε βέβαια καί ὁ τελευταῖος. Τά προβλήματα ὑπάρχουν καί καλό εἶναι νά τά λέμε. Δέν εἶναι ὁμως κα-

θόλου καλό, μέ ἀφορμή αὐτές τίς διαπιστώσεις καί μέ τή γενική ἐπιθυμία νά κάνομε κριτική στούς κυβερνῶντες, νά φτάνομε σέ ἐπισημάνσεις ἀποπροσανατολιστικές καί ἐπικίνδυνες. Ὅπως π.χ. ὅτι θά στερηθοῦμε «τό πολύτιμο συνάλλαγμα» (ἂν δέν συμμορφωθοῦμε) τῶν ξένων, οἱ ὁποῖοι θά σαλπάρουν «σέ τόπους πού γνωρίζουν νά σέβονται τόν ἄνθρωπο καί νά τιμοῦν τόν τουρίστα».

Ἀκριβῶς σ' αὐτό τό κρεσέντο τοῦ κειμένου ἄρχισα νά χάνω τήν ψυχραιμία μου, διαπιστώνοντας ὅτι ἡ ἀφελής τοποθέτηση καί διαμαρτυρία, πού μοῦ δημιουργεῖ καταρχήν συμπαθεῖς ἀντιδράσεις, μετατρέπονταν σέ προσπάθεια κριτικῆς ἐφ' ὅλης τῆς ὕλης, ἡ ὁποία ἄρχισε νά ἀγγίζει τά ὄρια γελοιοποίησης τοῦ σοβαρότατου φαινομένου τοῦ τουρισμοῦ, νά μυθοποιεῖ τόν τουρίστα καί νά ὑποδεικνύει ὑποταγή στίς ἀπαιτήσεις καί ἐπιθυμίες του.

Ποῖο εἶναι τελικά τό πρόβλημα;

Τί σημαίνει τουρισμός;

Πῶς «ἀναπτύχθηκε» τουριστικά ἡ Ἑλλάδα;

Ποιές εἶναι οἱ ἐπιπτώσεις αὐτῆς τῆς «ἀνάπτυξης»;

Τί ἀποκόμισε ἡ Ἑλλάδα;

Τί πλήρωσε γι' αὐτήν;

Φυσικά, τό ἄρθρο τοῦ κ. Μαγκλιβέρα δέν ἔχει φιλοδοξία συνολικῆς ἀνάλυσης τοῦ φαινομένου. Κάτι τόν ἐνόχλησε, κάπου θεώρησε ὅτι βρῆκε θέμα κριτικῆς γιά τήν κυβέρνηση, κάπου τά ἔγραψε. Αὐτό πού μοῦ κάνει ἐντύπωση, εἶναι αὐτά πού κυρίως τόν ἐνόχλησαν. Τά ὁποῖα κάπου, κάποτε συμβαίνουν. Καί κάποτε ὄχι. Τά ὁποῖα ὁμως εἶναι ἀστείο νά ὑποστηρίξομε ὅτι ἀποτελοῦν τήν παθολογία τοῦ ἐλληνικοῦ τουρισμοῦ.

Ἄνά τήν Ἑλλάδα πλανήθηκα κι ἐγώ. Τόν ἥλιο καί τή θάλασσα κυνήγησα, τά πανηγύρια στό Αἶγαῖο, τά ταξίδια μέ καί-κι στόν Παγασητικό, τήν παράδοση στίς Κυκλάδες.

Ἦπια νερό σέ κατακάθαρα ποτήρια, ἔφαγα τεράστιες μερίδες σπεντζοφά, ἔκανα ὑπέροχο ταξίδι μέ τό πούλμαν, κοντολογίς ὅλα σχεδόν πῆγαν κατ' εὐχήν.

Καί παρ' ὅλα αὐτά, δέν ὑπῆρξε μέρα πού νά μήν ἀγανακτήσω, ὄχι βέβαια γιά τά ἀυξημένα ντεσιμπέλ πού κατευθύνθηκαν σ' αὐτία μου ἢ γιά τήν ἔλλειψη προστασίας μου ὡς τουρίστα ἀπό τήν ἀστυνομία, ἀλλά γιά τίς φοβερές καταστροφές, ἄμεσες καί ἔμμεσες, πού ἔχουν γίνει στή χώρα μας στό ὄνομα τῆς ἐξυπηρέτησης τοῦ τουριστικοῦ πλήθους. Ἡμεδαποῦ καί ἀλλοδαποῦ. Καταστροφές γιά τίς ὁποῖες ἀναμφίβολα ἔχει πολύ σοβαρή εὐθύνη ἡ κυβέρνηση τοῦ ΠΑΣΟΚ, στό βαθμό πού οἱ ἐπιλογές της βοηθοῦν καί ἐπαυξάνουν τήν μετατροπή τῆς Ἑλλάδας σέ ἀχάνες ξενοδοχειακό συγκρότημα.

Ἄλλα μεγαλύτερη ἀκόμη εὐθύνη ἔχουν οἱ κυβερνήσεις τῆς Δεξιᾶς πού ἀνακάλυψαν, ἐκεῖ γύρω στό '60, ὅτι ἡ Ἑλλάδα διαθέτει φυσικούς καί πολιτιστικούς πόρους ὄχι γιά χρήση ἀλλά γιά πούλημα. Ἡ μάλλον γιά ξεπούλημα.

Πράγματι, στή δεκαετία 1950-60 θεωρήθηκε ἀπόλυτα φυσική ἡ ἀνευδρῶν καί ὀρίων ἐκμετάλλευση ὄλων τῶν πόρων πού θά συνεισέφεραν στήν πραγματοποίη-

ηση των επιλογών τουριστικής ανάπτυξης της χώρας.

Καί επειδή ως γνωστόν στην Ελλάδα συχνότατα ό σκοπός αγιάζει τα μέσα, ή τουριστική ανάπτυξη συνοδεύτηκε και συνοδεύεται ακόμη από μιά ραγδαία και χωρίς προηγούμενο υποβάθμιση του φυσικού, τεχνητού και κοινωνικού περιβάλλοντος.

Έτσι, από τό '54 και μετά, στην Ελλάδα ό τουρισμός λειτούργησε πάντα σαν «ό από μηχανής θεός» πού θά μπορούσε νά αποτελέσει, μαζί μέ τήν οικοδομή, μοχλό ανόρθωσης τής οικονομίας και νά λύσει τά προβλήματα των περιφερειακών της άνισοτήτων.

Μιά τέτοια όμως αντιμετώπιση οδήγησε στή συγκάλυψη πολύ κρίσιμων καταστάσεων και συντέλεσε στή μονόπλευρη ανάπτυξη κάποιων περιοχών, μεγαλώνοντας τό χάσμα πού τις χώριζε από τις υπόλοιπες. Συγχρόνως, ή άπρογραμματίστη και βίαιη τουριστική εισβολή είχε πολύ δυσάρεστες επιπτώσεις για τις περιοχές πού τήν υπέστησαν. Η Μύκονος, ή Ρόδος, ή Κέρκυρα, ή Χαλκιδική και άργότερα ή Σαντορίνη, ή Ίος, ή Πάρος, τό Ναύπλιο, αποτελούν ήδη παραδείγματα «ανάπτυγμένων περιοχών» πρὸς άποφυγήν.

Υπάρχει βέβαια μιά ελαφρά αύξηση του πληθυσμού αυτών των περιοχών, αύξηση του εισοδήματος του πληθυσμού, τόνωση κάποιων κοινωνικών δραστηριοτήτων. Συγχρόνως όμως, οι περιοχές αυτές, στις όποιες κανένα όριο optimum χωρητικότητας δέν κρατήθηκε (καθότι τό τουριστικό συνάλλαγμα έχει πιά παγιωθεί ως βασική συνιστώσα τής οικονομίας μας), έχουν υποστεί ανεπανόρθωτες καταστροφές του φυσικού και τεχνητού περιβάλλοντος και αλλοιώσεις σοβαρές στήν κοινωνική τους ζωή.

Δέν είναι σπάνια τά παραδείγματα παραθαλάσσιων ή όρεινων περιοχών, μέ ιδιαίτερο τοπικό χρώμα ή μέ ιδιαίτερα πλούσια πολιτιστική κληρονομιά, πού έχουν υποστεί σοβαρές ζημιές, μερικές φορές ανεπανόρθωτες. Η μαζική άφιξη τουριστών, ή άλόγιστη χρήση τροχοφόρων σέ περιοχές πού ή δομή τους δέν επιτρέπει καν τήν κίνηση μέ τέτοια μέσα, οι τουριστικές εγκαταστάσεις πού δέν εντάσσονται κατά κανέναν τρόπο στον ήδη δομημένο ιστό, ή άγνοια των βασικών νόμων διατήρησης τής ισορροπίας των οικοσυστημάτων, τέλος, ή περιφρόνηση των εθίμων και τής κοινωνικής πρακτικής των κατοίκων, έχουν άποτέλεσμα τή ραγδαία υποβάθμιση και τήν καταστροφή τελικά περιοχών αναντικατάστατων.

Ειδικά τά μνημεία και οι ιστορικοί χώροι αποτελούν μιά ειδική κατηγορία πόρων, πού, φτιαγμένα από τόν άνθρωπο, αποτελούν πόλους έντονης έλξης για τους τουρίστες. Έχουν όμως και αυτά, όπως ακριβώς και τό φυσικό περιβάλλον, μιά περιορισμένη «χωρητικότητα» (δυνατότητα κάλυψης όρισμένων αναγκών), ή όποία, αν ξεπεραστεί, θά καταστρέψει τήν ούσια ακριβώς τής έλξης τους.

Φυσικά, τό διάγραμμα εξέλιξης του άριθμού των τουριστών, βαΐνον περίπου συνεχώς πρὸς τά άνω, κάνει και σήμερα τους σοσιαλιστές άρμοδίους νά χαμογελούν μέ αισιοδοξία πρὸς τό μέλλον.

“Ως πότε όμως αυτή ή αισιοδοξία θά παραγωνρίζει τά πραγματικά προβλήματα;

“Ως πότε θά προγραμματίζονται τουριστικά κρεβάτια ανεξάρτητα από τή χωρητικότητα των τουριστικών ζωνών;

“Ως πότε θά κάνουμε τά στραβά μάτια στή χωρίς έλεγχο οικόδομηση των νησιών πού καταστρέφει σιγά σιγά τόν παραδοσιακό τους χαρακτήρα; Τί ρόλο παίζουν οι άρχιτεκτονικοί έλεγχοι όταν είναι πασιγνωστο πλέον ότι ένόψει τής βιασύνης για αύξηση τής προσφοράς κανένα σχέδιο δέν τηρείται, καμία παρακολούθηση δέν γίνεται;

“Ως πότε θά έπεκτείνονται τά όρια των νησιωτικών οικισμών για νά καλύψουν κι άλλη ζήτηση;

“Ως πότε θά χαράζονται παραλιακοί άξονες μεγάλης κυκλοφορίας οι όποιοι «δίνουν αξία» στήν παραθαλάσσια γεωργική γή ύψηλης παραγωγικότητας; “Ως πότε θά άνέχεται ή πολιτεία τις άνεξέλεγκτες κατατμήσεις αυτής τής γής και τή μετατροπή της σέ παραθεριστικά οικόπεδα, από τά όποια πλουτίζουν οι κάτοικοι των παραλιακών κοινοτήτων;

“Ως πότε ή παραθεριστική κατοικία θά κατακλύζει ειική και ως έτυχε κάθε παραλία αυτής τής χώρας, υποβαθμίζοντας την και άναπαράγοντας ανά τήν Ελλάδα τό μοντέλο τής Λούτσας και του Τολό;

“Ως πότε θά ξεπουλάμε τόν ήλιο και τή θάλασσα διακοσμημένα μέ μιά μερίδα μουσακά και όλίγη φέτα;

“Ως πότε θά άνεχόμαστε αυτή τήν έκπληκτική υποβάθμιση των κατοίκων των τουριστικών περιοχών και τή μετατροπή τους σέ ξενοδοχούπαλλήλους και επαγγελματίες έραστές πού λένε άπταιστα τό «καλημέρα» και τό «σ' άγαπώ» σ' όλες τις γλώσσες του κόσμου;

“Ως πότε, τελικά, θά άνεχόμαστε τις άθαιρεσίες των τουριστών πού θεωρούν ότι είναι ύποχρέωση μας ή άνευ όρων και έφ' όλης τής ύλης έξυπηρέτησή τους;

“Ως πότε, τελικά, θά έθελουφλούμε και θά άνάγουμε σέ σοβαρά προβλήματα τά μηχανάκια πού πρέπει ή δέν πρέπει νά μαντρωθούν άπ' τήν άστυνομία ή τά πούτηρια πού θά πρέπει νά πλένονται μέ ζεστό νερό.

“Εδώ ό κόσμος καίγεται...

“Αν παρ' όλα αυτά όρισμένοι επιμένουν νά... χτενίζονται, έγώ πιστεύω πώς σύντομα τό πρόβλημά τους θά λυθεί. Και μετά από σχετικές παρεμβάσεις, οι όδηγοί των πούλμαν θά αλλάξουν μουσικό ρεπερτόριο κι άντί για τραγούδια τής λάγνας Άνατολής θά επιλέγουν Μότσαρτ. Και ή μερίδα τής φέτας θά μεγαλώσει.

“Έτσι πού τά άφιονισμένα πλήθη νά κατακλύζουν τις άκτές και νά άποχωρούν πανευτυχή και άνευ παραπόνων, δίνοντας τήν ύπόσχεση στους καθ' όλα άψογους και ύποταγμένους κατοίκους ότι σύντομα θά επανέλθουν μαζί μέ άλλους. Κι άλλους. Κι άλλους.

Πού θά είναι εύπρόσδεκτοι. “Ολοι.

Γιατί, ως μη γελιόμαστε, ή κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ, πού όντας αντιπολίτευση πολλά βαρυσήμαντα μās έλεγε για τό ξεπούλημα τής χώρας μας στις άνεξέλεγκτες τουριστικές απαιτήσεις, για τήν άνάγκη επιβολής όριων τουριστικής ανάπτυξης και άναθεώρησης των τουριστικών επιλογών, τώρα πρωτοστατεί για τήν μέ κάθε άντάλλαγμα αύξηση τής τουριστικής κίνησης. Τή χωρίς όρια και χωρίς πρόγραμμα.

Μπάτε σκύλοι άλέστε δηλαδή. Τί έχει αλλάξει άλλωστε...

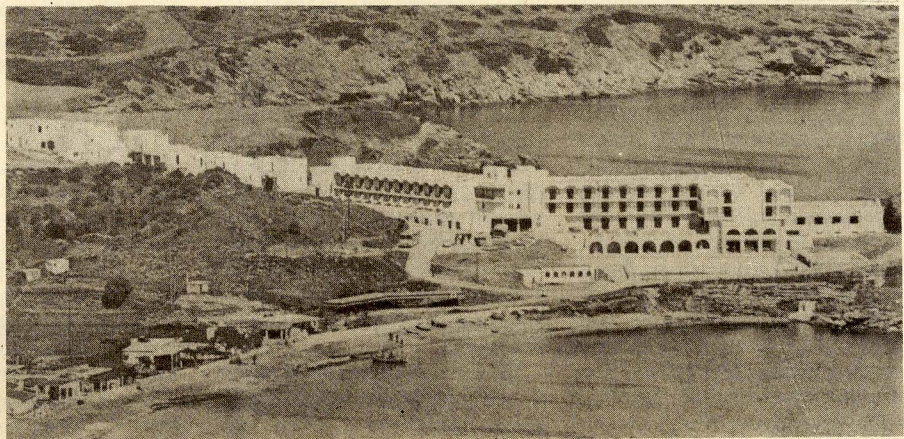
Στήν Ελλάδα και τήν πρό του '81 και τή μετά, κυριαρχεί ό «βουβός και σιβυλικός νόμος» τής ύπανάπτυκτης καπιταλιστικής ζούγκλας.

Και σ' αυτή τή ζούγκλα ύπάρχει άφθονος τουρισμός.

“Ας μήν άνησυχεί λοιπόν ούτε ό άρθρογράφος ούτε ή έγκριτος *Καθημερινή*.

“Εμείς όμως θά πρέπει νά άνησυχούμε.

Βάσω Κιζήλου

Τά νησιά είναι οι πρώτοι στόχοι των ξένων επενδυτών.

Ἡ τουρκικὴ καταγωγὴ τοῦ Καραγκιόζη καὶ τῶν μορφῶν του

Ἡ περίπτωση τοῦ Μπαρμπαγιώργου

Ἡ ἀξιολόγηση καὶ σωστὴ τοποθέτηση τοῦ ἑλληνικοῦ θεάτρου σκίων στὸν πολιτισμικὸ μας χῶρο ἐπιβάλλει σήμερον στὸν μελετητὴ τὴν ἀνάγκη νὰ παραμερίσει τὸν αὐστηρὸ σοβινισμό πού μᾶς διέπει σέ κάθε ἑλληνοτουρκικὸ θέμα καὶ νὰ δεχθεῖ ὅτι πάρα πολλὰ στοιχεῖα υἱοθετήθηκαν ἀπὸ τὸν τουρκικὸ Καραγκιόζη.

Τὰ τελευταῖα χρόνια, σειρήναι ἀπὸ ἄρθρα καὶ δημοσιεύσεις γιὰ τὸ λαϊκὸ θέατρο ἔχουν δημιουργήσει μιά καραγκιοζολογία μὲ συχνούς πλατειασμούς πού ξέφυγε πολλές φορές καὶ ἀπομακρύνθηκε ἀπὸ τὸ ἀντικείμενό της. Οἱ προεκτάσεις πού δόθηκαν σέ πολλές μελέτες ἔγιναν χωρὶς νὰ ἔχουν προηγουμένως τοποθετηθεῖ καὶ ἐξασφαλιστεῖ ὀρισμένες θεμελιώδεις γνώσεις γιὰ τὴν προέλευση τοῦ Καραγκιόζη καὶ γιὰ τὴν υἱοθεσία πολλῶν στοιχείων του πού σταδιακὰ ἑναρμονίσθηκαν μέσα στοῦ σύνολο.

Αὐτὸ πού μετρᾷ δέν εἶναι ἡ ποσοτικὴ δανειοδότηση στοιχείων, ὅσο τὸ πῶς αὐτὰ ἀφομοιώθηκαν, ἐξελληνίσθηκαν καὶ ἐξελιχθηκαν στὰ χέρια τῶν Ἑλλήνων καραγκιοζοπαιχτῶν. Μελετητὲς ὅμως πού δέχονται σέ γενικὲς γραμμὲς ὅτι ὁ Καραγκιόζης πῆρε πρότυπα ἀπὸ τὸν Καραγκιόζη σκοντάφτουν ὅταν ὀρισμένα καινούργια στοιχεῖα ἀναιροῦν βασικὲς θέσεις πού εἶχαν ὡς τώρα. Μιά ἀπὸ αὐτὲς τίς βασικὲς θέσεις εἶναι καὶ ἡ ἀδθεντικότητα τοῦ μονόλογου πού λέει ὁ Μπαρμπαγιώργος, πού σήμερον ἀνακαλύπτουμε τὴν ἀκριβῆ ἀντιστοιχία του σέ τουρκικὸ ἔργο.

Μέχρι σήμερον δέν εἶχαμε δεῖ τὰ τουρκικὰ κείμενα καὶ ἡ

Τὸ σεράι καὶ οἱ ἑνοικοὶ του. Φιγούρες τοῦ Εὐγένιου Σπαθάρη

προσέγγιση τῶν μελετητῶν γινόταν πάνω στὰ χοντρά διαγράμματα χαρακτήρων τῶν πλοκῶν πού εἶχαμε ἀπὸ Τούρκους καὶ Ἑλληνες σχολιαστὲς. Οἱ μεταφράσεις τοῦ Helmut Ritter στὶς ἀρχὲς τοῦ αἰῶνα μας, λόγω τῆς περιορισμένης τους κυκλοφορίας καὶ ἐξαιτίας τῆς δυσκολίας πού παρουσίαζε ἡ γερμανικὴ μετάφραση, δέν χρησιμοποιήθηκαν ὡς βάση σύγκρισης.

Μιά πιο προσεκτικὴ προσέγγιση τῶν τουρκικῶν κειμένων, πού γίνεται ἐφικτὴ σήμερον μὲ τίς μεταφράσεις τουρκικῶν ἔργων, μᾶς ἐπιτρέπει νὰ δοῦμε ὅτι τὸ ἑλληνικὸ θέατρο σκίων ἔχει πάρει πολὺ περισσότερα στοιχεῖα ἀπὸ τὸν Καραγκιόζη ἀπὸ ὅσα γνωρίζαμε. Ἐτσι ἀνακαλύπτουμε τὰ πρότυπα σέ ὀρισμένους μονόλογους πού θεωρήθηκαν καθαρὰ ἑλληνικοί.

Ἡ ἀνάγκη νὰ παραδεχθῶμε ὅτι δανειοδοτήθηκαν ὄχι μόνον ὀρισμένες πλοκές καὶ σποραδικὰ στοιχεῖα ἀλλὰ καὶ μονόλογοι τόσο γνώριμοι ὅσο

αὐτὸς τοῦ Μπαρμπαγιώργου, δέν ἀναιρεῖ τὴν ἑλληνικότητα τοῦ χαρακτήρα τοῦ βλάχου οὔτε πολὺ περισσότερο τοῦ Καραγκιόζη.

Δέν εἶναι ἡ ἐφεύρεση ἐνός χαρακτήρα τὸ σημεῖο πού ἐγγυᾶται τὴν ἑλληνικότητά του. Αὐτὸ πού καθιστᾷ ἕναν ἥρωα ἑλληνικὸ εἶναι ἡ προσαρμογὴ του στὰ πολιτιστικὰ καὶ κοινωνικὰ πρότυπα τοῦ καιροῦ του. Ἐνας χαρακτήρας ἀνήκει στοῦ χῶρο του καὶ τὸν ἐκπροσωπεῖ τὴ στιγμή πού οἱ ἰδέες του εἶναι ἡ συνισταμένη τῶν ἀξιών τοῦ συστήματος στοῦ ὁποῖο ζεῖ.

Ἡ γενικότερη στάση καὶ ἡ συμπεριφορὰ τοῦ ἥρωα εἶναι αὐτὸ πού βοηθᾷ τοὺς θεατὲς νὰ ταυτιστοῦν μαζί του, στοιχεῖο καθοριστικὸ γιὰ ἥρωα τοῦ λαϊκοῦ θεάτρου καὶ αὐτὸ πού συνιστᾷ τὴν ποιοτικὴ του διαφορὰ ἀπὸ τὸν ἥρωα τοῦ «κανονικοῦ» θεάτρου.

Γιὰ τὴν περίπτωση δανειοδότησης στοιχείων τοῦ Καραγκιόζη ἀπὸ τὸ τουρκικὸ θέατρο σκίων καὶ τὸν τρόπο

διαρροῆς τους, πέρα ἀπὸ τίς γνωστὲς θέσεις ἴσως θὰ ἔπρεπε νὰ δώσουμε καὶ ἕνα βάρος στοῦ ρόλου πού πιθανῶς ἔπαιξε καὶ ἡ παρουσία τοῦ ἑλληνικοῦ θεάτρου τὸν 19ον αἰῶνα στὴν Κωνσταντινούπολη. Ἑλληνικοὶ θίασοι καὶ καλλιτέχνες τῆς ἀνεξάρτητης Ἑλλάδας σέ συνδυασμὸ μὲ τοὺς ὁμογενεῖς μονοπωλοῦσαν τὴ θεατρικὴ κίνηση τῆς Κωνσταντινούπολης.

Μέχρι τὸ 1914 τὸ ἑλληνικὸ θέατρο ἔχει πλούσια δράση στὴν Κωνσταντινούπολη. Τὰ μεγαλύτερα ὀνόματα τῆς ἐποχῆς καὶ οἱ γνωστότεροι θίασοι μετακαλοῦνταν πάντα γιὰ νὰ δώσουν παραστάσεις σέ μιά ἀνθηρὴ πολιτιστικὰ καὶ οικονομικὰ ὁμοιογένεια. Σήμερον εἶναι παραδεκτὸ ἀπὸ Τούρκους ὅτι τὸ ἑλληνικὸ θέατρο ἔχει τίς μεγαλύτερες ἐπιρροὲς στοῦ νέου τουρκικοῦ θεάτρου πού ἐμφανίζεται ἐξαίρετικά ἀργὰ ἐξαιτίας τοῦ μωαμεθανισμοῦ.

Τὸ τουρκικὸ θέατρο ἄρχισε νὰ ἀναπτύσσεται ὑποτυπωδῶς στὶς ἀρχὲς τοῦ 19ου αἰῶνα μὲ Ἑλληνες καλλιτέχνες. Ἑλληνες ἔχουν τὰ θεάτρα τῆς ἐποχῆς στὴν Κωνσταντινούπολη ἐνῶ τὸ πρῶτο θέατρο πού ἔχτισε ὁ σουλτάνος Ἀμπντούλ Μετζίτ στοῦ ἀνάκτορο τοῦ Ντολμά Μπαξέ λειτουργεῖ μὲ Ἑλληνες.

Οἱ Ἑλληνες ἠθοποιοί, πού παρέμειναν μεγάλα διαστήματα καὶ συχνὰ μιά ὁλόκληρη

Ἐποσημειώσεις

1. Βλέπε: «Ἀφιέρωμα: Ἑλληνοτουρκικὲς πολιτιστικὲς σχέσεις», *Θέατρο*, Τόμος I, 59/60 (Σεπτέμβρης-Δεκέμβρης 1977) σ.σ. 19-83.

σεζόν, παρακολουθοῦσαν και παραστάσεις *Καραγκιόζ* σάν χαρακτηριστική διασκέδαση τῶν Τούρκων τῆς ἐποχῆς. Ἄσυνεῖδητα θά μετέφεραν στήν Ἑλλάδα στοιχεῖα πού τούς ἔκαναν ἐντύπωση και πού ἀποτύπωναν μέ τήν εὐαισθησία και τή γνώση καλλιτεχνῶν.

Ἡ παρουσία τοῦ ἑλληνικοῦ θεάτρου στήν Κωνσταντινούπολη στόν 19ο αἰώνα και στίς ἀρχές τοῦ 20οῦ συμπύπτει μέ τήν πρώτη ἐμφάνιση τοῦ *Καραγκιόζη*, πού γίνεται στά μέσα τοῦ 19οῦ αἰώνα, και τήν πλήρη διαμόρφωσή του στίς ἀρχές τοῦ 20οῦ.

Οἱ ἀμφιβολίες τῶν Ἑλλήνων νά δεχθοῦν ὅτι πήραμε στοιχεῖα ἀπό τό τουρκικό θέατρο σκιῶν ἦταν πάντα ἀνασταλτικές γιά τήν ἔρευνα. Γιά ὀρισμένα θέματα, ὅπως γιά τούς δύο πρωταγωνιστές, τόν *Καραγκιόζη* και τόν *Χατζηαβάτη*, πού ἔχουν πλήρη ἀντιστοιχία συνώνυμων ἡρώων μέ τήν ἴδια λειτουργικότητα στόν *Καραγκιόζ*, οἱ διαξιφισμοί κόπασαν, ὅμως ἡ δυσκολία προκύπτει ὅταν πρόκειται νά ἀναιρεθοῦν δεδομένα. Ἐνα ἀπό τά στοιχεῖα πού μέχρι σήμερα ἦταν δεδομένο ἦταν ἡ ἑλληνικότητα τῆς φιογούρας τοῦ *Μπαρμπαγιώργου*. Στά μάτια ὅλων ὁ *Μπαρμπαγιώργος* παραμένει κατεξοχὴν ἑλληνικός χαρακτήρας.

Ἡ θεόρατη κορμοστασιά τοῦ *Μπαρμπαγιώργου*, πού ἡ ἐμφάνισή της ἀναγγέλλεται πρὶν ὁ ἦρωας κάνει τήν εἰσοδὸ του στή σκηνή, ἔχει σπηριχτεῖ μέ ὀλόκληρη θεωρία. Ὁ Κώ-

στας *Μπίρης* ἔχει παρουσιάσει, δεκαετίες πρὶν, τή σύλληψη και τήν πηγὴ ἐμπνευσης τῆς φιογούρας ἀπό τόν *Ρούλια*.

Ἡ φουστανέλα του εἶναι γνήσια ἑλληνική, ὅπως και τά τσαρούχια του και ἡ βλάχικη προφορά του, και ὁ τρόπος ἀντιμετώπισης τῆς ζωῆς ἦταν γνώριμος εἰδικά στό πρώτο μισό τοῦ 20οῦ αἰώνα.

Στόν τουρκικό *Καραγκιόζ* ἔχουμε τόν *Μπαμπά Χιμμέτ*, τόν χωρικό πού κατεβαίνει ἀπό τά βουνά και ἡ φυσιογνωμία του, τό μέγεθος τῆς φιογούρας του και ἡ συμπεριφορὰ ὀπτικά και λογικά θά ὀδηγοῦσαν σέ εὐκολοὺς συνειρμούς. Αὐτὴ βέβαια εἶναι μιά ἀπό τίς συγκρίσεις πού ἔχουν γίνει ἀλλά ἂν ἐπέμενε κάποιος μελετητῆς θά μπορούσε νά τήν προσπεράσει ἀμφισβητώντας τή σάν ὀμοιότητα λαϊκῶν τύπων πού ὑπάρχουν διάχυτοι σέ ὀλόκληρο τόν κόσμο και ταιριάζον σέ παγκόσμια πρότυπα. Ὅταν ὅμως ὄλα τά ἐξωτερικά στοιχεῖα δένονται και μαζί μέ αὐτά ἀνακαλύπτουμε και τήν υἱοθεσία τοῦ μοναδικοῦ μονόλογου τοῦ *Μπαρμπαγιώργου*, τότε βρισκόμαστε μπροστά σέ μιά νέα ἐρμηνεία πού μᾶς φέρνει σέ πλήρη ἀντίθεση μέ αὐτήν τοῦ *Κώστα Μπίρη* και σέ δύσκολη θέση μέ ὄσους ὑποστηρίζουν ὅτι ἡ ἑλληνικότητα ἔγκειται στήν ἐφεύρεση ἐνὸς χαρακτήρα. Ὁ χαρακτηριστικός μονόλογος τοῦ *Μπαρμπαγιώργου* εἶναι ἡ συνισταμένη τοῦ ἡρώα. Ἡ καλύτερη ἐκδοχὴ του μᾶς παρατίθεται ἀπό τόν *Μπίρη* σέ ἕνα παλιό του ἄρθρο στήν *Ἑστία*.²

2. Κώστας *Μπίρης*, «Ἡ λεβεντιά τῆς *Ρούμελης* στό Ἑλληνικό Λαϊκό Θέατρο», *Νέα Ἑστία*, ἀρ. 717 (1957), σ. 665.

«Ποῦ εἶσαι, θειά *Παύλαινα*; Γιά παρ' τά κλειδιά κι ἔλα νά μέ συναρίσης μιά ψυχουλούλα πού σοῦ λιέω ἐγού. Γιά φέρε μ' τή σκούφια μ' τήν γαϊτανοφόρα μέ τά πράσινα, τά κόκκινα, τά γαλάζια τά σειρηταρένια, σκάλτσες καρπενησιώτικες, γουδέτες μέ τ' ὄνομα, τά τσαρούχια μ' τά πετσένια, τό ποκάμισο τό χασεδένιο π' ἀγόρασα πέρσον στό πανηγύρι τοῦ *Λογγοβίτσι* ἐπτὰ δεκαροῦλες, τή φουστανέλλα μ' μέ τίς ἐξηνταεννιά μανούλες, τό σιλάχι μ' μέ τούς στραβαετούς, ἀπήγανος, ἐννιά ἀδερφιῶν τό γαῖμα, ἡ πέτρα τῆς κολάσεως, τό λάβδανο, τό ζυγγοκέρ', τῆς νυχτερίδας τό κοκκαλάκι μέσ' ἀπ' τήν καρδιά, τή φλογέρα και τή χατζάρα γιά κανένα κόκοτο. Φέρε τό πινέλο μέ τήν καρμπογια νά βάψω τό μουστάκι μ' και τά φρύδια μ'. Γιά φέρε μ' τ' ἀλέβρι νά πουντραριστώ, γιά φέρε μ' πετρέλαιο νά ρίξω ἀπάνω μ' νά μοσκομυρίζω ὁ θεοκερατᾶς σάν διαβαίνω μέσ' ἀπ' τά παζάρια νά βλέπω τίς δοῦλες και τίς παραμάνες νά πέφτουν ἀπάνω μου τὰπ-τούπ σάν σκυφαράδες».

Μιά παραλλαγή τοῦ ἴδιου μονόλογου³ μᾶς δίνει ὁ *Σωτήρης Σπαθάρης* στά *Ἀπομνημονεύματά του*;

«*Βγάλε μ' τή φ'στανέλλα τ'ν χασεδένια μί τίς σαρανταδύο μανούλις και τά δεκουχτώ μπαλώματα.*

3. *Σωτήρης Σπαθάρης*, *Ἀπομνημονεύματα και ἡ τέχνη τοῦ Καραγκιόζη*, Ἀθήνα 1960, σ. 186-187.

Πῆς κάλτσες τίς καρπ'νησιώτικες τῆ σκούφια τῆ γαϊτανοφόρα μέ τά σειρ'ταδ'ρέλια τά πράσ'να τά κούκινα κι τά γαλάζα, τά τσαρούχια μ' τά πέτσινα τά σαλταρ'δένια τά μιλιτζανιά. Φέτι μ' τοῦ σ'λάχι τοῦ πλουμιστό. Βάλτι μέσα τσατσάρα, κατρέφτ', πριόβουλου, φυτύλλ' τσακμακόπιτρα, μαντέκα γιά τού μ'στάκ', καραμπογια γιά τά φρύδια. Βάλτι μανταροῦδια, ζουρκουλόγια, σουπαμοῦπις, ἀπήγανος, ἀλιφασκιά, μάννα κι σ'ναμική, κόρης τοῦ μανόγαλου, πέτρα τ'ς κουλάσιους, τ'ς νυχτερίδας τοῦ κοκκαλάου, τοῦ βουδιού τοῦ κέρατου, τ'ς ἀλουπούς τοῦ νύχ', τῶν ἐφτά δερφιῶν τοῦ γαῖμα. Μῆ λάχ'κι ξιχάσ'τι τοῦ τσουλ'πέν μί τούν ἀπήγανος...».

Τόν ἴδιο μονόλογο τόν βρισκουμε στό στόμα τοῦ *Τιρνακί* πού εἶναι ὁ ὀπιομανῆς τοῦ τουρκικοῦ θεάτρου σκιῶν. Ὁ *Τιρνακί* τόν λέει στό ἔργο «*Τσεσμέ*»⁴ (Ἡ βρύση), πού ὑπάρχει ἀντίστοιχό του στά ἑλληνικά και εἶναι γνωστό σάν «*Μπακλαίμ Κουκιά*». Ταί «*Μπακλαίμ Κουκιά*» εἶναι ἀπό τά ἔργα πού διατηροῦν ἀτόφια τήν πλοκή τοῦ τουρκικοῦ προτύπου, ἀλλά αὐτὴ ἡ σκηνὴ λείπει ὅπως θά ἦταν φυσικό, μιά και δέν ὑπάρχει ἀντίστοιχος χαρακτήρας τοῦ *Τιρνακί* και ὁ μονόλογός του εἶχε ἤδη ἐνσωματωθεῖ στόν χαρακτήρα τοῦ *Μπαρμπαγιώργου*.

Στό «*Τσεσμέ*» ὁ *Καραγκιόζ* πάει νά ρωτήσῃ τόν *Τιρνακί* ἂν εἶναι ἀλήθεια αὐτό πού τοῦ εἶπε ὁ *Χατζιβάτ* ὅτι ἡ γυναίκα του εἶναι πουτάνα. Ἡ σκηνὴ ἐκτυλίσσεται τῆ νύχτα και γι' αὐτό ἡ ἀπρόοπτη ἐνόχληση τοῦ *Καραγκιόζ* κάνει τήν προετοιμασία τοῦ *Τιρνακί* ἀκόμα πιό παράλογο. Ὅπως και στά ἑλληνικά ἔργα, ἀκούγεται ἡ φωνὴ τοῦ *Τιρνακί* ἀπό μέσα νά δίνει ὀδηγίες. Λέει:

ΤΙΡΝΑΚΙ: *Περίμενε ἔρχομαι. Ἐτοιμάστε τό τζουμπι,⁵ τό πανωφόρι, τό σαλβάρι μου, τά γεμενιά μου,⁶ τό σακκάκι*

4. *Ceudet Kudret, Karagöz "Cesme"*, Τόμος II, Ἄγκυρα 1969, σ. 22.

5. *Τζουμπέ*: Ἐνα μακρὸ μαντό, συνήθως μαῦρο μέ φαρδιά μανίκια, πού σήμερα τό φοροῦν οἱ δικαστές και οἱ ἱμάμηδες.

6. *Γεμενιά*: Κάτι ἀντίστοιχο μέ τερλίκια, χοντροπλεγμένες κάλτσες πού ἀντιστοιχοῦν και σέ πού ἐλαφρά ὑποδήματα.

μου,⁷ τό μελανοδοχείο καί τήν πέννα μου, τό ζωνάρι μου, τήν ταμπακίερα μου μέ τόν καπνό, τό τσιμπούκι ἀπό γιασεμί, τό κουτάκι μέ τόν ταμπάκο,⁸ τό πορτοφόλι, τά κίτρινα παπούτσια μου, τό μπαστούνι μου καί τό ρολόι μου.

Ἡ ὁμοιότητα τῶν δύο μονολόγων δέν ἀφήνει καμιά ἀμφιβολία ὅτι τόν πῆραν ἀτόφιο οἱ δικοί μας καραγκιοζοπαίχτες καί τόν προσάρμοσαν ἔτσι ὥστε νά ταιριάζει στή βλάχικη φιγούρα τοῦ Μπαρμπαγιώργου.

Ἡ ἀπαρίθμηση τῆς ἐνδυμασίας του, εἶναι καί τὸ περίγραμμα τῆς φιγούρας τοῦ Μπαρμπαγιώργου, γιατί τονίζει τήν ἀπέραντη φιλαρέσκειά του σέ ἀντίθεση μέ τόν ντόμπρο χαρακτήρα καί τή βλάχικη συμπεριφορά του. Ἡ ἀντίθεση αὐτή συνιστοῦσε τήν οὐσία τοῦ κωμικοῦ παράλογου πού στόν Μπαρμπαγιώργο ἦταν στήν καλύτερη ἐκδόσή του. Ὁ μονόλογος αὐτός γελοιοποῦσε τόν ἀνδρισμό τοῦ Μπαρμπαγιώργου πού σέ ὅλα τά ἄλλα σημεῖα διατηρεῖ τραχιά χωριάτικα χαρακτηριστικά.

Ὁ Ρούλιας στή σύνθεση αὐτῆς τῆς φιγούρας ἀποδεικνύει μιά μοναδική εὐφυΐα στόν συνδυασμό ἀκραιῶν στοιχείων πού ὅλα μαζί δένουν γιά νά κάνουν τόν Μπαρμπαγιώργο ἕνα γνήσια ἑλληνικό λαϊκό τύπο. Αὐτό πού θεωρούσαμε μέχρι σήμερα σάν καταπληκτική ἐφεύρεση, ἄν ξαναεξετασθεῖ ἀποκτᾶ νέες διαστάσεις γιατί θά πρέπει νά θεωρηθεῖ σάν δείγμα ἐκπληκτικῆς εὐρηματικότητας καί εὐελιξίας ἑνός λαϊκοῦ καλλιτέχνη πού μπορεῖ νά ἀφομοιώσει διαφορετικά στοιχεῖα καί νά τά ἀναμεταδώσει μέ καινούργιο τρόπο.

Στό χαρακτήρα τοῦ Τιρνακί, πού εἶναι ἡ εἰκόνα τῆς παρακμῆς καί συμβολίζει μιά ξεπεσμένη ἀρχουσα τάξη, αὐτή ἡ ἀκραία φιλαρέσκεια πέρα ἀπό τό παράλογο δίνει ἕνα μήνυμα στό θεατή τῆς ἐποχῆς του.

Ἡ ἀργοπορία τοῦ Τιρνακί σέ μιά κατάσταση ἀνάγκης

κάνει πῶς ἐντονη τήν εἰκόνα αὐτῆς τῆς παρακμῆς καί τῆς ἀποσύνθεσης πού ἐκπροσωπεῖ.

Ἐπάρχει ἀκόμα ἡ ὁμοιότητα ὅτι τόσο ὁ Μπαρμπαγιώργος ὅταν ἐτοιμάζεται ἐπιμελῶς ὅσο καί ὁ Τιρνακί πού μέσα στή νύχτα κάνει ὀλόκληρη ἱεροτελεστία γιά νά βγεῖ, δέν ἔχουν εἰδικό λόγο πού ἀπαιτεῖται ἕνα προσεκτικό ντύσιμο.

Ὁ μονόλογος τοῦ Τιρνακί εἶναι ἐξαιρετικά σπάνιος καί δέν ἔχει ἐπαναληφθεῖ, τουλάχιστον στά ἔργα πού εἶναι τυπωμένα. Αὐτό δέν σημαίνει ὅτι δέν ἔχει παιχθεῖ σέ ἄλλα ἔργα μιά καί ἡ μελέτη μας βασίζεται σέ καθορισμένα κείμενα πού καταγράφηκαν, χάνοντας ὅλη τήν εὐελιξία τῶν αὐτοσχεδιασῶν. Οἱ Τοῦρκοι καραγκιοζοπαίχτες πιθανῶς τόν εἶχαν χρησιμοποιήσει σέ ἄλλα ἔργα ἀλλά σήμερα αὐτό ἀπομένει μιά ὑπόθεση. Γεγονός εἶναι ὅτι ὁ μονόλογος αὐτός δέν εἶναι χαρακτηριστικός τοῦ Τιρνακί γιατί ἄλλως θά ἐπαναλαμβάνονταν ὅπως γίνεται μέ ἄλλα στοιχεῖα του. Συνεπῶς, ὁ Ἕλληνας καραγκιοζοπαίχτης πῶς εὐκολα θά ἐπαιρνε ἕνα σπάνιο κομμάτι, πού περνᾶ ἀπαρατήρητο, ὄχι μόνο γιά νά τό δηλώσει σάν ἐμπνευσή του ἀλλά γιατί εἶναι πῶς εὐπλαστο στήν ἀφομοίωσή του.

Οἱ Ἕλληνες καραγκιοζοπαίχτες ἤξεραν τό ἔργο «Τσεσμέ» καί τό «Μπακλαῖμ Κουκιά», πού τό παίζει ὁ Βασίλαρος ἀκόμα καί στίς μέρες μας, ἦταν ἀπό τά πολύ παλιά. Ὁ Ρούλιας μπορεῖ νά τό γνωρίζε ὅταν ἐπαιξε γιά πρώτη φορά τόν Μπαρμπαγιώργο. Εἶναι γνωστό ὅτι ἡ δανειοδότηση δέν γίνεται μόνο μέ ἄμεση ἐπαφή τοῦ δημιουργοῦ μέ τήν πηγή, εἰδικά στό λαϊκό θέατρο. Τά κανάλια εἰσορῆς στοιχείων εἶναι διάχυτα γιά τόν λαϊκό καλλιτέχνη καί ὄχι ἀπαραίτητα ἀπό συναδέλφους. Ἴσως θά πρέπει νά σημειώσουμε ἐπίσης ὅτι ἡ ἀντιγραφή γίνεται ὄχι πάντα σέ πλήρη ἐγρήγορη καί συνειδητά. Ἡ πλειοψηφία τῶν στοιχείων εἶναι ἀποθηκευμένα καί ἔρχονται στήν ἐπιφάνεια στήν κατάλληλη στιγμή.

Ἡ ὁμοιότητα τοῦ μονολόγου τοῦ Τιρνακί καί ὁ τρόπος πού ἐκτελεῖται, πού συμπίπτει ἀπόλυτα μέ τόν μονόλογο τοῦ Μπαρμπαγιώργου καί τόν τρόπο ἐκτέλεσής του, δέν ἀφήνουν καμιά ἀμφιβολία ὅτι πρόκειται γιά ἕνα ἀκόμη τουρκικό πρότυπο πού τό υιοθέτησαν οἱ Ἕλληνες.

Κατερίνα Μυστακίδη

7. **Σακκάκι:** Τό σακκάκι τοῦ Τιρνακί, πού ἀναφέρεται μέ τήν ὀθωμανική λέξη *salta* στό κείμενο, δέν ἔχει κουμπιά καί γιαντὰ μέ φαρδιά μανίκια.

8. **Ταμπάκο:** Ὁ εἰδικός καπνός πού τόν χρησιμοποιοῦσαν παλιότερα γιά εἰσπνοές ἀπό τή ψύτη. Ξεχωρίζει σέ ποιότητα ἀπό τόν καπνό πού χρησιμοποιεῖται στήν πίπα καί στό ναργιλέ.

BIBLIO

1

ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΥ ΜΗΛΙΩΝΗ:
«Καλαμάς καί Ἀχέροντας»,
διηγήματα.

Μιά πρόσφορη ἀπόδειξη

I

Στό τελευταῖο τεῦχος (25) τοῦ περιοδικοῦ *Σημειώσεις*, δημοσιεύεται συμπτωματικά ἕνα ἄρθρο μου μέ τίτλο «Μεταπολεμική ποίηση» καί παράτιτο «Ἀκαταστασίες καί διευθετήσεις». Λέω συμπτωματικά, γιατί ταυτόχρονα κυκλοφόρησαν, σ' ἕνα καλαισθητό τόμο, ἑναρμονισμένο πρὸς τό περιεχόμενο, τῶν ἐκδόσεων «Στιγμή» καί τά διηγήματα τοῦ Χριστοφοῦ Μηλιῶνη μέ τό γενικό τίτλο «Καλαμάς καί Ἀχέροντας». Τίτλος δανεισμένος ἀπό ἕνα διήγημα τῆς συλλογῆς, πού μέ τή σειρά του τόν ἀπόκτησε ἀπό ἕνα στίχο τοῦ Μπαρμπαγιώργου: «Νά ὁ Καλαμάς, ὁ Ἀχέροντας ἐκεῖνος». Σπεῦδω, λοιπόν, νά πῶ, ὅτι τά διηγήματα αὐτά ἀποτελοῦν ταυτόχρονα καί μέ τόν τρόπο τους μιά ἀπόδειξη τῶν ὅσων εἶπα σέ ἐκεῖνο τό ἄρθρο.

Σέ ἐκεῖνο, λοιπόν, τό ἄρθρο, συμφωνῶ μέ τήν ἄποψη πῶς ὁ ὄρος «μεταπολεμικές γενιές» ὑπέστη ἀνεπανόρθωτη φθορά. Στή συνέχεια ἀναλύω τά αἷτια τῆς φθορᾶς του, διαφωνῶ ὅμως μ' ἐκείνους πού ἀρνοῦνται τήν ὑπαρξή διακεκριμένων γενιῶν. Κι αὐτό γιατί θεωροῦν τίς λέξεις-κλειδιά (πόλεμος-κατοχή-ἀντίσταση-θερμός ἐμφύλιος-ψυχρός ἐμφύλιος), τά σημαίνοντα τῶν δύο πρώτων μεταπολεμικῶν γενιῶν, ὄχι μόνον τά αὐτά, ἀλλά καί ταυτόσημα. Δηλαδή φορτισμένα μέ τίς ἴδιες σημασίες. Καί εἶναι, βέβαια, τά ἴδια τά σημαίνοντα, ὅμως διάφορη ἡ φόρτισή τους στίς δύο γενιές καί συνεπῶς εἶναι καί διαφορετική ἡ ἀνάγνωσή τους μέσα στό ἔργο τῶν ἐκπροσώπων τῶν δύο γενιῶν. Μιά διαφορά πού ὀφείλεται στήν ὑπαρξή κάποιας εὐθύνῃς ἢ καί ἐνοχῆς στήν πρώτη μεταπολεμική γενιά γιά πράξεις καί παραλείψεις τῆς μέσα στίς παραπάνω ἐποχῆς (ἀφοῦ ἡλικίαν εἶχε) καί στήν ἀνυπαρξία εὐθύνῃς τῆς δευτέρας, πού ἡλικίαν δέν εἶχε. Παρ' ὅλα αὐτά, ἐξαι-

τίας τῆς πασίγνωστης ἀνικανότητος ἢ τῆς κεκτημένης τάσης γιά προχειρολογίες, δέν εἶναι λίγοι οἱ μελετητές πού ἐμφανίζουν, ἄδικα, τοὺς λογοτέχνες τῆς δευτέρας σάν καθυστερημένες κι ἄρα ἡσόνες ἐπιβιώσεις τῆς πρώτης. Στή συνέχεια διακρίνω καί μιά μεθοδολογική, θά ἴλεγα, ἐξαφάνιση τῆς δευτέρας μεταπολεμικῆς γενιάς, πού ἀφοῦ πρώτα ἀπορροφᾶται ἀπό τήν πρώτη, εὐκολα ἀφήνει τό ἔδαφος, πού τῆς ἀνήκει μέσα στό ἱστορικό γίνεσθαι τῆς λογοτεχνίας μας, σέ μιά τρίτη, νεότερη λογοτεχνική γενιά (ἀριστα ὀργανωμένη, μά μέ δυσανάλογα ὑποδεέστερο ποιοτικά ἔργο), νά συνδεθεῖ ἀπευθείας μέ τήν πρώτη, τήν ἥρωική ἢ νεορομαντική μεταπολεμική γενιά. Ἀλλά ποιός εὐθύνεται γι' αὐτή τήν ἐξαφάνιση; Πρώτα πρῶτα ἡ ἴδια ἢ δευτέρα μεταπολεμική γενιά πού ἐμφανίστηκε χωρίς ἐνιαῖο πρόσωπο, χωρίς καν ἐνιαῖα σκέψη, σάν μεμονωμένες περιπτώσεις, ἀξίολογες μά εὐάλωτες. Καί τοῦτο ἐξαιτίας τοῦ μοναχικοῦ χαρακτήρα τῶν μελῶν τῆς ἑνὸς χαρακτήρα πού τόν διαμόρφωναν ἔτσι οἱ ἐποχές. Κυρίως ἡ ἐποχή τοῦ ψυχροῦ ἐμφύλιου, ἡ ἐποχή τῆς χρυσῆς σιπῆς τῆς «κομμένης γλώσσας» καί τῶν «βιβλιακῶν ἐμπειριῶν» καί τῶν πικρῶν ἀναμνήσεων, ὅπου ἀνατρέχει ἀσυμμάζευτη ἢ μνήμη ἀφήνοντα σάν κατακάθι τῆς μοναξιάς, τήν ἀναπόδραστη ἀπομόνωση καταδικασμένοι «νά θυμούνται καί νά εἶναι ὀλομοῖναχοι καί νά εἶναι ὀλομοῖναχοι ὅπως ὀλομοῖναχοι εἶναι ὅσοι θυμούνται». Ἐτσι κλείνει ἕνα διήγημά του ὁ Μηλιῶνης.

Δεύτερη αἷτια τοῦ παρακωτισμοῦ τους εἶναι ἡ καθυστερημένη ἐμφάνισή τους, σέ σχέση πάντα μέ τήν πρώτη μεταπολεμική γενιά, πού μέ τό τέλος τοῦ ἐμφύλιου, τοῦ ψυχροῦ ἐμφύλιου, γύρω στό 1960, εἶχε καταθέσει ἕνα ἔργο ὀπωσδήποτε. ὀλοκληρωμένο

καί πολύ αξιόλογο. Κι επιπλέον είχε αναγνωρίσει αυτό τό ἔργο καί μάλιστα μέσα σ' ἓναν κύκλο ἀναγνωστικό πολύ εὐρύτερο ἀπό τό συνήθη λογοτεχνικό. Ἐναν κύκλο πού δέ διατηροῦσε μόνο τίς πικρές μνήμες καί τή νοσταλγία μιᾶς ἐποχῆς, ἀλλά διέθετε καί τά ἦθη μιᾶς παλιᾶς, πανίσχυρης ὀργάνωσης. Θά πρέπει ἐδῶ νά σημειώσουμε πῶς στήν ἐξαφάνιση τῆς δευτέρας μεταπολεμικῆς γενιάς, συντέλεσαν καί οἱ τῆς πρώτης, πού εἴτε ὀλιγόρησαν, μέσα στή σπουδή τῆς δικιάς τους καθιέρωσης, νά κάνουν τούς ἀπαραίτητους διαχωρισμούς ἢ περιέλαβαν μέσα στό σχέδιο αὐτῆς τῆς ἀναγνώρισης καί τήν ἀπόκτηση ἐπιμελῶν «μαθητῶν». Κι ἀκριβῶς μέ τή συντέλεια τῆς δικιάς ἀναγνώρισης τοῦ ἔργου τῆς πρώτης μεταπολεμικῆς γενιάς, ἔρχονται νά κάνουν τίς πρώτες τους δειλές καί μεμονωμένες, ὅπως εἶπαμε, ἐμφανίσεις οἱ τῆς δευτέρας. Κι ἔκτοτε ἀρχίζουν οἱ μεμονωμένες προσπάθειες ἀναγνώρισης. Προσπάθεια δύσκολη, ἀπογοητευτική πολλές φορές. Κι ὡστόσο τό ἐπιχειροῦν ὄχι μόνο γιατί δέν μποροῦν νά κάνουν διαφορετικά, ἀλλά καί γιατί διαθέτουν μιά πρωτοφανή γιά τά δεδομένα τῆς λογοτεχνίας μας ὑπομονή καί καρτερικότητα, πού προκύπτει ἀπό μιά πληρωμένη ἀκριβά ἄσκηση σιωπῆς. Μιά ἄσκηση, πού τούς ἔκανε νά παραβλέπουν τή «δόξα» τῆς ἐπικαιρικῆς ἀναγνώρισης, πού τούς διδάξε ὅτι πέρα ἀπ' τό μολύβι καί τό χαρτί, ὅλα τά ἄλλα εἶναι καμώματα ἐκ τοῦ πονηροῦ.

II

Μολυβίου καί νοῦ, λοιπόν. «Γιά νά θυμᾶται καί νά εἶναι ὀλομόναχος, ὅπως εἶναι ὀλομόναχοι ὅσοι θυμοῦνται». Αὐτά λέει ὁ Μηλιώνης κι αὐτά μού φέρνουνε στό νοῦ ἄλλα κι ἄλλα παρόμοια. Κάθε φορά, λοιπόν, πού θά 'χω τήν τύχη νά διαβάσω ἓνα διήγημά του, ἔχω τή γλυκόπικρη αἴσθηση πῶς «μou μιλάει κάποιος πού γλίτωσε ἀπό τό λιμό», πού ἄλλο δέν κάνει παρά νά ἐπιδεικνύει μέ χαρά τίς φωνητικές του διφθέρες, πού ἐντούτοις δέν πάθανε ἀτροφία ἀπ' τή μακρόχρονη (πόσο μακρόχρονη!) ἀχρησία: Παιδικά χρόνια, πού τόν φύλαγε ὁ Θεός, ἄχαρη νιότη, στερημένη

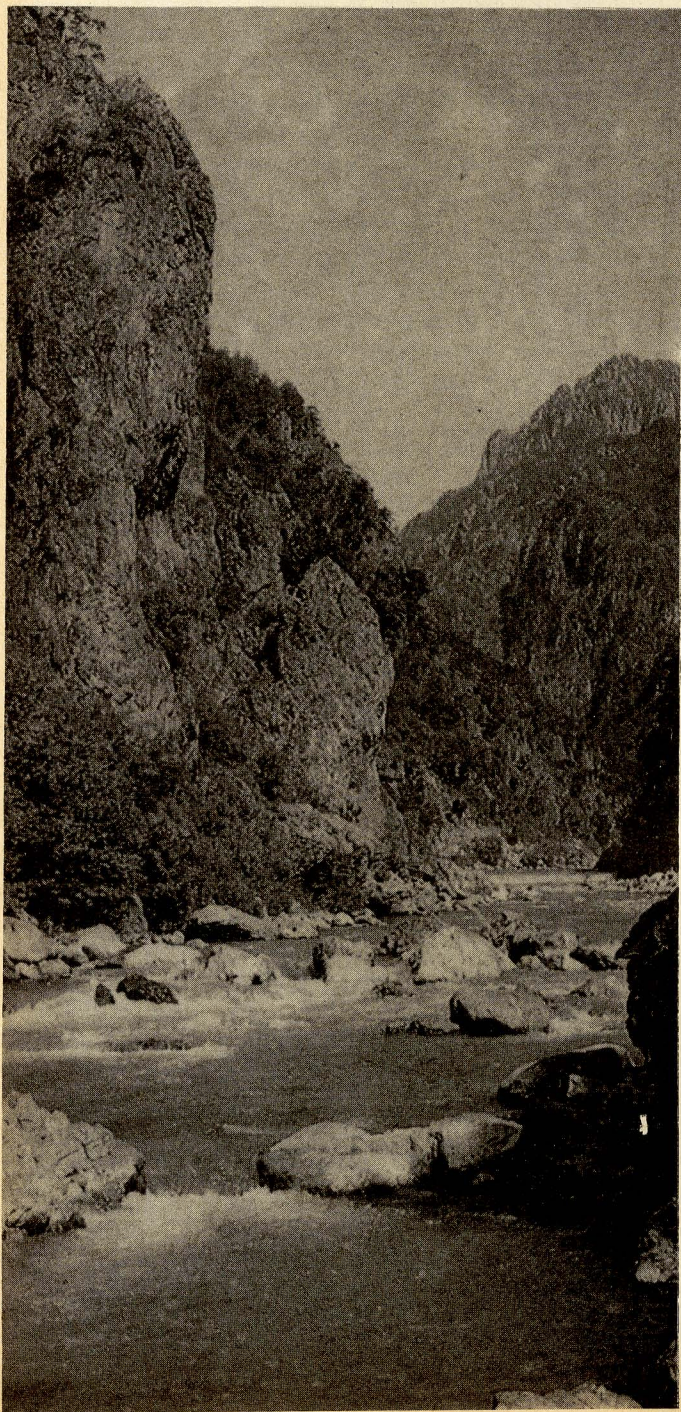
καί μ' ἀμφίβολες ἐκβολές. Ἄντεξαν οἱ χορδές του οἱ φωνητικές, ἐν ἀναμονή μιᾶς ὑποψίας Ἄνοιξης, ἔστω κι ἀπατηλῆς, γιά νά δοκιμαστούν. Ὅπως ἐκεῖνη ἢ Ἄνοιξη γύρω στά 1960. Καί τότε ἐκτέθηκαν ἐκεῖνες οἱ χορδές στά πληκτρα μιᾶς μνήμης κι ἔκτοτε:

«Ὅ, τι κι ἄν κάνει τὸ δοντάκι τοῦ γραμμόφωνου, ἄλλο τραγοῦδι δέ μπορεῖ νά τραγουδήσει»,

λέει ὁ Χριστιανόπουλος καί γιά τό Μηλιῶνη ἀρχίζει τό ἀέναο παιγνίδι μιᾶς ἀμφίδρομης μνήμης. Ματιᾶ ἐμπειρῆ ἀπό τίς ἐν τῷ μεταξύ ἀποκτημένες γνώσεις, ἐμπειρίες καί συναισθήματα μεταβαίνει σ' ἓνα παρελθόν ὑπακούοντας σέ συνεχεῖς καί λογικούς ἢ τυχαίους συνειρμούς καί οἰκοδομώντας δίχρονα διηγήματα διηγήματα, δηλαδή, ὅπου ἐνυπάρχουν σέ μιά ἀρμονική ἀλληλουχία τόσο ὁ χρόνος τοῦ ἀφηγητῆ, ὅσο κι ὁ χρόνος τῆς ἀφήγησης. Κι ἐκεῖ πού λές ὅτι οἱ χρόνοι αὐτοῖ τερμάτισαν τήν τροχιά τους, ἀρχίζουν νά μετατοπίζονται πρὸς τήν ἀντίθετη κατεύθυνση δημιουργώντας μιά παλιρροϊκή αἴσθηση, ἀπ' ὅπου προβάλλουν ἀποτελέσματα λογικά ἢ καί ἀπροσδόκητα. Ὑπακούουν, μ' ἄλλα λόγια, σέ μιά λογική ἀποδεικτική ἐξέλιξη, ὅπως ἡ γένεση ἐκ τῶν ἐναντιῶν (χαρά-λύπη, θάρρος-δειλία, ἀγράμματη σοφία, ζωῆ-θάνατος) ἢ, πολλές φορές σέ μιά τυχαία ἐξέλιξη ὅπως ἀκριβῶς στήν ἀδηλη ἔρμηνεια τοῦ στίχου τοῦ Μπάυρον:

«Νά ὁ Καλαμάς, ὁ Ἀχέροντας ἐκεῖνος».

Στίχος μεγαλοφουῶς ποιητῆ, ἀλλά, γιά τίς ξερές ψυχές δυστυχῶς ἄστοχος. «Τί γυρεύει ὁ Καλαμάς ἓνας ἄνευ ἑτέρου ποταμός, μ' ἀπηγῆ τῆς ζωῆς, μ' ἐκεῖνον τόν Ἀχέροντα, τό μυθικό ποτάμι τῶν νεκρῶν»; Γιά τό Μηλιῶνη, ἀκόμη περισσότερο κι ὁ ἓνας μόνο ποταμός μπορεῖ νά εἶναι ζωῆ καί θάνατος. Γιατί, ἢ ἀπό δῶ ἢ ὀχθη τοῦ Ἀχέροντα εἶναι ὁ τόπος ὅπου σφύζει ἡ ζωῆ, ὁ τόπος τῶν «ἡμετέρων». Ἡ ἀπό κεῖ, ὁ τόπος ὅπου караδοκεῖ ὁ θάνατος καί ἡ γενοκτονία τῶν ἄνευ εἰσαγωγικῶν ἡμετέρων τοῦ συγγραφέα, ὁ δικός του τόπος. Κι αὐτός εἶναι προορισμένος νά ζήσει, γιατί αὐτοῦ τοῦ δόθηκε ἡ χάρη νά μπορεῖ νά μιλήσει. Αὐτή τή χαρά ζωῆς ἀναδίνουν τά περίλυπα μέ-

χρη θανάτου διηγήματά του. Μοιάζουν όλα αυτά να έχουν τη σφραγίδα της αντινομίας ενός παιγνιδιού. Γιατί, δεν είναι σάματι παιγνίδι τό νά φτιάξεις μιά λέξη μονοσήμαντη από δύο αντίθετες; Από τήν «Καλαμάς» καί «Αχέροντας» λόγου χάρη.

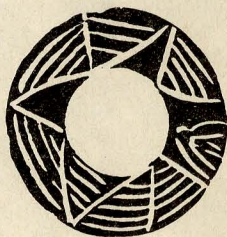
Κλασικά τά διηγήματα του Μηλιώνη. Τόσο πού διδάσκουν τά πάντα γιά τό μοντέρνο διήγημα. Φυσικά, τά παραπάνω διαβάζονται κι αντίθετα, ὅπως τά γλωσσικά καρκινώματα. Ἀντίθετα μπορεῖ νά διαβαστεῖ καί τό γλώσσα ποικίλη, θυμίζει προφορική ἀφήγησι, μά είναι λόγος αὐστηρά γραπτός. Τό ἴδιο καί τό θυμίζει λόγιο συγγραφέα, ἀλλά καί ἀφηγητή, περπατημένο στά πιά παράδοξα μονοπάτια τῆς ἑλληνικῆς πραγματικότητος. Ὅλα λογικά κι ὅλα παράδοξα, μά καί τανάπαυιν.

Ὅμως τά πράματα; Ξεχάστηκαν, ὡς μή ἔδει, μιά κι ὁ ρόλος τους δέν είναι μόνον περιγραφικός στά διηγήματα. Μιλῆσαμε, ἄμεσα ἤ ἔμμεσα, ἀρκετά γιά τόν ἀφηγητή. Μιλῆσαμε ἤ μιλάμε τώρα γιά τούς ἀναγνώστες· αὐτούς πού μένουν μέ τή χαρά τοῦ ἀγοραστή πού πραγματοποίησε μιά ἀγορά πετυχημένη καί τῶν ἄλλων, τῆς ἴδιας γενιάς, ἡμῶν, πού μένουμε μέ τή χαρά τοῦ συνεταίρου μιάς ἀκμαίας ἐπιχείρησης. Τά λέμε καί γιά τούς ἱστορικούς καί τούς μελετητές τῆς λογοτεχνίας μας, πού ἄλλες προφάσεις κι ἄλλα περιθώρια νά μάς ἀγνοοῦν σάν γενιά δέν ἔχουν, μιά κι ἀποδείξεις, ἐπαρκεῖς, ἐπαρκέστατες, σάν τά διηγήματα τοῦ Μηλιώνη κατακλύζουν τό λογοτεχνικό μας χώρο. Τί λέω; Ἐχουν σχεδόν μονοπωλήσει τίς ψηλότερες ποιοτικές βαθμίδες τῆς λογοτεχνίας μας ἐδῶ καί χρόνια. Μιλῆσαμε γιά ὅλα αὐτά ἤ, ἔστω, κάλλιο ἀργά, μιλάμε τώρα. Ὅμως γιά τά πράματα; Αὐτά, λές πῶς χρωστᾶν τήν ὑπαρξή τους σέ μιά ἄδηλη ἀπαίτηση τῶν διηγημάτων νά φορτιστοῦν ποιητικά. Κι ἐδῶ ἡ ἀντίθεση. Ὅμως μέ κανέναν τρόπο δέν δεσμεύονται ἀπ' τίς προθέσεις καί τούς στόχους τοῦ συγγραφέα. Ἐχουν τή δικιά τους ὑπαρξή, τήν ἱστορία καί τή φωνή. Πολλές φορές μοιάζουν ἐξουσιοδοτημένα νά μιλήσουν καί μιλοῦν γιά λογαριασμό τοῦ ἀφηγητή, ἀλλά μέ τή δική τους γλώσσα, τό δικό τους

ἕφος-χαρακτήρα, παρόμοιο μ' ἐκεῖνον τοῦ ἀφηγητή. Κι ἐδῶ βρίσκεται ἕνας φυσικός καί ἰσχυρότατος σύνδεσμος ἀνάμεσα σ' ἀφηγητή καί σέ πράματα. Κι ὁ τόπος, τό μεταλλοχολικό αὐτό τοπίο; Αὐτό ἔχει τή διαστρωματική δύναμη μιάς προαιωνίας καί διαωριζόμενης ἀβίαστα παράδοσης. Κι ὡστόσο είναι, τελικά, διηγήματα, ἕνας λόγος πεζός, πού δέ μεταβάλλεται ποτέ σέ ποιητικό, παρά τό γεγονός ὅτι ἀπό τήν ποιητική αὐτή μεταφορά ξεπηδᾷ ἕνα πλῆθος συμβόλων ἢ παρασυμβόλων (λόγου χάρη ἠχητικές εἰκόνες ἢ ἤχοι πού παράγονται ἀπό μιά ὀπτική ἐντύπωση), παρά τό γεγονός ὅτι τά διηγήματα αὐτά οἰκονομοῦνται μέσα σέ ἕνα πλῆθος ποιητικῶν ὑπαινιγμῶν. Διηγήματα, λοιπόν, πού δέ γίνονται, παρ' ὅλ' αὐτά, ποίηση. Διηγήματα μοντέρνα καί ταυτόχρονα μιάς κλασικῆς, σχεδόν ἀκαδημαϊκῆς δομῆς. Διηγήματα ἀπλά στήν ἔκφραση, πού ὡστόσο παράγουν ἕνα πλῆθος σκέψεων καί προβληματισμῶν. Τέλος, διηγήματα παραδοσιακά μέ τήν καθαρότερη τοῦ ὄρου ἔννοια.

Μπορεῖ ὁ τόμος νά μήν περιέχει διηγήματα τῆς ἴδιας ποιοτικῆς στάθμης. Ὅστόσο, ὅλα μαζί συνεισφέρουν ἀποφασιστικά σ' αὐτή τήν ἀνάγνωση, τήν ὄχι μοναδική, τήν ὄχι πλήρη, τό ἀναγνωρίζω, ὅμως τήν κατ' ἀνάγκην ὑπαινικτική κι αὐτή. Μιά ἀνάγνωση πού σχεδόν τήν ἐπιβάλλουν τά ἴδια τά διηγήματα τοῦ Μηλιώνη. Καί πρέπει, ἴσως, νά τό δηλώσω πῶς στή συγγραφή αὐτοῦ τοῦ κειμένου δέ μ' ὀδήγησε μιά διάθεση κριτική, ἔστω καί θετική, ἀλλά ἡ ἀνάγκη νά παραθέσω ἕνα ἀπτό παράδειγμα αὐτῶν πού διατύπωσα στό μελέτημά μου στό περιοδικό *Σημειώσεις*.

Τόλης Καζαντζής

Ἡ Ὁρέστεια στήν Πετρούπολη

Μόνο οἱ ἀρχαῖοι τίς βλέπανε μαζί καί τίς τρεῖς τραγωδίες κάθε τριλογίας, ὅπως ἀνέβασε ὁ Πέτερ Στάιν τήν Ὁρέστεια τοῦ Αἰσχύλου. Ἡ παράσταση ἦταν σταθμός γιά τό θεάτρο του, τό Σαουμπύνε, καί τήν παρουσίασε σέ πολλές πόλεις, μέσα στά πέντε χρόνια πού πέρασαν ἀπό τὸν πρωτοπαίχτη. Ἄν ὑπολογίσουμε καί τά ἄλλα δύο πού κράτησαν οἱ πρόβες τῆς, είναι ὀλόκληρη ζωή. Θά νιώσουμε ἐμεῖς βλέποντάς τιν, στά νταμάρια τῆς Πετρούπολης, τή συγκίνηση τῶν δημιουργῶν τῆς ἀπ' αὐτό τό βύθισμα, ὅπως τό εἶχαν πει, στίς ρίζες τοῦ κόσμου μας;

Πάρτε μαζί σας κανένα πλεχτό. Θά κάνει φύχρα στά νταμάρια τό βράδυ, προειδοποίησε ὁ Πέτερ Στάιν τούς θεατές τῆς Ὁρέστειας. Δέν ὑποσχέθηκε ἄλλες ἀνατριχίλες, ἀλλά τό σκηνικό, καί σάν ἰδέα ἀκόμα, λέει πολλά. Στά νταμάρια, πληγές τοῦ βουνοῦ, νά δείξει τή βίαιη γέννηση τοῦ κόσμου πού κατοικοῦμε πάντα. Μέ τόν Αἰσχύλο, καί τά ἴχνη τῶν σιδερένιων δοντιῶν στήν πέτρα, νά νιώσουμε τήν καταγωγή μας.

Μιά γνώση χωρίς συμπάθεια. Ἀπό τούς γέρους μέ τίς ρεπούμπλικες πού είναι ὁ χορός, ὡς τήν πελώρια ὁμορφὴ μητριαρχική Κλυταιμνήστρα, τά πρόσωπα είναι ὅλα φορεῖς ἐξουσίας. Οὔτε μιά στιγμή ἀνθρώπινη. Ἡ Κασσάνδρα βγάζει φωνές πληγωμένου ζώου, οἱ Χοηφόρες μοιρολογοῦν σάν ἐπαγγελματίες μανιάτισες, οἱ Ἐρινύες γαβγίζουν σά σκυλιά καί κλαῖνε μέ ὑπερήχους. Γιά μιά στιγμή συναισθηματική ἡ Ἠλέκτρα στίς Χοηφόρες ξενίζει. Είναι ἕνας κόσμος παλιός καί κουρασμένος πού περιμένει τόν Ὁρέστη μέ μαύρη γυαλιστερή στολή, τόν τιμωρό τοῦ νέου κόσμου. Ἄ, αὐτός θά βάλει μπροστά μιά ὑπέροχη θεατρική μηχανή, ἡ κόκκινη μογιά θά τρέξει ποτάμι μπροστά στους θεατές. Ἐχει παίξει ποτέ ἄλλοτε στό θεάτρο τόσο αἶμα;

Ὅστόσο, πέντε χρόνια μετά ἀφοῦ πρωτοεῖδα τήν παράσταση, τήν τελευταία σκηνή θυμᾶμαι περισσότερο: τή σκηνή τοῦ ἐξευμενισμού τῶν Ἐρινύων. Ἡ Ἀθηνᾶ, διπλωματική καί γαλίφισσα, ὁ Ἀπόλλωνας σαρκαστικός, τίς φέρνουν ἀπό δῶ, τίς φέρνουν ἀπό κεῖ, στό τέλος τίς τυλίγουν μέ πελώριες κόκκινες λουρίδες, ἀκίνητες στά θεμέλια τῆς Ἀθῆνας. Κι ἔτσι ἀκίνητοποιημένες σά λουκάνικα, ἡ Ἀθηνᾶ νά τούς λέει: «Μαζί θά κυβερνήσουμε αὐτό τόν τόπο».

Ἐμεῖς, θεατές στήν ἴδια πόλη πού ἔγινε τό δικαστήριο, θά νιώσουμε ἄραγε περήφανοι; Ὡς τήν ὥρα πού φεύγει κι ὁ τελευταῖος ἀπ' τό χώρο τοῦ θεάτρου, οἱ ἠθοποιοί φηφίζουν, ξαναφηφίζουν, ἀτελείωτα. Ψηφίζουν χρόνια, αἰῶνες, χιλιετίες. Ἡ δημοκρατία ἐγεννήθη, τό ἴδιο κι ἡ δικαιοσύνη.

Ὁ Ὁρέστης, ἐλεύθερος, ἀποχαιρετᾷ τό κοινό διά χειραφίας. «Σέ μιά χώρα πού ὁ μητροκτόνος ἀθῶνεται, ὅλα μποροῦν νά γίνουν» κλαφουρίζανε οἱ Ἐρινύες. Ἄς λένε, ὁ ἄνθρωπος πιά ἐλευθερώθηκε ἀπό τή μοίρα του.

Ὅχι ἐντελῶς ὅμως. Γι' αὐτό πάρτε μαζί σας περιποιημένα σάντουιτς καί θερμός μέ καφέ. Καί φροντίστε νά ἐξασφαλίσετε τήν ἐπιστροφή σας στό σπίτι.

Ἄννα Δαμιανίδη

VIDEO:

Νά ή εύκαιρία

Ἡ νέα «διέξοδος» τοῦ ἑλληνικοῦ
κινηματογράφου

Σ

τὴν κινηματογραφικὴ πιάτσα κυκλοφορεῖ ὡς μέγα ἐπίτευγμα τὸ ρεκόρ κάποιου ἐγχώριου κινηματογραφιστῆ πού πέτυχε νά γυρίσει μιά ταινία σέ μιά ἑβδομάδα. Τό «ἐπίτευγμα» αὐτό θεωρεῖται πιά ἀστείο: ἕνας ἐπαγγελματίας τοῦ εἴδους γυρίζει μιά βιντεοταινία μέσα σέ δέκα ὥρες, δηλαδή ἕνα πλήρες ὀκτώωρο σὺν δύο ὥρες ὑπερωρία.

Ὁ ἑλληνικὸς κινηματογράφος φημίζεται γιὰ τὴν προσαρμοστικότητα του. Ὅταν στὴν ταπεινὴ χώρα μας εἰσέβαλε ἡ τηλεόραση, δὲν ἔκανε τίποτα ἄλλο παρά νά ἀντιγράψει ἀπὸ τὸν κινηματογράφο τὴ φάρσα (π.χ. *Γειτονιά*) ἢ τὸ «πολεμικὸ ἔπος» (π.χ. *Ἄγνωστος πόλεμος*), μὲ σαφεῖς τάσεις ξεχειλώματος. Αὐτὰ ὡς τὰ τέλη τῆς δεκαετίας τοῦ '80. Γιατί κάπου ἐκεῖ τὸ ἐμπορικὸ κύκλωμα δείχνει μιά ἀπίστευτη κινητικότητα, ἰδίως μὲ κωμωδίες. Ὑπάρχει ἕνα εἰσπρακτικὸ «μούμ», πού ὥστόσο κάπου τὸ 1983-84 μοιάζει νά ἐξαντλεῖται. (Οἱ «κωμωδίες» αὐτὲς στηρίχτηκαν σέ μιά ἀπαγορευμένη περιοχὴ γιὰ τὴν τηλεόραση — τὴ βωμολοχία καὶ τὸ σεξουαλικὸ ὑπονοούμενο).

Ἔτσι τὸ '85 τὸ «μπάντζετ» αὐτῶν τῶν ταινιῶν πού ἔφτανε τὰ 7-8 ἑκατομμύρια δὲν ἀποσβένεται ἀπὸ τὰ εἰσιτήρια καὶ ὑπάρχουν τραναχτὰ ὀνόματα μὲ παταγῶδεις ἀποτυχίες.

Ἀνακαλύπτεται λοιπὸν ἡ βιντεοταινία. Ἐξασφαλίζεται δηλαδή ἕνα μίνιμουμ συνεργεῖο, πού ἀκριβῶς ἐπειδὴ ἡ ταινία γυρίζεται σέ βίντεο δὲν ὑπακούει στὶς συνδικαλιστικὲς ἀπαιτήσεις τῆς Ἑνώσης Τεχνικῶν Κινηματογράφου, κι αὐτὸ ἀφορᾷ καὶ τὰ μεροκάματα (ποιά μεροκάματα ἄλλωστε;) καὶ τὶς ὑποχρεώσεις γιὰ εἰδικότητα συνεργεῖο, ὅπως συμβαίνει σέ ὅποιαδήποτε ταινία σέ σελλίντ, στὰ 16 ἢ τὰ 35 mm. Τὸ τεχνικὸ μέρος λοιπὸν «λύνεται» μᾶλλον ἀνέξοδα καὶ «ἥρωικά».

Κατόπιν επιστρατεύονται κάποια ἤχηρὰ ὀνόματα κωμικῶν (Ρίζος-Ἡλιόπουλος, Μουστάκας κ. ἄ.) καὶ ὀρισμένοι νεόκοποι τηλεοπτικοὶ «ἀστέρες» (Δεμίρης κ. ἄ.). Κορυφαῖος καὶ ἀκριβότερος ὁ Στάθης Ψάλτης, πού δὲν διστάζει, ἐναντὶ ἀδράς, βεβαίως, ἀμοιβῆς, νά σπαταλεῖ τὸ ὅποιο ταλέντο του. Ὁ θρυλικὸς Γκουσκούνης εἶναι ὁ πρῶτος διδάξας καὶ ἀκόμα συναγωνισμὸς ἂν καὶ παρουσιάζει τάσεις κορεσμοῦ...

Τέλος, ὑπάρχει ὁ «σκηνοθέτης». Αὐτὸς ἔχει στὸ χέρι ἕνα «σενάριο», πού οἱ ἐκδοχῆς του (ἰδίως τὰ καλαμπούρια του) ἐπαναλαμβάνονται ἄπειρες φορές ἀπὸ ταινία σέ ταινία. Τὸ «σενάριο» πρέπει αὐστηρὰ νά προβλέπει ἕνα μόνον χῶρο γυρίσματος, τέσσερις μὲ πέντε πρωταγωνιστὲς καὶ ἄφθονα μανούλια γιὰ τὸν ἀπαραίτητο γαργαλιστικὸ μαϊντανό.

Ὅλα αὐτὰ τὰ ἀπίθανα καὶ ἐκτὸς πάσης προδιαγραφῆς (καὶ περιγραφῆς) μαγειρεύονται πρὸς αἰῶνια ἐπιβεβαίωση τῆς «ἀρπαχτικῆς», αὐτῆς τῆς καθαρὰ νεοελληνικῆς κινηματογραφικῆς ἔννοιας.

Καὶ ἡ ἀγορά;

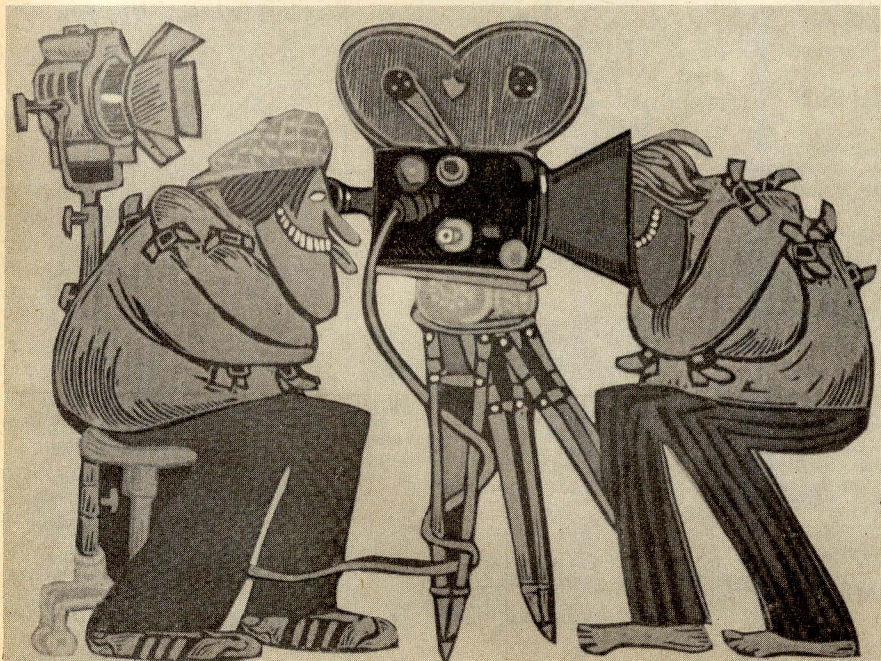
Γι' αὐτὴν κανένας δὲν φαίνεται νά φοβᾶται. Τὸ βίντεο εἶναι ἴσως τὸ πιὸ ἀπαραίτητο... ἐπιπλο τῆς νεοελληνικῆς οἰκογένειας, ὅπως τὸ σύνθετο, ἡ βιβλιοθήκη μὲ παραλλαγῆς ἐγκυκλοπαιδείας καὶ ἡ ἐγχρωμη, πλέον, τηλεόραση. Σύμφωνα μὲ στατιστικὲς ἡ κάλυψη βίντεο ἀνά ἐγχρωμη τηλεόραση εἶναι ἀπὸ τὶς ὑψηλότερες στὴν Εὐρώπη. Κι αὐτὸ τὸ ποσοστὸ δὲν ἔχει σχέση μὲ τὸ βιοτικὸ ἐπίπεδο οὔτε μὲ τὸ πολιτιστικὸ, ἀλλὰ μὲ ἄλλες παραμέτρους. Ἡ Ἑλλάδα συναγωνίζεται στὸν τομέα αὐτὸ τὴν... Αἴγυπτο κι ἔχει ἀφήσει πίσω τὴν... Ἰταλία καὶ τὴ Γαλλία! Τὸ ρεκόρ σέ παγκόσμιο ἐπίπεδο τὸ ἔχει ἡ Σαουδικὴ Ἀραβία καὶ σέ πανελλαδικὸ ἢ... Λάρισα.

Ὅμως ἡ ἑλληνικὴ βιντεοταινία δὲν ἐξαντλεῖ τὸν κύκλο τῆς στὰ στενά ὄρια τῆς μικρῆς μας χώρας. Ὁ ἀπόδημος ἑλληνισμὸς εἶναι ἀκόμα μιά τεράστια ἀγορά, ἴσως οἰκονομικὰ πιὸ εὐρωστη καὶ ὀπωσδήποτε... συναισθηματικὰ πιὸ εὐάλωτη. Ἡ μητέρα πατρίδα πουλάει σ' αὐτὸ τὸ κομμάτι τοῦ ἑλληνισμοῦ, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ μητέρα καὶ τὸν υἱὸ Παπανδρέου, τὸν Ἰάκωβο καὶ τὸ μπράντι Μεταξά, καὶ τὴν ἐγχώρια κουλτούρα. Οἱ ἄνθρωποι στὶς μακρινὲς ἡπείρους, ὅπου γῆς, ταίζονται ἀπὸ ἕνα πλήρως ὀργανωμένο δίκτυο διανομῆς, μὲ τὸν ἀττικὸ οὐρανό, τὰ ἀττικά κοράσια καὶ τὰ ἀττικά καλαμπούρια.

Τώρα βέβαια ὅλα αὐτὰ θά φαντάζουν γκρίνιες. Ὅμως ὁ Σωκράτης Καψάσκης ἀναγκάστηκε νά πουλήσει τὸ «Στούντιο» (κι ἄς ἐλπίσουμε ὅτι οἱ νέοι ἰδιοκτῆτες του θά συνεχίσουν μιά παράδοση, σέ πείσμα ὅσων λοιδοροῦν τοὺς κουλτουριάρηδες, σάν σύγχρονη ἐκδοχὴ μισμάτων). Στὴ Θεσσαλονίκη, στὸ τέλος τοῦ μήνα, πάλι θά μᾶς πιάσει ὁ οἶστρος γιὰ τὸν ἑλληνικὸ κινηματογράφο καὶ τὸ δύσμοιρο νομοσχέδιο θά δοκιμάζει κάθε φερεγγυότητα τῆς Μερίνας. Καὶ τὸ χειμῶνα ἀπὸ Καλαμάτα ὡς Ἀλεξανδρούπολη κι ἀπὸ Ἱεράπετρα ὡς Φλώρινα, ἂν ἀκούτε κάτι χονδρὸς κυρίως νά γελᾶνε, ἐξίσου χονδρὰ, μὲ τὰ ἐξίσου χονδροειδέστατα ἀστεῖα τοῦ Ψάλτη — μὴν πανικοβάλλεστε.

Ὁ ἑλληνικὸς κινηματογράφος — ὁ ἐμπορικὸς ἔστω, γιὰ νὰ μᾶς λείψουν οἱ ὀροθετήσεις — προσαρμόστηκε...

Γιώργος Μπράμος

Ο δαίμων του θέρους

Λιώνουν τά πράγματα κι οί άνθρωποι στίς μέρες του καλοκαιριού. Λιώνουν καί ξανασυσταίνονται. Ο καύσωνας αναδομεί κι ο δαίμονας βυσοδομεί.

Μιά περιδιάβαση στά όσα θερινά κατορθώθηκαν στίς εφημερίδες μας, μάς πείθει γιά τίς εκπληκτικές ικανότητες του ήλιου —του φυσικού, όχι του κυβερνώντος. Αν δέν κατονομάζουμε τά έντυπα πού συνέβαλαν στίς σχετικές μεταμορφώσεις, άπλός ο λόγος: όλα τους άφησαν ταπεινά τόν όβολό τους στόν κορβανά της δροσιάς. Μέ πρωτεύσασα μάλλον τήν *Αύριανή* (φυσικό τά άλλοτροπικά σπλάχνα της μεταποίησαν έμμανείς χουνταίους σέ έξίσου έμμανείς σοσιαλιστές) πού χαρακτήρισε τόν κ. Σαρτζετάκη «*πρώτο πολίτη της χούντας*» (διάβαζε: χώρας) καί πού ανακάλυψε πώς τά παρατημένα άπ' τούς γονείς τους *δίδυμα* ήτανε δύο.

Μές στην άναμπουμπούλα λοιπόν, ή σιδερένια Θάτσερ παραλίγο νά συγκρουστεί μέ Μπόινγκ, ενώ στή Θεσσαλονίκη κατάφεραν νά νοσηλεύσουν τό κρούσμα της νέας έπαράτου κι όχι τόν κρουσθέντα. Κι έπειδή τό ρήμα *κρούω* συγκέντρωσε τίς δαφιλείς περιποιήσεις τών τιτλοδοτών, του δώσανε καί τό δικαίωμα νά συνοδεύσει στην παρθενική της έξοδο μιά νεότευκτη λέξη τή *βδελαγμία*.

Κι άφού ο μουσικοσυνθέτης Ήλιος Ανδριόπουλος, εξαλλάσσεται όλως αιφνιδίως καί αναδεικνύεται κραταιός ύπερμαχος τών ιδεών της άνανεωτικής άριστεράς, χαρίζοντας επί τή εύκαιρία τά τραγούδια

του στούς άνέντακτους άριστερούς, δέν είναι πιά καί τόσο δύσκολο νά μεταμορφωθεί ο Κάρλος Σάουρα σέ τίτλο ταινίας του, ούτε ν' αλλάξει φύλο ή Κύπρος.

Έδω όλόκληρο ύπουργείο Έξωτερικών *προσλαμβάνει θέσεις* κι όχι ύπαλλήλους γιά νά τίς καλύψουν. Έδω έφευρίσκει ή «*περιοδιοποίηση της ποίησης*». Έδω, επίσης, επικίνδυνα σουτ «*εξουδετερώνονται άσθενώς*» καί πανέμορφα σκυλάκια τό ρίχνουν στό διάβασμα μιάς καί προκόψουν (έκτός εάν ή πονηρούτσικη έμμεση διαφήμιση έννοεί ότι τά ζωάκια μπορούν νά χρησιμοποιηθούν καί γιά τήν άνάγνωση της μοίρας). Άλλωστε, κάποιο άλλο ζωικό είδος, οί άρκοϋδες, είναι κατά Γιάννη Μαρκόπουλο τό πυκνό άπόσταγμα της ύπερδισχιλιετούς ιστορίας της Θεσσαλονίκης. Έλωσε ο άθεοφοβος εικοσιτρείς αιώνας πολιτισμού

κι έβγαλε σαλέπι καί δεκάπεντε έκατομμύρια (είσπραττοντας ταυτόχρονα καί τό χαρακτηρισμό του «*ύβριστή*» άπό τό δημοτικό συμβούλιο της συμπτωτεύουσας).

Έδω, έντέλει, τό κατά κεφαλήν εισόδημά μας έχει τόσο άπογειωθεί ώστε τό πονεμένο άσμα «*Βρέ ζωή γιαντ' είσαι έτσι, βρέ ζωή γιαντ' είσαι σκάρτη, νά ζυγίζεις όσο μιά Μαζεράτι*» νά μή θεωρείται νεοπλουτίστικο άλλ' έξόχως λαϊκό.

Δέν άπομένει παρά νά τραγουδήσουμε, στεντορείως καί καθέτως, τό άλλο σουξέ τών ήμερών: «*Κι όταν πιά φώναξα Ήλι ήλί λαμά σαβαχθανί, όλιοι μιλήσαν γιά τή λεία καί πώς φωνάζω τόν Ήλια*». Καί τέρμα ή παραλία, άφού μάς τό 'πε κι ο πρωθυπουργός, επίσης μεταμορφωθείς έκτάκτως σέ αντίθαιστή, ότι ο χειμώνας άναμένεται παγερός λίαν.

Τ.Σιμπούρης

Παρ' ολίγο σύγκρουση
Θάτσερ με «Μπόινγκ»

Αποκρούουν
με βδελαγμία

Σκηνή από την ταινία «*Σάουρα Κάρμεν*» του Κάρλος Σάουρα, με τους Αντόνιο Γκάντες και Λάουρα ντελ Σολ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Προκηρύξεως διαγωνισμού
προσλήψεως υπαλλήλων του
Υπουργείου Έξωτερικών

Την 21η Οκτωβρίου 1985 θα διεξαχθεί στο Υπουργείο Έξωτερικών διαγωνισμός προσλήψεως μιας (1) θέσεως γραμματέως στην Ειδική Νομική Υπηρεσία του Υπουργείου Έξωτερικών.

Ο Εθνικός φάινταζε πιο οργανωμένος, χωρίς ωστόσο να «φλερτάρει» καθόλου με το γκολ, αν εξαιρέσει κανείς ένα επικίνδυνο σουτ του Κοττίδη έξω από την περιοχή (7'), που εξουδετέρωσε ασθενώς ο!

Απών
η Κύπρος
στο Τελ-Αβιβ

Νέο κρούσμα
της νόσου
Ειτζ

ΝΟΣΗΛΕΥΕΤΑΙ
ΣΤΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

ΖΩΑ
ΤΥΧΕΡΑ ΠΑΝΕΜΟΡΦΑ ΓΑΤΑΚΙΑ (ειδικά διαβασμένα) χαρίζονται από μέντιουμ Δεσποίνα (χαρτομαντεία καταπληκτική) μόνο σε ανθρώπους που θα τα αγαπήσουν πραγματικά πολύ.

Περιοδιοποίηση της ποίησης

Ο μεγαλοδύναμος καί οί ύπερδυνάμεις

Στίς Ήνωμένες Πολιτείες της Αμερικής τόν Ρόναλντ Ρήγκαν τόν πλασάρουν γιά «*θεό-πεμπτο*». Μάλιστα, ο Τζέρι Φάλγουελ, ο άρχηγός της «*Ήθικης πλειοψηφίας*» τών 6,5 έκατομμυρίων μελών, καί οί άποδέλοιποι πάμπλουτοι «*ιεροκήρυκες*» της συνομοταξίας του φρονούν ότι ο τέως πληροφοριοδότης του F.B.I. καί νύν ύποψήφιος γιά τό Νομπέλ ειρήνης νίκησε δύο φορές στίς προεδρικές εκλογές έπειδή «*ο Θεός φωτίσε τούς Αμερικανούς*» άλλίως θά γινόταν μιά νέα γαλλική επανάσταση, αυτή τή φορά επί *αμερικανικού δάφους*».

Ο Ρήγκαν λοιπόν χρόνια τώρα όνομάζει τή Σοβιετική Ένωση «*αυτοκρατορία του Διαβόλου*» — χαρακτηρισμός ήκιστα πολιτικός, σφόδρα όμως άποτελεσματικός, μιάς καί άνοίγει τίς πύλες της κολάσεως γιά νά βγούν στή φόρα όλα τά άποτρόπαια φιλοκομμουνιστικά θηρία.

Τί νά κάνει λοιπόν κι ο Μιχαήλ Γκορμπατσόφ. Άναγκάστηκε νά «*άνανεώσει*» λίγο άκόμα τό όπλοστάσιο του κρατικοποιημένου «*μαρξισμού-λενινισμού*» καί νά έπιτεθεί άπό τά φιλοχριστιανικότερα. Δήλωσε λοιπόν στό περιοδικό *Τάιμς*, στην πρώτη του συνέντευξη σέ θυτικό έντυπο: «*Βεβαίως, ο Θεός έκει ψηλά δέν άρνήθηκε νά μάς δώσει άρκετή σωφροσύνη γιά νά βρούμε τρόπους πού θά μάς οδηγήσουν σέ βελτίωση τών σχέσεων μεταξύ τών δύο μεγάλων εθνών μας στή Γή*».

Κι ο Κάρλος σάν τό 'μαθε, βαριά του κακοφάνη. Φώναξε τόν Βλαδίμηρο, έπιστολή νά στείλουν. Τελικά, έπειδή πέσανε σέ στάση εργασίας τών άγγέλων, τό 'ριξαν στην άνάγνωση τών *Άναμνήσεων* ενός Άγγλου όπισοφάγου του Τόμας ντέ Κουίνσου. Καί γιά νά μπορέσουν νά χωνέψουν τίς διαπλοκές του ύλισμού μέ τίς θρησκευτικές άγανίες καί άναζητήσεις, παράγγειλαν στά όργανα νά τούς παίξουν μέχρι τήν ήμέρα της τελικής κρίσεως τό παλιό χριστιανοματεριαλιστικό έκείνο: «*Τά εικοσάχρονα παιδιά πού γεννηθήκαν τήν ώρα πού μπαίνει ο Φιντέλ μέσ στην Άθήνα, στό Ήγκαντν σάν Αιγιώργγηδες χυθήκαν μέσ άπ' του Λένιν τά μεγάλα άεροπλάνα*».

Α.Χ.ΡΗΣΤΟΣ

Γλώσσα, γέυση, γνώση

Βαρύδουπος ο τίτλος. Τρομοκρατικός —κι όχι μονάχα επειδή παραπέμπει στους γλωσσικούς τρόπους όσων σημειολογούντων «ζούν στίς παρυφές του σοσιαλιστικού (πασοκικού) ονείρου». Ίσως νά 'ταν προτιμότερος κάποιος τού τύπου «'Απαρέμφατα και φασολάδα» τόν αποφεύγουμε όμως αντίστροφοί στού κίτς τή μάνα.

Όπως δὴποτε, ὁ Ρολάν Μπάρτ δέν θά περίμενε ὅτι ἡ ὑπενθύμισή του γιά τήν κοινή καταγωγή (στά λατινικά) τῆς γέυσης (sapor) καί τῆς γνώσης (sapientia) θά διαμόρφωνε ἐν Ἑλλάδι διαφημιστικά ἤθη, παρεμβαίνοντας ταυτοχρόνως στό νόμο τῆς προσφοράς καί τῆς ζήτησης.

Γιά νά μή μακρηγοροῦμε, παραθέτουμε εὐθύς ἀμέσως τήν εὐρηματική μικρή ἀγγελία γνωστοῦ ἐκδοτικοῦ οἴκου, στίς πυκνές γραμμές τῆς ὁποίας γέυση καί γνώση γίνονται ἕνα σῶμα, μία ψυχή (γιά μία θέση ἐργασίας).

Καί καλά. Οἱ ὑποψήφιοι μποροῦν νά πιστοποιήσουν ὅτι «γνωρίζουν καλῶς τήν ἐλληνική γλώσσα» προσκομίζοντας, π.χ., ἕνα πτυχίο φιλολογίας καί δείγμα προηγούμενης ἐργασίας τους ἡ ὑποβαλλόμενοι

Κυνηγός πού κυνηγοῦσε κυνηγό

Γίναμε καί φέτος μάρτυρες τοῦ καθιερωμένου καβγά μεταξύ τῶν φίλων τοῦ κυνηγοῦ καί τῶν ἀντιπάλων τους. Τό εὐφύεστερο ἀπό τά ἐπιχειρήματα πού εἶδαν τό φῶς τῆς δημοσιότητας ἦταν ἐκεῖνο πού πέταξε κατά πρόσωπο τῶν «ἀφελῶν οἰκολογούντων» ὁ πρόεδρος τῆς Κυνηγετικῆς Ὁμοσπονδίας. Ἔλεγε πάνω κάτω ὅτι οἱ κυνηγοί σκοτώνουν μέ τά βόλια τους τά κοτσύφια, π.χ., γιά νά τά γλιτώσουν ἀπό τά νύχια τῶν μοχθρῶν γερακιῶν. Ἔθετε μάλιστα τοὺς ἀντίθετους στήν ἐκστρατεία τῶν κυνηγῶν ἐνώπιον τοῦ τραγικοῦ διλήμματος: Προτιμᾶτε νά πεθάνετε ἀμέσως ἢ νά σᾶς βασανίσουν προηγουμένως;

Παρακάμπουμε τά, σαφέστατα, ἐπιχειρήματα γιά τήν

σέ σχετική δοκιμασία. Πῶς ὁμως θά πείσουν ὅτι «ἔχουν καλή γνώση τῆς ἐλληνικῆς κουζίνας»; Θά ἀπαγγείλουν τάχα σελίδες τοῦ Τσελεμεντέ ἢ θά μαγειρέψουν γιά τόν ἐκδότη; Καί τί; Στιφάδο (λέξη ἰταλική); Γιουβέτσι (λέξη τουρκική); Φρικασέ (λέξη γαλλική); Καί πόσο ἔξω ἀπό τήν ἐλληνική κουζίνα εἶναι, πιά, τό σάντονιτς (λέξη ἀγγλική) ἢ τό χάμπουργκερ (λέξη γερμανική).

ΖΗΤΕΙΤΑΙ

Φιλόλογος γιά μόνιμη καθημερινή εργασία - επιμέλεια, σε σοβαρές περιοδικές εκδόσεις. Απαραίτητη προϋπόθεση ἡ καλή γνώση τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας καί ὁποσδήποτε καλή γνώση τῆς ἐλληνικῆς κουζίνας. Ἡ ἀμοιβή θά εἶναι κανονιστική. Γράψτε ἀμέσως, σημειώνοντας τό ὄνοματεπώνυμο καί τό τηλέφωνό σας. Εκδόσεις Κ. Αθήνα.

Ἔτσι πού μᾶς στριμώχνει ἡ ἀνεργία, ὅλο καί θά πολλαπλασιάζονται οἱ ἀπαιτήσεις τῶν ἐργοδοτῶν. Δέν εἶναι λοιπόν ἀπίθανο νά διαβάσουμε σέ λίγο στίς ἀρμόδιες στήλες τῶν ἐφημερίδων ὅτι «ζητεῖται μάγειρος μέ καλή γνώση τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας» ἢ «τορνადόρος γνωρίζων κλειδοκύμβαλον».

Πόλυ Νοστήμη

προστασία τῆς πανίδας καί τήν ἰσορροπία τῶν οἰκοσυστημάτων. Κι αὐτό γιατί καταρχήν χρεῖται προστασίας τό ἀνθρώπινο εἶδος πού περνιέται γιά θήραμα πολλές φορές στή διάρκεια κάθε κυνηγετικῆς περιόδου. Μέ ἀποτέλεσμα νά μετράμε θύματα, διαβάζοντας θλιβερά «ὑπηρεσιακά» μονόστηλα σάν καί τοῦτο:

Σκότωσε συγγενή του στό κυνήγι

Πέρασε γιά θήραμα τόν συγγενή του μέ τόν ὁποῖο εἶχαν πάει γιά κυνήγι καί τόν πυροβόλησε ἀφώνοντας τον στόν τόπο.

Ὁ 34χρονος γεωργός Γ.Κ. ἀπό τή Δαδιά Σουφλίου σκότωσε μέ κυνηγετική καρραμπίνα κατά λάθος τόν 63χρονο κτηνοτρόφο Χ.Κ., κάτοικο Γιαννουλῆς, ἀπό ἀπόσταση 30 μέτρων.

Ὁ δράστης συνελήφθη.

Ντού γιού λάικ μαμαζέλ;

Ὁ σύζυγος σαραντάρης καί βάλε. Φαλακρίτσα καί κοιλίτσα. Εἰσέρχεται ἀκροποδητή, βαθιά χαράματα, στήν κρεβατοκάμαρα. Ἡ γυναίκα του κοιμάται ὕπνο δίκαιο (ἢ ἀφελῆς;). Ἐκεῖνος γδύνεται κι ἀφήνει τό σῶμα του νά βουλιάξει ἀργά κι ἀθόρυβα στό κρεβάτι. Ὅλα «καλά» μέχρι πού ... σνίφ! σνίφ! ἡ γυναίκα του, τῆς ἴδιας ἡλικίας, (τόν) μυρίζεται: οἱ μασχάλες του ὄζουν. Ὁ ἰδρώτας παραπέμπει σέ ἔντονη νυχτερινή δράση· ἀπό χορό μέχρι σεξουαλικές ἐπαφές. Καί τά 'χε βολέψει μιά χαρά μ' ἐκεῖνο τό «θ' ἀργήσω γιατί ἔχω συμβούλιο, ἀγάπη μου». Τί ν' ἀπαντήσει τώρα στήν κατσάδα τῆς;

Ὡς ἐδῶ ἡ ἀπιστία εἶναι τυπική (περίπου «νόμιμη»), κι ὁ φακός ἀπλῶς φαλλός.

Σκηνή δευτέρα. Νύχτα καί πάλι. Ὁ ἥρωάς μας (ἄς τόν ποῦμε Γιάννη: οἱ σκηνοθετικές προδιαγραφές εἶναι τέτοιες ὥστε οἱ θεατές νά μποροῦν νά ταυτίζονται χωρίς ἰδιαίτερο κόπο) γλεντάει σέ στέκι μετά μουσικῆς. Δίπλα του ὁμήλικος φίλος του, ἔστω Κώστας. Ὁ Γιάννης ἐξομολογεῖται τό φοβερό του πρόβλημα στόν ὁμοτράπεζό του ἀλλά σκοντάφτει στό ἄνετο, νικηφόρο χαμόγελό του. Ὅποτε, ἐξαίφνης, ἀποκτᾶ φωνή καί ὁ τρίτος συνδαιτυμόνας. Τουρίστρια, νεαρά καί εὐεϊδής, χωρίς πάντως τά χαρακτηριστικά τῆς νά θυμίζουν τίς κατασκευασμένες «σοῦπερ γυναῖκες» τῶν γυαλιστερῶν σελίδων. Αὐτή λοιπόν προτείνει ξενοστί στόν Γιάννη ὅ,τι ἔχει ἤδη βοηθήσει τόν Κώστα νά ἀντιμετωπίσει τίς ἀνάλογες σκοτούρες του: *Ξεβρομέξ*, προϊόν εὐρωπαϊκό. Ἔπονται στεναγομοῖ ἀνακουφισίς.

Αὐτό σέ ἀδρές γραμμές εἶναι τό περιεχόμενο θερινῆς τηλεοπτικῆς διαφήμισης κάποιου ξεμυριστικοῦ. Ὅπου, ἐντός δευτερολέπτων, μυθολογοῦνται καί ἐπιβραβεύονται πολλά καί ποικίλα.

α) Προβάλλεται τροπαιοφόρο τό θερμό ταμπεραμέντο τῆς φυλῆς καί ἡ ἀρσενική μεσογειακότητά τῆς. Ἡ καμακολογία —πού ἐσχάτως κερδίζει καί τό χῶρο τῶν πόστερς διαφόρων ξενοδοχείων τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου— εἰκονίζεται γιά νά διογκώσει (καί) τόν ἐγωισμό τῆς φάρας, ἀκολουθώντας πιστά τίς παραδόσεις αἰώνων, σύμφωνα μέ τίς ὁποῖες ὁ μέν ἄνδρας παίζει, ἡ δέ γυναίκα ἀπατᾶ. Ἄς σκεφτοῦμε, π.χ., τί διαδηλώσεις θά γίνονταν ἔξω ἀπό τή Βουλή ἂν στή θέση τοῦ Γιάννη ἦταν ἡ Κούλα, ἡ Κούλα πού θά διεκδικοῦσε τόν Τζόρτζι τῆς, «χαλώντας τό σπίτι τῆς καί λερώνοντας τά παιδιά τῆς».

β) Οἱ ξένες παρουσιάζονται διαθέτουσες ἐλάχιστη ἀντίσταση μπρός στά κάλλη μας. (Τάχα μου τάχα μου, μετά, ἀλητοτουρισμός καί τά τέτοια). Ἔρχονται δηλαδή οἱ «βάρβαρες» γιά νά γνωρίσουν ἐπιτέλους τίς χαρές τοῦ κορμιῶ τους, μέ τίς ἀδολές καί γιά ὑπιστους ἐθνικούς λόγους παρεχόμενες ὑπηρεσίες τῶν πάσης ἡλικίας ἰθαγενῶν καμακιῶν.

γ) Δέν χρειάζεται ἐρωτας, μᾶς λέει τό φιλάκι, σιγά σιγά αὐτί. Οἱ συμπράξεις τῶν σωμάτων (καί μόνον αὐτῶν) ὑπόκεινται στοὺς νόμους τῆς ἀγορᾶς. Δίνεις γιά νά πάρεις. Προσφέρεις ὀριεντάλ διασκέδαση, πιάτα γιά σπάσιμο καί καυτό τσιφτετέλι, καί κατακτᾶς σῶμα.

δ) Οὐδέν πρόβλημα, ἐπίσης, δημιουργεῖ τό περιλάλητο χάσμα τῶν γενεῶν. Κι αὐτό καλύπτεται. Μέ χρῆμα.

ε) Ἐντέλει, καί γιά νά μήν κατηγορηθεῖ γιά ἄκρατο σοβινισμό, ὁ διαφημιστής αὐτοανατρέπεται μέ μιά κίνηση πού μνημονεύει τά πρὸς «ἀγρίους» μιχμηλίδια καί καθρεφτάκια: ἡ ξένη εἶναι αὐτὴ πού φέρνει τόν (νέο, τεχνολογικῶς προηγμένο) πολιτισμό, τή μή-δσμή, τήν καθαρότητα. Οἱ ἰθαγενεῖς εἶναι ὑποχρεωμένοι νά συγκατανεύσουν.

Νά τρέξουμε λοιπόν. Πέντε μῆνες πολιτιστικῆς πρωτεύουσας μείνανε ἀκόμα. Κι οἱ τουρίστριες ἀρχίσανε νά τά μαζεῦουν. Νῦν ὑπέρ πάντων τό συνάλλαγμα. Κι ἡ φήμη μας ἡ φαλλοξενική.

Παντελής Μπουκάλας

ΟΙ ΑΝΗΣΥΧΙΕΣ ΓΙΑ ΤΑ ΡΟΥΧΑ

Είπαμε ρε παιδιά, νά πᾶμε διακοπές αλλά ὄχι νά ρίχνουμε καί τσόντες γιά νά γεμίσουμε τίς σελίδες.

Ἄναφέρομαι στό τελευταῖο τεύχος σας, στό ἄρθρο τοῦ Γ.Κ. «Τί θά φορέσουμε τοῦ χρόνου παιδιά», καί στίς ἀνησυχίες του, ὅπως ὅποτε σεβαστές καί βάσιμες, γιά τήν ἐξαφάνιση τῶν καρό πουκάμισων καί γιά τήν ἐμφάνιση τῶν «σωβρακέ» μαγιό.

Εἰλικρινά πιστεύω ὅτι ὅσο κι ἂν ἔχει ἔρθει σέ πραγματικά ἀξιολύπητη θέση ὁ κύριος Γ.Κ. (ἀλήθεια, μήπως σημαίνει Γ... ὁ Καρό;) καί ὅσο κι ἂν συμμερίζομαι τήν ἀπόγνωσή του θά ἴπρεπε τήν ἴδια εὐαισθησία νά δείχνατε καί ἐσεῖς ἀπέναντι στά νεύρα μας πού καί λόγω καιροῦ εἶναι ἄρκετά τεταμένα, καί κάτι τέτοιοι προβληματισμοί μᾶς ὀδηγοῦν σέ κρίσεις ἀμόκ, ἂν ὄχι καί σέ φαινόμενα μαλάκυνσης τοῦ ἐγκεφάλου.

Ἄς εἶναι ὁμως, ἐγώ συγχωρῶ καί ἐσᾶς καί τόν κύριο Γ.Κ. καί ὄχι μόνο αὐτό, ἀλλά θά προσπαθήσω μέ τίς μικρές δυνάμεις μου νά τόν βοηθήσω, γιατί βαθιά συγκινήθηκα μέ τό πρόβλημά του.

Λοιπόν καρό πουκάμισα (κοντομάνικα ὅσο καί μακρυμάνικα) μπορεῖς νά βρεῖς σέ ὄλο τό μήκος τῶν συνοικισμῶν ἀπό Μενίδι μέχρι Ἁγία Βαρβάρα, σέ ὅλα τά σύρματα πού συνδέουν τά ἀντίσκηνα· ὅσο γιά μαγιό «μή σωβρακέ» θά δυσκολευτεῖς λίγο περισσότερο ἀλλά μή στεναχωριέσαι. Οἱ καλοί (προσοχή στόν τονισμό) ποτέ δέν χάνονται.

Ὡραία λοιπόν, πολύ εὐχαριστήθηκα ὅλες αὐτές τίς ἀνησυχίες καί τίς ἀναζητήσεις σου· ἀλλά ἐκεῖ πού πραγματικά ἔνωσα ὅλη τήν πνευματική σου φλόγα, ἦταν ὅταν σέ συνεπῆρε ἡ φιλοσοφική σου μούσα καί ἀνέτρεξε στήν κοινωνική καταπίεση πού ἐξασκεῖ ἡ μόδα, στό σάπιο κατεστημένο τῶν ριγέ πουκαμίσων καί τῶν «σωβρακέ» μαγιό, καί κυρίως στόν κίνδυνο

νά γίνουμε μιά μέρα ὅλοι πανομιότυποι, μονόχρωμοι, χωρίς ἓνα τόσο δά καρουδάκι.

Κάπου ἐκεῖ ἔνωσα μιά μπουνιά στό στομάχι ἔκλεισα τό περιοδικό κι ἔτρεξα ἀμέσως στήν τουαλέτα.

(Μέ ὅλη τή μετριοφροσύνη, ἀλλά ἡ δημοσίευση τῆς ἐπιστολῆς εἶναι βασικό ζήτημα γούστου· καί... καλές διακοπές).

Δημήτρης Στριμπάκος

ΜΙΑ ΔΕΥΤΕΡΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ ΣΤΟΝ Χ. ΤΥΡΟΒΟΥΖΗ

Ἄς εἶναι ὁμως, ἐγώ συγχωρῶ καί ἐσᾶς καί τόν κύριο Γ.Κ. καί ὄχι μόνο αὐτό, ἀλλά θά προσπαθήσω μέ τίς μικρές δυνάμεις μου νά τόν βοηθήσω, γιατί βαθιά συγκινήθηκα μέ τό πρόβλημά του.

Λοιπόν καρό πουκάμισα (κοντομάνικα ὅσο καί μακρυμάνικα) μπορεῖς νά βρεῖς σέ ὄλο τό μήκος τῶν συνοικισμῶν ἀπό Μενίδι μέχρι Ἁγία Βαρβάρα, σέ ὅλα τά σύρματα πού συνδέουν τά ἀντίσκηνα· ὅσο γιά μαγιό «μή σωβρακέ» θά δυσκολευτεῖς λίγο περισσότερο ἀλλά μή στεναχωριέσαι. Οἱ καλοί (προσοχή στόν τονισμό) ποτέ δέν χάνονται.

Ὡραία λοιπόν, πολύ εὐχαριστήθηκα ὅλες αὐτές τίς ἀνησυχίες καί τίς ἀναζητήσεις σου· ἀλλά ἐκεῖ πού πραγματικά ἔνωσα ὅλη τήν πνευματική σου φλόγα, ἦταν ὅταν σέ συνεπῆρε ἡ φιλοσοφική σου μούσα καί ἀνέτρεξε στήν κοινωνική καταπίεση πού ἐξασκεῖ ἡ μόδα, στό σάπιο κατεστημένο τῶν ριγέ πουκαμίσων καί τῶν «σωβρακέ» μαγιό, καί κυρίως στόν κίνδυνο

νά γίνουμε μιά μέρα ὅλοι πανομιότυποι, μονόχρωμοι, χωρίς ἓνα τόσο δά καρουδάκι.

Κάπου ἐκεῖ ἔνωσα μιά μπουνιά στό στομάχι ἔκλεισα τό περιοδικό κι ἔτρεξα ἀμέσως στήν τουαλέτα.

(Μέ ὅλη τή μετριοφροσύνη, ἀλλά ἡ δημοσίευση τῆς ἐπιστολῆς εἶναι βασικό ζήτημα γούστου· καί... καλές διακοπές).

Δημήτρης Στριμπάκος

πασοκισμό της— ἰδεολογικῆς προπαγάνδας μέρα ἀπό «Θέσεις-Σχολιασμούς» πού ἀπευθύνονταν στούς ἀνέντακτους ἀριστερούς, γι' αὐτό καί κάποια στιγμή ἐπιχειρήθηκε καί μέσω τῆς παραποίησης τοῦ Πουλαντζᾶ. Κάτι δηλαδή πού ὁ Χ. Τυροβούζης θεώρησε ἐξαρχῆς ὅτι μᾶς ξεστρατίζει ἀπό ἄλλα σοβαρότερα καθήκοντα.

Ἄλλωστε τά θέματα πού θίγει ὁ Χ. Τυροβούζης δέν τίθενται γιά πρώτη φορά καί ἔχουν ἀπασχολήσει κατὰ καιροῦς τίς σελίδες τοῦ *Δεκαπενθήμερου Πολίτη* ἀλλά καί τοῦ μηνιαίου παλαιότερου *Πολίτη*.

Θά συμφωνήσει, ὑποθέτω, ὁ Χ. Τυροβούζης ὅτι καί ἡ ἰδεολογική ἀντιπαράθεση εἶναι ἐξίσου χρήσιμη στή σημερινή συγκυρία τῆς ἐντονης ἐνσωμάτωσης εὐρύτερων λαϊκῶν στρωμάτων στή λαϊκότερη ἰδεολογία τοῦ ΠΑΣΟΚ, πού γι' αὐτό ἐπενδύουν ἐπιπρόσθετα στήν αὐξημένη «ἀποτελεσματικότητα» μᾶς λαϊκῆς, δηθεν, ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας. Ἄν εἶναι ἔτσι, ὑποθέτω ἐπίσης ὅτι δέν θά εἶχε ἀντίρρηση νά συμπεριλάβει στούς «ἐπιμονοὺς φόβους» του καί κάποιους σχετικούς, πού ἔχουν νά κάνουν μέ τήν ἀπό πολλές μεριές ἰδεολογική ἐπίθεση ἐναντίον τῆς Ἀριστερᾶς. Τῆς Ἀριστερᾶς πού γιά νά αὐτοκαθοριστεῖ, ὅπως ζητᾶ καί ὁ Χ. Τυροβούζης, πρέπει καί νά ἑτεροκαθοριστεῖ. Καί ἰδεολογικά.

Δημήτρης Θεοδώρου

Γ. ΜΟΥΡΕΛΟΣ ΘΕΜΑΤΑ ΑΙΣΘΗΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Γ. ΜΟΥΡΕΛΟΥ

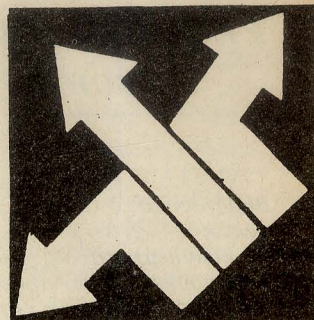
ΘΕΜΑΤΑ ΑΙΣΘΗΤΙΚΗΣ
ΚΑΙ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

Οἱ θεολογικές καί ψυχολογικές
ἀνάγκες τῶν Καλῶν Τεχνῶν

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

ἐκδόσεις ΝΕΦΕΛΗ
Μαυρομυχάλη 9, ΑΘΗΝΑ
Τηλ. 3607744, 3604793

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟΣ ΠΟΛΙΤΗΣ

Κέκροπος 2, Ἀθήνα 105 58,
τηλ. 32.39.645 καί 32.28.791

ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΣΥΝΤΑΞΗΣ

Ἄγγελος Ἐλεφάντης, Γιώργος
Καρράς, Δαμιανός Παπαδημη-
τρώπουλος

ΤΑΚΤΙΚΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ

Ἐφη Ἀβδελά, Δημήτρης Ἀβραμί-
δης, Μαριάννα Δήτσα, Βασίλης
Ζουναλής, Μόσχης Καβουριάσης,
Διονύσης Καψάλης, Βάσω Κιζήλου,
Βάσω Κιντή, Παῦλος Κρέμος, Δη-
μήτρης Κυρτάτας, Σταῦρος Λιβα-
δάς, Λεωνίδας Λουλούδης, Γρηγό-
ρης Μανιαδάκης, Μίμης Μανωλά-
κος, Γιώργος Μαργαρίτης, Μαρίνα
Μεϊντάνη-Παπαγιαννάκη, Γιώργος
Μητροφάνης, Μιχάλης Μοδινός,
Ἀριστείδης Μπαλτάς, Παντελής
Σπ. Μπουκάλας, Γιώργος Μπρά-
μος, Λευτέρης Παπαγιαννάκης, Μι-
χάλης Παπαγιαννάκης, Γιώργος Δ.
Παππάς, Γιώργος Πάσχος, Πέτρος
Πιζάνιας, Νίκος Πολίτης, Ἐλένη
Πορτάλιου, Χρύσα Προκοπάκη,
Νόρα Σκουτέρη, Γιάννης Τσιώμης.

- Σκίτσα Χρήστου Πιχριδά.
- Τῆ διόρθωση τῶν δοκιμῶν ἔκανε ὁ Παντελής Σπ. Μπουκάλας, τῆ σελιδοποίηση καί τό μοντάζ ὅλοι μαζί, τήν ἀναπαραγωγή τῶν φιλμ ἡ Χριστίνα Ἀναστασίου, τῆ φωτοστοιχειοθεσία ἡ Ἄννα Γιάκα, ἡ Γεωργία Μπαρούδου καί ἡ Ἀλίκη Πελεκάνου.
- Ἐκδότης, ὁ Ἄ. Ἐλεφάντης, Μάρκου Μουσουρού 34, Ἀθήνα.
- Διαχείριση, Σπύρος Δελέγκας.
- Διαφημίσεις, Δημήτρης Ἀβραμίδης • Ἐκτύπωση Ὀφσετ, Χαϊδεμένος, ΑΕΒΕ, Λεωφ. Βουλιαγμένης 426, τηλ. 99.40.997-99.40.944.
- Φωτοστοιχειοθεσία: ΠΟΛΙΤΗΣ, Κέκροπος 2, τηλ. 32.28.791.